

קובץ מאז ומקדם

חידושי תורה הערות וביאורים
בענינים שונים
מאת אאמו"ר עטרת ראשינו מגזע תרשישים
חובר חיבורים מחוכמים
הרה"ג המופלג
רבי משה אלכסנדר זושא קינסטליכער זצ"ל
בן מוה"ר דוב זצ"ל
ונכד בעל הבאר צבי מסעבען זי"ע

דברי מספד
שנאמרו על פטירת אבינו זצ"ל
שנלב"ע ביום י"ג שבט תשפ"א

יו"ל ככלות השלושים לפטירתו
אדר תשפ"א

קינסטליכער

רח' אבני נזר 7

בני ברק

הדר ביזניס Hadar B'yofyo

עימוד והכנה לדפוס

5725225@gmail.com

שערי דמעה

נפלה עטרת ראשינו - אוי נא לנו כי חטאנו, אוי מי יורה דרך ומי יבין שמועה - הלב עדיין ממאן להאמין שאכן אאמו"ר הב"מ איננו עמנו, הוא נסע למנוחות ואותנו עזב לאנחות, והותירנו כספינה המטורפת בלב ים בלי רב החובל, בלי המנהיג הדגול - שהדריכנו והוליכנו בדרך המסורה, שגידלנו ונשאנו על לוח לבו כאשר ישא האומן את היונק, שחינכנו והוביל אותנו במסילה העולה בית א-ל לתורה ויראת שמים, אכן נחמתינו שנמשיך בדרך שחינך כל השנים לעמול בתורה ולהתחזק ביראת שמים בדרך הסלולה מדור דור.

אאמו"ר הב"מ השאיר אחריו אוצרות מרובים, בעיקר בשדה המנהגים ותולדות גדולי ארץ הגר, אולם בחרנו לראשונה להוציא לאור מחידושי תורתו, כפי שהיה משאת חיינו להתאמץ ולהאיר לעולם מחידושי תורת גאוני ארץ הגר, ואפילו כשנשארו שרידים קטני הכמות השתדל להוציאם ע"מ שלא ישקע תורתם בתהום הנשיה, ולדובב שפתי ישנים, ובאמת תחילת התעסקותו של אאמו"ר בהוצאת הספרים וכתבי ידות, היתה עוד בילדותו ובחרותו כשהעתיק וסידר את כתבי זקנו הגה"ק רבי צבי קינסטליכער זי"ע גאב"ד סעבען, שחלקם נדפסו אח"כ בספרי 'באר צבי' שו"ת ועל התורה, וחלקם עדיין בכתובים - השי"ת יזכנו להוציאם לאורה.

חלק מחידושי תורה אלו כבר נתפרסמו ע"י אאמו"ר בקבצים שונים, וחלקם מצאנו ברשימותיו מימי צעירותו, ויתכן שלא היה ברצונו להדפיסם באופן זה, כי בדרך לימודו ובכל ענין, היה יגע לחקור כל דבר לשורשו, ולהתחיל מתחילת הענין ללא ידיעות מוקדמות, ותמיד חינך אותנו ג"כ ללמוד בעיון, ולברר כל דבר היטב עד כמה שידינו מגעת, ולהתרחק מהשטחיות, הן בתורה הן במנהגים והן בדרכי החיים, בכל זאת חשבנו שיהא זה לרצונו שצאצאיו וידידיו יהגו וישתעשעו בדברי תורתו, ויהא זה לזכותו ולעילוי נשמתו, ודי בהודעה זו שיתכן שלא היה בדעתו להדפיסם.

מה יותר נאה לקובץ חידושי תורתו שיקראו בשם מא"ז ומקד"ם שמלבד שרמוז בו שמו ושם אביו מוה"ר דוב זצ"ל ושם משפחתו, עוד מזכירנו ומלמדינו על שאיפתו של אאמו"ר ועמלו כל ימיו לקשר אותנו אל הדורות הקודמים, להעביר את המורשת והדרך שסללו אבותינו ורבותינו מקדם -

אלינו ואל בנינו ואל דורותינו אחרינו, למען נדע את הדרך נלך בה לטוב לנו כל הימים.

על מנת שנוכל להזכר בדרכיו ובמעשיו הטובים, הוספנו את ההספדים והדרשות שנאמרו בשעת הלוויה ובימי השבעה, ואת קורות חייו בקצרה כפי שנתפרסם בכתבי העיתים, ויה"ר שיהא זה לעילוי נשמתו שנתחזק מדמותו הגדולה שתעמוד לפנינו להאיר לנו את הדרך אשר נמשיך ונעלה בה.

חובה קדושה היא לנו להזכיר בזה את עטרת ראשינו אמנו החשובה תבדלח"ט שעמדה לימין אאמו"ר כל השנים במסירות נפלאה ובפרט בתקופה האחרונה בלי היסח הדעת, וגם כעת מזרזת ועומדת על גבינו לפעול ולעשות נייחא לנשמתו וידיה רב לה גם בקובץ זה - יה"ר שתמשיך להנהיג את המשפחה בעוז ותעצומות מתוך בריאות ואושר, עתירתנו מן קדם שמיא שיהא אאמו"ר רבי משה אלכסנדר זושא ב"ר דוב הכ"מ מליץ יושר עליה ועל כל צאצאיו וידידיו שנשארו כואבים ודואבים, ויהא רעוא שנזכה להמשיך ולהוציא לאור את שאר כתביו ואוצרותיו הנפלאים שהותיר לברכה, ובקרוב ממש נראה את פניו המאירים בתחיית המתים במהרה ברחמים גדולים, אמן.

לקראת סיום ימי השלשים, אדר תשפ"א.

תוכן הענינים

ביאורי סוגיות

א	עקירה והנחה על גבי מקום דע"ד	סימן א
ח	מהדרין מן המהדרין בנר חנוכה	סימן ב
כד	מלאכת מעמר	סימן ג
מ	גידולי קרקע במלאכות שבת	סימן ד
מז	ביטול איסורים	סימן ה
נא	בסוגיא דתרי ותרי	סימן ו
נו	בסוגיא דערכאות	סימן ז
סג	אחים שחלקו	סימן ח
סז	שליחות יד במקצת והמסתעף	סימן ט

הערות וביאורים

א	הערה במסכת חלה - פ"א מ"א	עה
ב	במלאכת בורר - שבת עד	עו
ג	מצוה הבאה בעבירה - סוכה ט'	עז
ד	הערה במסכת ביצה - דף יא	עח
ה	הערות במסכת כתובות - טו - טז	עט
ו	כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד - בבא קמא ד	פא
ז	הערה בפרק המפלת - נדה כא	פב
ח	חיוב קריאת פרשת 'זכור'	פג
ט	אין עושין מצוות חבילות חבילות	פד
י	ספק בספירת העומר	פה
יא	בחיוב מעשר כספים	פו
יב	שיווי השמות בנשואין	פז
	הערת הגאון רבי ישראל וועלץ זצוק"ל	פח
יג	הערות בספר 'התעוררות תשובה'	פט
יד	מכתב	צג

דרוש ואגדה

צה	דברי אגדה	צה
צט	הספד להקמת מצבה - לאמו מרת אלישבע דבורה ע"ה	צט
קא	הספד להקמת מצבה - לזקנתו מרת פעסיל רוזנפלד ע"ה	קא
קג	הספד בלווית אביו מוהר"ר דוב זצ"ל	קג
קד	הספד להקמת מצבה - לאביו מוהר"ר דוב זצ"ל	קד

דברי מספד

שנאמרו על פטירת אבינו זצ"ל

בלוויה בבני ברק

הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א רב מערב בני ברק קה
הגאון רבי יוסף מאיר אלטמן שליט"א גאב"ד חוג חתם סופר בני ברק קח
הגאון רבי יצחק ישעי' ווייס שליט"א גאב"ד נוה אחיעזר קי
הגאון רבי משה בנדיקט שליט"א גאב"ד חוג חתם סופר - זכרון מאיר קיג
ש"ב הגאון רבי יוסף בנימין וואזנר שליט"א גאב"ד זכרון מאיר קטו
בנו הרב שמואל זלמן שליט"א קיז
בנו הרב מנחם מענדל שליט"א קכ

בלוויה בעיה"ק ירושלים ת"ו

כ"ק אדמו"ר הגרי"צ דושינסקיא שליט"א קכג
ש"ב כ"ק אדמו"ר מערלוי שליט"א קכד
הגאון רבי שמעון יצחק שלזינגר שליט"א מו"ץ העדה החרדית קכה
גיסו הגאון רבי יעקב גרשון בנדיקט שליט"א קכז
בנו הרב יהושע אהרן שליט"א קכט

בתוך השבעה

חתנו הרב שרגא גומבו שליט"א קלא
חתנו הרב יעקב יודא לעווין שליט"א קלג

ככלות השבעה

חתנו הרב אליהו הלוי וינברגר שליט"א קלז
חתנו הרב דוד אללעך שליט"א קמא

ככלות השלושים

חתנו הרב ברוך ראובן פרקש שליט"א קמד
קוויים לדמותו קמח

ביאורי סוגיות

סימן א

עקירה והנחה על גבי מקום דע"ד

וכן נראה מדברי רש"י ז"ל עכ"ל, ולא
אסברא לן מהיכן משמע דרש"י ס"ל כן,
והמהרש"א כתב דמפירש"י נמי משמע
כהריב"א שפירש הכא סתם לבינה ארכה
ורחבה ג' ואין לעוביה שיעור וכו' עכ"ל,
דר"ל דאזקיפת הלבינה שהיא עוביה של
הלבינה קמפרש והוא שגבוהה ג' אבל
בארכה ורחבה שהיא פני הלבינה מסתמא
דהוי ג', כדאמרינן בריש פ"ק דבבא בתרא
עכ"ל המהרש"א, וברש"ש הקשה על
דבריו דכיון דאינה גבוהה אלא ג' א"כ
נחה קצה התחתון למטה מג' דלכ"ע לא
בעינן מקום ד' וא"כ אין ראייה דרש"י ס"ל
כהריב"א.

ולכאורה דראיית המהרש"א היא מהא
דכתב רש"י דארכה ורחבה
הוי ג', ולפי מה דאוקמי בגמ' דגבוהה הוי
ג', ומג' ולמעלה לא הוי כלבוד ואעפ"כ
חייב משמע דאף בג' לא בעי דע"ד, ולפי
זה שפיר הקשה הרש"ש דעכ"פ קצה
התחתון הוי למטה מג' וע"כ לא בעי

(א) **בגמ'** שבת דף ז ע"א, אמר רבה בר
שילא אמר רב חסדא לבינה
זקופה ברשות הרבים וזרק וטח בפניה
חייב על גבה פטור אביי ורבא דאמרי
תרווייהו והוא שגבוה שלשה דלא דרסי
לה רבים, ע"כ הגמ'.

ובתוד"ה וטח וכו' אומר ר"ת דאם נח
למעלה משלשה צריך שיהא
בפניה ארבעה על ארבעה ומה שמדובק
בפני הלבינה חשוב כמונח עליה אעפ"י
שאינו אלא באויר, וריב"א פירש דאף
למעלה משלשה לא בעי שיהא בפני
הלבינה וכוותל ד' על ד' דכיון שרואה את
הקרקע חשיב כמונח ע"ג קרקע, והקשה
ר"י דלעיל דף ד ע"א כי פריך אמתניתין
דפשט ידו והא בעיא עקירה והנחה מעל
גבי מקום ד' לוקי מתניתין במחזיק החפץ
בענין זה שרואה את פני הקרקע, ע"כ.

והנה שיטת רש"י בזה, כתב ברשב"א
דמקצת מרבני הצרפתים ז"ל אמרו
דכל שרואה פני קרקע רה"ר כרה"ר דמי,

דע"ד, וא"כ אין ראייה מרש"י כהריב"א דהא בכה"ג גם ר"ת יודה דלא בעי דע"ד. **אולם** באמת יש לומר דראיית המהרש"א היא מהא דכתב רש"י ואין לעוביה שיעור דהיינו זקיפת הלבינה אין לה שיעור, וע"ז אזלא הגמ' למימרא דדוקא ג' אבל למטה מזה פטור דהוי כלבוד, אבל לקושטא גם למעלה מג' איירי אלא דהגמ' אתא לאפוקי פחות מג', ולפי"ז אף למעלה מג' חייב אעפ"י דכתב רש"י דארכה ורחבה הוי ג', הרי להדיא דרש"י ס"ל כהריב"א דאף למעלה מג' לא בעי דע"ד, ולא קשה א"כ כלל קושיית הרש"ש.

(ב) עכ"פ רש"י ס"ל כהריב"א דאף למעלה מג' לא בעי ד' עד ד', והקשה המהרש"א דלפי"ז תקשי ליה מה שהקשו התוס' לעיל ד ע"ב לפירושו דפליגי רבי ורבנן בשדי נופו והוי כמונח ברה"ר ע"ג מקום ד', דאיך אפשר להעמידה דאי למטה מג' לא בעי רוחב ד' לכו"ע, ולמעלה מג' לא הוי רה"ר, אם לא נעמיד בדבילה שמנה וכו' וכמש"כ התוס' שם, והשתא הא בדבילה שמינה נמי אי אפשר להעמידה, דא"כ מאי טעמא דרבנן דפטרי, דאפילו אי ס"ל דלא שדינן נופו בתר עיקרו ולא הוי בנוף מקום ד', מ"מ יתחייב דהא לא בעי מקום ד', כפירושו הכא דס"ל כהריב"א.

וכן קשה לרש"י מה שהקשה הר"י על ריב"א, דמאי מקשה הגמ' והא בעי

עקירה והנחה מע"ג מקום ד', לוקי דרואה פני האויר ולא בעי דע"ד, - ועוד קשה דמאי משני הגמ' לעיל ד ע"א הא מני ר"ע דאמר לא בעינן מקום ד' על ד', והוא מהא דס"ל דקלוטה כמו שהונחה דמיא ואעפ"י דלא הוי מקום ד', ומאי ראייה דלמא אף ר"ע ס"ל דבעי באמת עקירה והנחה ע"ג מקום ד', והא דאמר דקלוטה כמי שהונחה דמיא היינו משום דרואה פני הקרקע וא"כ שפיר הוי דע"ד וכהריב"א ורש"י הנ"ל, וא"כ מנא לי' להגמ' דלר"ע לא בעינן דע"ד, [נועיין בחתם סופר מה שיישב בזה וכיוון לדברי תוספות הרא"ש, יעו"ש].

(ג) ויש ליישב בס"ד בשנקדים שיטת הר"ן בזה, דהנה בגמ' ד ע"א קא מקשינן והא בעינן עקירה והנחה ע"ג מקום ארבעה וליכא, וכתב הר"ן דגמרא גמירי לה הכי דכל דלית ביה דע"ד לא מקרי עקירה והנחה מיהו דוקא ברה"ר, א"נ ברה"י לענין אדם שעומד שם שאינו רה"י עצמה אבל ברה"י עצמה כקנה נעוץ ברה"י לא בעינן מקום ד', אלא אפילו מעל גבי משהו עכ"ל, וביתר ביאור כתב הר"ן שוב בהא דאמר רב חסדא ז ע"ב נעץ קנה ברה"י וזרק ונח על גביו אפילו גבוה מאה אמה חייב, וז"ל דמהא שמעינן דברה"י לא בעינן מקום ד' וכ"כ ר"ח ז"ל, וא"ת והא בסוגיין דלעיל פרכינן והא בעינן עקירה והנחה מעל גבי מקום ד', ומוכחא האי סוגיא דאפילו ברה"י בעינן הכי מדאמרינן הא תינח ברה"י מקורה וכו',

ועיקר שבאילן שלא אמרו שדי נופו בתר עיקרו ברשות א' על הדרך שכתבנו למעלה מטעם שיהא בעיקר רוחב ד', אלא מצד שעיקרו בארץ הרי הוא כארץ שיש בה מקום ד', ואף בזו ראשה אחר עיקרה התחוב בארץ הוא נגרר שיש בה רוחב ארבעה עכ"ל, הרי להדיא כשיטת הר"ן, וכפי מה שהבאנו סברת דבריו.

אלא דיקשה עפ"יז, דרש"י ור"מ ס"ל דבעמוד ט' ורבים מכתפין עליו דקיי"ל דהוי רה"ר, והיינו אפילו כשאינו רחב ד' טפחים, ולפי ההסבר דלעיל מובן הוטב דבריהם, דבאמת היכא דמחובר ליכא חסרון מקום ד' דבצירוף הקרקע איכא דע"ד, אלא דברה"ר בעי דיהא ניחא תשמישתיה וכיון דבעמוד ט' ניחא תשמישתיה, וע"כ שפיר מיחייב, ולפי"ז תקשי אמאי בעי להסביר הר"ן שיטת רש"י והרמב"ם דלא בעינן דע"ד כיון דרבים מכתפין עליו חשוב כידו דאמרינן ידו חשוב כדע"ד ואמאי לא הסביר כדבריו דלעיל, ועיין בקהלות יעקב דאולי כוונת הר"ן להסביר היכא דהעמוד אינו מחובר ורבים מכתפין עליו דשם ל"ש טעמא הנ"ל, וע"כ כתב הר"ן משום חשיבות דהוי כדע"ד, דטעם זה שייך אף באינו מחובר יעו"ש, [ועוד יש לישב הקו' על הר"ן, דהר"ן בתחלת דבריו חילק בין רה"ר דבעי דע"ד ובין רה"י דל"ב, ולא נחית לסברתו הנ"ל, ועפ"יז כתב הסברו ברש"י ובר"מ].

י"ל דכי אמרינן הכא דלא בעינן הנחה ע"ג מקום ד' דוקא כגון דנעץ קנה שהיא ברה"י עצמה, אבל אדם שהוא ברה"י שאינו רה"י עצמה בעינן הנחה על גבי מקום ד' עכ"ל הר"ן.

ובהסבר דברי הר"ן עיין בקהלות יעקב סוף סימן א', דקנה המחובר לקרקע הו"ל כגוף הקרקע וחלק ממנה והרי עם הקרקע יש כאן ד', והא דמבואר בדף ה' דגם ברה"י בעי מקום ד' היינו במניח על דבר שאינו מחובר בקרקע, ולא תקשי דא"כ אמאי ברה"ר כה"ג שהניח על קנה המחובר לקרקע גבוה ג"ט פטור ולא חשבינן ליה להקנה שיש בו מקום ד' מטעם צירופו עם הרה"ר שמחובר בו, דהא אמרינן ברה"י כו"ע לא פליגי וכו', היינו משום דנהי שנחשוב הקנה עם הרה"ר הכל כדבר אחד וליכא כאן חסרון מקום ד', מ"מ הא במקום הקנה התבטל עצם שם רה"ר ממנו, דהא לא ניחא תשמישתיה כאן וחיבורו לרה"ר לא עדיף מרה"ר עצמו, שבכל מקום דלא ניחא תשמישתיה מתבטל שם רה"ר, ודוקא ברה"י דליכא תנאי דניחא תשמישתיה, ורק שיש בהקנה חסרון מקום ד', אהא אמרינן שיש כאן מקום ד' בצירופו עם הקרקע, כיון שהכל מחובר וכמו שביאר הר"ן הנ"ל.

ועיין בבית הבחירה להמאירי בדף ז ע"ב ד"ה כבר, שכתב וז"ל, או שמא י"ל על הדרך שכתבו קצת מפרשים בנוף

ד) ומעתה אם נעמים בדברי רש"י שי' הר"ן והמאירי הנ"ל, יתיישב הכל על נכון בס"ד, דבאמת רש"י ס"ל דאף למעלה מג' בלבינה לא בעי דע"ד כהריב"א, אולם לא מטעמו, דאילו הריב"א כתב דלא בעי דע"ד כיון שרואה את הקרקע' ולרש"י נאמר דאפילו באינו רואה פני הקרקע ל"ב דע"ד משום דהלבינה מחוברת לקרקע, והוי כולה כדע"ד וכהר"ן הנ"ל, ולפי"ז יתיישב לרש"י קו' התוס' על ריב"א, מהא דפריך הגמ' והא בעי עקירה והנחה מע"ג מקום ארבעה וליכא, ולוקי מתניתין באופן שרואה פני הקרקע דל"ב דע"ד, ולרש"י לא תקשי דהא לא סגי במה דרואה פני הקרקע אלא העיקר שיהיה מחובר לקרקע ואז ל"ב דע"ד, וכאן דהאדם מחזיק החפץ ובאדם ל"ש דלהוי מחובר לרשות וכמש"כ הר"ן, שהאדם אינו רה"י עצמה וע"כ בעי דע"ד, ושפיר הקשו בגמ' והא בעי ד' וליכא.

ובזה יהיה מיושב ג"כ מה שהקשינו לעיל, דמאי ראייה מהא דאר"ע קלוטה כמו שהונחה דמיא דס"ל דל"ב דע"ד, אולי משום דרואה פני הקרקע ל"ב דע"ד, משא"כ בכללות באמת ס"ל לר"ע דבעינן דע"ד, ולהנ"ל ניחא דהא בקלוטה לא הוי מחובר לקרקע, וא"כ לפירש"י באמת בכה"ג בעי דע"ד, ומכיון דר"ע אמר קלוטה כמי שהונחה דמיא חייב הרי להדיא דס"ל דלא בעינן דע"ד, [אולם

להריב"א בוודאי דא"א לפרש דס"ל כהר"ן דהא כתב הטעם משום דרואה פני הקרקע, ולשיטת הר"ן אפילו באינו רואה וכהנ"ל].

וכן יתיישב בזה קושיית המהרש"א על רש"י, דבפלוגת רבי ורבנן לעיל ד ע"ב בשדי נופו בתר עיקרו, כתב דהוי כמנח ברה"ר על מקום ד' דעיקר מחשב ליה לנוף, והקשו בתוס' דאי למטה מג' לא בעי רחב ד' לכ"ע, ולמעלה מג' לא הוי רה"ר, אם לא נעמיד בדבילה שמנה וטח בצד הנוף, דרבי סבר שדי נופו בתר עיקרו והוי ד', ורבנן סברי דלא שדי וכו' וליכא ד', ולפי מה דס"ל לרש"י דהיכא דרואה פני הקרקע לא בעי דע"ד, א"כ בטח בצד הנוף שפיר רואה פני הקרקע ואפילו לרבנן דאמרי דלא שדי נופו בתר עיקרו ליחייב דהא לא בעי דע"ד, והדרא קושיית התוס' לדוכתא.

ולהנ"ל מיושב היטב דהא דס"ל לרש"י דלא בעי דע"ד, היינו דוקא בלבינה המחוברת לקרקע וכהנ"ל, כיון דהוי כקרקע גופא, ובקרקע שפיר איכא ד', משא"כ בכה"ג דהנוף הוי ברה"ר ואינו מחוברת לקרקע רה"ר שהעיקר הריהו ברה"י, גם לשיטת רש"י בעי דע"ד, וכמו שהבאנו לעיל בעמוד שאינו מחובר, וכיון דרבנן סברי דלא שדי נופו וכו', לית ליה ד' וע"כ פליגי ארבי.

ה) ובהכי ארווח לן מה שהקשה המהרש"ל בדף ד ע"ב על

רש"י דמפרש דברה"ר בעי מקום ד', א"כ אמאי מוקי אביי פלוגתת רבי ורבנן באילן עומד ברה"י ונופו נוטה לרה"ר, לוקי אף בשעיקרו עומד ברה"ר ובנופו ליכא ד', דלרבי אמרינן שדי נופו וכו' ואיכא ד', ולרבנן דלא אמרינן שדי נופו וכו' ליכא ד', ועיי"ש מה שנדחק ליישב.

ולהנ"ל אתי שפיר דליכא לאוקמי כשעיקרו גם ברה"ר, דא"כ רבנן נמי מודי דאיכא מקום הנחה, דהא נתבטל הגוף לקרקע הרשות כמו בלבינה ועמוד וכהנ"ל, ואיכא ד', משא"כ כשעיקרו ברה"י ונופו ברה"ר דליכא למימר דיתבטל לקרקע הרשות דהא אינו מחובר לקרקע רה"ר וכהנ"ל, (ואדרבה אי ניזול בתר החיבור הוי ברה"י), ומשו"ה פליגי רבנן על רבי, ואתי שפיר.

וכעת מצאתי בתוספות הרא"ש הנדמ"ח בדף ח ע"א בד"ה הכא, שמביא דברי רש"י שאינו לפנינו וז"ל, ויש פי' רש"י שכתוב בהם דאי הוה כוליה במקום אחד אפילו רבנן מודו דשדי נופו בתר עיקרו עכ"ל, הרי דרש"י גופא נאיד מקושיית המהרש"ל הנ"ל, והסבר הדבר מובן היטב להנ"ל, וכ"כ בבית הבחירה ד ע"ב דאם היה עקרו ונופו ברשות אחד יזרק מרשות אחרת לנוף או מרה"ר והוא חוץ לד' אמות ודאי דנין אותו במקום ארבעה על ארבעה וחייב עכ"ל, וזה ג"כ לפי דבריו שהבאנו לעיל (באות ג'), וכ"כ בספר ההשלמה ובספר המאורות.

[ובהאי] ענינא חזיתי מילתא דתמיהה בספר קובץ בפי"ד מהלכות שבת הי"ז, שמביא דברי הדרכי משה בסימן שס"ה שכתב בשם הגהות מרדכי אם הנוף ברה"ר ועיקרו ברה"י שדינן נופו בתר עיקרו, ותמה דהרי פליגא בהא רבי ורבנן, ואיך פסק הד"מ כרבי, וע"ש בקובץ מה שמיישב בזה דבאמת פסק הד"מ כרבנן, ולמסקנא גם רבנן מודו דשדינן נופו בתר עיקרו יעו"ש, ופלא דבהגהות מרדכי כתב להדיא דפסקינן כרבי והאי מרדכי מביא הד"מ בקצרה, וא"כ כל תירוצו אינו נכון וצ"ע, - ובהג"ה מרדכי כתב דכן פסק ר"ח דהלכה כרבי, וברבינו חננאל שלפנינו בדף ח ע"א כתב דקי"ל כחכמים].

(ו) ובדברינו אלו יוסבר ג"כ סברת מחלקותם של התוספות והרשב"א בדברי רב חסדא, דהתוס' בדף ד ע"ב ד"ה אילן כתבו דהא דאמר ר"ח בנעץ קנה וכו' דלא בעי ד' זה דוקא ברה"י אבל ברה"ר אף לר"ח בעי דע"ד, ואילו הרשב"א שבתוס' הנ"ל ולעיל בד"ה דאמרינן, ס"ל דלרב חסדא לא בעי דע"ד אף ברה"ר.

וסברת התוס' מתבארת במש"כ לקמן ח ע"א בד"ה אמר, בטעמא דר"ח דלא בעי דע"ד משום דאמרינן ביתא כמאן דמליא ותשיב כמנוח על גבי מקום ארבעה ע"ש, וטעמא דביתא כמאן דמליא דמיא ל"ש אלא ברה"י, וע"כ ס"ל להתוס' דר"ח

יודה דברה"ר באמת בעי דע"ד, ושיטת הרשב"א נראה דלא מסתבר למימרא דאליבא דרב חסדא לא בעי כלל דע"ד, אלא אפ"ל דס"ל כשי' רש"י, ר"ן והמאירי הנ"ל בדברי רב חסדא בהא דלבינה, דאף למעלה מג' לא בעי דע"ד משום דהוי מחובר לקרקע וכקרקע דמי, וע"כ כתבו דאף דברי רב חסדא בנעץ קנה לאו דוקא ברה"י אלא אפילו ברה"ר לא בעי דע"ד, ובאופן דניחא תשמישתיה כשרבים מכתפין, שפיר הוי הנחה ע"ג מקום ד', ואתי שפיר דל"ש לר"ח בין רה"י ורה"ר כנ"ל.

[ואל] תקשי מתוד"ה דאמרינן הנ"ל, דכתב דלרשב"א אפילו אי אמרינן דכ"ע ס"ל קלוטה כמו שהונחה שפיר אמר רב חסדא בנעץ קנה, משום דהרשב"א ס"ל דאף ברה"ר שייך האי דינא עיי"ש, ואי סבירא הרשב"א כהר"ן והמאירי דבאמת בעי דע"ד, א"כ מאי אהני התוס' לפירוש הרשב"א, - אולם זה אינו דהרשב"א לפי המסקנא דנפשט ליה דלרבנן קלוטה לאו כמו שהונחה שפיר ס"ל כהר"ן, אלא דכוונת התוס' דלפי ההו"א באמת א"ש להרשב"א דאפ"ל דר"ח ס"ל קלוטה כמו שהונחה דמיא, וע"כ ס"ל דביו ברה"י ובין ברה"ר חייב, וכעיי"ז כתב בדו"ח לרעק"א במערכה ב' דמסכת שבת בתירוצו על קושייתו השביעי בד"ה ואי אמרינן יעו"ש ודו"ק].

(ז) ונראה דכן הוא גם שיטת הרמב"ם, - דהנה בפרק י"ד מהלכות שבת

הי"ז כתב, נעץ קנה ברה"י אפילו גבוה מאה אמה וזרק ונח על גביו חייב שרה"י עולה עד לרקיע, ועיי' במגיד משנה דמשמע מדברי הרמב"ם דברה"י לא בעינן מקום ד' על ד', כשי' רש"י ושאר ראשונים, דדוקא לגבי עקירה בעינן דע"ד אבל לא לגבי הנחה, ותמה דבריש פרק י"ג שמביא הרמב"ם האי דינא דבעינן הנחה ע"ג מקום דע"ד, אמאי לא הזכיר לחלק דדוקא ברה"ר בעינן דע"ד והניחו בתמיה.

ובמרכבת המשנה (לרבי אהרן אלפנדרי) כתב דעדיפא מינה הו"ל

לאקשווי דהתם בריש פ"ג מבואר דגם בהנחה ברה"י בעינן מקום ד' וכנראה כוונתו ממש"כ הרמב"ם שם אין המוציא מרשות לרשות חייב עד שיעקור ממקום ד' ויניח ע"ג מקום ד' מוכח דבין ברה"ר ובין ברה"י צריך ע"ג מקום ד', ועי' בפרי מגדים סימן שמ"ה בא"א סק"ג, ובאבן האזל שקיל וטרי בארוכה ליישב תמיה זו, ולבסוף כתב דבאמת צריך הנחה ע"ג מקום ד' אלא דכאן מיירי הרמב"ם בעיקר דין רה"י לאשמעינן דהוי רה"י אף למעלה עיי"ש ודחוק הוא.

ובספר בית יעקב למהר"י בי רב דן בדברי הר"מ הנ"ל והקשה והא לא נח החפץ ע"ג מקום ד', וישב בכמה אנפין, בתירוץ הראשון כתב דהרמב"ם איירי דהקנה נעוץ ברה"י מקורה וכדרך דאמר ביתא כמאן דמליא דמי שמאחר שהוא מקורה נחשוב החלל כולו כאלו

מלא עפר עד התקרה וכשנח החפץ על הקנה כאילו נח על העפר עכ"ד, ובאמת דקשה לאוקים סתמא דרמב"ם דאיירי דוקא בבית מקורה, ועי' במאירי בדף ז ע"ב דאוקים כע"ז יעו"ש, - עוד יישב דכיון שאמרו חורי רה"י כרה"י אפילו נח בחור בכל שהוא חייב ג"כ, ויהיה ראש זה הקנה כחור ברה"י, היוצא לפי"ז דהר"מ ס"ל דברה"י ל"ב דע"ד, וא"כ בזה לא יתיישב הקו' הנ"ל מריש פי"ג.

שוב כתב שם בדעת הרמב"ם דלא אמרינן דבעי הנחה ע"ג מקום ד' אלא במוציא ולא בזורק, וכ"כ הר"מ בפתח אבל אם זרקו אינו חייב עד שינוח שם ע"ג משהו עכ"ד, ופלא מנין לחלק בין זורק למוציא ומה שמביא ראיה מהר"מ אינו מובן מה הדמיון, והרי התם כיון דנת ע"ג משהו תוך ג' כנח ע"ג דע"ד הוי מטעם לבוד, ואפילו אי תימא דאשכחן בר"מ שם דמחלק בין מוציא לזורק א"כ

אדרבה שם כתב להיפוך דבמעביר ל"ב אפילו משהו ובזורק בעי עכ"פ משהו.

ובשם רבינו יהונתן כתב דדוקא כשנח החפץ עפ"י הקנה שמאחר שהוא חלול כאילו נח בארץ, אבל אם זרק דבלה שמנה או בצק ונדבק באורך הקנה פטור, שהרי לא נח במקום ד' עכ"ל, וגם זה קשה לאוקמי בר"מ דאיירי דוקא בקנה חלול, וצע"ג כל דבריו בזה.

ולדברינו אתי שפיר די"ל דהרמב"ם אזיל ג"כ בשיטת ר"ן והמאירי, דלעולם בעי אף ברה"י דע"ד לר"ח, אלא היכא דמחובר לקרקע שפיר הוי ד' וכהנ"ל, וע"כ פסק הרמב"ם דבנעץ קנה אף שהקנה עצמה ליכא ד' מ"מ חייב, דקנה מחובר לקרקע, ובקרקע איכא ד', אבל לקושטא ס"ל להרמב"ם דאף ברה"י בעינן הנחה ע"ג מקום ד' וכגון בשאינו מחובר, ולכן לא חילק בריש פי"ג בין רה"י ורה"ר.

סימן ב

מהדרין מן המהדרין בנר חנוכה

בגמ' שבת כא ע"ב: ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו (נר אחד בכל לילה ואיש וכל בני ביתו סגי להו בנר אחד - רש"י), והמהדרין נר לכל אחד ואחד (והמהדרין אחר המצות עושין נר אחד בכל לילה לכל אחד ואחד מבני הבית - רש"י), והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמנה מכאן ואילך פוחת והולך, וב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך, ע"כ.

ובתוס' ד"ה והמהדרין מן המהדרין, נראה לר"י דב"ש וב"ה לא קיימי אלא אנר איש וביתו, שכן יש יותר הידור דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר והולך וכו', אבל אם עושה נר לכל אחד, אפילו יוסיף מכאן ואילך ליכא היכרא, שיסברו שכן יש בני אדם בבית, עכ"ל. ס"ל להתוס' דבמהדרין מן המהדרין לא אמרינן דעושין נר בכל לילה לכל אחד ואחד.

אמנם ברמב"ם פ"ד מהלכות חנוכה הלכה א-ב חולק ע"ז, וז"ל: כמה נרות הוא מדליק בחנוכה, מצותה

שיהיה בכל בית ובית מדליק נר אחד, בין שהיו אנשי הבית מרובין, בין שלא היה בו אלא אדם אחד, והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית, נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים, והמהדר יותר על זה ועושה מצוה מן המובחר, מדליק נר לכל אחד בלילה הראשון, ומוסיף והולך בכל לילה וליילה נר אחד, כיצד, הרי שהיו אנשי הבית עשרה, בלילה הראשון מדליק עשרה נרות, ובליל שני עשרים ובליל שלישי שלשים, עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונים נרות. אולם לאחר מכן כתב בהלכה ג, מנהג פשוט בכל ערינו בספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בלילה הראשון ומוסיפין והולכין נר בכל לילה עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמנה נרות, בין שהיו אנשי הבית מרובים, בין שהיה אדם אחד, עכ"ל. **והמנהג** הפשוט בספרד שהביא הרמב"ם, הבינו ראשונים ואחרונים, דהיינו שרק אחד מבני הבית הדליק והוסיף בכל יום נר, עד שביום השמיני הדליק שמונה נרות. ולא הדליק נר על כל אחד מבני הבית, וגם בני הבית

לא הדליקו שום נר, ושכן היה מנהגם גם בזמנם ^א.

וכבר העיר בלחם משנה שם דלפי הבנת הרמב"ם בסוגית הגמ', הרי דמנהג ספרד כמאן, דגם למהדרין וגם למהדרין מן המהדרין מדליקין נרות כמנין אנשי הבית, ואילו לפי מנהג זה לא. וכתב דמ"מ לא הוי מנהג בטעות, כיון דעבדינן כדין, ואע"ג דמדינא לא בעי הוספה, אנן נראה לנו למיעבד האי פשרה ולעשות ההוספה בכח"ג.

וכמנהג ספרד שהובא ברמב"ם כתב גם בטור סי' תרע"א, וכמה נרות הם, בליל א' מדליק א' מכאן ואילך מוסיף והולך א' בכל לילה, עד שבאחרונה יהיו שמונה, ואפילו אם רבים בני הבית לא יעשה יותר, ובבית יוסף שם עמד ג"כ על מנהג דידן שהוא דלא כהרמב"ם, דאמאי אינם עושים כמהדרין מן המהדרין, ומסיק דדעתם התוס' הנ"ל דבמהדרין מן המהדרין אין מדליקין נר לכל איש מבני הבית, וכן כתב בב"ח שם.

ומה דלא תירץ הב"י כהלח"מ את מנהג ספרד, וכתב שהוא עפ"י התוס', יש

להבין עפ"י מה שכתוב בשו"ת רעק"א תנינא סי קכ"ה, דלדברי הרמב"ם דעושים הא והא, א"כ היה נראה דטעם מנהג ספרד שלא קבלו עלייהו להיות מהדרין מן המהדרין ודי להם בהידור אחד דמוסיף והולך, דודאי דוחק לומר דס"ל להרמב"ם דטעמא דמנהג ספרד דס"ל כתוס', דהרי לא הביא הרמב"ם כלל דעת חולקים, ולפי"ז אם אחד רוצה לעשות מובחר יותר למנקט תרומייהו בידו משובח יותר ^ב.

לזה בא הב"י לומר דנהי דהרמב"ם היה ס"ל כן בדעת מנהג ספרד, אבל אנן דלפנינו שיטת תוס', טוב יותר לומר דטעם המנהג דסוברים כתוס', ממה דנימא דלא רצו לעשות מהמובחר יותר, וא"כ אין רשות במקום ההוא לעשות שניהם ע"ש.

ולכן הב"י דקאי על דברי הטור, והא הטור כתב כפסק (ולא כמנהג) דאפילו אם רבים בני הבית לא יעשה יותר, ולפי הרמב"ם הא שפיר יכול לעשות יותר, ואדרבה הא יהיה מהדרין מן המהדרין, ועכ"ח דהטור ס"ל דמנהג ספרד קאי בשיטת התוס' דאין לעשות ההידור של נר לכל אחד, דבזה איכא חסרון דליכא הכירא וכהנ"ל ^א.

א. כ"ה בריטב"א [רייכמן], מאורות, נמוק"י, רא"ם שהובא בב"ח כאן, ובשאר ראשונים. ועיי גם בלח"מ, טור, שו"ע ועוד שהובאו להלן. אמנם עיי בפרמ"ג סי תרע"א במשב"ז שהעיר דאולי אפשר לומר באופן אחר, אולם כתב שזה דוחק, ע"ש ואכמ"ל.

ב. וכן לפי הטעם שהביא הריטב"א (רייכמן) במנהג ספרד, דפן יחשדו בכשפים אם היה לכל אחד נר, פשוט דהיכא דאפשר בוודאי מן הראוי לקיים גם המהדרין אף לפי מנהג ספרד.

ג. וילה"ע מביאורי הטור למהר"ן שפירא (כ"י) שמסביר דברי הטור, שאין צריך להדליק לכל אר"א, אולם המהדרין מדליקין יותר. ומשמעות הדברים בפשטות אין מורים כן.

ובנוגע למנהג אשכנז עיין בדרכי משה הארוך שם, ואפילו בני הבית רבים, כ"כ התוס' דבהכי איכא היכרא כשמוסיף והולך וכו', אבל מדברי הרמב"ם נראה דאם רבים בני הבית כ"א מדליק בליל ראשון נר אחד ומוסיף והולך עד שבאחרונה יהי' ח', וכן המנהג. וכתב מהר"א מפראג, דלדין שמדליקין בפנים ויודעים בבית כמה בני אדם בבית, וליכא למיחש שמא יאמרו כך בני אדם הם בבית, אף לדעת התוס' מנהגינו נכון, ועוד דמאחר שמדליקים כ"א יוכל להדליק במקום מיוחד, ולא בעי להדליק כולן בטפח הסמוך לפתח, וניכר הנרות שמדליק כ"א וא', ואיכא הכירא כשמוסיף והולך בשאר הלילות, ולכן מנהגינו אתי שפיר לכ"ע, עכ"ל ד.

ועפ"י הנ"ל נפסק גם בשו"ע שם סעי ב', כמה נרות מדליק, בלילה הראשון מדליק אחד, ומכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה, עד שבליל אחרון יהיו שמונה, ואפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר, וברמ"א, וי"א דכל אחד מבני הבית ידליק וכן המנהג פשוט, ויזהרו ליתן לכל א' וא' נרותיו במקום מיוחד כדי שיהיה היכר כמה נרות מדליקין, וכבר העיר בט"ז שם סק"א, וכ"ה בב"ח שם, דכאן יש חידוש במנהג

שהספרדים נוהגין כתוס' והאשכנזים כרמב"ם, וזה לא מצינו בשאר מקומות.

והדברים צריכים ביאור דמלשון הרמב"ם הנ"ל מבואר

להדיא דמהדרין מן המהדרין היינו שאחד מדליק נרות כמנין אנשי הבית וכו', וכן נראה מלשון הריא"ז, מובא בשלטי הגבורים על הרי"ף (ט ע"ב מדפי הרי"ף), והמהדרין נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים, אבל על הקטנים שאינם מחוייבים נראה בעיני שאינו מדליק. ועיין גם בבית הבחירה להמאירי שבת דף כא ע"ב והמהדרים במצוה נר לכל אחד ואחד לפי מנין אנשי ביתו וכו', שמאחר שאתה מדליק לחשבון בני הבית וכו', וכן בשאר הראשונים לא מצינו דהכוונה דכל אחד ואחד ידליק לעצמו, אלא שהכוונה שאחד ידליק לפי מספר בני הבית.

ולפי"ז צ"ע מש"כ הרמ"א בדרכי משה הנ"ל, דמדברי הרמב"ם נראה דאם רבים בני בית כל אחד מבני ביתו ידליק וכו', וכפי שהוא באמת המנהג באשכנז. ולכאורה לא מצינו שיטה כזו בראשונים, ומנהגינו כמאן. ועיין בגליא מסכת שהאריך בזה, ומסיק עפ"י דלכאורה הוי ברכה לבטלה שכל אחד מברך לעצמו, עי"ש בארוכה, וע"ע להלן בנידו"ז. (ומנהג זה דכל אחד מדליק לעצמו,

ד. ועיי' גם בביאורי מהרש"ל על הטור שם, דלא יעשו יותר היינו אפילו להידור מצוה, וכ"כ ר"י בעל תוס' וכו', אבל המנהג כהרמב"ם.

כבר מצינו בשו"ת מהרי"ל סימן קמה, אולם לא כתב דהמקור הוא מהרמב"ם, עש"ה).

וגם דברי מהר"א מפראג לא יעלה לזה ארוכה, דהא גם לדידהו נראה דס"ל דמנהגינו כדעת הרמב"ם, אלא דאסברא לן דלפי מנהגינו שמדליקין בפנים ליכא חששא של התוס', עכ"פ גם לפי דבריו מנהגינו דלא כשום שיטה, דהרי הרמב"ם לא קאמר דכל אחד מדליק, ולפי התוס' אין במהדרין מן המהדרין ענין להדליק לפי מספר בני הבית, וכש"כ דלא איירי דידליק כל אחד.

ועיי' גם בדרכי משה סימן תרע"ז בנוגע לאדם שאשתו מדלקת בביתו וז"ל, וכתב בת"ה סימן ק"א אע"ג דאין צריך מ"מ אם ירצה יכול להדליק ולברך ולא הוי ברכה לבטלה, דהוי כמהדרין שמברך כ"א לעצמו, אע"ג דעיקר המצוה אינו אלא נר אחד לאיש וביתו, עכ"ל, (ועיי' בשו"ת רמ"א סימן צ"ט בדעת התרוה"ד), הרי דגם כאן כתב כהבנתו דלעיל דהמהדרין היינו שכל אחד מברך לעצמו.

ועיי"ש בתרוה"ד בנידון אכסנאי שהוא נשוי בשם אחד מהגדולים דרשאי להדליק בברכה, ולא הוי ברכה לבטלה דהוי נמי בכלל המהדרין וכו', ומסיק לבסוף דמטעם מהדרין אפשר ויתכן שפיר דמי להדליק בברכה כה"ג, דכי היכא דיש הידור בנר לכל אחד ואחד בבית אחד, ה"נ יש הידור בנר לאיש ונר

לאשתו בשני מקומות, והתנא לא פסיקא ליה למיתני הך מהדרין דלא שכיחא כולי האי, וכיון דאשכחן בתלמוד מהדרין ומהדרין מן המהדרין אין זה כמוסיף על התלמוד שהוא גורע, עכ"ל.

והבין הרמ"א דכוונת התרוה"ד דכמו דאיכא מהדרין דכל אחד מדליק ומברך לעצמו, ה"ה איכא עוד מהדרין דאשתו בבית והוא במקום אחר שידליקו שניהם בברכה, אמנם לפי דברינו לעיל הרי לא מצינו דביאור מהדרין דבגמ' היינו שכל אחד מדליק ומברך, וכבר העיר ע"ז במאמר מרדכי שם סק"ו, שהתרוה"ד מביא ראיה מן המנהג, ומ"מ ראיה מן הגמרא אין לו, עי"ש.

ולכאורה אין הכרח כן בכוונת התרוה"ד, דאפשר לומר דכוונתו דמכיון דאיכא הידור שמדליקין נרות עבור כל אחד מבני ביתו, לכן לא יהיה ברכה לבטלה אף בכה"ג דכל אחד ידליק במקומו, ולפי"ז מדויק מש"כ דלא הביאו בגמ' הך מהדרין, משא"כ לפי הבנת הרמ"א לכאורה הוא נכלל בכלל המהדרין דכל אחד מדליק בפנ"ע, אמנם יש לדחות, וגם בשו"ת שער אפרים סי' מ"ב שהעיר בזה, מסיק שם כהבנת הרמ"א בתרוה"ד, עי"ש.

ועיי' בשו"ת זרע אמת ח"א סי' צ"ז, שהבין בכוונת התרוה"ד, דפשיטא ליה דאשתו כגופו ואינו בכלל מה שאמר

בגמ' והמהדרין וכו', ומשו"ה ברירא ליה דבביתו אין להם להדליק שניהם וכמ"ש מהרש"ל (עיי' להלן בנידו"ז), אלא דס"ל להתרוה"ד דכל זה דוקא בהיותו בביתו, אבל כשהוא חוץ לביתו כיון דאין הוא ואשתו במקום א' הוי שפיר בכלל המהדרין, והיינו עפ"י הרמב"ם שכל א' מבני ביתו מדליק, עיש"ה.

מ"מ לא מצינו גם בתרוה"ד דקסבר דהמהדרין דגמ' איירי דכל אחד מדליק, אלא ראייתו מהמנהג, וכמ"ש לעיל בשם המאמר מרדכי, וא"כ מגין המקור להמנהג שכל אחד מדליק.

ולולי דברי קדשו של הרמ"א, וכן של שאר הפוסקים אחריו שנקטו כן בפשיטות, היה אפשר לומר, דמנהג אשכנז הוא באמת כשיטת התוס', דמהדרין מן המהדרין מדליקין רק נר אחד ביום הראשון ומכאן ואילך מוסיף לפי מספר הימים, אף אם בני הבית מרובים, והא דמדליקין כל אחד אינו משום דינא דמהדרין בחנוכה, אלא כעין שכתב בעולת שבת סימן רעג סק"ה לגבי קידוש, דאף דכשיודע לקדש יוצא כשהכירו מכוין להוציאו, מיהא נ"ל דעדיף יותר לקדש בפיו כשיודע, דהכי אמרינן בכל המצות מצוה בו יותר מבשלוחו, ועיי' בא"ר שם,

דאין להקשות מסי ח' ס"ה, דאם רצו אחד מברך אציצית ואחרים יענו אמן, דשאני קידוש דמצוה עצמו הוא, משא"כ ברכת ציצית, וכן הוא המנהג בהרבה מקומות דבני הבית מקדשין בעצמם^ה, ועיי' גם בב"ח סימן תרעז, והובא להלן, דאף בב"ח אמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו, וא"כ איכא למימר דהא דמנהגינו דכל אחד מדליק לעצמו הוא מטעם זה, ולא שייך כלל לדינא דמהדרין. ומה שכתבו התוס' דמהדרין מן המהדרין אין כל אחד מדליק, דליכא הכירא וכו', ע"ז שפיר איכא למימר כמ"ש מהר"א מפראג הנ"ל, דלדידן שמנהגינו שמדליקין בפנים שפיר איכא הכירא וכהנ"ל.

ובזה ארווחנא מה דהקשה בשו"ת שער אפרים סי' מ"ב, והובא במחצית השקל סי' תרע"ה סק"ד, דלדידן דנוהגין שכל אחד מבני הבית מדליק משום מהדרין מן המהדרין, כמ"ש רמ"א סימן תרע"א, א"כ אמאי אין אשה מדלקת. ובא"ר סי' תרע"א אות ג תירץ, דאשתו כגופו ואינה בכלל מהדרין. ושכ"מ בשו"ת מהרש"ל סי' פ"ה, שכתב דאיש ואשתו בודאי מספיק להם נר אחד.

ולכאורה יל"ע, דהא הרמב"ם כתב להדיא דהמהדרין נר לכל

ה. ואף להתוספת שבת דפליגי שם על דברי העו"ש, משום דשומע כעונה, היינו דווקא בקידוש הראמירה הוא המצוה, משא"כ בנ"ח דההדלקה היא המצוה, ועיי' בשביבי אש על חידושי תלמיד הרשב"א פסחים ז, א אות כ.

אחד ואחד בין אנשים בין נשים, ומדלא חילק בין אשתו לשאר נשים, הרי נראה בפשטות דהמהדרין מדליקין נר גם עבור אשתו. וא"כ לפי המנהג שאין אחד מדליק עבור כולם, אלא כל אחד מדליק בעצמו, שוב אמאי אשתו לא תדליק ג"כ. ואם היא אינה מדליקה, היה צריך לפי"ז בעלה להדליק גם עבורה, ומה מועיל בזה אשתו כגופו, להיפטר מהמהדרין¹. אמנם אפילו לפי דברי הא"ר דפטורין מטעם אשתו כגופו, מ"מ מה הועיל בזה, הא אכתי שאר בני הבית הנקבות אמאי אין מנהגינו שמדליקות, אף דלא שייך בהו אשתו כגופו, וכן העיר בזה בשו"ת עולת שמואל סי' ק"ה, ועי"ש שהעלה להלכה דכשאשתו מדלקת בעצמה שפיר תוכל לברך, ומובא במ"ב סי' תרע"ה סק"ט.

אלא דקושיית השער אפרים היא לדעת הרמ"א דמהדרין מן המהדרין הוא דכל אחד ידליק, ועפ"י שיטת הרמב"ם דמוסיף עבור כל בני ביתו אחד אנשים ואחד נשים, א"כ שפיר הקשה דאמאי

אשה אינה מדלקת, אולם לדברינו דמנהגינו כהתוס' דאין בכלל מהדרין מן המהדרין להוסיף נר עבור כל אחד מבני הבית, וסגי בנר אחד בלילה הראשון, וליל שני שנים, וכן הלאה, א"כ שפיר יוצאים הנשים כמהדרין מן המהדרין ללא הדלקתן. והא דמדליקים שאר בני הבית אינו מטעם דמהדרין וכו' וכהנ"ל, וכמו שבקידוש לא מצינו שהאשה או הבנות יעשו קידוש כשאביהם מקדש².

וכן תקשי להבנת הרמ"א, אנן דאזלינן כשיטת הרמב"ם כמהדרין מן המהדרין, א"כ אם איכא בבית אנשים שאינן מדליקין בעצמם, היה צריך להדליק עבורם נרות לפי מספר בני הבית שאינן מדליקין, ולא מצינו בפוסקים או בספרי מנהגי אשכנז מי שכתב כן, (וכן העיר בערוה"ש, עי"ש). לכן מסתבר כמש"כ דבאמת יוצאין מהדרין מן המהדרין בזה שמדליקין רק נר אחד ביום הראשון וכן הלאה מוסיף והולך, וכשיטת התוס' שהא עדיפי ואין להדליק יותר משום דליכא

1. ויש להעיר גם ממש"כ בלקט יושר עמ' ופעמים שאיש ואשתו חייבים בנ"ח, כגון שאין להם בית מיוחד, ואין שניהם יחד.

2. ובחידושי חת"ס בסוגיין מתרץ הא דלא נהיגי נשי דידן להיות מן המהדרין, משום דבתחלה כשתיקנו נר איש וביתו על פתח ביתו מבחוץ ונמצאו מהדרין שיצאו לחוץ והדליקו בעצמם נוסף על הדלקת בעל הבית, אז לא נמצא שום אשה שתהיה מהמהדרים כי אין כבודה לצאת ברה"ר לעתותי ערב ולהדליק בין האנשים, והשתא אע"ג שכולם מדליקים בפנים, מ"מ מנהג הראשון לא זו ממקומו, עי"ש. אולם לפי מש"כ לעיל, לא מצינו שמהדרין היינו שהיה כל אחד מדליק לעצמו, אלא שאחד היה מדליק עבור כולם נרות לפי מספר בני הבית, וא"כ תקשי שוב דכהיום שמדליקין בפנים אמאי נשים לא ידליקו וכהנ"ל.

הכירא. אלא שאלו שמדליקין כן בפ"ע שפיר מקיימין אף המהדרין, דאז ליכא החסרון של הכירא שכתבו התוס' וכהנ"ל. **ואפשר** לומר עוד יותר, דהא במהדרין איכא מצוה להדליק נר על כל אחד מבני ביתו, אלא דס"ל להתוס' דבמהדרין מן המהדרין דמוסיפין נר בכל לילה, עכ"ח א"א לצאת גם המהדרין, משום דליכא הכירא וא"כ לא יועיל המהדרין מן המהדרין, ועדיפי טפי לקיים המהדרין מן המהדרין, ולכן אין מקיימין המהדרין, וכ"מ בראשונים שהביאו שיטת התוס' (ודלא כמש"כ בערוה"ש סימן תרע"א סי"ח, דלדעת התוס' בטלה מצות מהדרין). וכן מבואר בראשונים (עיין מרדכי, מהרי"ח) דבאמת המנהג בצרפת ואשכנז היה אז דרק אחד הדליק והוסיף בכל לילה, ולא הדליק נרות לפי אנשי ביתו, ולפי"ז הא דהוקשה לר"י, אמאי אין אנו מקיימין המהדרין מן המהדרין כפשוטו, דהיינו שני ההידורים גם יחד, וכתב לתרץ דעכ"ח כוונת הגמ' דמהדרין מן המהדרין לא עבדי גם את המהדרין דא"כ ליכא הכירא. וא"כ לפי"ז היכא דאיכא לקיים גם את המהדרין, ולא יהיה החשש דליכא הכירא, בוודאי דאף לפי התוס' שפיר יקיימו גם את המהדרין. ועל כן היכא שכל אחד מדליק בפ"ע, דבכה"ג אפשר לקיים גם

את המהדרין וגם את המהדרין מן המהדרין, אמאי לא יקיימו שניהם. והתוס' קאי על הגמ' דאיירי שהיו מדליקין בחוץ, דלא היה אפשר לקיים שניהם, לכן כתבו דלא עבדינן כמהדרין, משא"כ בזמן הזה דמדליקין בפנים, וכמ"ש מהר"א מפראג הנ"ל.^ח

אלא דיש לעיין לפי"ז מנין המקור שכל אחד מברך לעצמו, דהא בדינא דמהדרין היה שאחד מדליק נרות עבור כולם, ולא שכל אחד יברך לעצמו, אולם כבר כתב בשו"ת מהרי"ל סי' קמה, דנהוג שהאורחים והבחורים מדליקין אע"ג דמדליקין עליהם בביתם, ומשום ברכה לבטלה אין כאן כיון דאין רוצה לצאת בשל אשתו ממילא חל חיובא עליו, ע"ש. הרי דס"ל דהיכא דאחד מבני הבית אינו רוצה לצאת בהדלקת אחד מהם, שפיר יכול לברך לעצמו. וא"כ א"ש מנהגינו, דכיון דאנו רוצים לצאת גם המהדרין וכהנ"ל, ולכן כל אחד מדליק לעצמו, והיינו דאינו רוצה לצאת בהדלקת חד מהם, ולכן שפיר מברך ג"כ. (ובדברי התרוה"ד שהובא לעיל יל"ע אי גם כוונתו דאפשר לברך משום דאינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו, דלא הזכיר זאת, ואולי דפשוט הוא דמכיון דברצונו להדליק בעצמו, ממילא דאין בכוונתו לצאת בהדלקת אשתו)^ט.

ח. אמנם יל"ע ממש"כ התוס' בשם ר"י דעתה מדליקין בפנים, ואעפ"כ נראה מהראשונים הנ"ל שנהגו שרק אחד הדליק וכו'.

ט. אלא דיש לעיין לפי המהרש"ל בתשובותיו סי' פ"ה, דחולק על המהרי"ל וכתב דאם יודע

בבירור שהיא מדלקת עליו אין לו להדליק, ואף שאינו רוצה לצאת בהדלקתה של אשתו שמדלקת עליו בבית, נראה דלאו כל כמיניה ואינו יכול לברך. ולדבריו למנהגינו אמאי מדליק ומברכין כ"א לעצמו. ואפ"ל דמהרש"ל כתב כן דוקא לגבי אשתו, לפי מש"כ לעיל מיניה דאיש ואשתו בודאי מספיק להם נר אחד אף למהדרין, ואולי מטעמו של הא"ר שהבאנו שאשתו כגופו, ובכה"ג ס"ל דלאו כל כמיניה שלא לצאת. משא"כ היכא דשאר בני הבית מדליקין איכא למימר אף לשיטתו כהמהד"ל דהיכא דאין רוצין לצאת בהדלקת אחר, שפיר יכולין להדליק ולברך לעצמן.

ולכאורה מוכרח לומר כן, דמהרש"ל כתב שם לאחר מכן, ומה שהאידנא הבחורים מחמירים על עצמם שלא להשתתף בפריטי וכו', זהו מנהג אשכנז שמגביהין הטפל ומניחין העיקר והלואי שלא יקילו במצות החמורות, עכ"ל. מבואר דשפיר מצינן לברוכי, אלא דלא בעינן להחמיר, והא הבחורים מדליקין עליהם בביתם, וכמ"ש במחזור ויטרי סי' רל"ח, שאכסנאי אין צריך ליתן בנר אם יודע שאשתו או 'אביו ואמו' מדליקין במקומן, וא"כ האיך יכולין הבחורים להדליק ולברך. [אם לא שנאמר שבחורים ששוהים זמן רב חוץ לביתם שאני מאכסנאים, אולם לא מצאתי לע"ע בפוסקים בנידו"ז, ועיי' במ"ב סי' תרע"ז סק"א וסק"ד]. ולהנ"ל ניחא, דדוקא כשאשתו מדלקת ס"ל למהרש"ל דלאו כל כמיניה שלא לצאת בהדלקתה, וא"כ שפיר יכולים הבחורים להדליק ולברך בפ"ע, דמתכוונים שלא לצאת בהדלקת אביהם.

ועפ"ז יש להעיר, דבשו"ת שער אפרים סי' מ"ב כתב, דהב"י סי' תרע"ז ד"ה כתוב, דחולק על התרוה"ד וס"ל דאכסנאי שמדליקין עליו בביתו לא יברך, דהוי ברכה שאינה צריכה, לטעמיה דכל בני ביתו מדליקין א', אבל למנהגא דידן לכ"ע צריך לברך דהוא בכלל מהדרין [וכ"כ בפרמ"ג סי' תרע"ז משב"ז סק"א]. והקשה עליו בא"ר סי' תרע"ז אות ד', דהא רש"ל פסק מנהגא דידן ואפ"ה פסק כהב"י. ולדברינו פסק המהרש"ל הוא דוקא אי אשתו מדלקת וכהנ"ל, ובהא באמת הוא כמנהגא דהב"י דמדליקין א', הוא ואשתו לכ"ע, מ"מ דברי השער אפרים א"ש באכסנאי שאחד מבני ביתו (ולא אשתו) מדליקין עליו, דאפ"ל דאף למהרש"ל שפיר מברך לעצמו, משא"כ הב"י ס"ל אף בכה"ג דהוי ברכה שאינה צריכה, וכמ"ש השער אפרים, דלטעמיה דכל בני ביתו מדליקין א'. ועיי' גם בשו"ת זרע אמת ח"א סי' צ"ז, דהתרוה"ד אתיא רק למנהג האשכנזים, אבל לפי מנהג הספרדים דאפילו בני הבית רבים לא ידליק אלא א', אף התה"ד יודה דאפילו אכסנאי נשוי שהוא חוץ לביתו אינו רשאי להדליק, ע"ש.

וכנראה לזה נתכוון גם דודי הגזצ"ל בעל שו"ת בצל החכמה בספרו אהלך באמיתך (פל"ט סעי' י"ג) שכתב, דאורח שאין לו אשה ובניו מדליקין בביתו, נראה דלכו"ע יכול להדליק במקומו בברכה. וע"ש בביאור (אות כ'), דדוקא באשתו מדלקת עליו, דאשתו כגופו, לא שייך לומר שידליק הוא ג"כ במקומו כמהדרין שכל א' מדליק ומברך לעצמו, אבל בניו מדליקין עליו, הרי גם כשהוא בביתו הוי מן המהדרין שידליקו ויברכו בניו וגם הוא כל א' בפני עצמו, עכ"ל. אלא מש"כ דלכו"ע הוא צ"ע מהב"י הנ"ל, אמנם בפרמ"ג שם כתב דאפשר דהב"י חולק על התרוה"ד משום דאשתו כגופו, וא"כ גם לפי הב"י יש מקום לומר דכששאר בני ביתו מדליקין שפיר מדליק אף אכסנאי להב"י, ואכמ"ל.

ודברי המהרי"ל הנ"ל הובאו במג"א סי' תרע"ז סק"ט, וכתב עלה בשו"ת רעק"א תנינא סי' י"ג, דאין להביא ראיה דשייך לברך על ההידור דאנן מברכין כל בני ביתו, אף דמדינא נר איש וביתו ואינך בכלל המהדרין, זה אינו, דשאני התם כיון דרצונו להיות מהמהדרים כוונתו שלא לצאת בשל זה המדליק, וממילא מחויב מדינא. הרי דהבין בכוונת המהרי"ל, דהיכא דאין רוצה לצאת, לא יצא גם אעיקרא דדינא דנר איש וביתו, ולכן שפיר יכול כל אחד לברך בפ"ע'.

וכן נראה בלבוש סי' תרע"ז סוף סעי' א' שכתב, דאכסנאי יכול להדליק כשיכוין במחשבתו שאינו רוצה לצאת במה שמדליקין עליו בביתו, ואינו גורם שברכת חבירו המדליק עליו היא לבטלה, שהמדליק מדליק להוציא את עצמו ג"כ, עכ"ל. הרי דס"ל דכשאינו רוצה לצאת, אינו יוצא בהדלקה שבביתו אף אעיקרא דדינא, דאל"ה הא שפיר לא הוי ברכה לבטלה בביתו גם ללא הטעם שהמדליק מדליק להוציא את עצמו ג"כ. וכן כתב בפרמ"ג סי' תרע"ד בא"א סק"א, כשיש רבים בני הבית וסמוכים על שולחן א' די בנר א' לכולם, אף שמברכין כ"א לעצמם היינו שמכוונין שלא לצאת א' בחבירו.

אלא מה שסיים שם דמ"מ אין מדינא כ"כ מצוה. (ובזה מיישב מה שהקשה רעק"א הנ"ל ע"ד המג"א שם, עיי' ברעק"א ואכמ"ל), לא זכיתי להבין מה הגדר שאין מדינא כ"כ מצוה, אי מועיל בזה שכיוון שלא לצאת, הוי הדלקתו מדינא וכמש"כ רעק"א, ואי אינו מועיל, א"כ לא הוי מדינא כלל, ואמאי מברך כ"א לעצמו, וצ"ע.

ועפ"ז יש להעיר מה שהאריך בחידושי מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם הנ"ל, שהרגיש דברמב"ם איירי שאחד מדליק על כולם, ואילו הרמ"א כתב דכל אחד מדליק בפ"ע, והאריך להסביר סברת פלוגתתם, עפ"י מש"כ לדייק בבית הלוי ח"ב סי' מ"ז, דהרמב"ם בהלכות מילה ס"ל דציצין שאינן מעכבין אינו יכול לחזור ולעשותן לאחר שגמר המילה, והיינו משום דהידור לבד בלי המצוה לאו כלום הוא, ולכן עכ"ח רק אחד יכול להדליק, משא"כ הרמ"א לשיטתו בהלכות מילה דיכול לחזור ולעשותן, הרי דשפיר איכא הידור גם כשהמצוה עצמה כבר נעשתה, ולכן שפיר יכול כל אחד ואחד להדליק בפ"ע ולברך, ע"ש.

והנה מלבד מה שיש להעיר, דהא עכ"ח הרמ"א לא הבין דפליג עלי'

י. אמנם בשו"ת הרמ"א סי' צ"ט כתב, דלא גרע מן המהדרין דאע"ג דפטורין מ"מ אם מדליק מברכין, וכ"כ מהרא"י בת"ה סי' ק"א, נראה לכאורה דאף כשמדליק בעצמו בכדי לקיים מצות מהדרין, מ"מ היה פטור מעיקרא דדינא, ויש לדחות וצ"ע. - וע"ע שו"ת כת"ס אר"ח סי' קל"ה. ועיי' גם בחי' רעק"א דפוס יאהנסבורג סי' תרע"ו.

דהרמב"ם, ואדרבה כתב בדרכי משה הנ"ל דמנהגינו מדברי הרמב"ם. הנה לפי דברי רעק"א שפיר אף לדברי הרמב"ם היה אפשר להדליק כל אחד בפני עצמו, דהא כשאנו רוצה לצאת הרי חייב גם על עיקרא דדינא דנר איש וביתו י^א.

אלא דבאמת יש לעיין בזה, כשנחקור בהא דאמרינן בגמ' נר איש וביתו, מה גדר החיוב. דהנה הב"ח בסי' תרע"ז כתב, מובא גם במג"א שם, דכשסועד בבית חבירו צריך לילך לביתו ולהדליק ואח"כ יחזור לסעודתו, ומיהו אם אשתו מדלקת עליו א"צ לילך לביתו, ואעפ"י דצריך לכתחילה לעמוד אצל מי שמדליק עליו, מ"מ אינו מעכב ומדינא יוצא אפילו אין עומד אצלו, דעיקר החיוב על ממונו להדליק נרות לפרסומי ניסא, ומ"מ מצוה מן המובחר שילך לביתו וידליק בעצמו, דכל מצוה ומצוה מצוה בו יותר מבשלוחו וכו', עיש"ה. הרי דס"ל דעיקר החיוב על ממונו להדליק נרות. וכ"כ לעיל מיני' בסי' תרע"ו ד"ה ומ"ש אין. מ"מ מסיק דמצוה בו יותר מבשלוחו, נראה דס"ל דחיוב הוי על כל אחד מבני הבית להדליק, אלא דסגי

ליה מדינא דאחד ידליק והוא השליח להוציא את כולם ידי חובתם, ולכן מצוה בו יותר מבשלוחו. ולפי"ז שפיר איכא למימר כמש"כ רעק"א, דהיכא דמכוין שלא לצאת במה שהדליקו בביתו, שפיר יכול להדליק הוא בעצמו ולברך, דהא מדליק אעיקרא דדינא. [אלא דיל"ע דהא סוכ"ס מממונו הדליקו, והרי זהו עיקר החיוב לדבריו].

אמנם בפני יהושע כתב, דמלישנא דגמ' נר איש וביתו משמע דהוי חובת הבית ולא שייך בזה מצוה בו יותר מבשלוחו, משום דהכא עיקר המצוה אלא בסמוך לרה"ר שהוא משום פרסומי ניסא, משום כך הטילו חובת מצוה זו כאילו חובת הבית, ונשאר בצ"ע. וכן פשיטא לי בשו"ת חכם צבי בתוספות חדשים סי' י"ב, דאסברא לן מה דקטן שהגיע לחינוך מוציא את הגדול, משא"כ בשאר מצוות, דבחנוכה כיון דלאו אקרקפתא דגברא מוטל חיוב ההדלקה, אלא אחד מכל בני הבית אע"פ שלא שמעו הברכה ולא ראו ההדלקה, להכי סגי בקטן שהגיע לחינוך המדליק בפתח החצר, עי"ש י^ב.

יא. ויותר מזה צ"ע בדברי רי"ז הלוי, דהא בבית הלוי שם (אות ב) הכריח דלהרמ"א המצוה שיהיה נימול, ולא מעשה החתך לבד, ומכיון שהמצוה נמשכת שפיר גם התנאה לפניו. וא"כ בחנוכה אפילו להרמ"א לכאורה לא היה מקום להידור גרידא, דהא המצוה מעשה ההדלקה גרידא. אע"כ דצ"ל כדברי רעק"א, דמנהגינו שמדליק כאר"א היינו שמקיים גם עיקרא דדינא, בזה שמכוין שלא לצאת בהדלקת השני.

יב. ועיי' בשאלות שאילתא כו "אבל יש לו אשה לא צריך שאנשי ביתו מדליקין בביתו". ועי"ש בהעמק שאלה אות יב, דמשמע דאף בלא שום כוונה להוציא ולצאת יוצא יד"ח נ"ח כשמדליקו

והמעייין היטב יראה דאיכא חילוק בין דברי הפנ"י והחכ"צ, דלהפנ"י הוי כאילו הוא חובת הבית, וכשאחד הדליק יהיה מי שיהיה יצאו כולם. ואילו להחכ"צ 'אחד מכל בני הבית', ולדבריו אי אחר שאינו מבני הבית מדליק שפיר איכא למימר דאי לא שמעו הברכה ולא ראו ההדלקה באמת אין יוצאין יוצאין, דהא אינו בכלל החיוב להדליק בבית זה, ועיין בדרשות מהר"ח או"ז, מובא בשלטי הגבורים שעל המרדכי בסוגיין, דאדם שהדליק נר חנוכה יכול להדליק לאשה ולברך כגון שעומדת אצלו בשעת הברכה, אבל בענין אחר נראה למהר"ח שאין לברך. ומובא גם בהגהות מנהגים ובב"ח סי' תרע"ו. נראה דכוונתו ג"כ כך, דכיון

דאין הוא מאנשי הבית, ויצא כבר י"ח במקו"א, צריכה דוקא לשמוע הברכה וכו' ואז היא יוצאת. (וצ"ע מש"כ בפסקי רבינו מענדיל קלויזנער בסוגיין: כשהאלמנה אומרת לאחד מבני הבית להדליק בשבילה, סבורני שלא יברך אא"כ תעמוד [המשלחת] ותצא בברכת')⁷¹. אולם עכ"פ גם לדברי החכ"צ נראה דכשאחד מאנשי הבית מדליק, אין בזה מטעם שליחות שהוא מוציא אחרים את ידי חובתם, ולכן גם קטן יכול להוציא וכהנ"ל ד'.

ולפי"ז לכאורה אף כשאינו רוצה לצאת בהדלקת אחר, לא יועיל, ויוצא המצוה מדינא של נר איש וביתו, דהא לא הוי כשליחו, וא"כ הא דאנן נהגינן כעת שכל אחד מדליק ומברך בפ"ע, עכ"ח אינו

בביתו, וא"צ לדחוק כמש"כ שם דמסתמא ניחא לי' לצאת וכו', אלא כיון דהוי חובת הבית יוצא בזה אף ללא כוונה, ומש"כ להלן בדברי ר"ז "דמדלקי עליה בגו בית", אפ"ל דבזה שהדליקו בביתו הוי כהדליקו עליו.

יג. ולפי"ז יובן מש"כ דודי הגוצ"ל באהלך באמיתך (פ"ט סי"ט) דבנוסע מביתו ומצווה לשכינו להדליק בפתח ביתו נראה דלא מהני. דהא מכיון דלא אחד מאנשי ביתו מדליק לא מהני בכח"ג, וכמש"כ בדעת החכ"צ. ואולי זה גם כוונת הב"ח סוס"י תרע"ה, המנהג שהאיש סומך על אשתו שמדלקת עליו בביתו וכו', ולא ע"י שכינו, ע"ש. ויל"ע מלשון הלבוש סי' תרע"ז סוף סעי' א' 'חבירו מדליק עליו'.

יד. ועפ"י דברי החכ"צ נראה להסביר דברי המ"מ בפ"ד ה"ד בנר שיש לו שתי פיות עולה לשני בני אדם, דכתב דאיירי אפילו לאינן מהדרין כגון שני בני אדם הנכנסין בפתח אחד והם חלוקים בעיסתן ואינן סמוכין על שלחן אחד שכל אחד צריך להדליק. ועיין בפר"ח סי' תרע"ז אות א' דפשיטא ליה בדעתו דצריך דוקא להדליק ולא מועיל שיתוף. ולא ידעתי מנין פשיטות', דאיכא למימר דחייב כ"א מהם להדליק, ועכ"פ בשיתוף די לו, וכמש"כ באכסנאי דלא מדליקין עליו בביתו (עיין טור ריש סי' תרע"ז), דחייב להדליק בפ"ע ואינו יוצא בשל בעל הבית, ומיהו בפרוטה שיתן לו וישתתף עמו סגי. וכ"כ בלבוש שם ס"ג, דשורת הדין הוא אפילו אנשים הרבה הדריס בבית אחד יכולין להשתתף כולן בשמן ולצאת בנר אחד, ע"ש. ואולי כוונת הפר"ח כמש"כ בפרמ"ג שם בא"א

אעיקרא דדינא, דהא בזה יצא כבר ידי חובתו במה שהדליק אחד. ומה שאנו מדליקין הוא רק לקיים המהדרין. וא"כ שפיר איכא למימר כמ"ש הרי"ז הלוי דלהרמב"ם אינו יכול כל אחד להדליק בפ"ע משום דס"ל דעל ההידור לבד אין מדליקין וכהנ"ל, וצ"ל לפי"ז דמה דמברכינן הוא על ההידור, ומש"כ במהרי"ל דאין זה ברכה לבטלה היינו משום דעל ההידור גרידא ג"כ אפשר לברך.

ועייין גם בשפת אמת בסוגיין שעמד בזה, דיש לעיין אי המצוה נר א' בבית

כמו מזוזה וכמו נר שבת, דכל שהדליק לשם שבת אף שהדליק מי שיהיה די, או דנימא דהמצוה על כל אדם, אלא דבעה"ב מוציא כל בני ביתו. אבל א"כ קשיא פשיטא דכל מצוה יכול להוציא חברו [וכנראה שזה מה שדקדק הפנ"י שהובא לעיל]. ונפק"מ לפי הנ"ל במהדרין אי כ"א מצי לברך, דאי מטעם שליחות א"כ כ"א מצי לברך, דאי מטעם שליחות א"כ המהדרין אין מכוונים להוציא ורשאי כ"א לברך, אבל אי המצוה רק על הבית וא"צ כוונה להוציא, א"כ על מצות הידור בלבד א"י אי רשאי לברך, ע"ש.

סק"ג, דדן בכה"ג דאולי לא יועיל שיתוף בב' בעה"ב בחדר א', ואולי אורח שאני דהקילו. וצ"ע בסברא זו דאמאי לא יועיל מעיקרא דדינא שיתוף כשניהם חייבין להדליק. אמנם בשבלי הלקט סי' קפ"ה מובא בשם רש"י, דשני בעלי בתים היו בבית אחד והצריכם רבינו ר' דוד הלוי וצ"ל להדליק שתי נרות זה בפתח זה וזה בפתח זה, אבל שאר רבותינו אומרים אין צריכין בבית אחד אלא להשתתף יחד. וכבר העיר בביה"ל שם, דעכ"פ מדברי שאר רבותינו מבואר דשיתוף גרידא מהני. ואילו בפסקו של רבינו דוד הלוי צ"ב, דהא לכאורה איירי בשני פתחים (ואם כי איירי בב' פתחים, הא לכאורה גם בעה"ב אחד צריך להדליק בשניהם, וי"ל), וא"כ אפשר דאין ראייה לדברי הפר"ח.

ועכ"פ שיטת המ"מ דאף בבית אחד כשישנם שני בעלי בתים שאינם סמוכין על שלחן אחד, חייבים שניהם להדליק. והנה אי אמרינן דחיוב ההדלקה הוא על הבית גרידא, וכמו שנראה מהפנ"י הנ"ל, א"כ לכאורה אף בשני בעלי בתים לא בעי שניהם להדליק, דהא איכא חיובא אבייתא והא אדלקי, ויוצאים בזה כל הדרים בבית זה אף שאינם סמוכים על שלחן אחד. אמנם לשיטת החכ"צ דהוא חיובא על אחד מבני הבית, והיינו נר איש וביתו, וא"כ כשאין סמוכין על שלחן אחד, לא הוי איש וביתו, ואיכא חיוב עליהם בנפרד להדליק. ולא דמי לאכסנאי שמדליקין עליו בביתו, דשם לפי המהרי"ל הא דיכול להדליק הוא משום דמכווין לא לצאת במה שהדליקו עליו בביתו, וע"ז פליג המהרש"ל דלאו כל כמיניה שלא לצאת, והתירו"ד כתב דאף זה מן המהדרין הוא, וע"ז פליג הב"י דהוי ברכה שאינה צריכה, דהתם באמת מקיים מצוותו במה שהדליקו עליו בביתו, משא"כ הכא בב' בעה"ב בחדר אחד, הא איכא חיוב עליו בנפרד, והוי רק כשאר מצוות שהזכיר החכ"צ, שיכול אחד להוציא חברו (וכאן בעי לשם כך שיתוף וכהנ"ל), אולם עכ"פ מוטל עליו בנפרד החיוב להדליק, ולא שצריך לכון שאינו יוצא בשל חברו, ומובן שיטת המגיד משנה.

ומש"כ שם לתרץ די"ל דכך תיקנו וגם זה בכלל המצוה ושייך עליו ברכה, אף דאינו מחויב מ"מ שייך וציונו כדמצינו בכמה דוכתי, דודאי הוי מצוה גמורה ההידור דכך היה התקנה שהמהדרין יעשו המצוה באופן זה, ע"ש. אם אמנם שאף שבפשוטו מבואר בראשונים וכמו שהוזכר לעיל דאף במהדרין היינו שאחד ידליק נרות כפי אנשי ביתו, מ"מ בוודאי אם הוא אינו מדליק כן, שפיר מקרי שמחויבין המהדרין להדליק כל אחד בפני עצמו, אעפ"י דאמרינן דהוי חובת בית, אלא דעל הברכה יש לעיין, אי לאו דאמרינן דעל הידור מברכין וכהנ"ל.

ובדרך זה הסביר גם בחידושים וביאורים (שבת סי' כו אות ח), דאין כוונת הרמב"ם שיש ענין בראש הבית ועליו חלה מצות נ"ח ובמצותו יוצאין כולם ועליו החיוב להדליק נרות במספר כפי אנשי הבית, דלא מצאנו ענין כזה כלל, והדברים כפשטן דכל אנשי הבית שוין בחיובן בהדלקת נ"ח, וכשמדליק אחד מאנשי הבית הרי הוא שלוחם של כל אנשי הבית בהדלקה זו, וממצות ההידור הוא שיהא כל אדם מדליק נר חנוכה ולא יסתפקו כל אנשי הבית בנר אחד, אבל

ודאי אחד מאנשי הבית המדליק נרות כמספר אנשי הבית הרי כולם יצאו חובת מהדרין, דהרי בעיקר החיוב של נ"ח נשארו כולם משותפים, דהא החיוב הוא נר אחד לכולם, ע"ש באריכות טו.

ולפי"ז מובן היטב, דבוודאי כל אחד יכול להדליק בעצמו משום הידור, אולם עכ"פ בנוגע לברכה עדיין תלוי אי על הידור מצי לברוכי. וא"כ אינו מיושב מה שרצה להסביר בזה בחו"ב שם, שלכן היה פשוט ליה להרמ"א מהרמב"ם דכל אחד מדליק וא"כ הוא גם מברך לעצמו, דאם אמנם שבודאי אם כל אחד מדליק לעצמו קיים בזה מצות מהדרין, מ"מ על הברכה מה תהא עליה, וכי פשוט מהרמב"ם דעל הידור מברכין.

ואם כי במג"א סי' תרנ"א ס"ק כ"ה הביא מאבודרהם בשם הרמב"ם, שאם בשעה שהדליק נר הראשון היה כוונתו להדליק אחרות, א"צ לברך, ואם בירך והדליק ואח"כ נזדמן לו נרות מברך בכל פעם. ונראה שהבין בכוונתו (וכ"ה במחצית השקל ריש סי' תרע"ו, ועיין גם בעולת שבת שם, בא"ר שם סק"ז ועוד), דקאי אנרות הידור, וא"כ חזינן דהיכא דלא נתכוון עליהם שפיר מברך גם על ההידור. אמנם

טו. ולפי"ז יובן מה שהשמיט הרמב"ם הדין דנשים חייבות בנ"ח, עיין פר"ח, דהרי נכלל בפשוט במה שכתב כאן דמדליקין על אנשי ביתו אחד אנשים ואחד נשים. ועיין שו"ת עולת שמואל סי' ק"ה. - ויל"ע בדברי הגר"ז שכ' שאינו מיוחד נר מיוחד לכל אחד ואחד מבני הבית, אלא הדלקת כל הנרות כולו הדלקה אחת היא ועולה לכל בני הבית, ע"ש.

בתשובות הרמב"ם בפאר הדור סי' קי"א כתב להדיא דאירי אי יכול לצאת בברכה זו בבתים אחרים, וא"כ לא איירי כאן כלל לגבי הידור. ואדרבה הרי בבית הלוי הביא ראייה מהרמב"ם בהלכות מילה דליכא למיעבד כלל הידור גרידא. [אמנם ראה שם בבית הלוי בסוף הסימן שאפ"ל בכוונת הר"מ בדרך אחר, עיש"ה].

וצ"ל בכוונת הרמ"א, דס"ל כמו שכתב ברעק"א הנ"ל דכשאין מתכוין לצאת אף עיקרא דדינא דנר איש וביתו לא יוצא, וצ"ל משום דאינו חובת בית ממש, אלא דאחד הוי שליח לכולם וכמש"כ בשפ"א, וא"כ שפיר מברכין לכו"ע, דהא אעיקרא דדינא מברכין. ודלא כמש"כ ברי"ז הלוי דלא תיקנו שידליק כל אחד מהם הדלקה מיוחדת, שא"כ תתקיים עיקר המצוה בהדלקה ראשונה, וההדלקה השניה תהא משום הידור מצוה בלבד, ואין לעשות הידור מצוה בנפרד מקיום עיקר המצוה, ע"ש. דהא כשאינו מכוין לצאת, שפיר יוצא בהדלקה השניה גם עיקרא דדינא ולא רק ההידור, וכמש"כ רעק"א.

ואולי אפ"ל דברכה על ההידור בחנוכה אינו דומה לשאר מצוות, דבכל המצוות ההידור אינו חלק ממצוה זו, אלא דין כללי דיש להדר בכל המצוות משום זה

אלי ואנוהו, וא"כ מובן דאין לברך על ההידור בפ"ע ברכה פרטית על המצוה. משא"כ בחנוכה דתיקנו חכז"ל מצות מהדרין ומהדרין מן המהדרין, הרי דאין זה מצות ההידור הכללי שאמרין בכל המצוות, ובפרט דבכל המצוות ליכא הידור וגם הידור מן ההידור, הרי דזה דין פרטי במצוות נר חנוכה. ועיין בבית הלוי לחנוכה (כט ע"א), דעיקר הנס תכליתו היה רק משום הידור מצוה לחודא, דהרי היו יכולים לעשות פתילות דקות שתהיה הפתילה חלק שמינית מן מה שהיה רגיל, וכל הנס היה רק משום הידור מצוה שיהיו הנרות יפים כמו שהיו מקודם, וע"כ תיקנו חכמים במצוה זו הידורים יותר מכל מצוה. ועיי' גם בשו"ת באר צבי לק"ז זצ"ל סי' ל' בנידו"ז. ולפי"ז שפיר יש מקום לומר דבמצוות ההידור שנתקן באופן מיוחד למצוות נר חנוכה, הוי כמו חלק מהמצוה עצמה, ושפיר מברכין עלה. וכנראה דלזה נתכוון גם בשפ"א שהבאנו לעיל, שכך תיקנו חכז"ל, וא"כ שפיר מצי לברוכי גם על ההידור טז.

ולפי"ז הא דנהגין האידנא להדליק כל אחד בפ"ע, לא בעינן למימר דהוא משום דאין יוצאין בהדלקת האחר ולכן אעיקרא דדינא לא יצא וכמש"כ רעק"א הנ"ל, אלא אף אי יוצאין עיקרא

טז. ועיין בפירוש האשל על מגלת תענית (עה ע"ב מדפי הספר), דכאן אין החיוב משום התנאה לפניו במצות, משום דאר"ז בב"ק ט ע"ב דהידור מצוה עד שליש במצוה ותו לא, וכאן בכפל כפליים. אמנם יל"ע בדברי רבינו חננאל בסוגיין דכתב, פי' המהדרין מהדרי מצות כדאמרין להדור מצוה

באכסנאי כשדליק במקום שהוא, הא לא קיים בזה מצוות המהדרין שבביתו ידליקו נר לכל אר"א.

וכסברא זו מצאתי גם בחידושי מהרצ"א (לו סוע"ב מדפי הספר), דהנה חכמים בעו למיעבד הידור למצוה לפרסם הנס ביותר, ממילא כשהוא בביתו יש יותר הידור כשמדליקין כ"כ נרות כחשבון בנ"א שבבית, משא"כ כשאינו בביתו מהו הידור יש, ובכאן במקום שמתאכסן לא מיקרי הידור כיון שהוא אינו מכלל הבני בית, עכ"ל. ובדרך זה כתב גם בפרמ"ג סי' תרע"ז משב"ז סק"א דבבית שדרין שם יש הידור, משא"כ אכסנאי בדרך לית הידור בבית שמתאכסן שם כי הכל א"י שיש אורח, עיש"ה י'. וע"כ בעי למהרי"ל למימר דטעמא דמצי לברוכי הוא משום דמיכוין דלא לצאת, וא"כ גם עיקרא דדינא לא יצא, וכמש"כ ברעק"א הנ"ל.

אמנם בדעת התרוה"ד דקאמר דאכסנאי מצי לברך, דכמו דאנן מדלקינן כל אחד ואחד נר משום מהדרין, ה"ה דאיכא מהדרין דאשתו תדליק בביתו והוא

דדינא דנר איש וביתו, עכ"פ ליכא עדיין דין דמהדרין, דהא לא הדליקו נר על כל אחד ואחד, וא"כ זה שאנו מדליקין כ"א בפני עצמו הוי משום המהדרין, ושפיר מצינן לברוכי בנר חנוכה גם על המהדרין גרידא וכהנ"ל. [אלא דלפי"ז היינו דוקא כשמדליק כשעדיין דולקין כל הנרות שהדליקו אחרים, דאל"כ ליתא מהדרין, וי"ל וצ"ע].

וכד דייקנן בשו"ת מהרי"ל שהבאנו לעיל, דלגבי מנהגינו שכל אחד מדליק שהזכיר שם לא אמר הטעם משום דמיכוין שלא לצאת מהשני, וקאמר האי טעמא דאינו יוצא רק לגבי אכסנאי וכו', נראה לכאורה דגם הוא הבין דהדלקת כל אחד שפיר מברך ללא טעמא דמיכוין שלא לצאת, אלא באכסנאי קאמר האי טעמא. אפשר לומר דכשהוא מדליק בביתו וגם אחרים מדליקין שם, שפיר מברכין משום דבזה הוי מן המהדרין דנר לכל אר"א, וכפי מה שמבואר לעיל היינו שאחד מדליק עבור כולם, אלא דה"ה כשכל אחד מדליק נכלל בכלל המהדרין. משא"כ

עד שליש במצוה. וכן בב"ק שם כתב, והמהדר המצוה משובח כדתנינן בנר חנוכה והמהדרין והמהדרין מן המהדרין. הרי דנראה דס"ל דלגבי נ"ח המהדרין וכו' הוי בכלל ההידור מצוה שבכל המצוות. ולדבריו יוצא דענין המהדרין הוי רשות גמור, דהרי הוא יותר משליש, עיין בחידושי רי"ז הלוי בהלכות חנוכה, ולפי"ז אין מקום כלל לברך כל אחד בפ"ע דהא הוי רשות גרידא, וצ"ע ואכמ"ל.

יז. וכע"ז כתב גם בנהר שלום סי' תרע"ז, דבשלמא כל שמדליק האיש בביתו ובאה היא להדליק בפ"ע לאו היינו לפטור עצמה י"ח, אלא לעשות כמהדרין מה"מ לפי פ' הרמב"ם, אבל שתדליק היא בשבילו בביתו ושדליק הוא ג"כ במקום שהוא ויברך אין לנו ראייה מוכרחת.

מאז

סימן ב

ומקדם

כג

במקום המצאו, אפשר לומר דבאמת לא
בעינן טעמא דמיכוין דלא לצאת, אלא
דכמו שאנו מדליקין כ"א בפ"ע בבית אחד
משום מהדרין, ומברכינן שפיר, דכך היתה

תקנת חכמים במהדרין וכהנ"ל, וא"כ ה"ה
איכא מהדרין דאכסנאי ידליק בכה"ג
ושפיר מברך ג"כ, דהא בנ"ח מברכינן על
ההידור וכהנ"ל.

סימן ג מלאכת מעמר

והנראה בדבריו, בהקדם שיטת הרמב"ם בפ"ח מהל' שבת ה"ו המקבץ דבילה ועשה ממנה עגולה או שנקב תאנים והכניס החבל בהן עד שנתקבצו גוף אחד הרי זה תולדת מעמר וחייב וכן כל כיוצא בזה עכ"ל, ובפכ"א הי"א כתב עוד וז"ל המדבק פירות עד שיעשו גוף אחד חייב משום מעמר, לפיכך מי שנתפזרו לו פירות בחצרו מלקט על יד על יד ואוכל, אבל לא יתן לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה כדרך שהוא עושה בחול, שאם יעשה כדרך שהוא עושה בחול שמא יכבשם בידו בתוך הקופה ויבא לידי עימור [מה שכ' הר"מ שני הדברים כהדדי כדרך שהוא עושה בחול ושמה יכבשם יעוי' בקרבן נתנאל ר"פ תולין ובדברינו להלן יתבאר בארוכה] וכן אין מקבצין את המלח וכיוצא בו מפני שנראה כמעמר, עכ"ל הר"מ.

מדברין אלו נראה להדיא דשיטת הר"מ דמלאכת מעמר איכא לאו דווקא בשדה בעת תלישתו דהיינו במקום גידולו, אלא אפילו שלא במקום גידולו דהיינו בחצירו או בביתו איכא נמי מעמר,

שבת דף ע"ג ע"ב, והמעמר, אמר רבא האי מאן דכניף מילחא ממלחתא חייב משום מעמר, [וכרש"י שאף הוא כמאסף בשבילין הוא], אביי אמר אין עימור אלא בגידולי קרקע, ועיין ברא"ש וברמב"ם פ"ח ה"ה דפסקינן כאביי דאין עימור אלא בגידולי קרקע.

אולם הרי"ף כתב וז"ל, אמר אביי אין 'דרך' עימור בכך אלא בגידולי קרקע. משינוי לשונו מבואר להדיא דס"ל דאביי לא פליג על עצם דינו של רבא דאיכא מעמר אף שלא בגידולי קרקע, אלא דאביי אמר דאין 'דרך' עימור בכך, וכן ממה ששינה וכתב "אמר אביי" ולא קאמר כפי מה דאיתא בגמרא שלפנינו "אביי אמר", משמע ג"כ דס"ל דאין זה פלוגתא ביסוד הדבר אי הוי מעמר שלא בגידולי קרקע, וכמו שהבינו כל הראשונים והפוסקים. (ובאמת בהגהות הב"ח שם תיקן לשונו וכ' אביי אמר, אולם עכ"פ ברי"ף שלפנינו נכתב אמר אביי), ועיין בתפארת שמואל שעל הרא"ש בשמעתין שהרגיש ג"כ קצת בדברי הרי"ף הנ"ל יעוי"ש. וצ"ב שיטתו של הרי"ף בזה.

דהא בפ"ח בקיבוץ דבילה לא הזכיר כלל דאיירי בשדה דווקא ובפכ"א נראה כן להדיא דהא איירי בנתפזרו לו פירות בחצרו וכו' ויבא לידי עימור, הרי ברור דס"ל דאיכא מעמר אף שלא במקום גידולו, וכ"כ הש"ג בדעת הרמב"ם וז"ל דעת מ"י דאפי' המאסף שלא במקום גידולם דאסור שכ' גבי מלח פכ"א מהל' שבת וכן אין מקבצין את המלח וכיוצא בו מפני שנראה כמעמר ומדקאמר איסורא באסיפת המלח ולא קאמר כשמאספה ממלחתא דהיינו במקום גידולם כדקאמרי שאר המפרשים וכן התלמוד אם כן ס"ל דאפי' אספם שלא במקום גדולם דאסור עכ"ל.

אלא דיש להבין ראייתו דהא במלח סוכ"ס אינו חייב משום מעמר אלא איסורא בעלמא איכא, ואולי דס"ל להר"מ דאיסורא עכ"פ איכא אף שלא במקום גידולו, ואמאי לא הביא ראייתו מדברי הר"מ בנתפזרו פירות בחצירו שהוא ראה ברורה וכהנ"ל, ולפי מה שיתבאר להלן בס"ד יובן קצת אמאי לא הביא ראייתו מנתפזרו וכו',

והנה על שיטת הר"מ דשייך מעמר אף שלא במקום גידולו איכא כמה תמיהות ממסכת ביצה דמשמע לכאורה שם דלא הוי מעמר אלא במקום גידולו. - הכסף משנה בפ"ח שם מביא וז"ל כ' הרמ"ך [בנשמת אדם מביא את הכ"מ בשם הר"ן וכ' "ולא זכיתי לידע המקום

שכן כ' הר"ן" ובאמת אין זה מהר"ן אלא הרמ"ך ולקושטא גם הר"ן ס"ל הכי בביצה לג: ויבואר עוד להלן.

אלא דראייתו הוא מהגמ' שם [ולא מדף י"ג: שמביא הכ"מ] דווקא שקבצם ממקום שנפלו שם מן האילן אבל אם קבצם בבית לא כדאמרינן במס' יו"ט דמעמיד ערימה לא הוי גמר מלאכה עכ"ל. וכוונתו להא דאיתא שם י"ג: דתנן איזהו גרנן למעשר הקישואין והדלועין משיפקסו ושלא פקסו משיעמיד גרנן ותנן נמי גבי בצלים משיעמיד ערימה ואילו גבי שבת העמדת ערימה פטור אלא מאי אית לך מלאכת מחשבת אסרה תורה ה"נ מלאכת מחשבת אסרה תורה, ע"כ. מדאמרינן דהעמדת ערימה פטור ואמאי והא יתחייב משום מעמר אלא עכ"ח מכיון דאיירי שעמר בביתו ולא הוי במקום גידולו פטור, וכן מבואר ברש"י שם שכ' ולענין שבת משהביא בצלים 'לביתו' אין העמדת ערימה מלאכה יעו"י"ש.

עוד יקשה מגמ' שם ל"א. במשנה מביאין עצים מן השדה מן המכונס ומן הקרפף אפי' מן המפוזר, [וברש"י מן המכונס, אם כנסו מערב יו"ט דגלי דעתיה דעלייהו סמין ואינו מוקצה אבל המפוזרין מוקצין] והקשה בתוס' שם דאמאי מביאין מן הקרפף אפי' מן המפוזר, הא הוי מעמר דהוא אב מלאכה, ומכח קושיא זאת הוכרח התוס' לומר וז"ל דלא שייך עמור אלא במקום שגדילים שם

כדמוכח בפרק כלל גדול ע"כ, וכוונתו להא דאמרי' בגמ' דכניף מילתא ממלחתא דדווקא ממלחתא דהיינו במקום גידולו, וכמ"ש לעיל בשם הש"ג ולהלן בס"ד בשם הר"ן.

ולכאן היה אפשר לומר דאה"נ דס"ל להר"מ דשייכא שפיר מעמר בכה"ג דאיירי המשנה, וס"ל כהר"ן שם שכ' וז"ל ואחרים פירשו דטעמא משום גבוב והוי כמעמר ומדינא אפילו מפורז בשדה שרי דגבוב ביו"ט מותר דצורך אכילה חשיב כבקוע עצים או כהבערה עצמה אלא שבשדה אסרי משום דמחזי כמגבב דלא ליומיה ומיהו בגמ' מסקינן דלא שרי אלא מן המכונס שבקרפף משום דס"ל דכל מגבב אפילו בקרפף מיחזי כמאן דעביד למחר ומכונס שבשדות מיחלף במפורז ומש"ה אין מביאין אלא מן המכונס שבקרפף עכ"ל הר"ן בביאור הסוכרים דהמשנה איירי לגבי מלאכת מעמר, ואי נאמר דהר"מ יסבור כדברי הר"ן א"ש האי מתני' אליבא דהר"מ.

אלא דאינו משמע כן דהר"מ בפ"ב מהל' יו"ט הי"ד כשמביא האי דינא דאין מביאין עצים וכו' מסיים לבסוף ואם חסר אחד מכל אלו הרי הן מוקצה, הרי נראה דס"ל להר"מ דמתני' נגעו בה מטעם מוקצה וכמו שפירשו בזה רוב הראשונים, ולא משום מעמר וכמ"ש הר"ן בשם אחרים.

ועוד הקשו מגמ' שם ל"ג: ת"ר מגבב מן החצר ומדליק שכל מה שבחצר מוכן הוא ובלבד שלא ייעשה צבורין צבורין ור"ש מתיר במאי קא מפלגי מ"ס מחזי דקא מכנף למחר וליומא אחרינא ומ"ס קדרתו מוכחת עליו, ע"כ. וכ' עלה הר"ן ומ"מ מדלא אסרי' אלא משום דמחזי כמאן דמכניס ליומא וליומא אחרינא ואל אסרינן ליה משום מעמר יש להביא ראיה מה שאמר בשם הר"ר יצחק בן רבינו מאיר ז"ל דאינו חייב משום מעמר אלא במלקט במקום שגדל שם וה"נ מוכח בפרק כ"ג דאמרי' האי מאן דמכניף מלחא ממלחתא חייב משום מעמר אלמא דווקא דכניף ממלחתא אבל במקום אחר לא עכ"ל.

וראיתי במהר"ח או"ז סי' רי"ד דיצא לחדש סברא מחודשת במלאכת מעמר, דלא יתחייב אלא בעימור שבולים שמקבצם כדי שיהיו יחד ולקושרם יחד או שישכבו יחד שלא יפזרו הרוח ובקל הם נאבדים כשהן מפורזין כל שבולת בפ"ע, אבל קיסמין שבחצר שאינם מקבצם אלא כדי להדליקם לאלתר, אינם מקבצם אלא שטורח לו להדליק כל קיסם או לזרוק כל קיסם לבדו למדורה ולא בשביל תיקון הקסמים ושמירתם מקבצם אין זה מעמר, ובזה מיישב באמת שיטת אביו האו"ז דס"ל דאיכא מעמר אף שלא במקום גידולו - ויתבאר עוד להלן בס"ד - מהאי

גמרא דביצה דאמאי לא אמרי' דיתחייב משום מעמר וכקו' עהר"מ.

אלא דלשיטת הר"מ א"א לומר כן דהא כ' להדיא בפיה"מ בפרק הבונה במשנה החורש כל שהוא וכו' דאם היתה כוונתו בלקיטת העצים לשורפן וכו' נקרא מעמר. מבואר דלא כמהר"ח או"ז דהא ס"ל להדיא להר"מ דאף במקבץ לשריפה איכא מעמר, אולם עכ"פ דברי אביו יישב שפיר בזה.

[ועפי"ד] המהר"ח או"ז הנ"ל יש לדון בהא דכ' היעב"ץ במור וקציעה דסידור אותיות מדפוס אפשר חייב גם משום מעמר, וכ"כ התפא"י בכלכלת שבת במלאכת הכותב דהמסדר אותיות בדפוס למ"ד יש עימור אף שלא בגידולי קרקע חייב נמי משום מעמר (וע"ע בשו"ת חלקת יעקב ח"ג סי' ק"נ קנ"א) וכוונתם לשי' האו"ז והיראים דאף שלא בגדו"ק וגם שלא במקום גידולם חייב משום מעמר. ולפי מש"כ כאן המהר"ח או"ז דאף לשיטתם היכא דעימור לשם שריפה מכיון דאין מכיון לעימור לתועלתו העצמית של העימור בכדי שלא יהא נאבדים וכדו', אלא משום שלא יצטרך לטרוח בשריפתם אינו חייב. א"כ ה"ה גם בסידור אותיות דאין הכוונה שהאותיות לא ייאבדו וכדו' אלא פשוט שידפיס בפעם אחת בהא אפילו לפי שיטתם לא יתחייב משום מעמר וכמ"ש המהר"ח או"ז בדבריהם].

והנה המרכבת המשנה מפרש דברי הר"מ דס"ל דשורש מלאכת העימור שקושר אגודת שבלים ועושה עומר לא יתפרדו [וכ"כ באמת בחידושי הר"ן בשמעתין] "והמעמר שהוא צוברם במקום אחד וקושרם", ודעת המאירי בזה עיין עוד להלן] וכה"ג במושך חבל בתוך התאנים מדובקים זל"ז א"ג העושה עיגול דבילה שהוא דבר המתדבק ולא יתפרדו, וכן מה שמביא הר"מ בפכ"א דשמא יכבשם ויבא לידי עימור, דהיינו ג"כ שיעשה גוף א' בזה שייך מעמר, משא"כ המעמיד ערימת חטיטין או שאר פירות שאינם מתדבקים לית בי' משום עימור יעו"ש. ולפי דבריו יתיישבו שפיר כל הני דיוקים מגמ' ביצה שהובאו לעיל דשם בכל המקומות מיירי דלא נעשו גוף א' וע"כ לית ביה משום מעמר, ולא כמו שדייקו דמשמע משם דליכא ממעמר אלא במקום גידולו.

אלא דהאגלי טל הקשה עליו דהרי מפורש בגמ' האי מאן דכניף מלחא ממלחתא חייב משום מעמר אף דבמלח לא שייך קשירה ולא שיעשו גוף א' ואעפי"כ חייב משום מעמר למ"ד יש עימור שלא בגדולי קרקע, ולקושטא כבר קדמו לדברי המרכבת המשנה, בשו"ת מהר"ח או"ז בסי' רי"ד שדן אי מעמר הוי לאסוף שבלים גרידא או דוקא שיקשרם יחד, וכתב דמש"כ הר"מ הנ"ל המקבץ דבילה וכו' משמע דהיכא דקיבץ שבלים יחד ולא קשרם לא הוי מעמר, והרגיש שם

בקושייתו של האג"ט הנ"ל וכ' וז"ל סבור אני שמקבצים המלח ממשרפות המים ודוחקים אותו יחד שנעשה חתיכה אחת ושמא אפילו בלא דחק רק שמימים הרבה זע"ז נעשה חתיכה אחת שאנו רואים כמה חתיכות במלח קשות עד שצריך לכותשן עכ"ל (וכ"כ מדעתו בשו"ת ערוגת הבושם או"ח סי' פ'). אלא דיל"ע בדבריו דאמת הוא שנתהוה חתיכות מלח, אולם אין זה נעשה בשעת קיבוצו אלא במשך הזמן שעומד יחד ויש בו לחלוחית שמדבקת יחד, ואמאי יתחייב בשעת העימור הא האדם לא עשאה סוכ"ס חתיכה אחת.

ועוד יש להקשות על דברי המהר"ח או"ז והמרכבת המשנה, מהא דכ' הר"מ בפיה"מ בפרק הבונה (הזכרנו כבר לעיל) וז"ל ואם היתה כוונתו בלקיטת העצים לשורפן או באסיפת העשבים לגדשן ולהאכילן לבהמתו נקרא מעמר עכ"ל. מבואר דהר"מ ס"ל דאיכא מלאכת מעמר אף כשלא עשאן גוף א' אלא ב"אסיפה" או "גדישה" גרידא.

והנה האג"ט תירץ בדרך אחר קצת עפימ"ש הסמ"ג והר"ן דאין טחינה אחר טחינה וע"כ התיר מהרי"ל לטחון המצות כיו"ט הרי דכשנעשה בו המלאכה מכבר אף שחזר למקדם כמו בטחינה אף שנעשה אח"כ מצה שוב אין בו טחינה וה"נ בנתפזרו פירות כיון שכבר נתאספו אין עימור אחר עימור אבל כשמאספן לגמרי עד שיעשה גוף א'

ותוספת עימור ההוא עדיין לא נעשה בעולם ע"כ חייב. והביא סעד לדבריו מתוספות רי"ד בשמעתין שכ' וז"ל ואי קשיא א"כ נתפזרו לו פירות בשדה או בחצר וליקטן יתחייב משום מעמר, תשובה אין מעמר אלא בשעת תלישתו מן הקרקע שזה הוא תחילת ליקוטו אבל פירות שנלקטו כבר ועכשיו נתפזרו אין זה מעמר עכ"ל, וא"כ המכניס חבל בנקב התאנים שענין זה לא נעשה בו מעולם שפיר יש בו מעמר אף בביתו, זת"ד בביאור שיטת הרמב"ם יעו"ש.

ועפי"ן נ"ל ליישב מה שהעיר האג"ט על דברי המאירי שכ' המעמר והוא שמאסף העומרים אחר שהניחום הקוצרים במקומם וצוברים במקום אחד וקושרם והוא הדין אם אסף השבלים אחת אחת ועשה מהם עומרים וכן כל כיוצא בזה, עכ"ל. דמתחיל "וקושרם" דמשמע דדוקא בקשירה איכא מעמר וכמ"ש בדעת הר"מ לעיל, ואח"כ כתב "אסף" דמבואר לכאור' דאף בלא עשאן גוף א' יתחייב, ועיי"ש מה שיישב. ולהנ"ל א"ש כשאוסף השבלים לעשות עומרים דהיינו לאחר תלישה שפיר הוי עימור אף באיסוף גרידא, משא"כ אחר שנעשה עומרים דהוי כבר מעומר ואין עימור אחר עימור אינו חייב אלא כשקושרם היינו שיעשה עימור יתירה, וכהנ"ל.

ובזה יובן גם הא דהבאנו לעיל המשנה בביצה ל"א. דמביאין עצים מן

השדה מן המכונס אבל לא מן המפוזר וכו' וביאר הר"ן בשם אחרים דטעמא משום מעמר, ולכאור' מאי נפק"מ לגבי מעמר בין אם אסף מן המכונס או מן המפוזר, ולהנ"ל אפשר להסביר דהיכא דהוי כבר כנוס בשדה א"כ היה כבר מעומר וע"כ מותר לאספם בביתו דהא אין עימור אחר עימור, משא"כ היכא דהוא עוד מפוזר בשדה דהיינו שלא נאספו עוד מעת תלישתו בשדה, זה אין מביאין ביו"ט דאיכא ביה מעמר לפירושו של הר"ן הנ"ל.

ואפשר עוד להוסיף תוספת נופך בדברי האג"ט, דהנה הביא סעד לדבריו מתוספות רי"ד שכ' אין מעמר אלא בשעת תלישתו מן הקרקע שזה הוא תחילת ליקוטו אבל פירות שנלקטו כבר ועכשיו נתפזרו אין זה מעמר ע"כ. בתחילה תפס שאין מעמר אלא בשעת תלישתו וכוונתו לכאורה דבמקום גידולו דווקא איכא מעמר, ולאחר מכן כתב שנלקטו כבר ועכשיו נתפזרו אין זה מעמר, הרי מבואר דגם שלא במקום גידולו הוי מעמר היכא דלא נאספו עדיין, ואפ"ל דס"ל להתוספות רי"ד דהא דאמרינן דבעי במקום גידולם הכוונה מכיון שאז לא נאספו עדיין, משא"כ בשלא במקום גידולו מכיון שכבר נאסף פעם ל"ש ביה מעמר, וא"כ אי לא נאסף במקום גידולו שפיר הוי מעמר אף שלא במקום גידולו.

ולפי"ן י"ל דהא דכ' הר"ן בביצה ל"ג והבאנו דבריו לעיל דמהא דלא אמרינן במג' דאסור לגבב עצים משום מעמר, מבואר כהריב"ם דמעמר איכא דווקא במקום גידולו, ואולי נוכל לומר דכוונת הר"ן כמו שהסברנו בדברי התוס' רי"ד דהיינו שמעמר איכא דווקא בפעם הראשונה והיינו במקום גידולו, ותיישב בזה מה שהקשה האג"ט דהר"ן בדף ל"א. איירי דעדיין לא נאספו עד עתה וכמו שהסברנו לעיל דזה הכוונה כינס מהשדה מן המפוזר, ובזה שפיר שייך עימור, משא"כ כאן כוונתו דכבר נתעבר וע"כ ל"ש שוב עימור, אולם צ"ע עוד בזה.

אולם בעצם סברת האג"ט יל"ע טובא, דמה דמדמה דין עימור להא דאין טחינה אחר טחינה, לכאורה אין הדמיון עולה יפה, דהא דאמרינן דאין טחינה אחר טחינה, היינו משום דהתועלת של הטחינה הראשונה דהוא טחינת החיטים נשאר בעינה אף לאחר שאפוח, ולפי שגם לאחר האפיה נשאר תועלתה של הטחינה הראשונה ולכן ל"ש טוחן שוב, כן נראה עפ"י הסברה הפשוטה, משא"כ בעימור אף לאחר שכבר נתעמר פעם אחת, מ"מ לאחר שנתפזרו אח"כ שוב לא נשאר שום תועלת מהעימור הראשון, וא"כ אמאי לא יהא שייכא שוב עימור כשעמרו עוד פעם, ובפרט לפי מה דאסברא לן החזון איש (סימן נ"ו) דהא דאין טחינה בפת היינו שאין

טוחן אלא בהפרדה של חיבור טבעי אבל הפרדה של חיבורי בן אדם אינו בכלל טוחן אפילו בחיבר דבר שלא נטחן מעולם אלא בא לעולם מפורד ע"ש. בוודאי אין שום שייכות בין טחינה לעימור, אלא אפי' אי לא נסביר כהחזו"א ג"כ אין דמיון בין הני תרי מלאכות וכהנ"ל.

ובאמת דסברא הראשונה מזכיר ג"כ החזו"א שם לגבי בישול דהסוברים דאין בישול אחר בישול, היינו דאי בישל פעם בשר לא הדרא לקמייתא דבשר צונן מבושל, נמי מבושל הוא, אולם באמת לכו"ע ארתח כופרא והדר ואיקושי חוזר וארתחה חייב וכן במתכת דכל דהדר ואיקושי הדרא לקמייתא יעו"ש וסברא מוכרחת הוא לכאור', ולפי"ז האי עימור דומה ממש לכופרא דמכיון דנתפזרו שוב הדרא לקמייתא, ואמאי לא יתחייב כשמעמר עוה"פ, (ועיין באג"ט ס"ב או"ח).

ובכלל אף לאחר דברי האג"ט בשיטת הרמב"ם לא יתיישב עוד מה שהקשה הרמ"ך הנ"ל עהר"מ מביצה י"ג: דמבואר שם דהעמדת ערימה הוי גמר מלאכה לגבי מעשר ולגבי שבת פטור, ולהר"מ דאף שלא במקום גידולו איכא מעמר אמאי פטור. ומה שיישב האג"ט דהיכא דכבר נתעמר פעם בעי דוקא גוף א' לא יועיל כאן, דהא כאן איירי שעדיין לא נתעמר מעולם דהא רק עתה הוי גמר מלאכה לגבי מעשר, ולהאג"ט בכה"ג

אפי' באינו גוף א' חייב משום מעמר, ואמאי אמרינן בגמ' דפטור לגבי שבת.

מכל הלין נראה לבאר שיטת הרמב"ם דבוודאי ס"ל דאף שלא במקום גידולו איכא מעמר וכמבואר להדיא בדבריו בפכ"א וכהנ"ל, וכמו שהבינו בדבריו המהר"ח או"ז והמרכבת המשנה דהיינו דעשאה גוף א' כגון שקושרם או דיבקים ביחד, אלא דלפי דבריהם יקשה מהא דכ' הר"מ גופא בפיה"מ בפרק הבונה שהבאנו לעיל דמשמע דאף באסיפה או גדישה גרידא איכא מעמר.

ועכ"ה צ"ל כמש"כ שו"ע הרב בקיצור שהמדבק פירות עד שנעשו גוף א' חייב משום מעמר אפילו שלא במקום גידולו, וכוונתו מבוארת כמש"כ הנשמת אדם בארוכה דבוודאי במקום גידולו כיון שמאספן יחד ועושה אותן צבורין כדרך הגדישין חייב, אך שלא במקום גידולו אינו חייב בהעמדת ערימה, ומ"מ אם עושה אותם אגודות כמו אלומות או שמקבץ הפירות ועושה אותן גוף א' אף שלא במקום גדול חייב, יעו"ש.

וביאור הדבר נ"ל, בהקדם מה שיש לדקדק עוד בדברי הר"מ דבפיה"מ ר"פ הבונה שהזכרנו כבר לעיל כ' וז"ל ואם היתה כוונתו בלקיטת העצים לשורפן או באסיפת העשבים לגדשן ולהאכילן לבהמתו נקרא מעמר עכ"ל, וכוונתו לכאור' כמשו"כ המאירי שבת ע"ג: ויש מפרשים שכל שצריך כיוון בעימור

ומעתה הוא גוף א', והוי מלאכה חשובה ויתחייב אף אי לא כיוון במיוחד על העימור.

ולפי"ז יתיישב היטב, דהר"מ בפיה"מ דכ' לקיטת העצים ואסיפת העשבים דהיינו שלא קשרם יחד ועשאים גוף א', וכמו שביארנו כבר לעיל וע"כ בעי כוונה מיוחדת לעימור בכדי שיהא משמעות וחשיבות מלאכה, משא"כ הרמב"ם בפכ"א דשם חיישינן משום שמא יכבשם דהיינו שיעשה גוף א' וכהנ"ל ושכשיעשה גוף א' יתחייב אף ללא כוונה מיוחדת, וא"ש.

ועפי"ז יובן גם היטב דברי השו"ע הרב והחיי"א הנ"ל, דבמעמר בסתם ליכא חשיבות מלאכה וע"כ שלא במקום גידולו בעי דוקא בגוף א' דאז הוי חשיבות ומשמעות למלאכה כיון דעשאן גוף א' ושינה במקצת את החפץ ממה שהיה עד עתה, משא"כ במקום גידולו בעי דוקא בגוף א' דאז הוי חשיבות ומשמעות למלאכה כיון דעשאן גוף א' ושינה במקצת את החפץ ממה שהיה עד עתה, משא"כ במקום גידולו כיון דכן היה הדרך דבשדה היו עושין האומנים הקוצרים מלאכת עימור דהיינו שמקבצין יחד התבואה וכדומה אחר הקצירה, וע"כ בשדה שפיר הוי חשיבות מלאכה אף כשלא עשאן כגוף אחד.

(ומה שהק' באג"ט על דברי השו"ע הרב הנ"ל דמהר"מ משמע דביקבוצ

שבו חייב בכל מקום ואפילו בחצירו אבל המאסף פירות וצברם בלא כוון מותר. ור"ל דמעמר ל"ש רק דווקא כשמכוון לקבץ, אולם אם נקבץ ללא כוונה מיוחדת אינו חייב וז"כ הר"מ "ואם היתה כוונתו" וצ"ע דהרמב"ם בפכ"א הנ"ל כ' שאם יעשה כדרך שהוא עושה בחול שמא יכבשם בידו בתוך הקופה ויבא לידי עימור, ולכאורה מבואר מלשונו "שמא יכבשם" דאף בלא כוונת לכבוש יתחייב אי יכבש, נלומר דכונת הר"מ שמא יכבשם ר"ל דאם נתיר לאסוף הפירות בסל או לתוך הקופה יתיר לעצמו ג"כ לכבוש בכוונה דוחק הוא].

ע"כ נ"ל להסביר דהנה באמת מלאכת מעמר אין לה שום משמעות וחשיבות מלאכה, דאם מקבץ בסתם פרי ליד פרי וכדו' להוי מעמר (וכמש"כ במגן אבות למהר"ם בנעט זצ"ל ויובא עוד להלן באריכות יתר, דבפירות שאין בהם שום תועלת בעימור נגד פזרון ככה"ג אין בו משום עימור) אלא דאי חושב בכוונה מיוחדת לקבץ ולעמר למקום אחד לתועלתו, בזה הוי שפיר מלאכת עימור, אלא דזה דוקא היכא שרק מקבצו למקום אחד ולא מחברם כגוף אחד, דאז אין לו חשיבות מיוחדת כשלא כיוון במיוחד לזה, משא"כ היכא שעושה גוף א' כגון המקבץ דבילה ועשה ממנה עגולה וכדו' בהא הוי שיפר משמעות וחשיבות מלאכה אף אי לא כיוון במיוחד דהא עד עתה היה מפוזר ומפורד

מלח אף שלא במקום גידולו הוי מעמר משום דהשמיט "ממלחתא" והא מלח לא הוי גוף א'. כבר הבאנו לעיל דברי המהר"ח או"ז דאף במלח הוי גוף א' אולם הש"ג שהבאנו בריש דברינו אפשר דס"ל כהאג"ט דבמלח לא הוי גוף א' וכפשטות המציאות וכפי שהסברנו לעיל דהא האדם עצמו אינו עושה גוף א' וע"כ מביא הסיוע דהר"מ ס"ל דאף שלא במקום גידולו חייב מהא דהשמיט הר"מ ממלחתא, ולא הביא מהא דפכ"א דנתפזרו הפירות דחיישינן שמא יכבשם ושם מיירי להדיא שלא במקום גידולו וכהנ"ל. ולהנ"ל אפ"ל דמהא דנתפזרו הפירות אינה ראייה אלא בעשאן גוף א', והש"ג רצה להביא ראייה דאף בעימור גרידא ס"ל גם כן להר"מ דאיכא מעמר אף שלא בגידוק, אלא דלפ"ז יש לעיין איך יישב דעת הר"מ מהקושיות דלעיל, וצ"ע).

ואם כנים דברינו אפשר להסביר בזה את המאירי שהבאנו לעיל שכ' המעמר והוא שמאסף וצוברים במקום אחד וקושרם וה"ה אם אסף השבלים אחת אחת ועשה מהם עומרים דלכאור' סתרי אהדדי דבתחילה קאמר דוקא בשקושרם ואח"כ כ' גם אם אסף גרידא חייב.

ולהנ"ל י"ל דהא דבמקום גידולו לא בעינן שיהא גוף א' אף דליכא במלאכה שום חשיבות היינו משום דכן דרך האומנים הקוצרים לאסוף אחר התלישה את השבלים וכדומה כאחד,

ומשו"ה חייב בכה"ג משא"כ בקיבוץ העומרים יחד אין דרכו אלא בקשירתם יחד וע"כ אי לא יקשרו לא יתחייב משום דאין בה שום משמעות מלאכה, ואין לכך שום חשיבות וכמו שנתבאר לעיל לשי' הר"מ בשלא במקום גידולו וע"כ בעי דווקא שיקשרם.

עכ"פ היוצא לנו מכ"ז דשי' הר"מ דבמקום גידולו חייב אף אי לא עשאן גוף א', משא"כ שלא במקום גידולו אינו חייב אלא היכא דעשאן גוף א', ובאמת יל"ע מנין מקורו של הר"מ בזה דאיכא מעמר היכא דעשאן גוף א', דלא הוזכר בשום מקום ד"ז, ועיין בא"ר סי' ש"מ דכ' דהוא מירושלמי פרק כלל גדול יעו"ש, אולם כבר העירו האחרונים שלא נמצא פרט זה בירושלמי שם, וצ"ב.

ומציאתי בתשובות מהר"י קורקוס (נדפס בסו"ס חיים שאל להחיד"א וברמב"ם הוצאת פרדס) שעמד בדברי הר"מ ולכאור' כוונת השואל היה לזה, דז"ל עוד שאלת על אשר כתב שם דין ו' שהמקבץ דבילה או שנקבו תאנים וכו' שהוא תולדת מעמר מנין הוציא זה כי גם בזה לא הזכיר מקומו, והשיב לו דבר שהסברא נותנת שהרי מה מעמר מקבץ השיבולים אף זה מקבץ התאנים וכיון שכל אב יש לו תולדה ודאי שזה היא תולדתו ומ"מ אפשר שהוציאה מהברייתא דפ' חבית נתפזרו לו פירות בחצירו וכו' אבל לא יתן לתתוך הסל וכו' וכפי שיטתו בזה שהטעם שמה

יכבשם בידו ויבא לידי עימור וכאשר כתבה הרב בפכ"א ומינה ודאי שהכובשם חייב עכ"ל.

אלא דבספר "שבת של מי" קמ"ג: ובקונטרסו "קשיא סיפא" סי"ב תמה עליו דאכתי שאלה במקומה עומדת דהא טעמא דברייתא היא כדי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול כדמסיים ומה"ט דרבנן הוא כדאמרינן בדף קל"ח: ולא שייך בי' חיוב חטאת, וא"כ מנין להר"מ דחייב חטאת, יעו"ש בארוכה.

ואפשר להסביר דהנה בקרבן נתנאל ריש פרק תולין מובא בשם אגרות הרמב"ם דאיסורא שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול היינו בדבר שיש לחוש שיבא למלאכת איסור דאורייתא כגון בתולין משמרת וכו' שמא יבא לידי איסור סקילה במשמר שעושה מלאכה, וכגון נתפזרו לו פירות בחצרו לא יתן לתוך הסל או לתוך הקופה כדרך שעושה בחול שאם תתיר לו שמא יבא לידי עימור, או מי שנשברה לו חבית של יין לא יספוג כדרך שעושה בחול שמא יבא לידי סחיטה עכת"ד, הרי דברים ברורים דשי' הר"מ דאין איסור בעושה עובדא דחול מצד עצמו, אלא דווקא היכא דאיכא למיגזר שיבא לידי איסור דאורייתא.

וכדברי הרמב"ם משמע ג"כ בתוס' דר"פ תולין בד"ה דר"א דמבואר שם דבמשמרת הטעם דאסור לתלותו על הכלי

הוא משום דהוי אהל עראי וגזרינן אטו אהל קבע, ובגמ' אמרינן שם שהוא כדי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול"ל, ועכ"ח צ"ל דס"ל להתוס' דדוקא היכא דהוי עובדא דחול בהאי אהל עראי גזרינן אטו אהל קבע וכהר"מ הנ"ל. וכ"מ במאירי שם להדיא יעו"ש. משא"כ רש"י משמע דלא ס"ל כהר"מ דבדף קל"ט: בד"ה מערים כ' וז"ל לרבנן דאמרי אין תולין את המשמרת ביו"ט ואוקימנא דטעמא לאו משום אהל אלא משום עובדא דחול, עכ"ל. מבואר דלאחר דאמרינן בגמ' דהטעם משום עובדא דחול תו ל"ש טעמא משום אהל, וע"ע שם ברש"י ד"ה שלא יעשה גומא דמבואר כן ובר"פ תולין בד"ה ה"נ יעו"ש, הרי דאיסורא דעובדא דחול הוא איסור בפ"ע ואפי' היכא דל"ש למיגזר דיבא לידי איסור מלאכה דאורייתא.

והשתא לפי דברי הרמב"ם הנ"ל יל"ע בהא דקאמרינן בגמ' קמ"ג: נתפזרו לו פירות בחצר מלקט על יד על יד ואוכל אבל לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ע"כ. והשתא ממנ"פ אי אמרי' דאיכא מעמר אף שלא במקום גידולו א"כ אמאי אמרינן דאסור משום עובדא דחול, הא איכא מלאכת מעמר, ואי אמרינן דליכא מעמר אלא במקום גידולו, וזה איירי בחצירו דהיינו שלא במקום גידולו, א"כ אמאי אסרי' משום עובדא דחול הא

לא יוכל לבוא לידי איסור דאורייתא דהא סוכ"ס הוי שלא במקום גידולו, והיכא דא"א למיגזר דיבא לידי איסור דאורייתא ל"ש לאסור משום עובדא דחול לשי' הר"מ וכהנ"ל, משא"כ לרש"י שפיר אסרי' משום עובדא דחול דהא לדידי' אסרי' אף היכא דליכא למיגזר דיבא לידי איסור דאורייתא וכהנ"ל.

ומכל זה הסיק הר"מ דאף דליכא מעמר אלא דווקא במקום גידולו ולכן באמת בנתפזרו פירות וכו' לא אסרי' משום מעמר מכיון דלא הוי במקום גידולו, מ"מ היכא דעשאן גוף א' איכא מעמר אף שלא במקום גידולו, ולפי"ז יובן היטב הגמ' הנ"ל בנתפזרו לו פירות, דלכן אסרי' מכיון שעושה כדרך שהוא עושה בחול חיישינן שמא יכבשם דהיינו שיעשה גוף א' ויבא לידי עימור, דבגוף א' שפיר איכא מעמר אף שלא במקום גידולו ולכן אסרי' משום עובדא דחול. וא"כ הר"מ לשיטתו שפיר מצא מקור נאמן לדבריו שחידש שבגוף א' איכא מעמר, ואולי זה כוונת המהר"י קורקוס ויתיישב בזה מה שהק' עליו ה"שבת של מ"י, ודו"ק.

אלא דיש להעיר ע"ז דאף לדברי הר"מ דלא אסרי' משום עובדא דחול אלא היכא דאיכא למיגזר שמא יבא לידי איסור דאורייתא מ"מ כאן בנתפזרו לו פירות ליכא למישמא דבכבישה איכא חיוב דאורייתא והא דאסרי' משום עובדא

דחול היינו משום דאיכא למיגזר דאי נתר לאסוף הפירות בסל יבא לידי עימור בשדה במקום גידולו, וא"כ אין ראי' כלל דבכבישה איכא מעמר אף שלא במקום גידולו וכמו שהסברנו לעיל. אולם יש לדון בעצם שי' הרמב"ם דס"ל דאסרי' עובדא דחול דווקא היכא דיבא לידי חיוב דאורייתא אי כוונתו דבהאי מלאכה גופא אי נתר לעשות בו עובדא דחול יבא וימשיך במלאכה עד דאתי לידי חיוב דאורייתא, ובהא דווקא אסרי' משום עובדא דחול. או דכוונתו דאפי' אי בהאי מלאכה גופא ל"ש כלל שיבא לידי איסור דאורייתא מ"מ כיון דדמיא למלאכה דאורייתא גזרי' גם בהא, דאי נתר בזה יבא בפעם אחרת לעשות אף מלאכה גמורה שיתחייב מדאורייתא.

והנה במתני' ר"פ חבית איתא: חבית שנשברה מצילין הימנה מזון ג' סעודות וכו' ובלבד שלא יספוג (שלא ישים ספוג במקום היין לחזור ולהטיפו בכלי גזירה שמא יסחוט - רש"י) ובגמ' שם תנא לא יספוג ביין ולא יטפח בשמן (מכניס בו כפו והשמן נדבק בה ומקנחו בשפת הכלי - רש"י) שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, ע"כ. ועיי' בשלטי הגבורים דלפי' רש"י דקא יהיב טעם איסור קליטת היין בספוג משום סחיטה א"כ אם היה לספוג בית אחיזה שרי לקולטו בספוג, ולפי' התוס' אפי' יש לו בית אחיזה אסור דס"ל דבין יין ובין איסור טפיחה בשמן הוי משום שלא יעשה כדרך שהוא עושה חול וכו' ודברי מ"י

פכ"ב מהל' שבת מטין כפשר"י שכתב שאם יעשה כדרך שהוא עושה בחול שמא יבא לידי סחיטה הרי תלה טעם האיסור בסחיטה בלבד ולפי"ז אם יהיה לו בית אחיזה דליכא למיחש לסחיטה שרי עכ"ל. **ומדבריו** מבואר דס"ל דהא דאסר הר"מ משום עובדא דחול היינו דווקא היכא דבמלאכה זו גופא שייך שיבא לידי סחיטה היינו בספוג עצמו, משא"כ היכא דאיכא בית יד שרי ולא גזרי' דאי נתיר בבית אחיזה יתיר לעצמו לספוג גם בספוג. וכן מבואר ממה שהק' שם השה"ג על הר"מ לפי הבנתו, דאיך קיהיב הר"מ הטעם דאסור טפיחת שמן בידו משום סחיטה, והא ביד ל"ש לבא לידי איסור דאורייתא דסחיטה, ונשאר בקושי' יעו"ש, וזה גם לפי שיטתו דלהר"מ לא גזרי' אלא דווקא היכא דבמלאכה זו עצמה שייך לבא לידי איסור דאורייתא, וע"כ שפיר הק' על הא דלא יטפח דשם א"א לבא באותה מלאכה עצמה לידי חיוב, וא"כ אמאי אסרי'. ולפי שי' השלטי הגיבורים בדברי הר"מ א"ש מה שהוכחנו לעיל דלהר"מ עכ"ח צ"ל דבכבישה איכא מעמר אף שלא במקום גידולו, דלהר"מ אמאי גזרי' משום עובדא דחול וכן"ל.

אלא דלכאור' בב"י משמע דלא ס"ל הכי, דלאחר שהביא בריש סימן של"ה דהתוס' ס"ל דאפילו אם יש לו עור בית אחיזה דליכא חשש סחיטה אסור משום עובדא דחול, הוסיף דכ"כ גם הרמב"ם, מבואר דס"ל דאף דבהא גופא ליכא חשש

דיבא לידי סחיטה דהא יש לו בית אחיזה מ"מ חוששין שמא יבא לסחוט בספוג אחר, וכ"כ שם הפרישה להדיא בדעת הרמב"ם, דז"ל ק"ק דהא י"ל דגם דעת רש"י הוא כן כדעת התו' והרמב"ם דס"ל דאפי' יש לו עור אפ"ה כיון דעושה כבחול יבא לידי סחיטה כמ"ש הרמב"ם "ולא משום שבזה ספוג עצמו יעשה סחיטה", עכ"ל. [אלא במה שהקשה בשי' רש"י וכן הק' גם הרש"ש בשמעתתין על המהרש"ל, יש להעיר דהא לפי מה שביארנו לעיל דרש"י ס"ל דעובדא דחול הוא איסור בפ"ע ולא משום דגזרי' דיבא לידי חיוב דאורייתא, וא"כ ליכא למימר ברש"י כשי' הרמב"ם ודו"ק ואכמ"ל].

ולפי שי' הב"י והפרישה לא יקשה גם מה שהקשה השלטי הגיבורים מהא דלא יטפח, דאעפ"י שבהא גופא ל"ש חשש סחיטה מ"מ גזרי' בהא אטו ספוג וכדומה דבהא איכא שפיר חיוב דאורייתא אי יסחוט, ויש להביא סעד לדברי הב"י מהא דכ' הרמב"ם בפכ"א דשבת הי"ז "לא יעשה גומא בסודר שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבא לשמר במשמרת" הרי להדיא דאסרי' בעובדא דחול לאו משום דבהאי סודר שייך לבא לידי שימור אלא משום שמא יבא לשמר במשמרת, וצ"ע לפי"ז דברי השלטי הגיבורים שהבאנו.

ולאור דברינו אפשר לבאר בס"ד דעת הרי"ף שהבאנו בריש הענין,

וכתבנו דמלשוננו משמע דאביי אינו חולק על עצם דינו של רבא דאיכא מעמר אף שלא בגידו"ק, אלא דקסבר דאין דרך עימור בכך אלא בגידולי קרקע, ולהנ"ל אפ"ל בכוונת הרי"ף דזה וודאי דהיכא שעשאן גוף א' דהוי ביה חשיבות מלאכה חייב אפי' שלא בגידולי קרקע דהוי מלאכה מעלייתא כשאר מלאכות שבת, אלא דהיכא דלא קיבצן יחד ורק אוספן זע"ז, דבזה אין חשיבות מלאכה וכהנ"ל בכה"ג לא יתחייב אלא דוקא בגידולי קרקע משום דשם הוא דרך האומנין לאחר התלישה לאספם ביחד ומחשיב מלאכה שכזו, ויש לצרף גם מש"כ התוספות רי"ד להלן ע"ה: דמלאכה בגידולי קרקע הוי מלאכה חשובה, וע"כ אף כשלא עשאן בגוף א' חייב בגידולי קרקע, והרי"ף ס"ל דמלח ממלחתא לא הוי גוף א' וכפשטות הדברים.

וזה כוונתו בביאור דברי אביי דאין דרך עימור בכך אלא בגידולי קרקע, ר"ל אין דרך עימור באספיה גרידא אלא דווקא בגידולי קרקע, ולא במלח, וע"כ אינו חייב במלח משום מעמר, אולם באמת היכא דקיבצם או קושרם יחד שפיר שייכא מעמר אפילו שלא בגידולי קרקע, ובזה סובר כדעת האו"ז והיראים דאיכא מעמר אף שלא בגידולי קרקע.

ומעתה יש לבאר שיטת האו"ז דפסק כרבא דיש מעמר אף שלא בגידולי קרקע וכ' עוד שם וז"ל והרא"ם

זצ"ל פ' כל כינוס דבר גידולי קרקע נקרא ממער כדאמרי' בכלל גדול אמר אביי האי מאן דעביד חלתא חייב י"א חטעות וחדא מנייהו כינוס העצים הלכך יזהר אדם שלא לאסוף פירות או ביצים יחד דהוי מעמר עכ"ל. מדאסר לקבץ ביצים יחד ש"מ דסבר דיש עימור אפי' שלא בגידולי קרקע הלכך אם נתפור לאדם מלח בשבת או ביצים המותרים בטלטול או כל כה"ג אסור לקבץ יחד משום דהוי מעמר עכ"ל האו"ז יעו"ש. הרי דס"ל להאו"ז דאיכא מעמר אף בשלא גידולי קרקע וגם שלא במקום גידולו וכמו"כ לא בעי דיעשה אותן גוף א'.

וצ"ע מה שהביא בשם הרא"ם, דבתחלה כתב כל כינוס דבר גידולי קרקע, מבואר לכאור' דדוקא בגידולי קרקע איכא מעמר, ולבסוף כ' לאסור ביצים דהוי מעמר, ואף דלכאור' הי' אפ"ל דביצים הוי גידו"ק וכמו שהסבירו זאת בר"מ דבהמה הוי גידו"ק משום דניזונית מן הקרקע, מ"מ האו"ז גופא לא ס"ל כן דהא מסיק מדברי הרא"ם הנ"ל דאין לקבץ מלח ביחד ומלח אמרינן להדיא בשמעתין דל"ה גידו"ק.

אלא דראיתי דהיראים בספרו כתב וז"ל (וכלשון הזה מובא גם בסמ"ג) הלכך יזהר האדם מלאסוף פירות ולקבצם ביחד דהוי כמעמר עכ"ל, הרי דהשמיט לגמרי מלת "ביצים" שהביא האו"ז בשמו, וכן יש לדייק מה דכ' דהוי "כ" מעמר, ולדלא

כהאו"ז ואפ"ל דבאמת שלא במקום גידולו לא יתחייב לשיטת היראים משום מעמר, אלא דהוי "כמעמר" דהיינו איסורא וכונותו כמש"כ הר"מ באמת לגבי מלח, דאף דפסק דאין מעמר אלא בגידולי קרקע, מ"מ אין מקבצין את המלח וכיו"ב משום שנראה כמעמר, ויש לדון עוד בזה, ועיין בתועפות ראם שם בארוכה, עכ"פ שיטת האו"ז ברורה דאיכא מעמר אף בדלא הוי גידול'ק ושלא במקום גידולו ואעפ"י שלא עשאן גוף א' אלא אסיפה גרידא.

והנה מה שיקשה על שי' האו"ז מהמג' ביצה ל"א ול"ג: דגיבוב עצים דלא אמרינן שם משום מעמר, כבר יישב בזה המהר"ח או"ז והבאנו דבריו לעיל דבעימור לשריפה לא יתחייב משום מעמר יעו"ש סברתו בארוכה, אלא דגם לאחר דבריו של המהר"ח או"ז, קושיא במקומה עומדת מהגמרא שם דף י"ג: דמבואר שם דמעמיר ערימה הוי גמר מלאכה לגבי מעשה ולא לגבי שבת וכמש"כ להק' לשי' הר"מ, דאמאי לא ליחייב משום עימור, הא איכא מעמר אף שלא במקום גידולו ואפילו כשלא עשאן גוף א' וכהנ"ל.

ולחומר הקושיא נ"ל ליישב עפ"י דברי המהר"ם בנעט זצ"ל במגן אבות דאפשר דלא מקרי מעמר אלא ביש צורך בעימור זה כמו בשבילים דהרוח מפזרתן כ"ז שאינם מכונסים וכיוצא בזה בפירות קטנים, אבל בפירות שאין בהם

שום תועלת בעימור נגד פזרונן בכה"ג אין בו משום עימור, וכע"ז כתב המהר"ח או"ז בשי' האו"ז אביו (והבאנו דבריו לעיל) ושם בגמ' איירי לגבי קישואין, דלועין ובצלים, ואפשר דבהא באמת ליכא מעמר כלל וכסברת המגן אבות.

אלא דיל"ע מה דכ' האו"ז דביצים הוי ג"כ בכלל מעמר, ויש ליישב דביצים שאני דלא יתקיימו לולי העימור כנ"ל לחומר הקושיא. – וכנראה דהמגן אבות גופא חידש סברא זו לשי' האו"ז, דהקשה על הסמ"ג שכ' דאף שלא במקום גידולו יש בו משום עימור, וק"ל מהא דאי' ר"פ נוטל כלכלה ואבן בתוכה וכו' והא אסור לו ללקטן לסל אח"כ משום מעמר, וע"ז יישב סברתו הנ"ל, ובאמת דהסמ"ג גופא כ' להיפוך דדוקא במקום גידולו איכא מעמר יעו"ש וכן הביא בשי"ג בשמעתתין, ועכ"ח צ"ל דט"ס איכא וכונתו להקשות על האו"ז דס"ל באמת דאף שלא במקום גידולו איכא מעמר ואפי' לא עשאן גוף א', וא"כ תרוצו מוסב באמת על שיטת האו"ז, נוראיתי דהערוגת הבושם בתשובותיו חא"ח סי' פ' אות ד' נמשך אחר ט"ס זה שבמג"א, דהסמ"ג ס"ל דאף שלא במקום גידולו איכא מעמר, וקושיית המג"א מנתפזר פירות וכו' יישב עפ"י דברי הנשמת אדם שהבאנו לעיל דבשלא במקום גידולו איכא מעמר דווקא בעשאן גוף א', ונתפזרו פירות הא איירי באסיפה גרידא, יעו"ש. – ולפימש"כ דקו' המג"א הוא עכ"ח על דברי האו"ז,

תירוצו אינו עולה יפה דבאו"ז מבואר להדיא דאף שלא במקום גידולו חייב גם אי לא עשאן גוף א' וכהנ"ל] וא"כ שפיר יישבנו עפ"ז גם הקושיא על האו"ז מביצה יג. וא"ש.

אלא דיש להבין בשיטת האו"ז, דלגבי דישא פסק דאין דישא אלא בגידולי קרקע, ואילו לגבי עימור הא ס"ל דאפי' שלא בגידולי קרקע נמי חייב, וכ"ה גם במאירי בשמעתתין וז"ל ואין אומרים שאין עימור אלא בגידו"ק אעפ"י שבדישה פסקהו שאין דישא אלא בגידו"ק דישא לחוד ועימור לחוד עכ"ל עיי"ש וכן בס' ההשלמה כ' דאע"ג דאין דישא אלא בגידו"ק יש עימור שלא בגידו"ק, וטעמא בעי דמאי נפק"מ, ואדרבה הסברא הפשוטה נותנת דאפי' אי אמרי' דבדישה לא בעי גידו"ק אפשר לומר דבעימור בעי גידו"ק, וכמו שהסברנו לעיל באריכות, דמכיון דעימור לא הוי מלאכה חשובה אלא דהוי מלאכת אומנים כשקוצרים וכו' וא"כ שפיר איכא למימר דהאי מלאכה הוא דווקא בגידו"ק, ובזה אפשר להבין מה שהעירו כבר האחרונים דבדישה איכא מחלוקת תנאים אי דווקא בגידו"ק איכא חיוב ובעימור אינו אלא מחלוקת האמוראים, ולהנ"ל יובן היטב דאפילו למ"ד דבדישה לא בעי גידו"ק מ"מ בעי בעימור גידו"ק וע"כ לא שייכא כלל גדר דישא לעימור, אולם עכ"פ שיטת הראשונים הנ"ל צ"ב דבדישה בעי גידו"ק ובעימור לא.

והנראה לומר, דחילוק איכא בין היכא דעיקר קובע המלאכה היא אם דומה ממש לפעולת האב שהיה במשכן או דעיקר הקובע הוא היכא דדומה ממש לתוצאת הדבר, והיכא דהעיקר הוא בצורת הפעולה, יש לו להדמות ממש במשכן הוי גידו"ק, ע"כ דווקא בגידו"ק איכא האי מלאכה דא"כ לא ידמה הפעולה כהדדי. משא"כ אי העיקר הוא אם התוצאות שוות, א"כ מה איכפת לן אי במשכן הוי בגידו"ק, מ"מ כיון דהתוצאה דומה א"כ אפילו אי בנידון זה לא הוי בגידו"ק ג"כ יתחייב דהא התוצאות סוכ"ס שוות.

והנה במלאכת דישא מצינו בהגהות מיימוניות פ"ח מהלכות שבת אות ה' וז"ל, ופירש ה' משה מקוצי היינו ששחקן עם קליפתן שדומה לדש תבואה אבל לקלוף שומין או בצלים לאכול שרי עכ"ל, מבואר דאף דהוא דומה ממש לדישה דהא בשחיקה נופל הקליפה וה"ה בקילוף וא"כ התוצאות שוות ממש, מ"מ מכיון דבצורת הפעולה איכא שינוי קל שרי כבר.

ומצינו כע"ז גם בדברי השגות הראב"ד פכ"כ מהלכות שבת הט"ו דהיכא דאיכא לספוג בית אחיזה מותר לקנח בזה, אף דע"י הקינוח ייסחט הספוג משום דהו"ל כצלוחית מלאה מים שמריק ממנה מים עכ"ד הראב"ד, ומני' שמעינן ג"כ דאע"פ שהספוג נסחט מ"מ מכיון שבאופן הפעולה איכא שינוי קל דהיינו שלא בידיו

גופא נסחט הספוג, אלא דהוא אוחו בבית אחיזה, והבית אחיזה לוחץ על הספוג ונסחט, כבר אין בה איסור סחיטה האסורה מטעם תולדה דדש, ואע"פ שבכל תולדות שבת אמרינן דהיכא דהתוצאה דומה איכא ביה שפיר חיוב תולדה עכ"פ. מכ"ז משמע דחיוב דישא הוא דין מיוחד דלא יתחייב כלל אלא דווקא כשהוא דומה ממש לפעולה עצמה. ואיכא עוד כמה ראיות לזה דדין מיוחד איכא בדישה ואכ"מ.

משא"כ בעימור הא אסברין לעין בשם המהר"ח או"ז בשיטת אביו האו"ז דהיכא דליקט ועימר עצים לשריפה לא יתחייב משום עימור, דאינו חייב אלא כשמעמר לצורך לתיקון הקסמים ושמירתם אולם כאן בשריפה שאינו מקבצם אלא משום שאינו רוצה לטרוח ולזרוק כל קיסם בפ"ע בהא אינו חייב באמת, וכע"ז הובא לעיל ג"כ בשם המגן אבות יעו"ש. הרי אף דעביד פעולה שווה דהיינו שעימר העצים באותו צורה ממש מ"מ מכיון שהתוצאה אינו שווה דהיינו שהכוונה – ר"ל התוצאה – אינו מפאת שרוצה את העימור גרידא, אלא מחמת כוונות צדדיות לא יתחייב, הרי דהאו"ז ס"ל דעימור תלוי בתוצאת הדבר, ואף היכא שהפעולה שווה ממש מ"מ מכיון שהתוצאה אינו שווה לא יתחייב.

ולפי"ז יובן היטב שיטת האו"ז ושאר הראשונים הנ"ל, דבאמת

בדישה בעינן דווקא בגידולי קרקע, דמכיון דהעיקר תלוי בדמיון הפעולה, ומכיון שבמשכן הוי דווקא בגידו"ק ע"כ אינו חייב בדישה אלא בגידו"ק, משא"כ עימור דתלוי בתוצאה וא"כ אעפ"י שבמשכן הוי בגדו"ק דווקא מ"מ יתחייב אף שלא בגדו"ק, דסוכ"ס התוצאות שוות ומה לי אי הוי בגדו"ק או לא וכנ"ל. ובאמת דלהאו"ז איכא הכרח דישנו חילוק בין דישא לעימור דהא דגבי פציעת חלזון קאמר רבא טעמא דרבנן דאינו חייב משום דישא מאחר דיאן דישא אלא בגידו"ק, וכאן לגבי עימור מלח הא לפי גירסת האו"ז רבא הוא דקאמרי דאיכא עימור אף דלא הוי גידו"ק (ובאמת דמכח קושיא זו כתב המג"א בסימן ש"מ דעכ"ח צריך לגרוס בעמוד "רבה" יעו"ש, אולם האו"ז הא ס"ל דגרסינן רבא ומכח זה פסק כוותיה ולא כאב"י, יעו"ש) ולכאור' תקשי רבא ארבא, אעכ"ח דאף דאמרינן בדישה דדוקא בגידו"ק, מ"מ בעימור איכא למימר דחייב אף שלא בגידו"ק וכנ"ל.

ובזה יתיישב ג"כ מה שתמה באגלי טל על מה שדן בתרומת הדשן סי' נ"ו אי בטחינה בעי דווקא גידו"ק ומדמה זאת המחלוקת אי בעימור בעי גוד"ק, ואמאי לא הביא ממחלוקת התנאים בדישה וע"ש מה שיישב עפ"י דרכו בנידו"ז. ולהנ"ל א"ש דלדישה א"א לדמות דשם הוי דין מיוחד דבעי גידו"ק משום דבדישה העיקר תלוי באופן הפעולה וכנ"ל, וע"כ אי איכא לדמותו, לעימור יש לדמותו, וא"ש.

סימן ד

גידולי קרקע במלאכות שבת

לגבי דבר הגדל ממש מן הקרקע לא חשיבא בהמה גידולי קרקע כדאמרינן בהשוכר את הפועלים וכו' יעו"ש. ולהנ"ל באמת תקשי ראיית התוס' לשיטת הרמב"ם.

והנה קושיא זו על הרמב"ם הקשה גם השואל לרבי אברהם בן הרמב"ם וזה אשר השיב לו: זה שהקשית בתחילתה מדקי"ל אין דישה אלא בגידולי קרקע אין ראוי למי שיבין ענין האב ומעינו ותולדתו להקשותה כלל שהתולדה אע"פ שהיא דומה לאב אינה לא אב ולא מעין האב אלא הפרש יש ביניהם ושאמרת והמפרק הוא הדש אינו כן אלא מפרק תולדה דדש שאין לומר שהסחיטה לענבים או חליבה לעזים דישה ולא עלה זה על דעת אדם אע"פ שהחיוב בהן משום מפרק והואיל ומפרק תולדה דדש אין להקשות מדקי"ל אין דישה אלא בגידולי קרקע הדישה שהיא האב ועין האב אינה אלא בגידולי קרקע והמפרק שהיא תולדה דדש ישנו בגידולי קרקע ושלא בגידולי קרקע עכ"ל יעו"ש בארוכה.

ומבואר מדבריו דאע"פ שבאב המלאכה בעי גידולי קרקע מ"מ בתולדה

(א) הרמב"ם בפ"ח מהלכות שבת ה"ז הדש כגרוגרת חייב ואין דישה אלא בגידולי קרקע, והמפרק הרי היא תולדת הדש וחייב וכן כל כיוצא בזה, החולב את הבהמה חייב משום מפרק וכן החובל בחי שיש לו עור חייב משום מפרק, ע"כ.

והקשו הראשונים דהא אמר אין דישה אלא בגידולי קרקע ואמאי חייב בחולב וחובל, ועל כרחך צריך לומר דבעלי חיים הם גידולי קרקע משום שניזונים מן הקרקע, ודוקא דגים אמרינן בגמרא דלא הוי גידולי קרקע משום דגדלים בים, משא"כ בהמה חיה ועוף הוי שפיר גידולי קרקע, וכן צריך לומר לפ"ז גם על אדם, דהא הרמב"ם מחייב שם בה"ח גם בחובל אדם, ועיי"ש בנו"כ ובשאר ראשונים.

אולם התוס' בשבת עג ע"ב בד"ה מפרק, חולק על זה, וז"ל ואין לומר דדוקא חלזון שהוא דג פטרי רבנן דלא הוי גידולי קרקע אבל בחולב מחייבי דבהמה חשיבי גידולי קרקע וכו' דהא ע"כ טעמא דרבנן משום דילפינן להו מסממנין שבמשכן דאין דישה אלא בגדולי קרקע

דיליה חייב אפילו שלא בגידולי קרקע, אלא דתקשי לכאורה ע"ז דאם כן כל דישה שאינה בגידולי קרקע יתחייב משום התולדה, דמה חילוק איכא בין זה למפרק שגם הוא תולדה דדש.

והרמב"ן צה ע"א עמד גם כן בזה, וז"ל, חולב חייב משום מפרק אי קשיא הא אמרינן בפרק כלל גדול אין דישה אלא בגידולי קרקע ומפרק תולדה דדש הוא, וי"ל דישה בעצמו של פירי ליאת אלא בגידולי קרקע אבל להוציא ממנו (פירוש) [פירות] מכונסים וטמונים בתוך כיס שלהן כגון חולב דומיא דדישת גדולי קרקע הוא עכ"ל (ועי"ש מה שיישב עוד דבהמה בכלל גידולי קרקע הוא וכנ"ל) ודבריו טעונים ביאור דמה חילוק בין דישה למפרק, וצ"ב.

(ב) והנראה לומר בביאור דבריהם, בשנקדים לעמוד בעצם הדבר דאין דישה אלא בגידולי קרקע, מה גדרה ואמאי לא אמרינן כן בשאר המלאכות שהיו במשכן בגידולי קרקע, שדוקא יתחייב בגידולי קרקע, וכמו שעמדו כבר קצת בזה האחרונים.

ואפשר להסביר עפ"י מה שכתב בתוספות רי"ד עה ע"ב בד"ה אימא בא"ד וז"ל: ואי אמרת אמאי לא אמרינן אין צביעה באוכלין כדאמרן אין דישה אלא בגידולי קרקע משום דגידולי קרקע חשיבי והלכך מלאכות הנוהגת בהן אין נוהגת בשאר מטלטלין אבל כל

המטלטלין דינן שוה ואין לחלק בין אוכלין לשאר מטלטלין, עכ"ל.

ובכוונת דבריו נראה, דהאי כללא דאין דישה אלא בגידולי קרקע אין הכוונה דאנו מדמים כל דבר ממש למשכן ולכן מכיון דבמשכן הוי בגידולי קרקע וע"כ לא יתחייב תמיד רק בגידולי קרקע, דא"כ באמת תקשי דבכל המלאכות נאמר כן וכנ"ל. אלא דהגדר הוא דבכל מלאכה שהיתה במשכן בגידולי קרקע, ודרך האי מלאכה להעשות דווקא בגידולי קרקע, בהא אמרינן דדווקא בגידולי קרקע יתחייב דהא סוכ"ס הדרך והחשיבות של האי מלאכה הוא בגידולי קרקע ובמשכן הוי ג"כ כן, ולכן הסברא נותנת דלא יתחייב אלא בגידולי קרקע, משא"כ שאר מלאכות דדרך אותה מלאכה להעשות גם כן שלא בגידולי קרקע אם כן אע"פ שבמשכן הוי באמת בגידולי קרקע, מ"מ יתחייב אף שלא בגידולי קרקע דאמאי נחלק ביניהם דהא בהאי מלאכה אין שום חשיבות יתר בגידולי קרקע משלא בגידולי קרקע.

וזה כוונת הרי"ד שכתב 'מלאכות הנוהגת בהן' דהיינו שדרך המלאכה הוא בגידולי קרקע, אלא דבריי"ד מוסיף דהאי כללא הוא דווקא כשדינן לחלק בין גידולי קרקע או לא דבהא איכא לחלק כנ"ל משום דגידולי קרקע חשיבי, משא"כ בחילוק שאר מטלטלין אע"פ שבמשכן הוי דוקא שלא באוכלין ואפילו שדרך האי

ע"כ אמרינן דדוקא בגידולי קרקע יתחייב, משא"כ בהאי מלאכות דדרכן אף שלא בגידולי קרקע לא איכפת לן מה דבמשכן הוו שלא בגידולי קרקע דמהיכ"ת לחלק ביניהם דהא דרך אותה מלאכה שווה בגידולי קרקע כמו בלא גידולי קרקע ואמאי לא יתחייבו בשניהם.

(ג) ומעתה נעתיק עצמינו לבאר גדרי האב והתולדה, דמצינו בפירוש 'רבינו נתן אב הישיבה' וז"ל, ואע"פ שהמלאכות אין להן מספר ויש מהן מלאכות אינן מצויות במקצת ארצות ונמצאות בזולתן לפיכך חקרו חכמים כל המלאכות שבעולם וראו שהם נכללים בכלל עיקרים אלו ולא תשאר שום מלאכה מן המלאכות שאינה נכללת בכלל אלו לפיכך קבעום ומנאום ואמרו אבות מלאכות ארבעים חסר אחת עכ"ל יעו"ש.

המבואר מדבריו דהתולדות לא נוצרו מזה שהם דומים לאב, אלא להיפך כל מלאכה שהיא חשובה הוי מלאכה להתחייב עליה, אלא דחכמים קבעו לנו שכל המלאכות שהם חשובות דומות ונכללות הם בכלל ל"ט מלאכות שדומים הם באיזה שהוא צד, ואם באמת לא נמצא דומה לאיזה מלאכה הרי סימן הוא שאינה חשובה. ולפי זה הל"ט מלאכות הוא אך סימן אם באמת התולדה הוא מלאכה חשובה להתחייב עליה.

ובזה נבין מה דאיתא בירושלמי פרק כלל גדול ר' יוחנן ור"ש בן לקיש עבדין

מלאכה הוא בהא מ"מ לא נאמר דבאוכלין לא יהא האי מלאכה חייב משום דבין מטלטלין עצמם אין סברא לחלק, דאין מטלטל אחת חשובה יותר מהשני, שנחלק ביניהם, כנ"ל ביאור כוונת הרי"ד.

ובזה יתיישב דאמאי הקשה הרי"ד שנחלק בצובע בין אוכלין ללא אוכלין, הא בדישה עצמה אפשר להקשות כן דהא במשכן הוי בסממנין דלא הוי אוכלין וא"כ אמאי מחייבין בדישה אף באוכלין, ולהנ"ל א"ש דזה היה ברור להרי"ד דאין מדמין בסתם כל דבר למשכן אלא דווקא היכי שהמלאכה דרכה בכה"ג שהיה במשכן, וע"כ מלאכת דישה בוודאי דרכה באוכלין כמו בלא אוכלין, וע"כ פשוט שאין לחלק ביניהם, ולכן הקשה רק דבצובע עכ"פ דהדרך לצבוע הוא בלא אוכלין וע"כ נומר שאינו חייב באוכלין כמו דאמרינן בדישה שאינן חייבין אלא בגידולי קרקע משום דדרכו בהא, וע"ז תירץ דאין לחלק אלא דווקא בין גידולי קרקע דהוי חשיבי ושפיר אפשר לחלק, ואולם אין סברא שנדון בכל מטלטל ומטלטל אי דרכה בכך, דמכיון דלא חשיבי אחת מחברתה אין לחלקם לגבי חיוב המלאכה, ואתי שפיר.

עכ"פ למדין אנו מזה יסוד בגדר גידולי קרקע, דהא דמחלקינן בין גידולי קרקע לשאינו גידולי קרקע, הוא דוקא בהאי מלאכה דדרכה באמת בגידולי קרקע ומכיון שבמשכן הוי ג"כ בגידולי קרקע

הוויי בהדא פירקא תלת שנין ופלוג אפקון מיניה ארבעין חסר אחת תולדות על כל חדא וחדא (עבדין קושיות בפרק כ"ג שלשה שנים ומחצה והוציאו בפילפולם מ' חסר אחת התודות לכל אחת מל"ט מלאכות - קרבן העדה), מן דאשכחון מיסמוך סמכון הא דלא אשכחון מסמוך עבדוניה משום מכה בפטיש (מה שמצאו לו סמך להסמיכו לאב סמכו ותולדה שלא מצאו לה סמיכה לאב עשאו אותה תולדה דמכה בפטיש - הנ"ל), עכ"ל הירושלמי, - ולכאורה צריך ביאור דאיך נוצרו תולדות אלו שלא היו דומים לאף מלאכה, ובפני משה נדחק בזה יעו"ש.

ולנה"ל אתי שפיר, דהם אספו כל המלאכות השייכות אצל בני אדם ושהם חשובות לגביהם, וע"כ יש להתחייב עליהם בשבת אלא מכיון שהסימן לחשיבותן הוא אם ידמו ג"כ לאיזה שהוא אב מלאכה ולכן חפשו לכל מלאכה חשובה לאיזה אב שהוא דומה, ואותן המלאכות החשובות שלא מצאו דמיון לאף אב ודומין במקצת למכה בפטיש כללוהו בזה, וא"כ ראייה ברורה לפי"ז לשיטת רבינו נתן אב הישיבה שהבאנו, שהתולדה אינו נובע מכח האב וכנ"ל.

ד) ומעתה יתורץ הכל ע"נ בס"ד דהנה בחולב, חובל וכדומה מצינו בגמרא וברמב"ם דהחיוב הוא משום מפרק ואמאי לא אמרינן דהוא משום דש וכמו דאמרינן בכל האבות והתולדות,

ועכ"ח צריך לומר דמפרק נקרא השם כולל של כל אלו המלאכות שהן דומות במקצת לאב דהיינו דישה אולם אינן דומות לגמרי, דאל"כ הוי בעי למהוי אב גופא.

והחילוק בין מפרק לדישה נראה כמו שכתב הרמב"ן שהבאנו לעיל 'דישה בעצמו של פרי' ר"ל שמלאכת הפירוק נעשה ע"י שדש הפרי עצמו דהיינו שדש את הקליפה ומפרקו ועי"כ יש לו את הפנים דהיינו הפרי, זה הוא האב, משא"כ מפרק היינו 'להוציא ממנו הפירות מכונסים וטמונים בתוך כיס שלהן כגון חולב' ר"ל דאינו דש הקליפה אלא שמוציא את הפרי שבפנים, כגון בחולב שאינו עושה שום שינוי בעור המכסה אלא חולב את החלב שבפנים, וכן הוא בחובל וכמו"כ בסוחט וכדומה.

וע"כ כל אלו נכללים במלאכת מפרק שהוא תולדה דדש שדומה בזה שמפרידים שני דברים, אולם בפוצע חלזון הוא ממש דומה לאב עצמו דפוצע חלזון דהיינו העור החיצון ובזה יוצא הדם, וא"כ אי לאו דלא הוי גידולי קרקע היה מתחייב מטעם האב בעצמו, ולכן בפוצע חלזון אינו נזכר בגמ' שם מפרק אלא "דש".

ולפי מה שביארנו לעיל דהא דבדש מיחייב דווקא בגידולי קרקע הוא משום דמלאכת דישה דרכה בגידולי קרקע ובמשכן הוי ג"כ בגידולי קרקע וע"כ לא נחייב אלא בגידולי קרקע, אולם עתה

כשאנו דנים בתולדה שלו דהיינו מפרק, דהוא מתחייב משום שהוא מלאכה חשובה וכן"ל ומלאכת מפרק אין דרכה דווקא בגידולי קרקע אדרבה סוחט, חובל, חולב ועוד הוי אף שלא בגידולי קרקע, וא"כ יש לחייב שפיר מלאכת מפרק אף שלא בגידולי קרקע דהא דרך המלאכה אף שלא בגידולי קרקע, ומי יימר דצריך להדמות ממש לאב, אדרבה הא כל התולדה הוא משום דאינו דומה לאב לגמרי, והמלאכה חשובה מצד עצמה ומכיון שהאי מלאכה דרכה אף שלא בגידולי קרקע, שפיר מתחייב אף שלא בגידולי קרקע.

משא"כ פוצע חלזון דהוא נכלל באב בעצמו משום שהוא דומה ממש להאב וכן"ל, ומכיון שמלאכת דישא דרכה בדרך כלל בגידולי קרקע ע"כ אמרינן בגמרא דרבנן סברי דלא יתחייב בפוצע חלזון משום דש מכיון שאין דישא אלא בגידולי קרקע.

ולפי"ז יתיישב היטב שיטת הרמב"ם דאף דס"ל דאין דישא אלא בגידולי קרקע מ"מ במפרק אית ליה דחייב אף שלא בגידולי קרקע, דווקא האב גופי בעי למהוי בגידולי קרקע, משום שדרכה בכך משא"כ מפרק שהוא רק תולדה שפיר מחייבין אף שלא בגידולי קרקע, שדרך התולדה אף דלא בכה"ג.

ואולי זה כוונת הרמב"ן שהבאנו למעלה על הא דהקשה דאין דישא אלא

בגידולי קרקע ומפרק תולדה דדש הוא וי"ל דישא בעצמו של פירי ליתא אלא בגדו"ק, ר"ל האב בעצמו הוא דווקא בגידולי קרקע משום דדרכו כך, אבל להוציא ממנה פירות מכוונסים וטמונים בתוך כיס שלהן כגון חולב דומיא דדישת גידולי קרקע הוא ר"ל להתולדה דאינו כמו דישא גופא דאינו אלא להוציא פירות מתוך הכיס שלהן דהיינו מפרק וכהנ"ל דומיא דדישת גידולי קרקע דחייב אפילו שלא בגידולי קרקע דדינו כמו בדש גידולי קרקע.

וזה הכוונה ג"כ בדברי רבינו אברהם בן הרמב"ם דמי שיודע ענין האב ותולדתו, יבין דאע"פ דבאב אמרינן דדווקא בגידולי קרקע חייב מ"מ בתולדה איכא למימר דאף שלא בגידולי קרקע יתחייב, ואין להקשות דכל דש שאינו גידולי קרקע יתחייב משום מפרק, זה אינו דחילוק איכא במציאות בין דש למפרק וכן"ל, וע"כ אלו שדומין ממש לדש כגון פציעות חלזון נכללים במלאכת דש האב, ומכיון דהאב דרכו בגידולי קרקע א"כ לא יתחייב בהא כלל, ואתי שפיר.

(ה) והנה במלאכת מעמר מצינו ג"כ מחלוקת בגמ' ע"ג ע"ב דלרבא [או רבה] חייב אף שלא בגידולי קרקע ואב"י ס"ל דאינו חייב אלא בגידולי קרקע, ורוב הראשונים פוסקים כאב"י דאין עימור אלא בגידולי קרקע, אולם האור זרוע פסק כרבא דאף שלא בגידולי

קרקע חייב, וכבר עוררו האחרונים דאמאי בדישה הוא מחלוקת התנאים משא"כ בעימור הוא רק אמוראים, ובכלל אמאי לא אמרינן במעמר לימא כתנאי, מכ"ז נראה דאין שייכות מלאכת דישא למלאכת מעמר, וצריך ביאור מה הנפק"מ.

ועוד יש להבין דהא"ז פסק בדישה דחייב דווקא בגידולי קרקע ובעימור פסק דאף שלא בגידולי קרקע חייב וטעמא בעי דמאי נפק"מ, ובאמת דלהא"ז דגרס לגבי עימור 'רבא' איכא הכרח דישנו חילוק דהא רבא קאמר בשיטת רבנן דאין דישא אלא בגידולי קרקע ובעימור ס"ל דחייב אף שלא בגידולי קרקע הרי דעכ"ח איכא נפק"מ בין הני תרי מלאכות, (ובאמת דכבר העירו בזה דקשה רבא ארבא, עיין כסף משנה בפ"ח מהלכות שבת ה"ו בשם הרמ"ך ובמג"א סימן ש"מ סקט"ו יעו"ש) וכבר עמדנו בדברי הא"ז הנ"ל ב"אהלי יעקב" קובץ ב' [עיין לעיל בגדר מלאכת מעמר] וע"ש מה שיישבנו בס"ד בדרך אחר.

ולפי דרכנו יתיישב על נכון דבאמת אין דמיון בין דישא לעימור, דהא בדדישה אמרינן דדוקא בגידולי קרקע חייב היינו משום דדרך מלאכת דישא הוא בגדו"ק וכמו שהארכנו לעיל, וע"כ חייב דווקא בכה"ג, ומי יימר דאף בעימור דרכו דווקא בגדו"ק אדרבה מלאכה זו של קיבוץ גרידא מסתברא דאיכא ושייכא בכל החפצים והמטלטלים שמפוזרים בכל מקום וצריך לקבצם, וא"כ אף למ"ד דאין

דישה אלא בגידולי קרקע מ"מ איכא למימר שפיר דבעימור אף לדידיה לא בעינן גידולי קרקע, וא"ש לפי"ז פסקי הא"ז דאף בדדישה פסק דדווקא בגידולי קרקע משום דדרכו בכך, מ"מ בעימור ס"ל שפיר דאף שלא בגידולי קרקע יתחייב דדרכו בכך.

ושיטת שאר הראשונים והפוסקים דס"ל דאף בעימור יתחייב דווקא בגדו"ק יש להסביר כמו שהארכנו בזה ב"אהלי יעקב" הנ"ל דלקושטא מלאכת העימור הוא מלאכה קלושה מאד דסוכ"ס אינו פועל במלאכה זו שום דבר ממשי, ושם הסברנו דלפי"ז יש להבין שיטת הראשונים דס"ל דעימור חייב דווקא במקום גדול, דר"ל דאעפ"י שאין חשיבות מיוחדת בעימור מ"מ במקום גידולו איכא חשיבות המלאכה דכך דרך האומנים בזה, ועפ"י אפשר להסביר גם כאן דמשום הכי בעינן דווקא בגידולי קרקע משום דבגידולי קרקע איכא סוכ"ס איזה חשיבות מלאכה בזה דדרך האומנים ללקט ולקבץ הגידולי קרקע, משא"כ בשאר מטלטלים אין שום חשיבות בהא, וא"כ דין מיוחד הוא בעימור דבעינן לשיטה זה דווקא בגידולי קרקע. (או דנאמר דהראשונים הנ"ל ס"ל דעימור ג"כ דרכו דווקא בגידולי קרקע, וצ"ע).

עכ"פ לדברינו הנ"ל יוצא שאין שום שייכות בין הני תרי מלאכות דהיינו דישא ועימור, ושפיר איכא לחלק ביניהם לגבי דינא אי בעי גידולי קרקע,

דאפילו אי נאמר דבדישה בעינן גידולי קרקע מ"מ בעימור איכא למימר דלא בעינן גידולי קרקע וכמו שכתבנו בשיטת האו"ז, וכן להיפך אפילו אי ס"ל דבדישה לא בעינן גידולי קרקע בעימור איכא למימר דאדרבה דווקא שם בעינן גידולי קרקע משום שהוא מלאכה קלושה והגידולי קרקע מחשיבתה.

ומיושב שפיר מה שהקשינו לעיל אמאי דישה ועימור הס פלוגתות נפרדות וכן אמאי לא נימא בעימור לימא כתנאי וכו', ולהנ"ל אתי שפיר דאיכא נפק"מ טובא בין עימור לדישה וכנ"ל, ודו"ק.

(ו) ולפי"ז מיושב ג"כ מה שהקשה החיי אדם על מש"כ התרומת הדשן דאין טחינה אלא בגידולי קרקע כמו דאמרינן בעימור, והקשה דא"כ נאמר דאף מבשל לא יהיה אלא בגידולי קרקע, ולהנ"ל יש לומר דמבשל בוודאי דדרכו אף שלא בגידולי קרקע, וע"כ אף שבמשכן הוי בגידולי קרקע מ"מ חייב שלא בגידולי קרקע דמה בכך סוכ"ס דרכו של מלאכת מבשל אף שלא בגידולי קרקע כגון בשר וכו', משא"כ טחינה דן התרומת הדשן דאולי דרכו ג"כ דווקא בגידולי קרקע כמו בדישה ואף עימור אולי ס"ל דדרכו בגידולי קרקע דווקא, וע"כ שפיר רצה לדמות טחינה לכך, אולם זה וודאי דעכ"פ אין להקשות דלפי"ז כל המלאכות יתחייב דווקא בגידולי קרקע.

ובזה יבואר ג"כ מה שכתב בשו"ת רעק"א מהדו"ק סימן כ' דזורה אינו חייב אלא בגידולי קרקע דמהיכ"ת לחלק בין זורה לשאר המלאכות דבעינן דווקא גידולי קרקע, וגם על דבריו יש להעיר דאי אמרינן דכל מלאכה דהוי במשכן בגידולי קרקע לא יתחייב אלא בכה"ג, א"כ בורר אמאי מחייבינן אף שלא בגידולי קרקע כמבואר ברמ"א סימן שי"ט דבדגים איכא בורר אף דבגמרא מבואר דדגים דהיינו חלזון לא הוי גידולי קרקע, ואמאי הא במשכן הוי בורר בגידולי קרקע.

ולהנ"ל יובן היטב, דרש"י פירש דזורה ברכת לרוח, ובורר פסולת בידיו, וא"כ איכא למימר דמלאכת זורה דהיינו ברכת לרוח בודאי דדרכו דווקא בגידולי קרקע דבאיזה מטלטלים חוץ מגידולי קרקע עושים מלאכה שכוו, משא"כ בבורר בידיו שפיר דרכו אף שלא בגידולי קרקע דכל מטלטלין המעורבים יחד שייך שיברור בידיו להפריד ולברור ביניהם, וא"כ שפיר דרך בורר אף שלא בגידולי קרקע, ולפי"ז אתי שפיר מש"כ הרע"א דבזורה יתחייב דווקא בגידולי קרקע משום דדרכו בכך ושפיר איכא לדמותו לשאר המלאכות דחייבים רק בגידולי קרקע, משא"כ בורר מחייבינן אף שלא בגידולי קרקע משום דדרכו אף שלא בגידולי קרקע, וא"כ אמאי נחלק ביניהם וכנ"ל, ואתי שפיר.

סימן ה

ביטול איסורים*

ביצה דע"א, אמר רב מתנה עצים שנשרו מן הדקל לתוך התנור ביו"ט מרבה עליהם עצים מוכנים ומסיקן וכו' והא קא מבטל איסורא לכתחילה ה"מ בדאורייתא אבל בדרבנן מבטלין וכו'.

וברבינו חננאל כתב וז"ל, ואע"ג דקיי"ל אין מבטלין איסור לכתחילה ביו"ט ה"מ בדאורייתא וכו', והקשה בהגה"ה שם דאינו מובן דלבטל איסור לכתחילה אפי' בחול אסור ואמאי כתב הר"ח 'ביו"ט' והניח בצ"ע.

עוד קשה דהרא"ש פסק בפרק א סוף ה"א דבב' ימים טובים של ר"ה אסור להדליק בלילי יו"ט שיורי הפתילה שכבו בראשונה, וכן הלפידים שכבו בראשון, אם לא שירכו עליהם עצים אחרים ויבטלם ברוב כדרב מתנה, והתם מיירי דהוי הכנה, והק' הת"ה מובא בב"י או"ח סוף סימן תק"א, דאי אמרינן דהוי איסור דאורייתא תקשי אמאי התיר הרא"ש לבטל כדרב מתנה, הא אמרינן דדוקא בדרבנן מבטלין אבל לא בדאורייתא.

והנה הרשב"ם כתב [הובא במרדכי תרמ"ח וביתר אריכות בהגהות הב"ח שעל גליון הרי"ף בשמעתתין] דדוקא במידי דאכילה אין מבטלין דבר האסור כגון אם נפלה תרומה לחולין ואסרום אין מוסיפין עליהן חולין לבטלן שע"ז נשנית המשנה וכו', אבל גבי עצים בתנור מותר וכן בספק פסול דסוכה וכו', ומקשים ע"ז דהא בשמעתתין גבי עצים אמרינן דאי לאו דהוי דרבנן אין מבטלין ואיך קאמר הרשב"ם דבמידי דלאו דאכילה אפשר לבטלו [כן הקשה בהגהות על המרדכי], ובאמת דהב"ח הרגיש בזה וכתב [טור או"ח תק"ז] וז"ל, וכן בעצים דאיסור דאסור להוסיף ולבטל מפני שהגוף נהנה בחמום דהוי כמו אוכל נפש אם לא מטעם דמקלי קלי וכו' עכ"ל, וכוונתו שבסוגייתנו גידון בענין הנאת חימום, וזה הוי כמו אוכל נפש וע"כ אין מבטלין אי לא דמקלי קלי.

ולפי"ז יתיישב הקושיא הנ"ל על הרא"ש, דאפשר לומר דהרא"ש ס"ל כפירוש הרשב"ם ע"פ דברי

דאפילו אם נתערב השמן הנותר אין להרבות עליו ולבטלו.

ותירצו החו"ד וכן הקה"י בשמעתתין סי' ג' באריכות, דאיכא חילוק בין איסור אכילה לאיסור הנאה, דבאיסור הנאה כשמבטלו נחשב שנהנה ממנו בשעת הביטול ובשעה שעדיין לא נתבטל משתמש בו צרכו לעשותו היתר, וזה ההנאה שאסורה וע"כ אין מבטלין, משא"כ באיסור אכילה ל"ש כמובן (ועיי"ש בקה"י שמביא רא"י לדבר) ובנר חנוכה הוי הוקצה למצוותו, והוי אסור בהנאה בשאר השתמשויות א"כ אסור לבטלו, וכ"ז שייך בשמן דנ"ח.

אולם במוקצה והכנה אפ"ל דהנה לפירוש התוס' דס"ל דבמוקצה ליתא איה"נ, מפרש הקה"י וכ"כ המהרש"א בקיצור, דכשמניח עצירתו על גבי מדורה של מוקצה, אעפ"י שאינו איסור הנאה להנ"ל מ"מ אסור משום דזה הוי השתמשות באיסור, והשתמשותו הוי אכילתו כמש"כ המהרש"א בביצה דף ל"ג, וא"כ לפי"ז לא שייך לומר שיהיה אסור לבטל איסור משום דזה הוי הנאה דהא עכ"פ הביטול אינו השתמשות ואינו אסור לפי"ז.

לאור כל זאת אפשר ליישב דברי הרא"ש, דהא דכתב הרא"ש בשבת דמותר נר חנוכה אסור להשתמש, ולכאורה משמע דאי אפשר לבטל אע"ג דהוי דרבנן, לפי"ז מובן היטב, דנר חנוכה

הב"ח, דדוקא באכילה אמרינן אין מבטלין, והא דהקשו מה מקשה הגמ' הא אין מבטלין הוא משום דהוי הנאת הגוף – החימום, והוי כמו אוכל נפש, וע"כ מקשה הגמרא, ובדף כ"א: דבס"ד רצו לחלק אליבא דב"ש דבהנאת כל גופא דמיא לאוכל נפש, נראה דיש לחלק בין כולו לאבר אחד, וא"כ בלפידים שהבאנו מהרא"ש אינו הנאת כל גופו וא"כ שפיר פסק הרא"ש דאפשר לבטל לכתחילה, ובפרט שבנר אינו שייך כ"כ הנאת הגוף כמו בחימום מים, דהא אין הגוף ממש נהנה.

אלא דלכאורה תקשי דהרא"ש גופא פסק [במס' שבת פ"ב הל' ט'] כהשאלתות [פ' וישלח סי' כ"ז שאילתא ב'] דנר חנוכה שנותר שמן לאחר ח' ימים עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו לפי שהוקצה למצוה אסור להשתמש ממנו, דלכאורה משמע מזה דא"א לבטלון לכתחילה דאל"כ הי' צריך הרא"ש לכתוב כמש"כ כאן אצל הלפידים וכהנ"ל, וא"כ קשה דלפי מש"כ דדוקא באכילה ס"ל להרא"ש דאין מבטלין, א"כ אמאי אי אפשר לבטל שמן הנותר בנ"ח דאינו אכילה וג"כ אינו הנאת הגוף וכהנ"ל כמו בלפידים.

ויש ליישב דהא הש"ך ביו"ד צט סק"ט הקשה דכאן פסק המחבר דאם נתערב איסור דרבנן כבר מותר להוסיף עליו לבטלו, ובהלכות חנוכה פסק די"א

הוקצה למצוותו וא"כ אסור בהנאה ואם יבטלו זה יהי' הנאתו ואסור וע"כ אין לבטל, משא"כ בביצה גבי לפידים דשם הוי איסור הכנה ואין אסור אלא השתמשות וביטול אינו השתמשות, וע"כ כתב הרא"ש דאפשר לבטלו אפילו לכתחילה, דהא איסור הנאה ליכא, וגם אינו מיד באכילה וכהנ"ל, וע"כ אפשר לבטלו לכתחילה.

אולם באמת דברי הב"ח דהנאת הגוף הוי כאוכל נפש, מחלוקת הראשונים היא, דהא שם בדף כא דקאמר ב"ה דמותר להחם מים ביו"ט, פסק הרמב"ם וכן היראים דהוא משום דהנאת הגוף הוי כאוכל נפש, אולם הרשב"א הר"ן והמאירי כתבו דהטעם משום מתוך, ומשמע דל"ל דהנאת הגוף הוי כאוכל נפש, דאל"ה אמאי איצטריך למימר משום מתוך, [עיי' באריכות בכירור הלכה שם, וכן דברי הר"ן סותרים אהדדי לכאורה וכבר דנו בזה האחרונים ואכמ"ל], עכ"פ לפי שיטת הראשונים דס"ל דלא הוי כאוכל נפש תקשי דברי הרשב"ם דאמאי מקשה הגמ' בסוגייתנו הא אין מבטלין וכו' וכהנ"ל.

איברא דצריך להבין מה סברת הרשב"ם בין מידי דאכילה ולאו דאכילה, ולכאורה אפשר להבין קצם עפ"י מש"כ התוס' בגיטין ז' ע"א, גבי אין הקב"ה מביא תקלה על ידם, דלא פריך אלא גבי מידי דאכילה דגנאי הוא לצדיק שאוכל

דבר איסור עכ"ל, נראה דהתוס' מחלק בפירוש אי הוי דאכילה או לאו, ובהגהות מהר"י קאשטר"ו בריש שו"ע יו"ד מסביר מפני שהגוף מתהנה ממהות המאכל ואין יהיה גוף הצדיק חתיכה דאיסורא, ולפי"ז אפשר להבין קצת גם בנידוננו דאין מבטלין דבמידי דאכילה מחמירין טפי בדבר איסור, וא"כ לפי"ז אפילו אי נאמר דס"ל לרשב"ם כראשונים דכתבו דהנאת הגוף הוי כאוכל נפש, מ"מ כאן ל"ש דהא בהנאת הגוף אינו מתהנה ממהות המאכל.

ואפשר לומר לולי דברי הב"ח, דהנה בתרומת הדשן סי' נ"ד הביא בשם ר"ח או"ז בדרשותיו וז"ל, ובשבת אסור לבטל האיסור דאין לך תיקון גדולה מזו, וכ"כ המג"א או"ח שכ"ג סק"ד וז"ל, אסור לבטל בשבת או ביו"ט דאין לך תיקון גדול מזה.

אולם באמת הצ"ח דף י בד"ה שם שנים וכו', צידד להתיר לבטל ביו"ט דעבור אוכל נפש מותר לתקן ביו"ט, והקה"י בסימן ז מדייק מדף ט גבי גלגל עיסה מערב יו"ט דיש ראשונים דס"ל דבאמת אסור לתקן אוכלין ביו"ט.

ולפ"ז אפשר לומר לפ' שיטת הרשב"ם, דהא בשמעתתין אע"פ דאינו בר אכילה העצים, וא"כ לא שייך אין מבטלין איסור לכתחילה, מ"מ הא דמקשה הגמרא הא אין מבטלין הוא משום דכאן איירי ביו"ט, וע"כ אסור לבטל משום מתקן ביו"ט דאסור כהנ"ל, וע"ז משני הגמרא

דדוקא בדאורייתא אין מבטלין משום מתקן משא"כ בדרבנן מותר לבטל ואין חוששין למתקן ביו"ט.

ובאמת דכבר מצינו חילוק גבי מתקן ביו"ט בין דאורייתא ודרבנן, בגמרא דף יח ע"א, כלי שנמא באב הטומאה אין מטבילין אותו ביו"ט, בולד הטומאה מטבילין אותו ביו"ט, וברש"י אין מטבילין וכו' דכיון דטמא מן התורה הוה לי כמתקן, ובולד הטומאה אין כאן תיקון דמדאורייתא טהור מעליא, הרי בהדיא דמחלק הגמרא לגבי מתקן ביו"ט בין דאורייתא ודרבנן.

ובהסבר הדבר י"ל דאיסורא דרבנן הוי איסור גברא ולא על החפץ, וע"כ לא שייך לומר דאסור לבטל משום מתקן במידי דרבנן דהא החפץ לא נשתנה, דהא האיסור לא הוי על החפץ אלא על הגברא וכהנ"ל.

ולפי מה שכתבנו בדברי הרשב"ם, יתורץ ג"כ קושיית התוס' שהקשו

בשמעתתין, דלפי מה דאמרינן דבדרבנן מבטלין איסור לכתחילה אמאי גבי עגול לעיל בדף ג' דהוי תרומה דרבנן לא אמרינן דלבטליה, ולפי הרשב"ם אפשר לומר דהא תרומה הוי מידי דאכילה, והא דמחלק בסוגיין בין דאורייתא ודרבנן הוא דוקא לגבי מתקן וכפי שהסברנו לעיל, משא"כ לגבי עצם האיסור דאין מבטלין אי"ל אפילו בחול מי יימר דיש חילוק בין דאורייתא ודרבנן ואולי גם בדרבנן אין מבטלין אי"ל, וא"כ שפיר אין מבטלין אי"ל בתרומה, ולא תקשי קושיית התוס'.

עכ"פ לפי מה שכתבנו בדברי הרשב"ם יתיישב היטב דברי הרבינו חננאל שפתחנו בו בריש הסוגיא, דכתב דאין מבטלין איסור לכתחילה ביו"ט, והקשו דאמאי דוקא ביו"ט הא בחול ג"כ אין מבטלין וכו' וא"כ הא דהק' בגמ' הא אין מבטלין עכ"ח משום דהוי מתקן ביו"ט וכהנ"ל, וא"כ שפיר הדגיש הר"ח הא אין מבטלין וכו' ביו"ט, דהא כל הקושיא הוא משום דאיירי ביו"ט.

סימן ו

בסוגיא דתרי ותרי

דגזלנותא תו"ת נינהו, היינו דאוקי תרי לבהדי תרי ואוקי גברא אחזקתיה, וצ"ב סברת פלוגתתם בזה.

הר"ן הקשה על ראית הרי"ף וז"ל, ולא ראייה היא דלא שייך למימר הכי אלא בב' כתי עדים שמעידים כאחד אבל בב' כתי עדים שמכחישים אלו את אלו מאי חזית דמוקמי עדי השטר בחזקתייהו, אדרבה נוקמי אחזקתייהו אהנך דמרעא שטרא עכ"ל, וכן צ"ב דהרא"ש ז"ל בהלכותיו סימן כ"א הביא דינא דהרי"ף אמנם הוסיף טעם שלא נמצא ברי"ף, והיינו דתו"ת הוי ספיקא דרבנן כמבואר ביבמות ל"א ע"ב, וצ"ב דמדוע הוצרך הרא"ש להביא האי טעמא ובמה פליג על הרי"ף.

וליישב שיטת הרי"ף נראה בעז"ה, בהקדם יסוד הך דינא דתרי ותרי, הנה בירושלמי פ"ב דכתובות הל"ה איתא בעא רב יוסי אמרה א"א הייתי ונתגרשתי במקום פלוני באותו היום ובאו ואמרו נתגרשה במקום פלוני ובאו שנים ואמרו לא נתגרשה אשה במקום פלוני כהכחיש עדות בתוך עדות אנו כחייך מפיה עכ"ל, ובפשטות מבואר ספיקת הירושלמי

בגמרא כתובות דף כא ע"ב איתא, אמר רבא שלשה שישבו לקיים את השטר וקרא ערעור על אחד מהם, עד שלא חתמו מעידין עליו וחותרם, משחתמו אין מעידין עליו וחותרם, ערעור דמאי אי ערעור דגזלנותא תרי ותרי נינהו, אי ערעור דפגם משפחה גילוי מילתא בעלמא הוא, לעולם אימא לך ערעור דגזלנותא וקאמרי הני ידעינן ביה דעבד תשובה ע"כ.

וכתב הרי"ף וז"ל, וערעור דגזלנותא נמי לא אמרן אלא דקמסהדי תרי דגזלן הוא ואתי תרי אחריני ומסהדי דהדר בתשובה דלא קמכחשי להנך, אבל אי אתי תרי אחריני ואמרי לאו גזלנא הוא וכו' לא חתים כלל, דהו"ל תרי לגבי תרי והו"ל גברא ספק פסול וכו', וראיה לדבר הא דת"ר שנים שהיו חתומים על השטר ומתו ובאו שנים ואמרו כת"י הוא אבל אנוסים היו וכו' או שהיה כת"י יוצא ממקום אחר אין נאמנים ומקשינן ומגבינן ביה ואמאי תו"ת נינהו אלמא ל"א אוקי גברא אחזקתיה ומפקינן ממונא אפומיה עכ"ל.

והנה הר"ח ז"ל הובא בתוס' ובר"ן בשמעתיך פליג על שיטת הרי"ף, וס"ל דמאי דמקשינן בגמ' מאי ערעור

אי תרי ותרי המכחישים אמרינן כמאן דליתנייהו ומסלקים לגמרי עדותן וא"כ נשאר הדין דאשת איש שאמרה א"א הייתי ונתגרשתי נאמנת מכח הפה שאסר הוא הפה שהתיר, או דנימא דתו"ת כמאן דאיתנייהו דמי, רק אין בכח ב"ד לפסוק עפ"י עדותם משו"ה נשאר ספק.

ובמשנה למלך פט"ו מטוען הלכה י"א הביא תשובת הרשב"א דס"ל דתרו"ת כמאן דליתנייהו דמי, והש"ך חו"מ סימן ע"א סק"ב כתב על מה שמשמע שם מדברי הסמ"ע דשנים אומרים שטר זה פרוע וב' אומרים אינו פרוע מוקמינן לשטרא בחזקתיה ולא מגבינן, וכתב עלה הש"ך דלא נהירא ושטר זה הוי ספק פרוע ולא מגבינן ביה, והקשה הקצוה"ח סימן פ"ז סק"ח דשם מבואר דדעת הש"ך דתרי ותרי מחייב שבועה דאמר סלק עדותן וכמאן דליתנייהו, והא בסימן ע"א ס"ל להש"ך דשטר הוי ספק פרוע ואי אמרי תו"ת כמאן דליתנייהו היה צריך לשלם, ועי"ש בתומים מה שהקשה ע"ד הש"ך.

וליישב שיטת הש"ך נ"ל דבשו"ת הגרעק"א ז"ל מהדו"ק סי' קל, חידש דבתו"ת דמסלקינן לעדותן הוא לאו דוקא לעדותן אלא כל הבירורים, והאנן סהדי נמי מסלקינן דהללו לא עדיפי מעדות ממש עיי"ש באריכות.

ולפי"ז אתי שפיר דעת הש"ך דאף דתו"ת כמאן דליתנייהו דמי אם

כן ה"ה דמסלקים לכל הבירורים והראיות, וא"כ גם בירור זה דשטרך בידי מאי בעי נמי מסלקינן ליה בהכחשת תו"ת, ושפיר הוי השטר ספק פרוע, משא"כ כלפי שבועה דאף אי מסלקינן לכל הבירורים מ"מ גזרה התורה דבספק נשביענו והשבועה תוציאנו מספק, וכמ"ש שם הגרעק"א לגבי רוב דאף דמסלקינן לכל הבירורים מ"מ אזלינן בתר רוב משום גזרה התורה דבספק ניזול בתר רובא, וא"כ ה"ה שבועה משביענין ליה.

אמנם לפי"ד הגרעק"א צ"ב סוגית הגמרא להלן כ"ב ע"א, גבי שנים אומרים מת ושנים אומרים לא מת דאיתא התם לא תצא ומקשינן מכדי הבא עליה באשם קאי ומתריצינן באומרת ברי לי ונישאת לאחד מעדיה מהני, והקשו שם בתוס' ז"ל, תימה דבחטאת קאי דמדאורייתא אוקמיה אחזקה עיי"ש ואור"ת דחזקה דדייקא ומנסבא מרעא לחזקת א"א, וצ"ב אי ס"ל תו"ת כמאן דאיתנייהו א"כ לא עדיפי חזקה דדייקא ומינסבא יותר מעדות, וכמוש"כ תוס' ב"ב לא ע"ב ד"ה וזו גבי מיגו עיי"ש, ואיך מרעא לחזקת א"א, ואי כמאן דליתנייהו הא ס"ל לרעק"א ז"ל דנסתלקו כל הבירורים וא"כ גם הבירור הזה של דייקא ומינסבא נמי נסתלקה והאיך כתבו תוס' דהך חזקה מרעא לחזקת א"א.

ואשר נראה לומר בזה דהא דס"ל דבתו"ת מסלקינן לכל הבירורים

והראיות היינו הבירורים הסותרים הגדת העדים, אבל הבירורים והראיות דאינם סותרים הגדת העדים לא מסלקינן, וא"כ הך חזקה דדייקא ומינסבא אינה סותרת להגדת העדים דאנן סהדי שביררה שמת בעלה, ואף שלא מת בזמן הגדת העדים מ"מ מת בזמן אחר, וכיון שבירור זה דדייקא ומינסבא אינו סותר להגדת העדים שוב לא אמרינן דמסלקינן לבירור זה ושפיר כתבו תוס' דדייקא ומינסבא מרעא לחזקת א"א.

ולפי"ד הגרעק"א ז"ל מובן שפיר מה שחידש הרשב"א בקדושין דף סו ע"א הובא בפנ"י בשמעתינן, בקונטרס הספיקות כלל ב' אות ה', בבית יעקב להנתיבות ז"ל בסוגיין ובגינת ורדים להפמ"ג כלל י"ח, דלעולם לא אמרה תורה דניזיל בתר חזקה רק כלפי מי שמסופק בדבר ועשתה תורה ספק זה כודאי, אבל אם העובר אומר ברי נגד החזקה ל"ש לגביה לומר שהוא מוזהר על הספק עיי"ש, ולכאורה צ"ב האיך יכול לטעון ברי נגד ספק דתו"ת, אמנם לפי"מ דס"ל להרשב"א הובא במש"ל פט"ו מטוען, דתו"ת כמאן דליתניהו וכיון די"ל כמאן דליתניהו א"כ נסתלקו כל הבירורים והאנן סהדי, א"כ הכא נמי נסתלק הבירור של דייקא ומינסבא ומ"מ מהני משום ברי אף נגד החזקה דלגבי ידיה לא אמרה תורה דניזיל בתר חזקה. **ובגמ'** לעיל דף כ ע"א גבי שנים שהיו חתומין על השטר ומתו ובאו

שנים ואמרו כת"י הוא וכו' אנוסים היו וכו' נאמנים ומקשי' ומגבינן ביה והא תו"ת נינהו אר"ש זאת אומרת הכחשה תחילת הזמה וכו', א"ל ר"נ אילו הווי קמן ומכחישינן להו הוי הכחשה השתא דליתניהו דאילו הווי קמן דילמא הווי מודו להו מהימני עיי"ש בגמ', ותמה במהר"ם שיף דאף אילו הווי קמן ל"ה מהימני משום דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, ואף דבגמ' הוה אפ"ל דאין הכונה דיהיו ממש נאמנים אמנם בתוס' ד"ה אלא אר"נ שם בשם הרשב"א משמע להדיא דהיו נאמנים מדינא עיי"ש במהר"ם שיף.

והנה אי נימא תו"ת כמאן דליתניהו שפיר מובן מה דס"ל לתוס' דהיו נאמנים מדינא, דכיון דמסלקינן להגדתם שוב נחשב כאילו לא הגידו כלל, ושפיר היו נאמנים ולא מקרי חוזר ומגיד דהא נסתלקה הגדתם, שו"מ בשער משפט סי' כ"ט סק"ב שכתב להסתפק בתרי ותרי אי חוזרים ומגידים, והביא תשובת הריב"ש סימן רס"ו דס"ל דאינו חוזר ומגיד, ולפי"ד הנ"ל י"ל דהמחלוקת תליא בהא, דאי נימא כמאן דאיתניהו פשוט דאין חוזרים ומגידים דהא לא מסלקים להגדתם, ואי כמאן דליתניהו אז נחשבת הגדתם כמאן דליתניהו ושפיר וחוזרים ומגידים.

ונחזור עתה לבירור שיטת הרי"ף שהתחלנו בו, ובראשית נברר מה שהרא"ש מוסיף דתו"ת הוי סד"ר

ואילו הרי"ף לא כתב כן, דהמהרש"א כתב להלן כו ע"ב בתוד"ה אנן אחתינן, דתו"ת ספיקא דרבנן רק לגבי איסורים אבל לענין הכשר עדות הוי מילי דממון ל"ש להחמיר מדרבנן וכו' עיי"ש, ובשו"ת רעק"א מהדו"ק סימן קל"ו (וכבר הקדימם השיטמ"ק כב ע"א בד"ה תו"ת), ופשוט דלכן לא הביא הרי"ף טעמא דסד"ר, ומה דלהרי"ף הוי ספק פסול משום דהרי"ף ס"ל דתו"ת כמאן דאיתנייהו ומכח הגדת העדים הוי הגברא ספק פסול ול"ש לאוקמי אחזקה, דהא הכת הפוסלת מרעא לחזקת הכשרות.

ומה שהרא"ש הביא טעמא דספד"ר אף דהוי מילי דממון, יש להסביר דיסוד פלוגתת הרי"ף והרא"ש היא אי בתו"ת דאמרינן דהוי ספד"ר הוא משום דכיון דהוי ספק אמרו רבנן דניזיל לחומרא, או דבתו"ת שוויהו רבנן כדין ספק ורק להקל נגד ד"ת אין בכחם, והרי"ף ס"ל דהסיבה דתו"ת ספד"ר הוא משום דכיון דהוי ספק בעי ליזיל לחומרא, וזה שייך רק באיסורים ולא בממון, אבל הרא"ש ס"ל דבכל תו"ת שוויהו רבנן דין ספק ורק היכא דהוי קולא נגד ד"ת שם אין בכחם להקל, ולכן שפיר ס"ל דאף בממון כיון דלא הוי קולא נגד ד"ת נמי הוי ספיקא דרבנן, והא דבתו"ת דעלמא אמרי' אוקמי אחזקתיה אף דלשיטת הרי"ף נתבאר דתו"ת כמאן דאיתנייהו ול"ש לאוקמי אחזקתיה, היינו דווקא הכא דל"ש לאוקמי

אחזקתיה משום דהא העדים פוסלים חזקתיה, אבל בעלמא אף דכיון דכמאן דאיתנייהו לא פוסקים דאוקמי אחזקתיה מ"מ אמרי' דכיון דהוי ספק ישאר הדבר במצבו הקודם, והא דאוקמי אחזקתיה ל"ה דין פסק רק סדר הנהגה, וראיה לדבר דהא בתו"ת מהני תפיסה, כמבואר ברש"י כ ע"א ואי הא דאוקי אחזקה הוי פסק דין מדוע מהני תפיסה, ובעכ"ח דהוי רק סדר הנהגה ולא פסק דין, ושו"מ בתשו' כתב סופר חיו"ד סימן י"ט שכ"כ, ומובן שפיר לפי"ז שיטת ר"ח דאיהו ס"ל דתו"ת כמאן דליתנייהו דמי וכיון שנסתלקה הגדת העדים שפיר מוקמינן אחזקת כשרות של הדיין.

ומיושב שפיר קו' הר"ן על הרי"ף, דכיון דס"ל להרי"ף דתו"ת כמאן דאיתנייהו והגברא הוי ספק פסול, א"כ שפיר הביא ראייה מהתם, דהתם נמי אמרי' כיון דהוי תו"ת היינו העדים התחומים והעדים הפוסלים וא"א למיגבי ביה ה"ה הכא דהתו"ת פוסלים לחז"כ דהדין דכיון דכמאן דאיתנייהו ל"ש לפסוק חזקת כשרות להדיין, והר"ן שהקשה משום דס"ל דתו"ת כמאן דליתנייהו ונפסק חזקת כשרות לדיין ורק חז"כ כזו שנפסקת בהכחשת תו"ת אין בכחה לפסוק כנגד חזקת ממון כמבואר היטב למעיין בדבריו, ולכן הקשה כיון דתו"ת כמאן דליתנייהו ליכא שום ראייה משנים חתומים ומתו,

דהתם הרי יש לפסוק לכל כת חזקת כשרות אמנם הכא הרי חזקת כשרות של הדיין נפסקת אחרי הכחשת העדים.

והנה הרא"ש והר"ן הקשו מהא דאמרי' בב"ב לא ע"ב, שתי כתי עדים המכחישים זא"ז זה באה בפני עצמה ומעידה וזה באה בפני עצמה ומעידה, אלמא אע"ג דפסלי אהדדי מוקמי' אחזקתייהו אפילו לאפוקי ממונא, והרא"ש ז"ל תי' דבשתי כתות המכחישים כיון דלא היה בכח הגדתם לפסול כל כת את השניה א"כ אמרי' דלעדות אחרת כשר כי הוי רק ספק לבי"ד ובספיקות אזלינן בתר חזקה, אבל הכא הוי תו"ת והוי ספד"ר, עיי בדרכי דוד כ ע"א והכא בשמעתינן מה שהאריך בהסבר דברי הרא"ש בטוטו"ד.

ולפי מה שנתבאר לעיל דשיטת הרי"ף היא דתו"ת כמאן דאיתנייהו, א"כ יש ליישב בפשיטות דבתו"ת שהעידו על המעשה אמרי' דכל כת יש לה חזקת כשרות ולכן כמאן דאיתנייהו ושומעים

ומקבלים הגדתם, רק בי"ד נסתפק להם האיך לפסוק ולכן הוי ספיקות, והכא שדינו כלפי הגברא ונתרועע כשרותו של הגברא ל"ש שיהיה לו חז"כ, משא"כ התם אף דלגבי המעשה שדנים הוי ספיקות מ"מ הא העדים יש להם חז"כ לכל כת כשלעצמה, ולכן הרי אמרי' כמאן דאיתנייהו ושפיר כשר לעדות אחרת, ולכאורה לזה כיון הר"ן בתירוצו עיי"ש. **ולפי"ז** יש ליישב קושיית תוס' דף כ"ב ע"ב על רש"י שם שכתב דתרי אמרי גזלגא לא מתכשר דיין בהכי, והקשו מהא דאמרי' ב' כתות המכחישות זא"ז זה בא בפני עצמו ומעידה וכו' ומשמע דלעדות אחרת מהניא וכשרים, ולהנ"ל די"ל דס"ל לרש"י כשיטת הרי"ף, דתו"ת דיינינן ליה כמאן דאיתנייהו ולכן ל"ש לאוקמה אחזקתו דנפסק דין ספק פסלות על האי גברא ול"ש לאוקמה אחזקה דכשרות, [ומה שיקשה מרש"י כ"ו ע"ב ד"ה ואנן מסקינן ליה, עיין במגיני שלמה ובפני יהושע מה שהסבירו בדברי רש"י ואכמ"ל] וא"ש בעזה"י.

סימן ז

בסוגיא דערכאות*

וכשמחזיק בה הלוקח קונה אח"כ בחזקה
זו כמו בהפקר אבל אין הקנין בשטר זה.

והקשה ע"ז בחי' הרי"ם דהא קיימ"ל
העודר בנכסי הגר וסבר שהן
שלו לא קנה כיון שלא נתכוין לזכות בו
בתורת הפקר שהוא סובר שמחזיק בשלו
ולכך לא קנה, וא"כ ה"נ הלוקח קונה
בשטר שעלה בערכאות דהוי הפקר מ"מ
הוא סובר שקנה ע"י השטר והוי כעודר
וכו' שאין מתכוין לקנות ואמאי קנה,
ומיישב החי' הרי"ם דכיון דיודע דנעשה
בערכאות ויודע גם זה שלא קנה רק דלהוי
הפקר א"כ ממילא מכיון אח"כ לקנות
בחזקה מטעם הפקר וע"ז כשר בשטר
מתנה עכת"ד.

ולפי"ז אין מובן תי' הפלס חיים הנ"ל,
דלכך פסול בשחרורי עבדים
משום שיקנה מכח שטר שחרור דא"כ הוא
הדין בשטר מתנה הי' צריך לפסול מכח
דנחשוש דיקנה ע"י השטר, וכקושיית
החי' הרי"ם הנ"ל, אעכ"ח צריך לומר
דיודע דאין קונים בשטר אלא זוכה ע"י
הפקר, א"כ ה"ה בשחרורי עבדים ידע

גיטין דף י ע"ב, במשנה כל השטרות
העולים בערכאות של נכרים וכו',
ופריך בגמרא קא פסיק ותני ל"ש וכו',
אמר שמואל דינא דמלכותא דינא ואבע"א
תני חוץ מכגיטי נשים.

הקשה בפלס חיים הלא הטעם של דינא
דמלכותא הוי מטעם הפקר
שהמלך יכול להפקיר ולפי"ז הלא שמואל
ס"ל המפקיר עבדו יצא לחירות וכיון
שתירץ שמואל דינא דמלכותא דינא א"כ
תקשי למה לא מהני שטר שחרור
בערכאות הגם שהשטר פסול לפעול מכח
שטר שיחרור עכ"פ העבד הוא מופקר
ויוצא ע"ז לחירות, ותירץ דדוקא אם
רוצה העבד לזכות בעצמו מתורת הפקר
אז יצא לחירות, אבל אם אינו רוצה לזכות
בעצמו נשאר עבד וא"כ איירי כאן שרוצה
לזכות מכח שטר שחרור וע"ז פסול
עכת"ד הפלס חיים.

והנה שיטה הנ"ל הוא שיטת הרשב"א
והרמב"ן דנהי דדינא דמלכותא
דינא אעפ"כ אינו קונה בשטר זה רק
שנפקע השדה מן המוכר והוי הפקר

* מרשימות

העבד שצריך לזכות ע"י הפקר ולא בשטר שחרור, וא"כ הדרא קושיית הפלס חיים לדוכתא דאמאי פסלינן בשחרורי עבדים, ודוחק לחלק דבסתם ישראל יודע דין זה דצריך לזכות בהפקר משא"כ בעבד דאינו יודע.

ונראה לי ליישב קושיית הפלס חיים דאמאי בשחרורי עבדים פסול וכהנ"ל, דהא הרא"ש והמרדכי הובא ברמ"א חו"מ סי' שס"ט סעי' ה' ס"ל דלא אמרינן דינא דמלכותא דינא אלא במיסים ובמכסים התלויים בקרקע כי המלך גוזר שלא ידורו בארצו כי אם בדרך זה אבל בשאר דברים לא, והכא בשמעתתין עכ"ח צריך לומר דאיירי בקרקעות דהא במטלטלין פסקינן להדיא דאינו קונה בשטר ועכ"ח צ"ל דאיירי השמעתתין בקרקע, וא"כ שפיר תי' הגמ' דינא דמלכותא דינא דהא בקרקע אמרינן דינא דמלכותא וע"כ שטר מתנה כשר, משא"כ בעבדים דלא הוי קרקע שפיר פסלינן במתניתין, ומיושב בזה שפיר קושיית הפלס חיים הנ"ל ועיין בסמוך עוד מה שיישבתי על קושיית הפל"ח.

והנה ראיתי בביאור הגר"א חו"מ סי' שס"ט ס"ק ל"ו על המחלוקת ברמ"א שם אי אמרינן בכל מקום דינא דמלכותא או דווקא בקרקעות וכמ"ש לעיל, וכתב וז"ל, ומשמע שמחלוקתם תליא בפלוגתא אם הלישנא קמא פליג עם הלישנא בתרא או לא וכו' אבל במהרי"ק

דחק' שאף הס' הראשונה ס"ל לי' קמא דגיטין ופי' שטרות שלא קרקע וכו' ועל כרחך צ"ל כן שהרי הרא"ש בנדרים כ' כס' הראשונה וס"ל בגיטין כלי' קמא ועדיין צ"ע עכ"ל הגר"א, ולפי מה דביררנו לעיל דשמעתתין עכ"ח צ"ל דאיירי בקרקעות וכהנ"ל א"כ שפיר כתב המהרי"ק דאיירי בשטרות של קרקעות, וא"כ אינו מובן מה שכתב הגר"א דהוא דוחק, וכן מה שהשאיר בצ"ע ודו"ק.

ועפ"י החי' הרי"ם שהבאתי לעיל היה אפשר לכאורה ליישב סתירת הרמב"ם, הרמב"ם בפ' כ"ז מהל' מלווה ולווה ה"א פסק כלישנא בתרא דשטר מתנה פסול בערכאות וא"כ לא ס"ל דינא דמלכותא דינא, ובפ"ב דהל' גזילה ואבידה משמע להדיא דס"ל דינא דמלכותא דפסק דמה שהמלך נוטל מס וכדומה אינו גזל.

והיה מקום לכאורה לומר דהרמב"ם ג"כ ס"ל כשיטת הרמב"ן והרשב"א הנ"ל דע"י דינא דמלכותא הוי הפקר, ועכ"ח צ"ל דקונה מכח הפקר, אלא דהרמב"ם חושש כקושיית החי' הרי"ם הנ"ל דשמא יחשוב שקנה ע"י השטר וא"כ לפי האמת לא קנה דהוי כמו עוצר וכו' וע"כ פסק בשמעתתין דלא קנה בשטר מתנה, משא"כ בהל' גזילה ואבידה דנכנס לדון אם המלך לקח מס אי הוי גזל שפיר פסק דלא הוי גזל דהא דינא דמלכותא מהני דלהוי הפקר, וא"כ לקח

המלך מן ההפקר ולא הוי גזל, ושפיר מיושב סתירת הרמב"ם לכאורה.

אולם קשה טובא דהא הרמב"ם פ"א מהל' זכ' ומתנה הט"ו כ' וז"ל, אבל אם דין אותו המלך ומשפטו שלא יזכה בקרקע אלא מי שכותב בשטר או הנותן דמים וכיוצא בדברים אלו עושין כפי משפט המלך שכל דיני המלך בממון על פיהן דנים, עכ"ל הרמב"ם, משמע לכאורה דאף לענין שטרות קונה וקשה על הא דאמרן לעיל דבאמת ס"ל דאינו קונה אלא דעי"ז דהוי דינא דמלכותא דינא נעשה.

והנה המגיד משנה בישובו על סתירת הרמב"ם מחלק דאע"ג דפסק דינא דמלכותא דינא הני מילי במה שהוא תועלת למלך בעניני המסין שלו ומה שהוא מחוקיו, אבל בדברים שבין אדם לחבירו אין דינו בהם דין, ולפי פסק הרמב"ם הנ"ל מהל' זכיה קשה ג"כ על המגיד משנה, דרואים מכאן דאף לענין שטרות פסק הרמב"ם דינא דמלכותא, אע"פ שאין בזה שום רווח למלך, שוב ראיתי שהאבן האזל הרגיש בקושיה זו על המגיד משנה.

והנלענ"ד ליישב בזה דהא דאמרין דינא דמלכותא דינא הוא משום שלום מלכות, מפני שלא רצו לעשות נגד המלכות, וע"כ תקנו דדינא דמלכותא דינא, וא"כ אפשר לומר דדווקא בדאית ב' עכו"ם ואפשר דילך אח"כ

לערכאות ויודע שעשאו בדיני ישראל ויקפיד המלך וע"כ קבעו דדינא דמלכותא דינא, משא"כ אם בהענין מעורבים רק ישראלים אין לחשוש שמא ילך לערכאות אח"כ, משום דרובא דרובא ישראל לא ילכו לערכאות משום דאסור הוא להם, וא"כ שם אין לחשוש משום שלום מלכות, וממילא נתבטלה דינא דמלכותא, וכמו"כ לענין מיסים וכדומה דאם יסרב ליתן יודע ע"ז למלך ויקפיד, ע"כ אמרינן גם שם דינא דמלכותא.

וא"כ הרמב"ם בהל' זכ' ומתנה הנ"ל דאיירי דהיה שם עכו"ם וכדכ' שם להדיא וע"כ פסק שם דדינא דמלכותא דינא וכדכתבנו לעיל, וכמו"כ בהל' גזילה ואבידה דאיירי לענין מיסים ומכסים וכו' דאם לא ישלם יודע למלך וכהנ"ל וע"כ פסק גם שם דדינא דמלכותא דינא, משא"כ בהל' מלווה ולווה דכ' סתם וא"כ אפשר לומר דאיירי רק בישראל ואזי שפיר פסיק דדינא דמלכותא לא הוי דינא, ופסק כל' בתרא, ומצאתי סיוע לדברינו הנ"ל בתשובות הרא"ש כלל י"ח ס' א' מובא ברמ"א חו"מ שס"ט סעי' י"א, דמשמע דמחלק בין ישראל לעכו"ם וכמש"כ לעיל ואכמ"ל.

ולפי"ז יתיישב ג"כ דהא עכ"ח הרמב"ם ס"ל דשני הלשונות פליגי, ולישנא בתרא לא ס"ל הא דאמר שמואל דינא דמלכותא דינא, ואע"פ שבכל הש"ס משמע דסבירא לן כשמואל, ולפי הנ"ל

אפשר לומר דבשמעתתין איירי דהוי ב' רק ישראל וע"כ פליג הלישנא בתרא דלא אמרי' כאן דינא דמלכותא דהא איירי בישראלים, אולם בגמ' בב"ק דף קי"ג בשני מקומות וכן הגמ' בנדרים כ"ח דאיירי לענין מסים ושם כו"ע מודים דאמרי' דינא דמלכותא משום מלכות וכהנ"ל, וע"כ פריך שפיר והאמר שמואל דינא דמלכותא דינא, וכן הגמ' בב"ב נ"ד ע"ב דאיירי לענין נכסי עכו"ם וא"כ שייך ב' שלום מלכות וכהנ"ל, וע"כ גם שם פריך שפיר והאמר שמואל דינא וכו' דכו"ע מודים בזה וכהנ"ל.

והנה התוס' דף מ"ד ע"א ד"ה וכותב ומעלה וכו', לפי הבנתו ברש"י דאסור לעלות בערכאות של עכו"ם הקשה משמעתתין דמכשרינן שטרות ולא מפלגינן בין לכתחילה בין לדיעבד, והנה הרא"ש ועוד ראשונים ס"ל דשני הלשונות בשמעתתין לא פליגי אלא דלישנא קמא איירי בזמן דאיכא הרמנא דמלכא וע"כ תירצו דשטר מתנה כשר משום דינא דמלכותא דינא, ולישנא בתרא איירי בזמן דליכא הרמנא דמלכא וע"כ שטר מתנה ג"כ פסול ותני חוץ מכגיטי נשים.

והנה באמת לרש"י דסבר דלעלות בערכאות אסור לא קשה מידי מלישנא קמא דהא איירי בדאיכא הרמנא דמלכא ומוכרח הוא להעלות אע"פ דאסור, אלא מלישנא בתרא דלפי שיטת הרא"ש הנ"ל איירי בדליכא הרמנא

דמלכא היה לכאורה קשה על שיטת רש"י, וצ"ל באמת לכאורה דרש"י פליגי על שיטת הרא"ש הנ"ל וס"ל דלישנא בתרא ג"כ איירי בזמן דאיכא הרמנא דמלכא, וא"כ לא קשה מידי על שיטת רש"י דאסור להעלות בערכאות [עיי' בחידושי סוגיות למרן החת"ס זיע"א].

אולם נ"ל דגם רש"י יכול לסבור כהרא"ש הנ"ל, דהא הר"ן והמאירי ס"ל דהא דאמרי' דינא דמלכותא דינא דווקא במה שהמלך עושה מחוקי מלכותו אבל מה שהגמון עושה שלא כדין הוי חמסנותא ולא דינא, ולפי"ז אפשר לומר בכוונת הרא"ש בהא דאמר דלישנא בתרא לא פליגי עם הלישנא קמא אלא בזמן דליכא הרמנא דמלכא אולם באמת הרמנא דהגמון איכא, אלא דשטר מתנה פסול משום דהוי חמסנותא ולא דינא וכהר"ן הנ"ל, וממילא דרש"י יכול לסבור כשיטת הרא"ש דלא פליגי, דלישנא קמא איירי בדאיכא הרמנא דמלכא וע"כ שטר מתנה כשר, משא"כ לישנא בתרא איירי בדליכא הרמנא דמלכא אלא דאיכא הרמנא דהגמון, וע"ז שטר מתנה פסול, וא"כ אע"פ דרש"י סובר דאסור להעלות בערכאות מ"מ הוא מוכרח להעלות לערכאות ללישנא קמא משום הרמנא דמלכא ולישנא בתרא משום הרמנא דהגמון, ומיושב שפיר תמיהת התוס' על שיטת רש"י ז"ל, ועיי' לקמן מה שישבתי לפי"ז שיטת הרא"ש וקושיית הכת"ס עיי"ש.

ועפ"ז יתיישב בס"ר הא דהקשה הכת"ס, דהקשה המהרש"ל למה מפרש שחרורי עבדים כיון דקתני חוץ מכגיטי נשים גם שחרור בכלל, ותי' דאי לא קתני שחרורי עבדים הו"א חוץ מכגיטי נשים שחרור, והקשה הכת"ס דהא הש"ס מקשה בפשטות חספא בעלמא הוא, ואיך ס"ד דכגיטי נשים היינו שחרור לחוד ולא שטר מתנה, וי"ל דהו"א מתנה לא אמעט משום דינא דמלכותא דינא ולכן קתני שחרור, אלא לפמ"ש הרא"ש דהנהו לישנא לא פליגא והיכא דאיכא דינא דמלכותא גם ללישנא בתרא כשר, הדר תקשי היכא דליכא דינא דמלכותא לא נטעה דאין בכלל חוץ מכגיטי נשים, ותירץ דניחא למתני' יותר לפרש מה שהם פוסלים גיטי נשים וש"ע, והא דלא מפרש ג"כ מתנה ומרמז בחוץ מכגיטי נשים, א"ש עפ"מ"ש הר"ן ה"ה במכר בדלא יהיב זוזי וקונה בשטר דפסול במתנה היכא דקונה בק"ס דשטר כסף, וש"ס דנקיט מכר דרוב קני בזוזי, ומתנה רובם בשטר, וכי כן לא יוכל לפרש חוץ משטר מתנה דאיכא שטר מתנה דכשר ולכן רק רמז, עכת"ד מרן הכת"ס זי"ע.

ולפי מה שכתבנו לעיל בכוונת הרא"ש דלישנא בתרא באמת איירי דלא הוי ב"י הרמנא דמלתא מ"מ הרמנא דהגמון הוי אלא דהוי חמסנותא וע"כ פסול בשטר מתנה, וא"כ שפיר תי' המהרש"ל דאי כתב רק גט הו"א דמרבין שיחרורי עבדים רק, דהא בשטר מתנה אף

לפי' הרא"ש איכא סברא לומר יותר דכשר משחרורי עבדים משום דמ"מ איכא הרמנא דהגמון, וא"כ אי הוה כתב במשנה רק גיטי נשים היינו מרבים רק שחרורי עבדים, ולכן כ' במשנה שחרורי עבדים ואזדא קושיית הכת"ס.

ונ"ל ליישב עוד קושיית הכת"ס על שיטת הרא"ש ע"י שיטת הרא"ש גופא, דבאמת המשנה רוצה להודיענו מה פסול לכן כ' גט ושחרורי עבדים והא דלא כ' ג"כ שטר מתנה דהא הרא"ש ס"ל דלישנא בתרא איירי בזמן דליכא הרמנא דמלכא וע"כ פסול, משא"כ בזמן דאיכא הרמנא דמלכא דהוה דינא דמלכותא באמת כשר ג"כ שטר מתנה, וא"כ הא דפסול שטר מתנה הא אינו תדיר אלא בזמן דליכא הרמנא, וע"כ אינו רוצה להשמיענו במשנה דבר שאינו תמיד פסול, משא"כ גיטי נשים ושחרורי עבדים דהוי תדיר פסול שפיר כ' במשנה בפירוש ומיושב בזה קושיית המהרש"ל.

אולם בעיקר קושיית הכתב סופר על הרא"ש לכא' אינו מובן, דוודאי יש סברא יותר לומר בגיטין ובשחרור דפסול, דהא התוס' דף ט' ע"ב בד"ה אע"פ וכו' הביא הרבה טעמים לזה, בשלמא הטעם משום דלאו בני עדות נינהו כ' התוס' שם דטעם זה שייך ג"כ בשטר מתנה, וכן הטעם דלאו בני שליחות שייך ג"כ בשטר מתנה דצריך לומר להם שיחתמו וא"כ שליחים הם וע"כ פסול,

וה"ה הטעם משום דפסולין לעדות שייך ג"כ בשטר מתנה^א, אולם הטעם הראשון דכ' התוס' דלאו בני כריתות נינהו אינו שייך לכאור' רק בגיטי נשים ושחרורי עבדים, כמ"ש רש"י ט' ע"ב ד"ה חוץ מכגיטי נשים דבכל פסולא דאורייתא שוה שחרור לגט אשה דגמרינן לה לה, משא"כ בשטר מתנה דלא שייך לכאור' טעם זה, וא"כ אי הוה כתב רק גיטי נשים במתני' היינו טועים ומרבינן רק שחרורי עבדים וכהנ"ל, משא"כ שטר מתנה היינו אומרים דבאמת כשר, וא"כ שפיר תי' המהרש"ל, ובשלמא לתוס' דס"ל דגם ת"ק ס"ל כר"א וא"כ הטעם הוא משום מזויף מתוכו וה"ה בשטר מתנה דשייך טעם זה, וכמ"ש לעיל, אלא לפי שיטת רש"י דת"ק לא ס"ל כר"א, וא"כ הפסול הוא ג"כ משום לאו בני כריתות נינהו, וא"כ וודאי דאפשר לטעות ולומר דבשטר מתנה כשר דלכאור' לא שייך טעם זה דלאו בני כריתות נינהו, וא"כ שפיר תי' המהרש"ל ומה הקשה הכת"ס.

ויש ליישב עפ"י שיטת התוס' בב"ב נ"ל ע"ב ד"ה נכרים, כ' להדיא וז"ל, ושטר וודאי לא קנה בנכרים משום דישראל גופא לא קנה בשטרא אלא מספר המקנה דירמיה והתם ישראל הוה, עכ"ל

התוס', ולפי"ז שפיר הקשה דא"כ גם במתנה איכא הטעם דלאו בני כריתות נינהו, וא"כ מה תי' המהרש"ל דהיינו טועים יותר בשטר מתנה דכשר משחרורי עבדים, דמה יש לנו לטעות דהא לפי הרא"ש איירי לישנא בתרא בדליכא הרמנא דמלכא, ואת"ל משום דגט לאו בני כריתות הוא גם בשטר קנין ליתא עכו"ם וכהנ"ל, וא"כ שפיר הכת"ס הקשה על תי' המהרש"ל.

ולפי מה שהבאתי לעיל מש"כ רש"י דבכל פסולא דאורייתא שוה שחרור לגט אשה, דגמרינן לה לה, א"כ מיושב קושיית הפלס חיים שהבאתי בתחילת הסוגי', דהקשה דאמאי בשחרורי עבדים ללישנא קמא פסול הא דינא דמלכותא, ולפי"ז מיושב משום דגיטי נשים פסולים אף דהוה דינא דמלכותא משום דהוה איסורים, וכיון דגמרינן לה לה א"כ ה"ה בשחרורי עבדים, אע"פ דהוה סברא להתיר מ"מ מדמים לגיטי נשים וע"כ פסולב ומיושב בפשיטות קושיית הפלס חיים [וצע"ק].

ועפ"ז יש ליישב הא דהקשה הפנ"י דלפי מש"כ דלפי רש"י ז"ל לעיל בערכאות לא פסול מדאורייתא אפי'

א. ואפי' לפי שיטת התוס' בשמעתין ד"ג נמי סובר כר"א א"כ הפסול הוא משם מזויף מתוכו כמ"כ בתוד"ה אע"פ (ט' ע"ב) ה"ה גם בשטר מתנה נמי איכא מזויף מתוכו כמ"כ התוס' בשמעתין ד"ה חספא בעלמא וכו'.

ב. ובאמת דרש"י כ' דמדמים שחרורי עבדים לגיטי נשים בפסולא דערכאות.

בגיטין, אי לאו מקרא דוכתב ונתן, א"כ מה מקשה הש"ס הכא במתנה חספא בעלמא הוא, ואמאי הא כשירין מדאורייתא, דבמתנה לא שייך דרשה דוכתב ונתן עכ"ל, ולפי התוס' הנ"ל שהבאנו דגם לענין קנין בשטר אינם בזה עכו"ם, וא"כ שפיר הקשה בגמ' חספא בעלמא הוא, ואזדא קושיית הפנ"י לפענ"ד, ובאמת דבקצות החושן סי' ס"ח סק"א מיישב עפ"י שיטת התוס' הנ"ל קושי' על רבינו יקיר שבמרדכי ועל פירש"י ז"ל עיי"ש. ודו"ק.¹

עוד יש ליישב עפ"י שיטת התוס' הנ"ל דכ' עוד הפנ"י על תוד"ה חספא בעלמא, בא"ד אבל אין לומר וכו' דכשירים אפי' כתיבתן וחתימתן עו"ג, וכ' הפנ"י דאע"ג דלקושטא דמילתא בשטרי ממון לא איכפת לן כלל בכתיבת השטר שכשר בכל כתב ובכל לשון, ודווקא בגיטין בכתבו עו"ג משום קרא דוכתב ונתן ולא בשטרות, אפי"ה איצטריך התוס' למימר דאפי' אם נאמר הסברא המוטעת הזה א"א ליישב קושי' הש"ס על זה הדרך

כ"א כפי' הקדום, וממילא דכשר אף בכתיבת ערכאות, עכת"ד הפנ"י בקיצור, ולפי שיטת התוס' בב"ב הנ"ל דגם לענין קנין בשטר אינם בכלל העכו"ם א"כ לקושטא דמילתא נקטו התוס' אפילו כתיבתן, דבאמת כתיבתן ג"כ פסול משום שאינם בכלל קנין שטר וכהנ"ל, וא"כ אין צריך לומר כמו שכ' הפנ"י שסברא זו מכתיבה אינו לפי האמת ובאמת בדיוק נקטו ולפי קושטא דמילתא דאזלי לשיטתם בבבא בתרא, ועיין בתורת גיטין בשמעתין דעומד על הפנ"י הנ"ל ומאריך בזה להוכיח שכתובת נכרים פסול בשטר מתנה, ופלא שלא הרגיש בתוס' הנ"ל שכ' להדיא דנכרים אינם בכלל קנין השטר וכהנ"ל, שוב ראיתי בתוס' הרא"ש בשמעתין דכ' להדיא וז"ל, ..., והם כשרים אפי' היתה בין הכתיבה בין החתימה בעובדי כוכבים הלכך עכו"ם שאינן בתורת קנין שטר אין שטר כתיבתן מועיל וכו' ולר"א בשביל הכתיבה עכ"ל, משמע להדיא כמש"כ לעיל ליישב התוס' מהפנ"י ודו"ק כי נכון הוא.

ג. ומצאתי בחי' סוגיות למרן החת"ס דכ' דנימא נמי מי שהוא בספר המקנה איתנהו בוכתב בספר וחתם, ומי שאינו בר מקנה איננו בוכתב וחתם והוכיח מרש"י דף ט' עיי"ש.

סימן ח

אחים שחלקו*

ב"ק דף ט ע"א – ב"ב דף ק"ז ע"א

בגמרא אתמר האחין שחלקו ובא בע"ח וכו' רב אמר בטלה מחלוקת שמאל אמר ויתר ורב אסי אמר נוטל רביע בקרקע ורביע במעות, ומבאר בגמרא סברת מחלוקתם דרב סבר דהוי כדורשין ושמואל ס"ל דהוי כלקוחות שלו באחריות ורב אסי מספקא ל"י אי כלקוחות אי כדורשין.

והנא בסברת מחלוקתם סתמא מפרשין כמ"ש הגמרא בשמעתין והרשב"ם בב"ב, דרב ס"ל דיש ברירה וע"כ הוי כדורשין ואמרינן בטלה מחלוקת, ושמואל ס"ל דאין ברירה וע"כ הוי כלקוחות ואמרינן ויתר, ורב אסי מספקא ליה אי אמרינן יש ברירה או לאו. **ולכאן** לפי"ז יקשה דהא כל הפוסקים פסקו דהלכה כרב דאמר בטלה מחלוקת, ובאמת דהגמ' בב"ב פסק בהדיא כרב, לכאורה אי פסקינן כרב צ"ל דהטעם הוא משום דאמרינן יש ברירה כהנ"ל, וגבי שאר ענינים השייכים לאחים שחלקו כגון גבי מחזירין זה לזה ביוכל וכן אם יש להם דרך זה על זה פסקינן דאחין שחלקו

כלקוחות הוי, ואם כן צ"ל דסברינן דאין ברירה, היוצא לנו דיקשה הלכתא אהלכתא.

אולם ישנה שיטה אחרת בסברת מחלוקתם, והוא שיטת הר"ת הובא ברשב"א ובחי' הר"ן לב"ב וכ"כ בספר מישרים לרבינו ירוחם (נתיב ששה ועשרים סימן ב') דהא דאמר רב בטלה מחלוקת משום דהוי יורשין, לאו דוקא, אלא כדורשין בענין זה קאמר, שעל מנת כן חלקו מתחילה שאם יטרוף חלקו תבטל חלוקתן, אבל באמת ס"ל דאין ברירה, רק דכאן הוי אומדנא בדעתם שעל מנת כן חלקו וכהנ"ל.

ולפי"ז אפשר להעמיס שיטה זו גם להפוסקים, ויתיישב בפשיטות קושיתנו דלעיל, דשפיר פסקינן בכל המקומות דאחין שחלקו הוי כלקוחות משום דאין ברירה, ואעפ"כ נפסק בעניננו כרב דבטלה מחלוקת, לאו משום דאמרינן יש ברירה דא"כ הדר תקשה קושייתנו דלעיל, אלא כמ"ש הר"ת משום דהוי כאילו התנו דאם יקח הבע"ח יצטרכו

* מרשימות

להתחלק בקרקע הנשארת שוב, אעפ"י דס"ל דאין ברירה.

ובאמת דצריך לפרש שיטה זו גם להתוס', דהא כתבו התוס' בגיטין (מח ע"א) וז"ל, והא דפסקינן בפרק בית כור כרב דאמר בטלה מחלוקת לאו משום דיורשין הוו אלא משום דהוי כלקוחות באחריות, ויורשין דקאמר רב לאו יורשין ממש אלא כלומר כיורשין, עכ"ל התוס', הרי דמשמע מזה לכאורה דהא דאמר רב בטלה מחלוקת הוא משום דהוי כלקוחות באחריות, ובסוגייתנו כתבו התוס' דמשמע מלשון בטלה מחלוקת דלא מצי לסלוקי בזווי, ואי נאמר דטעמא דרב משום דהוי כלקוחות באחריות א"כ קשה אמאי לא יהיה אפשר לסלוקי בזווי, עי"ש בתוס' ודו"ק.

אעכ"ה צ"ל דגם התוס' אזלא לשיטת הר"ת הנ"ל, דס"ל דאפשר לומר דאין ברירה, משא"כ כאן הוי כאילו התנו וכהנ"ל, וא"כ יהיה פירוש התוס' בגיטין כך 'לאו משום דיורשין הוו' דהא באמת במקומות אחרים נאמר דגם רב ס"ל דהוי כלקוחות, משום דגם הוא יסבור דאין ברירה, 'אלא כלומר כיורשין' ר"ל לענין זה הוי כיורשין משום דהוי כאילו התנו וכהנ"ל, ומובן היטב אמאי אי אפשר לסלוקי בזווי, דהא לענין זה הוי כיורשין ממש, וכאילו התנו שאם יבא בע"ח יקח הוא קרקע וע"כ א"א לסלוקי בזווי.

אלא דצריך באמת להבין לפי שיטה זו, דכל סברת רב דאמר בטלה מחלוקת הוא משום אומדנא בדעתם דהוי כאילו התנו שעל מנת כן חלקו שאם יבא בע"ח יגבה מן השני, א"כ מה סברת שמואל דסבר דלא הוי אומדנא בדעת שהתנו, ומה סברת מחלוקתם, וכבר עמד ע"ז בחי' רבי חיים מטעלו, ומכח קושי' זו ביאר באופן אחר מהלך סוגיית הגמ' בשמעתין עי"ש.

ונ"ל להסביר עפ"י מחלוקתם בענין אי אמרינן אחריות טעות סופר, דמסיק הגמ' בבבא מציעא (יד ע"א) אליבא דשמואל הני מילי בשטרי הלואה אמרינן לשמואל אחריות טעות סופר אבל בשטרי מקח וממכר לא, דעביד איניש דזבין ארעא ליומא, ובגיטין (נח ע"א) מביא התוס' בשם ה"ר אליעזר משנו"א וכן בב"ב דרב סבר דאפי' בשטרי מקח וממכר אמרינן אחריות טעות סופר, ועכ"ח צריך לומר דרב לא ס"ל מטעמא דעביד איניש דזבין וכו', **ועפ"י** מובן היטב סברת מחלוקתם בשמעתין, דהא שמואל דס"ל גבי אחריות ט"ס דעביד איניש וכו', א"כ ה"ה כאן אפשר לומר שהאח הסכים לקחת את הקרקע אפילו ליומא חדא, וע"כ באמת אין אומרים דהוי אומדנא בדעתם דהתנו וכו', משא"כ רב דס"ל דאפילו בשטרי מקח וממכר אמרינן אחריות טעות סופר ועכ"ח צריך לומר דסבירא דאין סברא לומר דיקנה ליומא חדא, וא"כ ה"ה

משום דס"ל דעביד איניש דזבין ליומא גבי מקח וממכר א"כ הוא הדין כאן גבי בע"ח שגבה מאחד מן האחים.

אלא דבעצם דברי רבי שמעון הנ"ל צ"ע טובא דכתב דלפי' התוס' טעם מחלוקתם אי אמרי' ברירה א"כ תקשי מתוס' בגיטין הנ"ל, דכתבו דבאמת הוי כלקוחות באחריות וכמ"ש לעיל, ואי הטעם דרב משום דס"ל יש ברירה א"כ אמאי הוי כלקוחות באחריות הי' צריך להיות כיוורשין, זולת שנאמר דתרי התוס' מגיטין וב"ב פליגי אהדדי וזה דוחק כמובן, דהא התוס' בב"ב מציין את התוס' בגיטין.

ומה שכ' דכ"כ התוס' בבא בתרא לפענ"ד אינו ראוי מוכרחת, דז"ל התוס' שם, הכא משמע דקי"ל דיש ברירה מדפסקינן כרב ובסוף השולח פירשתי, עכ"ל, ואפ"ל בכוונת התוס' דבאמת לכאורה משמע דאי קי"ל כרב צ"ל דיש ברירה ובסוף השולח פירש דלאו דווקא אלא דלענין זה הוי כיוורשין משום דהוי כאילו התנו וכהנ"ל.

א"כ שפיר אפשר לומר כמו שכתבנו לעיל דלדעת התוס' אינו תלוי באם יש ברירה אלא כשיטת ר"ת והרשב"א וכמו שהוכחנו לעיל דמוכרח הוא לכאורה גם לפירוש התוס' ודו"ק.

ב. תוד"ה ורב אמר בטלה מחלוקת ותימא וכו' וי"ל דרב אסי סבירא ליה דאפי' הוו יורשין מצי לסלוקי בזוזי משום דאמר

גבי יורשין וודאי אין רוצין לוותר את הקרקע, וזה הוא האומדנא דבוודאי כל אחד חשב שאם יקחו ממנו יתחלק בחלק הנשאר דהוי כאילו התנו כנלענ"ד בס"ד, אח"כ מצאתי כעין זה בספר פני אריה בריש חידושיו לב"ק, אולם אין ביהמ"ד בלא חידוש.

אלא דברשב"ם בבא בתרא (קז ע"א) הקשה דלפי שמואל דס"ל אחריות טעות סופר א"כ אמאי הוי כלקוחות שלא באחריות, ולפי"ז לכאורה משמע דאינו דומה יורשין לשטרי מקח וממכר, דאל"כ מה מקשה הא שמואל סבר דבשטרי מקח וממכר אמרינן אחריות לאו ט"ס וא"כ יפה אמר דהוי כלקוחות שלא באחריות, אולם באמת כבר עמד בזה בספר פני יהושע בשמעתתין וכתב דקושיית הרשב"ם באמת קאי על רב אסי ללישנא קמא ברש"י דסבר דספיקא דרב אסי אי הוי כלקוחות שלא באחריות אבל לשמואל כתב הפנ"י דבאמת לא קשה מדי.

והנה בחידושי רבי שמעון שקאפ זצ"ל הקשה, לפי מה דכתבו התוס' בב"ב דטעם מחלוקתם הוא בענין ברירה, א"כ כמו דאמרינן לרב בטלה מחלוקת כמו כן נימא לשמואל דבטלה החלוקה, דעל דעת כן לא מכר לאחיו חלקו אלא באופן שישאר לו חלק, ולפי דבריננו דשמואל לשיטתו א"כ אזלא קושייתו דלא אמרינן אליבא דשמואל דבטלה מחלוקת

ליה אנא לבע"ח נמי מסלקא בזוזי ורב אין
חושש לאותה סברא עכ"ל.

אולם הרש"ש תירץ דאין צריך לומר
דאין חושש לאותו סברא, אלא
דאפ"ל דבאמת רב ס"ל דאי אפשר לסלוקי
בזוזי, וכמו למ"ד א' בבא מציעא, עי'
ברש"ש ב"ב, וצריך להבין אמאי באמת
אין התוס' מפרש כהרש"ש דפשוט הוא
לכאורה.

וי"ל דלא יכול התוס' לתרץ כן דהא
פסקינן באמת דיכול לסלוקי בזוזי,
וכן פסקינן כרב דבטלה מחלוקת, ואי
נאמר כתי' הרש"ש א"כ לפי ההלכה
באמת אמאי בטלה מחלוקת הא אפשר
לסלוקי בזוזי, וע"כ כ' התוס' דבאמת גם
לרב אפשר לסלוקי בזוזי אלא דאין חושש
לאותה סברא, ודו"ק ובאמת דלפי"ז תמוה
על הרש"ש הנ"ל וצ"ע.

סימן ט

שליחות יד במקצת והמסתעף

והמגיד משנה כתב וז"ל, והר"ם פירש בשהגביה על דעת ליטול ממנה רביעית וכן פירש רבינו יונתן ז"ל בפירוש ההלכות וסובר ג"כ דאיבעיא דארנקי אפילו למ"ד שליחות יד אינה צריכה חסרון היא דדלמא אחר שהוא לא היתה כוונתו לשלוח יד בכולו לא מקרי בכי הא שליחות יד לחייבו על השאר, וצריך להבין דברי המגיד משנה ואיך יתיישב דברי הרמב"ם מהשגת הראב"ד.

בהקדם, המעשי רוקח על הרמב"ם מקשה עליו, דמדקאמר בגמרא אמר רבא לא שנה אלא נשברה אבל החמיצה משלם את כולה מאי טעמא גירי דיליה הוא הא דאהנו ליה ע"כ, משמע להדיא דבחבית של יין דווקא קאמר דשייך בה חימוץ אם חסרה, ומדכתב הרמב"ם בכיס שאינו גוף אחד משמע דחבית דקאמר תחילה היינו טעמא מפני שהכל גוף אחד מעתה לאו דווקא יין דהוא הדין לכל דבר שהוא גוף אחד, ותקשי על הרמב"ם מפשות הגמרא.

ובפשטות אפשר ליישב, דבאמת צריך להבין מה הגדר של גוף אחד, והפשוט הוא לומר דכיון דביין

בבא מציעא מג ע"ב במשנה הגביהה ונטל הימנה רביעית ונשברה משלם דמי כולה, ובגמרא אמר שמואל לא נטל נטל ממש אלא כיון שהגביה ליטול אע"פ שלא נטל לימא קא סבר וכו' עיי"ש בגמרא עד סוף פירקא.

הרמב"ם בפ"ג מהלכות גזילה ואבדה הלכה י"ב, הגביה את החבית ליטול ממנה רביעית נתחייב באונסיה אע"פ שלא נטל, אבל אם הגביה את הכוס ליטול ממנה דינר וכיוצא מכיס מדברים שאינן גוף אחד הרי זה ספק אם נתחייב בכל הכיס או לא נתחייב אלא בדינר בלבד.

והראב"ד שם הקשה, דהא בעי דרב אשי הוא לגבי ארנקי דווקא, דלמ"ד דשליחות יד צריכה חסרון, הוצרך בגמרא לתרץ בחבית דניחא ליה וכו' וע"ז בעי רב אשי אם גם בארנקי שייכא האי סברא או לאו, משא"כ אי ס"ל דשליחות יד אינה צריכה חסרון אין צריך כלל להגיע לסברת דניחא ליה וכו' וא"כ לא שייך כלל הבעי דרב אשי דהא בוודאי חייב, וא"כ לפי מאי דפסקינן דשליחות יד אינה צריכה חסרון אם כן אמאי נשאר הרמב"ם בספק לגבי ארנקי וכו'.

הרמב"ם גם למ"ד שליחות יד אינה צריכה חסרון צריך להגיע לסברת בסיס, וא"כ מהגמרא משמע דלא כהרמב"ם.

ויש ליישב, דבוודאי גם בהו"א הוי ס"ל לטעמא דבסיס, דהיין יחמיץ אם יוציאנו, וע"כ הוי שפיר גוף אחד וחייב על השאר, ואעפ"כ מקשה הגמרא דלמ"ד שליחות יד צריכה חסרון אמאי חייב על הרביעית הא לא הוי חסרון, וע"ז מתרץ הגמרא 'דניחא ליה דתהוי בסיס' עושה כאילו לקחה והחזירה, וזה לא הוי ידיעא ליה ברישא, והא דבעי רב אשי 'שאני נטירותא דארנקי מנטירותא דדינר' ולפי הרמב"ם הבעי גם למ"ד שליחות יד אינה צריכה חסרון והשאלה על הארנקי ולא על הדינר, ולפ"ז לכאורה מה הבעיא על הארנקי, הא גם אם הדינר לא נשמר בלי הארנקי מה יעשה את הארנקי לגוף אחד, וצ"ל דכיון דהדינר לא נשמר לבד וא"כ הוי הדינר כגוף אחד להארנקי א"כ גם הארנקי נעשה גוף אחד להדינר וכמובן.

ולפי שיטת הרמב"ם יתיישב ג"כ, מה דלכאורה קשה בסוגייתנו דלפי פשטות דבעי דרב אשי למ"ד שליחות יד צריכה חסרון, א"כ תקשי מה בעא רב אשי דלא כהלכתא, וכן מה נשאר בתיקו הא אליבא דהלכתא דשליחות אין צריכא חיסרון אינו בעא כלל וחייב, ואי נאמר דרב אשי ס"ל באמת דהלכתא כמ"ד שליחות יד צריכה חיסרון, א"כ אמאי פסקינן באמת דלא כוותיה, הא רב אשי

לדוגמא, רואים אנו בעין דאי יוציא רביעית מהחבית יחמיץ היין, ואם כן על כרחך הוי גוף אחד, משום דניחא ליה דתהוי כולה חבית בסיס להאי רביעית, דחלק אחד צריך לחלק השני בכדי שלא יחמיץ, וא"כ לפ"ז זה דווקא שייך ביין, משא"כ בשמן לא יתקלקל כמובן אם יוציא חלק, וא"כ הוי דומה לארנקי, וא"כ ספיקת הרמב"ם בארנקי שייכא גם בשמן, ויתיישב קושיית המעשי רוקח.

עכ"פ מדברי המעשי רוקח הנ"ל מתברר דברי הרמב"ם, דהנה אף למ"ד שליחות יד אינה צריכה חסרון, וע"כ שפיר חייב על הרביעית אע"פ שלא נטלה, אולם אמאי יתחייב על השאר הא לא חשב עליה ולא נשתמש ג"כ בה, ולכן אי הוי גוף אחד א"כ כששולח יד בחלק חייב על הכל משום דגוף אחד א"א לחלקו כמובן, וביין דפסק הרמב"ם דחייב על כולה הוא משום דהוי גוף אחד ומשום בסיס וכהנ"ל, ולפ"ז בעי דרב אשי שייך גם כן למ"ד שליחות יד אינה צריכה חסרון דאי ארנקי לא הוי גוף אחד לא יתחייב על השאר, ושפיר הוה פסקא דהרמב"ם.

אלא דלפ"ז תקשה באמת מה שהקשה המגיד משנה הנ"ל, דמדהקשה הגמרא למימרא דס"ל לשמואל דשליחות יד אינה צריכה חסרון ותירצו דניחא ליה דתהוי בסיס וכו' משמע דאי ס"ל באמת דשליחות יד אינה צריכה חסרון, לא צריכא ליה לסברא דבסיס, ולפי דברי

בתראה הוא, ולפי דברי הרמב"ם דהבעי הוא באמת למ"ד שליחות יד אינה צריכה חיסרון יתיישב הכל על נכון.

אלא דלשיטת הרמב"ם דס"ל דבעי דארנקי הוא גם למ"ד שליחות יד אינה צריכה חיסרון, וכפי שכתבנו לעיל גם שמן נכלל בבעיא וכהנ"ל, תקשי, דהנה התוס' בדף מא ע"א בד"ה שנטלה ע"מ שלוח בה יד כתב, דאיירי שחשב ליטול מקצת אע"פ שלא נטל וכו' חייב וקשה דבשלהי פרקין קאמר אפילו למ"ד בעי חסרון מודה מודה בחבית אם הגביה דחייב ומתני' כאן איירי בחבית ותירצו דמתני' איירי אפילו בשמן דלא מנטר פורתא אגב האחר עכת"ד התוס', - והנה לדברי הרמב"ם הנ"ל דגם בשמן הוי ספק אפילו למ"ד שליחות יד אינה צריכה חסרון, וא"כ אי אפשר לאוקמי בשמן דחייב וכמובן, ומה יעלה בקושיית התוס'.

וליישב זאת, הנה התוס' שם בד"ה שנטלה והגביהה ע"מ לגזולה וכו' כתב דהיינו חסרון שהכל גזול ונוטל לצורך עצמו [ועיי"ש במהרש"א ובמהר"ם שיף בהסבר התוס' ואכמ"ל] והקשו דמדברי התוס' משמע דלמ"ד שליחות יד צריכה חיסרון, גם בגזילה צריך חסרון דאל"כ מה צריך התוס' להסביר דכיון שהכל גזול הוי חסרון, ולכאורה מניין ליה להתוס' דגם בגזילה ס"ל דצריך חסרון, ומסביר ב'בית אהרן' דצ"ל להתוס' מפרשים דשליחות יד היינו נמי גזילה, ורק כשמכוון לגזול את כולה

גזילה הוא דמקרי, וכשאינו מכוון כ"א ליטול מקצתה קרי שליחות יד, ולפ"ז פלוגתתם בשליחות יד היינו נמי בגזילה, ואפ"ה בעינן חסרון, ורק כשמכוון לגזול את כולה לא בעינן חסרון משום דזהו החסרון שנוטל כולה כסברת התוס'.

ולפ"ז מובן מה דהתוס' וכן רש"י כתבו דנטלה ע"מ לשלוח בה יד איירי בחשב ליטול מקצת דאי חשב ליטול הכל הוי גזולן ולא הוי שליחות יד וכהנ"ל.

אולם הרמב"ן וכן הרשב"א מובא בשטמ"ק ס"ל חילוק אחר בין גזולן לשולח יד, דגזולן הוא שדעתו לגזול לגמרי ואין דעתו לשלם וזה א"צ חסרון דמכיון דגזול קם ליה ברשותיה ושולח יד בפיקדון בין שדעתו ליטול ממנו מקצת כגון נוטל רביעית מן החבית ודעתו לשלם בין שמשמש שלא מדעת הבעלים בבע"ח שהופקדו אצלו לפי שמחמת מלאכתן הם מתחסרין וכחשין, ואיכא מ"ד אינו צריך חסרון כלומר דכיון שדעתו לחסרו אע"פ שנאנס קודם שחסרו חייב דקם ליה ברשותיה, ואיכא מ"ד צריך חסרון לומר שאינו עומד ברשותו עד שיחסרוהו עכ"ל הרשב"א שם.

ולפי שיטתם פירוש הגמרא שנטלה ע"מ לגזולה חייב אף למ"ד שליחות יד צריכה חסרון אע"פ דלא חשב ליטול הכל מכיון דבגזילה לא צריך חסרון, ונטלה ע"מ לשלוח בה יד חייב למ"ד שליחות יד אינה צריכה חסרון דכיון דחשב ליטול סגי.

הרי עשה בדעתו כל החבית בסיס לדבר הנגזל.

אלא דהמאירי מקשה ע"ז דאם כן אם נטל את הדינר או את הרביעית יש לך לפטור על מה שנשאר הואיל ולו הי' לבו עליו ולא עשה כל החבית בסיס לדבר הנגזל, ונמצא זה שלא נטל עדיין חמור מאותו שנטל, ובגמ' לא משמע כן.

והנה באמת קושיא זו הקשו גם על שיטת רש"י בשמעתתין, דש"י מסביר תירוץ דגמרא דניחא ליה וכו', דכיון דביין לא משתמר אלא בכלי מלא הוה ליה כמי שנטל והניחו עם השאר להשתמר ונעשה שואל על כל שאר החבית, והשיטה מקובצת כתב דנראה מדבריו שמגביה את הפקדון על דעת לשלוח יד במקצתו או ששלח יד במקצתו אינו חייב אלא במה ששלח יד ולא בשאר ששלח ידו במקצתו אינו חייב אלא במה ששלח יד ולא בשאר הפיקדון אע"פ שהוא גוף אחד אא"כ מתחייב עליו מדין שואל, ולפי"ז קשה כהנ"ל דכיון דאמר שמואל לא נטל ממש משמע דכ"ש אם נטל ממנה רביעית שהוא חייב בדמי כולה, וקשה על דברי רש"י.

וליישב כל זה, הנה הר"ן בדף מ"א ומובא ג"כ בשיטה מקובצת, דהא דמיפלגי בשליחת יד אי צריכה חסרון או לאו בהא קא מיפלגי דמ"ד צריכה חסרון סבר שמה שחידש הכתוב לומר שמי שגזל מקצת פקדון יהא חייב על כולו חידוש הוא ואין לך בו אלא חידושו בלבד

עכ"פ היוצא מדבריהם דנטלה ע"מ לשלוח בה יד אפשר לאוקמי אף כשחשב ליטול הכל דהא לשיטתם גם אז הוי שולח יד, וא"כ יתיישב שפיר הרמב"ם דהא כל הבעיה להרמב"ם בארנקי ובשמן הוא רק על השאר דלא חשב דאפשר דלא הוי גוף אולם על מה שחשב בוודאי חייב דהא אין צריך חסרון, וא"כ אי נעמיס דברי הרמב"ן והרשב"א בשיטת הרמב"ם, נוקמי דחשב לשלוח יד בכולה וע"כ שפיר חייב אף בשמן לשיטת הרמב"ם וא"ש.

והנה בבית בחירה בשמעתתין הקשה ג"כ על הרמב"ם כקושית הראב"ד, ומיישב שיטת הרמב"ם בפירוש חדש בסוגייתנו, ואתו"ד, דכאן אינה כדרך שאר המקומות שנאמר בו צריכה חסרון או אין צריכה חסרון, שא"כ תקשי מה הקשה הגמרא על שמואל דלא ס"ל דשליחות יד צריכה חסרון, נימא דשמואל אליבא דהלכתא ומה הקושיא, אלא שכוונת הגמרא שלא נאמר בדבר זה אלא במי שהגביה את הפיקדון על דעת לקנות קצתו כגון זה שהגביה את החבית ליטול רביעית ואמרו עליה שאעפ"י שלא נטל חייב בכולה, ותמחו ע"ז הגמ' לימא קסר שמואל ששולח יד על מנת ליטול קצת ונתחייב אף בקצת האחר אעפ"י שלא היתה לו שום כוונה ליטולו ולא נשתמש בו כלל, ותירצו שמאר שהיה בלבו על רביעית זה וחשב בעצמו שיותר הוא משתמר בחבית שהרי אם יפרישנו יחמיץ

הלכך דוקא בשחסר ממש עשה למקצתה ככולו אבל אגבי' ע"מ לחסרו ולא חסר לא עשה מקצתו ולפיכך אע"פ שהמגביה ע"ד לגזול כולו חייב מגביה ע"ד מקצתו אינו מתחייב על כולו לפי שאינו מדין אלא מגזה"כ ואין לך בו אלא חידוש, ומ"ד אינה צריכה חסרון ס"ל דלא שנא עכ"ל הר"ן.

ואפשר לומר דבאמת המחלוקת הוא על הרביעית עצמה דלמ"ד ש"י צ"ח אי חשב ליטול ולא נטל אינו חייב, ולמ"ד שליחות יד אינה צריכה חסרון חייב, והגמרא הקשתה על שמואל כפי מה שהסביר לן המאירי הנ"ל, באמת אליבא דהלכתא למ"ד שליחות יד צריכה חסרון, אלא דהק' דמה הסברא דאפי' לא נטל יהיה חייב על השאר, ובאמת וצריך להבין מדוע מסתבר יותר כשנטל רביעית שיהא חייב על השאר, מאשר לא נטל אלא חשב ליטול, ולפי סברת הר"ן הנ"ל מובן דבשלמא כשנטל ישנו גזירת הכתוב דבשליחות יד חייב על הכל משא"כ כשלא נטל אמאי יהא חייב על השאר, הא זה שחייב הוא חידוש ואין לך בו אלא חידושו וכהנ"ל, וע"ז משני דשאני כאן דניחא ליה וכו' וכפי הסבר המאירי שהרי עשה בדעתו כל החבית בסיס לדבר הנגזל, ואולי כוונת המאירי כפי דברי רש"י דהוי שואל על כל החבית וחייב.

ולפי"ן מיושב שפיר קושיית המאירי דאין סברא דלא נטל יהא חייב

יותר מנטל, ולפי הנ"ל באמת אינו כן דנטל חייב בוודאי משום דהוי גזירת הכתוב דנטל מקצת חייב כולו וכדברי הר"ן, אלא דהיה קשה אי לא נטל, ולזה אתינן דחייב משום בסיס לדבר הנגזל וכו' או משום דברי רש"י דהוי שואל וכהנ"ל, והנה אי רש"י יסביר כשיטת המאירי בפירוש הגמרא ג"כ לא תקשי עליו קושיית השטה מקובצת כמובן מאליו.

אלא השתא דאתינא להכא, אפשר באמת ליישב שיטת רש"י וכ"כ בדרך זה בתרומת הכרי (סי' רצ"ב) דרש"י באמת יסבור כשיטת הר"ן דמחלוקת אי צריכא חסרון, אינו החילוק ברביעית עצמה דבזה כו"ע מודי דחייב אלא דפליגי על השאר דלמ"ד צריכה חסרון כיון דהוי חידוש וכהנ"ל כשלא נטל אינו חייב על השאר, וא"כ רש"י יכול לסבור כפשטות פירוש הגמרא דדנין באמת למ"ד שליחות יד צריכה חסרון, ובאמת כשנטל בוודאי חייב דהוי גזירת הכתוב אלא דהקשו כשלא נטל אמאי חייב הא אין לך בו אלא חידושו, ואמאי חייב על השאר, וע"ז תירצו דשאני הכא דכיון דניחא ליה וכו' חייב לאו משום שליחות יד אלא משום דהוי שואל, ושפיר מיושב קושיית השיטה מקובצת דבאמת נטל יותר מסתבר שיתחייב משום דהוי גזירת הכתוב, אלא דהחידוש דאף לא נטל ג"כ חייב משום שואל וכהנ"ל ואתי שפיר כך נראה לפענ"ד בס"ד בענין זה.

הערות וביאורים

א

הערה במסכת חלה – פ"א מ"א*

פרק א' מ"א ברע"ב, ומצטרפין זה עם זה וכו' ולא שיצטרפו כולם יחד דמין בשאינו מינו אינו מצטרף וכו'. ועיין במלאכת שלמה בשם ה"ר יהוסף שחולק על הרע"ב וכתב דהיכא שנשכו אינם מצטרפים עם הכל, משא"כ כאן שאמר כולם מצטרפים ר"ל שנבללו הקמחים.

ובאמת בעיקר דינא גם הרע"ב אינו חולק, וכמו שהביא לאחר מכן בשם הירושלמי דאם נלושו מצטרפין ואם רק נושכות (כצ"ל ברע"ב עיין במשנה ראשונה) שלא במינו אינם מצטרפות, וכדברי הירושלמי הביא הרע"ב להלן פ"ד מ"ב לגבי החיטים אינם מצטרפות עם העל, דאיירי בנושכות, עי"ש. אלא דהרע"ב כתב דהמשנה שלפנינו איירי בנושכות ולכן באמת אינם מצטרפות עם הכל, והמלאכת שלמה ס"ל דהמשנה איירי בבללם.

והרע"ב הוכרח לפרש כן משום דס"ל להלן פ"ג מ"ז דהעושה עיסה מן החיטים ומן האורז דחייבת בחלה אם יש בה טעם דגן, והיינו אע"ג דאין בדגן כשיעור חלה, ולפי"ז אי איירי המשנה שלפנינו שנבללו הקמחים ועשה עיסה, אם כן אמאי אמרינן חמשה דברים, אפילו שאר דברים גם כן, ועכ"ח צריך לומר דהכא איירי בנושכות.

ובאמת דכן העיר במלאכת שלמה, אלא דהמלאכת שלמה כאן כתב באמת דהמשנה דאורז היינו דווקא כשיש בחיטים לבד כשיעור חלה, וכן כתב גם להלן בפ"ג וחולק על הרע"ב עי"ש, ולכן שפיר איכא למימר דהמשנה שלפנינו איירי כשעשה עיסה משניהם יחד, ולכן שפיר מצטרפים כל החמשת מינים.

ועיין במשנה ראשונה כאן מה דמדייק מהירושלמי בנידון אם שאר מינים מצטרפים לחמשת המינים להשלים השיעור, עי"ש. ולא העיר מדברי הרע"ב והמלאכת שלמה הנ"ל, ועיין שם שכתב דלפי הפוסקים ביו"ד דמשמע דביטול ברוב היינו שהמיעוט נהפך להיתר, א"כ גם כאן מיעוט דשאר המינים מתבטל ומשלים לשיעור חלה.

ב

במלאכת בורר – שבת עד

בחדושי חתם סופר על מסכת שבת דף ע"ד כתב לחדש בשיטת רש"י דגם ס"ל דשייך בורר בשני מיני אוכלין, אלא דבשלמא כשבורר מה שאינו רוצה לאכול עתה ומניחו מן הצד מחשבתו ומעשה ההנחה משוי ליה כפסולת מתוך אוכל, אבל כשבורר מה שרוצה לאכול עתה ומניח מין אחר בקערה, בזאת ההנחה לא נעשה הנשאר כפסולת דנימא שבורר אוכל מתוך פסולת, דדילמא עדיין יאכל גם הנשאר, והא דתני היו לפניו שני מיני אוכלין וביירר ואכל רב אשי מתני פטור וכו' מיירי דמוציא הפסולת דהיינו מה שאינו רוצה לאכול מתוך האוכל, וע"כ שפיר גרסינן אף לרש"י בהאי דינא "שני מיני אוכלין" דבכה"ג אף בשני מיני אוכלין וביירר אחת מחברתה שייך בורר, עכת"ד החתם סופר עיי"ש.

ויש לעיין דהנה בגמרא שם איתא, ת"ר היו לפניו מיני אוכלין בורר ואוכל וכו' ולא יברור ואם בירר חייב חטאת וכו' ואמר אביי בורר ואוכל לאלתר ומניח לאלתר ולבו ביום לא יברור ואם בירר נעשה כבורר לאוצר וחייב חטאת וכו' היו לפניו שני מיני אוכלין וביירר ואכל וביירר והניח רב אשי מתני פטור, ומקשי' והא תני חייב [ברש"י והתניא לעיל חייב ואי בבוררו מניח לאלתר מותר לכתחילה הוי, ופטור אבל אסור ליכא] לא קשיא הא בקנון ותמחוי הא בנפא וכברה. ר"ל לעיל דאמרינן חייב איירי בנפה וכברה, והא דאמר רב אשי פטור אבל אסור איירי בקנון ותמחוי.

והנה באגלי טל (סק"א אות ט') הוכיח דשיטת רש"י דפסולת מתוך אוכל חייב אף ביד ממה דכתב רש"י על המשנה (ע"ג ע"א) של ל"ט מלאכות הבורר וז"ל פסולת בידו, הרי דאף בידו עכ"פ לאחר זמן חייב בבורר פסולת מתוך אוכל (ובאמת דבאגלי טל שם הוכיח דשיטת רש"י דאף מיד חייב בפסולת מתוך אוכל, אולם ראייתו אינה מוכרחת כל כך יעו"ש היטב) ואם כן לפי"ז מאי מקשה הגמ' והתניא חייב, נוקמי דהא דאמרינן בברייתא דלעיל דמיד מותר היינו באוכל מתוך פסולת, משא"כ רב אשי איירי על כרחך לפי דברי החת"ס בפסולת מתוך אוכל ועל כן פטור אבל אסור אף מיד ומאי מקשה אהדדי.

ועוד יש לעיין, דהא דמוקי הגמ' בקנון ותמחוי על כרחך מיירי לאוכל לאחר זמן, דלאלתר אפילו בנפה וכברה מותר לכתחילה כ"ש בקנון ותמחוי, ואם כן לפי"ז הא ס"ל לרש"י דפסולת מתוך אוכל – עכ"פ לאחר זמן – חייב ביד, ובקנון ותמחוי אמרינן לרב אשי דהוי רק פטור אבל אסור, וזה סברא רחוקה לומר דקנון ותמחוי קיל טפי מביד, וצריך עיון בכל זה.

ג

מצוה הבאה בעבירה – סוכה ט*

בהא דהקשו התוס' בדף ט' ע"א (ד"ה ההוא) דלמה לי קרא ד'לך' למעט סוכה גזולה הא בלאו הכי פסולה משום מצוה הבאה בעבירה, עיין מה שיישב בזה בחתן סופר (שער המקנה וקנינים בסוגיא דמהב"ע פרק ד) דאיכא נפ"מ בספק גזל, דמשום מצוה הבאה בעבירה ליכא אי אמרינן ספק גזל מותר מן התורה (וכמ"ש האורים ותומים), לזה איצטריך 'לך' דיהא ודאי שלו, [וכוונתו בוודאי כמו במעשר בהמה וממזר דדוקא ודאי אמרה תורה, עיין בבטאון הארגון גליון א' אות ב' מש"כ בזה – ועיי' בשפ"א בדף ט' שיישב כעין זה והוקשה לו דהוי גם שלו אי אמרינן דספק גזל מותר עיי"ש, ולפי חתן סופר אתי שפיר דלא הוי עכ"פ ודאי שלו עיי"ש ודו"ק].

ובזה אפשר ליישב מה שהקשה המהרש"א, על מה דהקשו התוס' בסוכה דף ל דאמאי באשירה ובמצה של טבל לא אמרינן הטעם דלא יצא משום מהב"ע, והק' המהרש"א דאי ס"ל לתוס' בדף ל' כמ"ש בדף ט' דמצוה הבאה בעבירה הוא דרבנן א"כ לא תקשי קושיות אלו, ואי לא ס"ל (ובאמת כן מבואר בכל התוס' בדף ל' דס"ל דמצוה הבאה בעבירה הוא דאורייתא עיין במהר"ם ואכ"מ) א"כ תקשי מסוכה גזולה.

ובזה יהיה מיושב דהתוס' בדף ל' ס"ל כתירוצו של החתן סופר, אולם זה דווקא שייך בגזל דספיקו מותר משא"כ באשירה ספיקו אסור וא"כ שייך שפיר מצוה הבאה בעבירה אף בספק, וכן במצה של טבל בספק טבל ג"כ אסור לאכול, וא"כ שפיר מקשה התוס' אמאי לא אמרינן משום מצוה הבאה בעבירה.

ובנידון מצה של טבל אפשר להאריך קצת, דהא הטעם דלא יוצאין בה הוא משום דאין איסור חל על איסור, דכיון דאיכא איסורא דטבל לא חל איסור דחמץ, והנה אי

* מרשימות

אמרינן דספיקא דאורייתא לחומרא מדרבנן א"כ בספק טבל הוי איסורא דרבנן, וא"כ שפיר חל איסור חמץ ויוצאין באמת במצה של ספק טבל, ואף אי נאמר דספיקא דאורייתא מן התורה לחומרא, עכ"פ מסתברא דבספיקא ליכא לאו, וא"כ אפשר שאיסור לאו של חמץ חל על איסורא גרידא של ספק טבל, ויל"ע בזה.

וא"כ בספק מצה של טבל באמת יוצאין, וע"כ שפיר הקשה בתוס' דעל כרחק הא דנאסר הוא דוקא בודאי, וא"כ בודאי למה לי קרא הא איכא מהב"ע ודו"ק.

ד

הערה במסכת ביצה – דף יא*

ביצה יא ע"א בתוד"ה אין נוטלין ותימה הא צריך לגופה וכו' וי"ל וכו' במוקצה שיש בו חסרון כיס, ויש לעיין דהא הגמרא בשבת מוקמי' הכא ומאי תירוציה של התוס' וכן עיין בר"ן שכתב תירוץ אחר דב"ש אסרי משום דהוי עובדין דחול, והא איכא תירוציה דגמרא, ועיין מה שכתב בחידושי חתם סופר מהדו"ב בסוגיין ומה שנדחק בתירוץ התוס' יעוי"ש.

ונראה לפענ"ד בדרך פשוט עפ"מ ש"כ בחתם סופר שם דהא להלכתא דאף לצורך מקומו מותר לטלטל לא מתרצי הגמ' שם משום חסרון כיס, והא דשוין שאין נוטלין היינו משום דהוי מחמה לצל, עיין שבת קכד ע"ב, וכמש"כ החתם סופר דלענין ושוין דהיינו לענין להחזיר העץ למקומו ל"ש איסורא משום חסרון כיס, אדרבה הא רוצה להחזירו למקום המיוחד לכך, וכאן מקשה התוס' לב"ש דקאמר אין נוטלין והא זה הוי בוודאי לגופה, ואמאי אין נוטלין, וע"ז מתרץ התוס' דגם עכשו אפשר לאוקמי דאיכא חסרון כיס ולכן אסרי ב"ש וב"ה מתירין משום שמחת יו"ט, אלא דשם מקשי הגמרא מהא דשוין וכו' אליבא דרבא דס"ל דלצורך מקומו ג"כ מותר, וא"א לתרץ שם משום חסרון כיס דהא כמש"כ לעיל לא מועיל חסרון כיס לאסור להחזיר, וע"כ שפיר מקשי הגמרא א"כ אמאי אסור להחזיר העץ לכו"ע, ולכן מתרץ הגמ' שם משום דהוי מחמה לצל דאסור אף לרבא. ופשוט.

והר"ן באמת הקשה כקושיית התוס' דלב"ש אמאי אסור, ולא נחית לתירוץ התוס' דגם כאן איירי בחסרון כיס ולכן פירש משום דהוי עובדין דחול, ובשיטת הריב"ב

* מרשימות

נראה שכנראה גם הוקשה לו קושיית התוס', ומכח זה כתב דבאמת בהא פליגי ב"ש וב"ה אי בכלי שמלאכתו לאיסור מותר לצורך גופו ומקומו או לאו, יעו"ש.

אלא דלפי מש"כ תקשי מלעיל דף י. דאוקמי מתני' דמותר משום דתורת כלי עליו וכמו שפירש"י שכלי שמלאכתו לאיסור מותר לצורך גופו, ולפי מש"כ התוס' דאיירי בחסרון כיס תקשי שוב מהא דהשוחט, וכבר העיר כן בחתם סופר שם, אלא דלפי מה שכתב ר"ת לעיל דמחלפין באמת הא דהשוחט א"כ לא תקשי וא"א לאוקמי דב"ה מתירים משום תורת כלים, ולהר"ן באמת שפיר מוקמי אפילו אי לא אמרין מוחלפת השיטה וכדאית ליה להרי"ף והבן.

ולהנ"ל יתיישב מה שהקשה הפני יהושע בסוגיין על התוס', דהא למסקנת הגמרא דקיי"ל כרבא לא אוקמינהו בחסרון כיס עיי"ש, ולהנ"ל אתי שפיר דאפי' דבאמת ב"ש טעמא משום חסרון כיס וכמ"ש התוס' כאן, אלא דהגמרא אקשי שם האי דאמרין ושוין, אמאי אוסרין לכו"ע, והיא שם לא שייך טעמא דחסרון כיס וכמ"ש לעיל וא"כ לא גריעא מסתם כלי שמלאכתו לאיסור דמותר לצורך גופו ומקומו, ועל זה מתרץ בגמרא שפיר דאיירי מחמה לצל דאפילו במלאכתו אסור. כן נראה לענ"ד ויל"ע עוד במפרשי הסוגיא.

ה

הערות במסכת כתובות – טו – טז*

(א) פ"ב טו ע"ב בתוד"ה אם יש עדים וכו', ואפילו למ"ד הטוען אחר מעשה בית דין ואמר פרעתי נאמן מ"מ אין נאמן לומר כגון אלמנה נשאתיך מגו דאי בעי אמר פרעתי דמגו במקום עדים הוא עכ"ל.

והר"ן מיישב קושיית התוס' באופן אחר דהכא מיירי כגון שהבעל הודה קודם מיתתו שלא פרע ומיהו בגרושה אם תובעתו לאלתר אחר גירושין לא צריכי להכי שאלו אמר פרעתיך אינו נאמן שאין אדם עשוי לפרוע קודם גירושין והוי ליה כאומר פרעתיך בתוך זמנו שאינו נאמן עכ"ל, [ועיין בהפלאה מש"כ בזה להסביר אמאי לא כתב הר"ן כהתוס' ואכמ"ל], אלא דלכאורה תקשי דאמאי בגרושה סגי מכח החזקה דאין אדם פורע וכו' ואילו באלמנה צ"ל דהודה קודם מיתתו שלא פרע.

* מרשימות

ויש ליישב ע"פ מה שהראו לי באבני מילואים סימן צו סעי' א על הא דאמרינן דאין אלמנה גובה כתובתה אלא ע"י שבועה והקשה בתוס' דחזקה אין אדם פורע תוך זמנו ותירצו דכיון דהוי תנאי ב"ד חיישינן טפי לצררי, וכתב האבנ"מ דלדעת ר"ת דס"ל דכתובה דאורייתא א"כ אינה בתנאי ב"ד צריך לומר תירוץ אחר דחיישינן סמוך למיתה התפיס לה צררי.

וא"כ אפשר לומר דגם הר"ן ס"ל באמת סברא זו דסמוך למיתה (אע"פ דפסק דכתובה לאו דאורייתא) וא"כ מיושב דבאלמנה שפיר חיישינן שמא התפיס אפילו תוך זמנו, וע"כ צריך לומר הר"ן שהודה קודם מיתתו שלא פרע משא"כ בגרושה וודאי אין סברא שקודם שנתגרש ימהר לתת לה צררי, וע"כ אין צ"ל שהודה שלא נתן אלא אפילו לא הודה ג"כ אין לו מיגו דפרעתי משום דאיכא חזקה.

(ב) שם משנה אם יש עדים וכו', ובגמרא טעמא דאיכא עדים הא ליכא עדים הבעל מהימן, וכתב הרא"ש דאף שבועה דאורייתא לא בעי ולא חשבינן ליה כמודה במקצת, דהאי מנה דהודה הוי הילך כיון דאין לו טענה ליפטר הימנו עיי"ש.

והבית יוסף בטור חו"מ סי' פז סק"ה הקשה עליו דהא פסקו דלא אמרינן הילך אלא כשנותנו לו מיד משא"כ בנידון דידן דלא נתן מיד א"כ לא הוי הילך.

ויש ליישב בפשיטות דהא טעמא דהילך פטור משבועה הוא משום דכיון דנתן לו מיד חלק שמודה א"כ אין חל תביעת התובע אלא על החלק השני, וע"ז הוא כופר הכל, וא"כ הוא הדין בנ"ד כיון דאינו יכול לכפור מנה עכ"פ א"כ אין תביעת האשה אלא אמנה השניה וע"ז הוא כופר הכל, וא"כ שפיר מדמה הרא"ש משנתינו להילך.

(ג) טז ע"א בתוד"ה דאי ר"ג וכו' וז"ל, דלמ"ד דמצי טעין פרעתי הכא נאמן הבעל אפילו לר"ג לומר אלמנה נשאתיך במגו דאי בעי אמר פרעתי עכ"ל התוס'. ולכאורה תקשי דא"כ הוא הדין בפרקין קמא אמאי אמר ר"ג דאין הבעל נאמן הא איכא מגו דפרעתי.

ויש ליישב, ונברר כל משנה לחוד א) משנה דהנושא את האשה יש גם להאשה מגו וע"כ אין הבעל מהימן, (ב) המשנה דהיא אומרת וכו' לר"א דס"ל דאיירי במנה ולא כלום יש לה ג"כ מגו וא"כ לא קשה כהנ"ל. אלא דתקשי לרבי יוחנן דס"ל במאתים ומנה וא"כ אין להאשה מגו וכדאמרינן בגמ' ואמאי לא מהימן הבעל, אלא דלא תקשי מידי דהא ר"י גופא ס"ל בבבא מציעא באמת דהטוען אחר מעשה ב"ד לא אמר כלום וא"כ אין לו מגו וע"כ איהי מהימני, (ג) ושאר המשניות לא קשה מידי דלא דיינינן שם בענינא דממונא וא"כ אין להבעל מגו, ודו"ק.

ו

כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד – בבא קמא ד

בשיטה מקובצת בבא קמא דף ד ע"ב בשם הר"י מלוניל דדוקא כשהוזמו העדים ועדיין לא שילם מי שהעידו עליו חייבין לשלם, שאם שילם לא מחייב דגזירת הכתוב הוא דכתיב לעשות ולא שכבר עשה, ואם יודו מעצמן אחר שהעידו שעדות שקר העידו אינם נאמנים ותיגמר עדותן כאילו לא הודו ואותו ראובן שהעידו עליו ישלם המאתיים זוז דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, והם אינם משלמים לו דמודה בקנס פטור למ"ד עדים זוממין קנסא, ולמ"ד ממונא משלמים הם לו המאתיים זוז והוא אינו משלם כלום עכ"ל.

והקשו (מעין התורה גליון ד', אות ה') דאמאי למ"ד ממונא מהני חזרתן ובטלה הגדה קמייתא ולא אמרינן דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, ותי' שם דהיכא דאיכא אומדנא דההגדה בתרא אמת ולא הראשונה מהמני לחזור מעדותן הקודמת, וכדאיכא בשו"ע חו"מ סימן כ"ט ס"א דאם הזקיקהו בי"ד להביא עדים שאינו רמאי ואמרו העדים הן, ואמר להם הבע"ד וכי אני רמאי, ואמרו לא אמרנו אלא שאינך רמאי, שומעין לדבריהם האחרונים דמסתמא אין אדם מביא עד להעיד לחובתו ובודאי טעו, וכן בכל טעות שהעדים מצויים לטעות בו נאמנים הן בעצמם ואין בזה משום חוזר ומגיד, ולפ"ז אי אמרינן דעד זומם ממונא וא"כ בהודאתן מחייבין א"ע ממון, ואי לא הוי אמת העדות בתרא לא היו מעידין שוב ולכן נאמנים, משא"כ אי אמרינן עד זומם קנסא פטורין העדים אף כשהודו וליכא הוכחה שמהימני בעדותן האחרונה, ראה שם באריכות יותר.

ולענ"ד אין הנידון דומא לראיה, דהא מקור הדין של הסעיף הנ"ל הוא בבא מציעא דף כח ע"ב, דאבוה דרב פפא אירכס ליה חמרא ואשכחיה אתא לקמיה דרבה בר רב הונא אמר ליה זיל אייתי סהדי דלאו רמאי את וטול אזל אייתי סהדי אמר להו ידעיתון ביה דרמאי הוא אמרו ליה אין אמר להו אנא רמאה אנא אמרו ליה אנן לאו רמאי את קאמרינן אמר רבה בר רב הונא מסתברא לא מייתי אינש חובתא לנפשיה, ועי"ש ברש"י מסתברא שזה היה דעתן מתחילה ואין כאן משום מגיד וחוזר ומגיד עכ"ל, הרי היינו טעמא דכאן חוזרין ומגידין משום דאמרינן דטעות הוי בתחילה ולא היה כוונתם לומר

דרמאי הוא, וא"כ ליכא כאן חוזר ומגיד דאינן מתחרטים כלל מדבריהם הראשונים, אלא דאמרינן דטעות הוי.

וכן כתב המאירי שם דדוקא כשהדברים מראים שטעו והדבר שהטעה אותם ניכר לדיינים נאמנים, וכן מש"כ בשו"ע לאחר מכן דבכל טעות שהעדים מצויים לטעות בו נאמנים הם בעצמם ואין בזה משום חוזר ומגיד, הוא ג"כ כהנ"ל דכיון דמצויים לטעות אמרינן דטעות הוי בדבריהם הראשונים, ועיין ב"ב ריש דף קס"ח ע"א וברש"י שם ד"ה צורבא, ולפי"ז אין ראייה משם כלל דהיכא דאיכא הוכחה דדבריהם האחרונים לא אמרינן דחוזרין ומגידין, דהא בזה סוכ"ס הוי חזרה מעדותן הראשונה, דהא לא הוי טעות, (ואדרבה מהנ"ל משמע קצת דבכה"ג לא אמרינן חוזר ומגיד).

ובעצם הקושיא על הר"י מלוניל, היה אפשר אולי לומר דמה שכתב הר"י דלמ"ד ממונא משלמים הם לו המאתיים זוז והוא אינו משלם כלום, כוונתו דהעדים משלמים למי שרצו לזכות, דהיינו כמו שהעדים משלמין למי שרצו להפסיד והוא צריך לשלם למי שרצו העדים לזכות, אלא דלשון הר"י מלוניל קצת אינו משמע כן וצ"ע.

ובהאי ענינא דב"מ הנ"ל, צריך לעיין בדברי הריטב"א הובא בשיטמ"ק על הא דאמר רבה בר רב הונא מסתברא לא מייתי איניש חובתא לנפשיה, והקשה הריטב"א דאפילו חוזרין ומגידין מאי הוי כיון דתוך כדי דיבור הדרי בהו והא קי"ל שהעדים שאמרו תוכ"ד אנוסים היינו נאמנים.

וצ"ע דאולי איירי שהעדים לא ענו תוך כדי דיבור, ועל כן אמר רבה מטעמא אחרינא דמהימנא, (ועיין בסמ"ע סימן כט סק"ב אם הפסיקוהו בעל דין וחזר ואמר שרוצה להשלים אלא שהפסיקוהו וכיוון להשלים דבריו נאמן ולפי"ז היה מיושב קצת, אלא דהסמ"ע כתב דדוקא כשלא יסתור עדותו לגמרי נאמן עיי"ש, והא כאן סותרין עדותן לגמרי).

ז

הערה בפרק המפלת – נדה כא*

נדה כא ע"א קשתה שניים ולשלישי הפילה ואינה יודעת מה הפילה וכו' מביאה קרבן ואינו נאכל ובתוד"ה ואינו, דב' קרבנות א"צ להביא משום דיש קושי לנפלים, וא"כ אי אפשר שתהי' זיבה וגם יולדת עיי"ש, והקשו (עיי' בערוך לנר כאן) להרמב"ם דס"ל דאין

* מרשימות

קושי לנפלים ולפי' התוס' הו"ל להביא שני קרבנות וא"כ להרמב"ם צריך להביא ב' קרבנות ולא אתיא כמאן (ועי' בחכמת בצלאל).

והנה אי הוי קושי לנפלים אפשר לומר דאפילו אי אין קושי לנפלים עכ"פ הדם דהוי בשעת לידה שפיר אמרי' דהוי קושי וכמובן עפ"י סברא, וא"כ מיושב שפיר דאפילו דס"ל לרמב"ם אין קושי עכ"פ הדם דשעת לידה לא נחשב לזיבה וא"כ גם לרמב"ם לא הוי זיבה ויולדת, דאי הוי לידה וקשתה לפני זה רק שני ימים וא"כ לא הוי זיבה גדולה, וע"כ גם לרמב"ם אין להביא ב' קרבנות, אולם מהתוס' עכ"פ משמע דאי אמרי' דאין קושי מחשבינן גם דם לידה לזיבה דאל"כ אמאי צריך התוס' לומר דיש קושי וע"כ אינה מביאה ב' קרבנות וק"ל.

ובפשיטות יש ליישב כמש"כ תוספות הרא"ש בסוגייתנו וז"ל, ואיכא לפרש הא דקאמר מביאה קרבן ואינו נאכל מביאה על כל ספק שלה קרבן ואין אחד מהן נאכל, דהיינו שהרא"ש באמת מפרש דכוונת הת"ק שמביאין ב' קרבנות וא"כ שפיר אפשר לומר דגם הרמב"ם ס"ל הכי ופשוט.

ח

חוב קריאת פרשת 'זכור'

בשנו"ת קרן לדוד סימן קס"ב הביא המגן אברהם בסי' תרפ"ה דהעלה דאף דפרשת זכור חיובי' מדאורייתא לקרותו, מ"מ אין הזמן מוגבל לקה"ת דווקא בשבת שקודם פורים עיי"ש, ולכאורה צריך עיון לפי"ז מאי ס"ד דהרא"ש בפ"ז דברכות לומר דהא דר"א ששחרר עבדו להשלימו לעשרה היה בשביל קריאת פרשת זכור דהוי מצות עשה דאורייתא ומשנ"ה אמרינן עשה דוחה לא תעשה, ומה בכך דהוי דאורייתא הא אפשר לקיים שניהם ולקראו בזמן אחר כשיהיה לו עשרה, וכמבואר בפ"ק דיבמות דלא אמרינן בכה"ג עדל"ת עכ"ל, ועיי"ש מה שיישב משום דחביבא מצוה בשעתה.

ונראה ליישב עפ"י מה דכתב במהר"ם שיק מצוה תר"ה דמחויבים לקרות בציבור פעם אחת בשנה, והטעם אמרינן בפרק אלו מציאות דאבידה משתכח ב"ב חודש וכן על המת נגזר גזירת י"ב חודש ישתכח, וכאן ציוותה תורה שלא תשתכח ולכן צריכים לזכור פעם בשנה, ומביא שם דהחתם סופר באמת היה נוהג בשנת העיבור לצאת בזכירת

מחיית עמלק בפרשת כי תצא על תנאי, משום שלא יעבור י"ב חודש מבלי זכירה, ואף שהחת"ס גופא כתב בשו"ת אהע"ז ח"א סי' קי"ט בד"ה ונ"ל דאין לחשוש בשנת העיבור (ועי' מש"כ בזה במנהגי בעהחת"ס החדש תוספת לפ"ט אות ה' יעו"ש), משום דקרינן בשנה מעוברת י"ג חודש כשנה, מ"מ זה ברור דאי עובר השנה [דהיינו י"ב חודש בשנה פשוטה וי"ג חודש במעוברת] בוודאי עוברים על מצוות זכירה דאוריתא.

וא"כ שפיר קאמר הרא"ש דשבת זכור הוא מצות עשה והוי עשה דוחה לא תעשה, ואין לדחותו לשבת אחרת שיהיה בה מנין עשרה דהא עובר בזה על מצוות זכירה דבעי להיות בכל שנה ושנה, ואתי שפיר.

ט

אין עושין מצוות חבילות חבילות

בשו"ת כתב סופר חלק או"ח סימן קלט כתב וז"ל, ויש לי מקום עיון אם יש בזה משום אין עושין מצוות חבילות לצאת משלוח מנות ומתנות לאביונים בבת אחת או לקיים משלוח מנות במעות מעשר ואפשר לו בלאו הכי עכ"ל עי"ש.

ובשו"ת משיב דברים חלק או"ח סימן קע"ה [מובא ב'ליקוטי הערות' שבסוף שו"ת כת"ס] כתב דכיון דהכל משום מצות פורים לא שייך ביה אין עושין מצוות חבילות חבילות, והביא ראיה דהמגן אברהם כתב דיכוין בברכת שהחיינו שמברך על קריאת המגילה, להפטר בה מלברך גם על משלוח מנות ומתנות לאביונים וסעודה, וכמו דפוסר בסוכות בברכת שהחיינו על היום ועל הסוכה, על כרחך כיון דהכל משום סוכה וכחדא מילתא היא עכת"ד.

וכנראה דלא הרגיש בדברי הכת"ס גופא לעיל בסימן כו דכתב וז"ל, בנידון כעין שלנו דאי אפשר לברך ברכת פדיון בענין אחר גם אם היה בו משום אין עושין מצוות חבילות שרי לכללם יחד כיון דאי אפשר בענין אחר וכו' וגם זיל בתר טעמא דאין עושין חבילות משום דמיחזי כמשא וכיון דאי אפשר בלאו הכי לא מיחזי לרואים כמשא דהא אנוס הוא עכ"ל, הרי דאי אפשר שאני.

ולפי זה ראיית ה'משיב דברים' אינה ראייה, דהא כתב המגן אברהם בסימן תרצ"ב סק"א דמי שאין לו מגילה לא יברך שהחיינו על משלוח מנות מתנות לאביונים וסעודה עיי"ש, ולכן כיון דאי אפשר בענין אחר שפיר כולל בברכת שהחיינו גם משלוח מנות וכו', משא"כ בנידון הכת"ס וכמו שכתב להדיא 'ואפשר לו בלאו הכי', ומיושב היטב ספיקת הכת"ס.

,

ספק בספירת העומר

בדבר קושיית הגה"ק בעל ה'לבושי מרדכי' זצ"ל (מעין התורה, שנה א', גליון ו, מדור דובב שפתי ישנים) דבסימן תפט כתב המחבר בס"ד דאם אמר לחבירו בבין השמשות היום כך וכך אינו יכול לחזור ולמנות בברכה, ואילו בס"ח פסק דאם מסופק אי דילג יום אחד ולא ספר יספור בשאר הימים בברכה יעו"ש.

ולפענ"ד ליישב עפ"י דברי המשנה למלך בפ"ד מהלכות בכורות ה"א דלא אמרינן ספיקא דרבנן לקולא אלא היכא דנעשה שום דבר המתירו ואין אנו יודעים אם נעשה בזמן המתירו או אם נעשה בשיעור המתירו, אבל אם אנו מסתפקים אי אעיקרא דדינא נעשה לו דבר המתירו בכי הא לא אזלינן לקולא, וע"ש דמוכיח דכן דעת הטור והמחבר לגבי עירובין יעו"ש (ועיין שעה"מ הלכות מקואות כלל א' ובפ"ת סימן קי בכללי הס"ס סק"כ).

והנה המחבר ס"ל דספירה בזה הזמן דרבנן, ולפ"ז יתיישב היטב פסקי המחבר, דהיכא דאמר בבין השמשות היום כך וכך דאיכא דבר המתירו אלא דאנו מסופקים, כיון דאמר בבין השמשות אי כבר לילה והוי בזמן המתירו או לא, וכן אי מצ"ב וכו', וע"כ ספיקא דרבנן לקולא ואינו מברך שוב בברכה, משא"כ אם הוא מסופק אם דילג יום אחד, דאנו מסופקים בכלל אי הוי דבר המתירו אי לאו, דהיינו אם ספר בכלל ביום שלפניו, בהא לא אמרינן ספיקא דרבנן לקולא ע"כ מברך בשאר הימים בברכה, ועיין בבית שערם חאו"ח סימן לז ודו"ק.

יא

בחיוב מעשר כספים*

בשו"ת מהר"ם בריסק ח"א סי' ע' הביא ראייה לשיטת הב"ח וסייעתו דאין חיוב להא דמעשר כספים, מהא דאמרינן בש"ס שבת קי"ט עשירים שבא"י במה הם זוכין בשביל שמעשרין היינו כיון דבא"י מחויבים במעשר לכן זוכים לעשירות, לא כן בבבל שאינם מחויבים לעשר לכן זוכים רק בשביל שמכבדים את התורה, הרי ראייה להדיא דאין חיוב לעשר כספים, דאל"כ אין חילוק בין א"י לבבל ולמה רק בא"י זוכין משום מעשר יעו"ש בארוכה, וכתב שם דראיה זו מובא ג"כ בס' באר יעקב יו"ד של"א שהוכיח כהנ"ל.

ויש להעיר דבשו"ת שערי צדק [חיו"ד קצ"ז] לדו"ז הגה"ק מדעש זי"ע חידש לשיטת הב"ח דס"ל דמעשר כספים אינו חיוב דהא דכ' התוס' תענית ט' את כל לרבות מעשר כספים יעו"ש היינו דווקא בא"י איכא מעשר כספים, דהא מרבינן מהפסוק דמעשר דגן, משא"כ בחו"ל בזה"ז דמעשר דגן תו"י אינו נוהג כ"ש מעשר כספים דאינו חיוב כלל, מה"ט דהוי רק טפל למעשר דגן אף דהוי חובת הגוף אינו נוהג כלל [ויל"ע בסברא זו, דאעפ"י דבתבואה ל"ש בחו"ל מ"מ מע"כ דהוי חובת הגוף וכדברי עצמו וא"כ ל"ש כלל לחלק בין א"י לחו"ל ואמאי לא יתחייב, עכ"פ זה אשר חידש וכתב לאחר מכן שם שני"ל עיקר יעו"ש], ולפי דבריו אלו אין ראייה ממה שהביא במהר"ם בריסק דלעולם אפשר לומר דמעשר כספים הוי חיוב גמור, מ"מ בחו"ל אינו חייב כלל, וע"כ לא אמרי' בגמ' דבבל זוכין לעשירות משום מע"כ דהא בבבל באמת אינו נוהג. ודו"ק.

ובדברי המהר"ם בריסק יש להעיר עוד, שכן הביא ראייה כבר בהגהות יעב"ץ שם בשבת קי"ט להדיא, אולם עיין שם מה שצויין בסוגריים 'עי' בביצה ל"ב ב ע"ב עתירי בבל וכו' ולק"מ', ואולי הכוונה דשם בביצה מבואר דבני בבל אינן נותנין צדקה, וא"כ אפשר דבאמת מחויבין במע"כ אלא דאינן נותנין, וא"כ אין שום ראייה ממה ששאלה הגמרא בשבת בני בבל במה זוכין ודו"ק.

* מרשימות

יב

שיווי השמות בנשואין

בספר 'זכרון אבות' סימן ס"ט בתשובה מהג"ר אליהו מנחם גאיטיין זצ"ל (הגאב"ד העדיעס, ומתלמידי מרן הכתב סופר זי"ע), בנידון צוואת רבי יהודה החסיד הביא מספר כרם שלמה היתר למי שרוצה לשדך בתו לבחור אחד ששמו כשמו, ע"י שישנה שם החתן לשם אחר, וכתב שגם הגאון בעל חתם סופר עשה גם כן למעשה, וכתב ע"ז שם 'ומאד תמהתי על זה דנראה שהוא בהעלם עין מהם צוואת ריה"ח סימן ז"ך שכתב, ואם נשאת ישנה שם האחד וכו' אולי יש תקוה, משמע דוקא אם כבר נשאת יעשה כן, אבל לא לישא לכתחילה עי"ז' עכ"ל.

ובדבריו עיין גם בשדה חמד (מערכת חתן וכלה אות ה') שהביא מספר רוח חיים דההיתר לשנות הוא דוקא לאחר נשואין, אבל לכתחילה אין לעשות כן, וכן בשו"ת זכרון יהודה מהדו"ת סימן קמט יעו"ש.

אלא דבאמת יש ליישב בפשיטות, דאדרבה אי משנים רק לאחר נישואין אז 'אולי יש תקוה' משא"כ בעת השידוכין אפשר לשנות ולהנשא לכתחילה, וכן מובא בספר שלחן העזר (סימן א' ריש סעיף טו).

והלום ראיתי לשון קדשו של מרן החתם סופר (אגרות סופרים סימן כה) כי כל מה שלא נזכר בספר חסידים עצמו כי אם בצוואתו אין לחוש כי אם לזרעו ממשפחת החסיד זצ"ל אבל האמור בספר חסידים עצמו בסימן תעז מעניני זיווג יש לחוש לו עכ"ל"ק, ובאמת בספר חסידים גופא לא נזכר ד'אולי יש תקוה' אם ישנה, ומיושב היטב פסקו של החת"ס דאפשר לשנות אף לפני הנישואין.

[ובדבריו אלו יתייבב גם כן ע"נ מה שנשאר בצ"ע (במנהגי בעהח"ס החדש פ"ג את ד' בהערה) על הא דכתב החת"ס בשו"ת אהע"ז ח"א סימן קט וז"ל, ובאמת לא מצאתי חשש זה בספר חסידים כלל כ"א בסימן תעז שם נאמר דלא ישאו האב והבן ובן הבן שלשה נשים ששמות שלשתן שוות ותו לא נמצא דבר וזהו חבורו של ר"י החסיד ש"מ דליכא קפידא במידי אחרינא עכ"ל, וצ"ע דהא בצוואה משמע דאסור אף בלא

משולשים, ולפי הנ"ל דהצוואה נאמרה רק לזרעו א"ש. – וע"ע בשו"ת חת"ס חלק יו"ד סימן קל"ח על הא דכתב בצוואת ריה"ח יש סכנה לבונה בית אבנים וכו' דטוב יותר שלא לחוש לדברים האלו וכיוצא בהם כלל, דברים שלא הוזכרו בש"ס ופוסקים ולא ר"י החסיד חתום עליה וכדמוכח ממה שכתב בעצמו בספר חסידים סימן תס"א יעו"ש ואכמ"ל].

(ב) עוד שם. טעמו של ריה"ח דאם שם הכלה כשם חמותה אח אפשר לקרוא לבתו אח"כ כשם אימו וכן חתן יעו"ש, וכבר הקדימו בזה המהרי"ל בסימן י"ז עי"ש, אלא דהעירו עליו דלפי"ז דוקא אם חמותה תשנה השם יועיל, דאז עכ"פ את שם החדש יוכל ליתן לבתו, משא"כ אי החתן או הכלה ישנו מה יועיל בזה.

(ג) עוד שם. וגם אנוכי הבאתי ראיה [דהצוואה נאמרה רק לזרעו אחריו] בע"ה ממנחות כ"ט ע"ב רמי בר תמרי דהוא חמוה דרמי בר דקולי' עכ"ל. – עיין בהגהות מהרש"ם על הצוואה דאין להביא ראיה משם דחמוה היה קרוי ראמי, ובשדי חמד שם דן ג"כ וכתב דישנה גירסא רבי בר תמרי דהיא רמי בר דיקולי ולא נזכר מלת חמוה, ולפי"ז אין שום ראיה דרך לזרעו נאמרה.

(ד) עוד שם. 'אולם עכ"ז נראה דגם הגאון בעל חתם סופר חזר בו [מפסקו לשנות שם החתן] שהרי ידענו כי יש לו חתן מהו' משה אמשטרדם נ"י ולא שמענו שהיה משנה שמו, משמע שאין לעשות כן' ע"כ. – כוונתו לרבי משה ליהמן מאמשטרדם זצ"ל, ובאמת הוסיפו לו ונקרא רבי משה "טוביה", ראה באגרות ספרים (כתבי רש"ס סימן כ"ד בהערה) '... צוה ק"ז חתם סופר ז"ל... שיוסיף לעצמו עוד שם על שם משה...' וכן עיין עוד בזה בלקוטי הב"ח ח"ה דף ק"ט ע"ב, אגרות ספרים (כתבי החת"ס) סימן כ"ה, סימן כ"ט ובספר זכרון למשה סימן ט"ז.

הערת הגאון רבי ישראל וועלץ זצוק"ל

ראיתי בירחונכם מאמר בדין שיווי שמות בנשואין, הנני מוצא לי לחובה לעורר את לב תורתכם ויראתכם, לעיין בספר משנת אליעזר (טורקא) מהדו"ת סימן כט בארוכה בבקיאות נפלא בזה, וכן בתל תלפיות משנת תרע"ט אות קטו או אות קב ג"כ באריכות גדולה בזה.

ומה שכתב במאמר הנזכר כי רבש"י מרן החתם סופר זצ"ל חזר מפסקו לשנות שם החתן של 'משה' שיקרא בשם 'משה טוביה', יעוין בשו"ת אבן יקרה אבה"ע סס"י ט"ז

כותב בזה"ל 'מי לנו גדול מאדונינו של ישראל הראב"ד ז"ל שבעל ההשגות רבינו אברהם בר דוד ז"ל היה חתנו של הראב"ד השני והוא רבינו אברהם אב"ד בר יצחק בעל המחבר ספר האשכול (והוא שמכנים אותו קצת מהראשונים אב"ד, ועיין רשב"ץ נדה סוף פרק כל היד) הרי לפנינו ששני אלו עמודי העולם לא חשו לזה, וכל אלה הנה הנם ראיות ברורות וחזקות לדברי הנודע ביהודה מהדו"ת סינן עט, אך מ"מ המנהג להחמיר ועל כן צוה מרן החת"ס ז"ל להחתן משה ליהמן שיוסיף לעצמו עוד שם טוביה.

ויעוין שו"ת פרי השדה ח"א סימן סט שהמציא דבר חדש, דרבי יהודה החסיד שהקפיד על שווי שמות כיון דחששא הוא רק משום עין הרע, ועין הרע שייך רק אם דרים יחד כלה וחמותה, כמו שהיה בימי הגמרא דדרך הבן לדור אצל אביו, כדמשמע במסכת בבא בתרא דף קמד ע"א, משא"כ היכא שאין דרים יחד הבן עם אביו ליכא קפידא בשווי שמות הכלה וחמותה, והוא הדין בשווי שמות חתן וחותן ג"כ רק אם דרים יחד, וסיים שם דהסכים עמו בזה האי סבא קדישא מרן הגה"ק מו"ה יחזקאל שרגא הלברשטאם זי"ע האבד"ק שינאווא, עכ"ד.

ומה שציין במאמר הנזכר על מה שכתב בעל לקוטי חבר בן חיים בקונטרס התשובות (בח"ה דף קט), כבר כתב הגאון המקובל בספר זוהר חי פרשת משפטים שמעולם לא ראה מי שעובר על דברי רבי יהודה החסיד ז"ל שיהיה מצליח עיי"ש, ועיין גם בספר חמדת שאול סימן לא מה שכתב בזה.

יג

הערות בספר 'התעוררות תשובה'

א. בשו"ת התעוררות תשובה ח"ג סימן ה' אות ב', כתב דאם נתן שמן בנר חנוכה יותר מן השיעור הוקצה כולה למלכותו, כיון שע"י ריבוי השמן הנר דולק יפה ומאיר ביותר, והביא ראיה לדבריו ממש"כ בשלטי גיבורים מסכת שבת ריש הלכות חנוכה אות ו' [כצ"ל] וז"ל, ואפילו לדברי הסמ"ג שפסק דלדידן אין קפידא לתת שמן בנר חנוכה כשיעור מ"מ מודה הוא דמצוה מן המובחר לתת שמן בנר כשיעור ובכה"ג שהוא כשיעור אסור להנות ממנו עכ"ל, נראה מזה להדיא שגם במה שאינו רק להידור שייך ג"כ הוקצה למצוותו, עכת"ד עיי"ש.

והנה לפענ"ד משלטי גיבורים הנ"ל משמע להיפוך מדבריו דכתב שם, וזת"ד, דמה שאסרו הגאונים מותר בשמן והפתילות היינו דוקא היכא שכבו קודם זמן דאז אסורין כיון שהוקצו למצוותן ואף להסמ"ק דלא בעי' לדידן שיעורא מ"מ מצוה מן המובחר איכא וכו', אבל אם נתן הרבה שמן בנר והדליק הנר עד כשיעור ואח"כ כבה, אז מותר להנות מהמותר דלא הוקצה למצוותו אלא מה שצריך למצוה ותו לא, והיינו שכתבו הראשונים שאם היתה דולקת והולכת עד השיעור הזה ורצה לכבותה או להשתמש לאורה הרשות בידו וכו' עכת"ד.

הרי להדיא מוכח דמה שיותר מן השיעור לא הוקצה למצוותו כלל ומותר לכבותה או להשתמש לאורה, ומה דהביא ראיה מהא דכ' דלהסמ"ג מצוה מן המובחר ע"כ הוי הוקצה למצוה. ע"כ בעינן לחלק דהא הוי 'מצוה מן המובחר לתת שמן כשיעור' והיינו משום דסוכ"ס נתנו חכמים שיעור, ואף דהאידנא לא שייכא מ"מ מצוה מן המובחר הוי כשיעור וע"כ הוקצה למצוותו, אולם מנא תימר דעל הידור מצוה גרידא כגון דא ג"כ הוקצה למצוותו, אדרבה הא כתב להדיא דלא הוקצה וכהנ"ל כנלפענ"ד.

ב. שם אות ג', בנידון אי לא בירך שהחיינו כל שמונה הלילות בשעת הדלקה דיכול לברך גם ביום שמיני, שברכת שהחיינו קאי גם איו"ט עיי"ש, והביא משלטי גיבורים הל' חנוכה בד"ה ומי שלא בירך, וז"ל, ומי שלא בירך ביום ראשון מברך שהחיינו ביום ב' או בשאר ימים כל שהוא מדליק תחילה או כשוראה תחילה, עכ"ל, נראה שסובר שדווקא בשעת הדלקה או ראיה יכול לברך זולת זה לא יברך עכת"ד.

ובשלטי גיבורים מסיק שם בהמשך שכל מצוה הבאה עליו משנה לשנה צריך לברך עליה שהחיינו בתחילת עשייתה, עכ"ל, הרי דעיקר דבריו דלא די דאפשר לברך שהחיינו דווקא בשעת ההדלקה וכמו שהבין בהתעו"ת אלא דזה דווקא אי לא הדליק עד אז נ"ח, אולם אי הדליק ושכח לברך אינו מברך אפילו בשעת הדלקה ביום שני, ופלא דלא העיר זה.

ג. שם אות ו', מסתפק אם מתענה בשבת ר"ח וחנוכה תענית חלום, אי בעי למיתב תענית לתעניתא שלשה ימים, יען שמפני שלכל א' לבדו צריך למיתב תענית לתעניתא, וכתב דלא ראה בפוסקים מי שכתב בזה הענין, עיי"ש מה שמסיק עפ"י סברא ואכמ"ל.

והנה לפי הטו"ז (סי' רפ"ח סק"ג וסי' תקס"ח סק"ב) דס"ל דאם אירע י"ז תמוז ביום א' והוא מתענה בשבת תענית חלום שא"צ להתענות יום אחר, אם כן כ"ש בנידון דידן דעכ"פ יתיב בתענית יום א' בוודאי עולה לו לשלושת התעניות אפילו נימא דצריך ג' ימים להתענות.

אולם באמת הפרמ"ג כתב להדיא (בסי' רפ"ח שם במשב"ז) וז"ל, ופשוט די"ט שחל בשבת והתענה די ביום א' עכ"ל, ומשמע דס"ל כן אפי' להפוסקים דס"ל די"ז תמוז לא עלתה לו דלא כהטור"ז הנ"ל, מ"מ בי"ט שחל בשבת די ביום אחד.

וכ"מ בביאור הלכה בסי' רפ"ח שהביא ד"ז בשם הפמ"ג וש"א בפשטות, וא"כ ה"ה בשאלתינו בשבת ר"ח חנוכה די ביום אחד למיתב תענית לתעניתא ולפענ"ד פשוט, [ועיין בהתעו"ת שם ריש סי' כ"ו שנשנה שוב השאלה דפה], שוב מצאתי בשו"ת רב פעלים ח"א סי' כט שדן בזה בארוכה.

ד. שם סימן יג אות ב', דן ברכבת שהספסלין גבוהין י' טפחים אם נדונים כמחיצה ביניהם וא"א לצרף למנין העומדים בין הספסלין עיי"ש, הנה המחבר סימן נ"ה סעיף י"ב פסק מי שעומד אחורי בית הכנסת וביניהם חלון וכו' ומראה להם פניו משם מצטרף עמהם לעשרה, עיי"ש, וא"כ כאן דאפי' אי גבוהין הספסלין י' טפחים מ"מ רואין זא"ז ויכולין להצטרף למנין, [ואפילו המחמירים שם, עיין בשערי תשובה, מ"מ בשעת הדחק מתירין].

זאת ועוד הפר"ח שם סקי"ג הביא בשם המרדכי, היו ט' בבית ואחד תוך הסוכה בחג נ"ל שהסוכה חשובה כפני הבית שאינה עשויה לתשמיש המחיצה כי אם לשם מצוות סוכה ומצטרפין עכ"ד, ולפי"ז כ"ש כאן דהספסלין בוודאי אינם עשויים לשם מחיצה ושפיר מצטרפין, [והפר"ח שם כתב ע"ז ואין דין זה מחוור בעיני, ואולי משום דמחיצות הסוכה עשויים לשם מחיצה עכ"פ משום מצוות סוכה, וא"כ אפילו הפר"ח יודה בנידון דידן שבוודאי אינם עשויים כלל לשם מחיצה, אולם עדיין צ"ע בזה].

ה. שם סי' כ"ג אות ב', הקשה על הטור"ז (בסי' תק"ע) ביישובו על קושיית הבית יוסף דאמאי קבעו ח' ימים בחנוכה ותירץ דגם בלילה הראשונה נשתייר ממה שהיה ראוי לה ועל אותה השאר היה הנס גם בלילה הראשונה עיי"ש, והק' בהתעו"ת דתנן במנחות שלילי טבת הארוכין חצי לוג היה השיעור ובסוף כסלו אין הלילות ארוכין כבטבת, שתנן לילי 'טבת', אם כן עכ"ח נשאר קצת בהמנורה בכל נר ונר א"כ לא היו צריכין להנס, עכת"ד.

הנה אפילו בלילות הקצרים הי' צריכים להכניס כל השיעור דהיינו חצי לוג וכמבואר במנחות (פ"ח) חצי לוג למה נמשח שבו מקדשין השמן למנורה, וכן בזבחים (פ"ח) דאין כלי שרת מקדשין אלא מלאין עיי"ש, [עיי' בסו"ס תוצאות חיים לר"מ זמבא זצ"ל, אולם תירצו שם לא שייכא לנידון דידן עיי"ש ודו"ק], ובלילות הקצרים לא כיבו המנורה בבוקר, וכדאיתא להדיא בספרי אי מעכב עד בוקר יכול יכבם ת"ל יאירו שבעת הנרות,

וכן הבין הרשב"א (בשו"ת ח"א סי' ע"ט וסי' ש"ט) יכול יכבם כלומר אם קשה לכבות יכבם ת"ל יאירו שבעת הנרות כלומר שיהו מאירין והולכין עד שיכבו מעצמן עיי"ש ברשב"א, ולפי"ז הטו"ז מיושב היטב דהא אפי' בלילות כסליו הוי בעינא למלאות חצי לוג וכהנ"ל ואינן מכבין בבוקר ואעפ"כ נשאר במנורה שמן וזה הוי הנס ומיושב הטו"ז ודו"ק.

ו. שם אות ג', וז"ל וטעמא בעי למה בפורים שחל בשבת פסק המחבר סי' תרפ"ח ס"ו [כצ"ל] כהירושלמי שאין עושין הסעודת פורים עד א' בשבת והטעם כי ע"י סעודת שבת לא יהא היכר לסעודת פורים, ומתיר לישא אשה בפורים ולא חשש לזה עיי"ש שהאריך.

ולפלא שלא הרגיש דהמג"א בסימן תרצ"ו סק"ח בדין נשואין בפורים דן בזה להדיא, וכתב דלא דמי דהתם הטעם דא"כ לא תהא סעודת פורים ניכרת אבל הכא מה בכך אם לא תהא סעודת הנישואין ניכרת עכ"ל ופלא.

ולפענ"ד יש ליישב עוד דמקור הדבר דדוחין סעודת פורים עד יום א' הוא מהירושלמי וטעמו דכתיב ימי משתה את ששמחתו תלויה בב"ד יצא זה ששמחתו בידי שמים, וא"כ שפיר אפשר לשאת בפורים דהא סוכ"ס הוי שמחת פורים שפיר תלויה בב"ד בפרט דכל שבעת ימי המשתה הוא דרבנן, [אולם עי' בשלטי גיבורים ריש מס' כתובות בשם הר' מאיר הלוי דיום א' של שמחת חתן הוי דאורייתא דכתיב ביום חתונתו וביום שמחת ליבו, אלמא דשמחה יום ראשון יש לו סמך מן התורה עיי"ש, ואפי' לו יהא כן מ"מ לא הוי שמחתו בידי שמים לכאורה ומיושב היטב].

יד מכתב

למרן הגר"י קנייבסקי שליט"א

פה בני ברק.

אחר מבוא השלום כיאות וכנכון.

באתי בזה קדם הדר"ק מרן שליט"א להעיר במה שהקשה בקהלות יעקב שבת סימן מא, דאמאי לא מחייבין להרמב"ם קיבוץ דבלה אף משום בונה כמו מגבן.

באמת כבר הקשה כן המגן אברהם סימן שמ ס"ק יז וז"ל, וצ"ע דלמה לא יתחייב בזה משום בונה כמ"ש ס"ס שי"ט גבי המגבן, וצ"ל דלא מקרי בונה אלא כשמכוין ליפותו ולהשוותו עכ"ל.

ולי נראה בס"ד ליישב לפי מה דמבואר ברמב"ם דאף שלא במקום גידולו איכא מעמר, וכתבו בנשמת אדם ובשו"ע הרב בדעת הרמב"ם דשלא במקום גידולו ליכא מעמר אלא דווקא כשעשאו גוף אחד וע"כ דחק לכתוב המקבץ וכו' דהיינו שעשאו גוף אחד, וא"כ הרמב"ם דאיירי שלא במקום גידולו א"כ כשמאסף יחד התאנים וכדו' עדיין אינו חייב משום מעמר, וחיובו בא כשקיבצם יחד דהיינו שעשאן גוף אחד, וא"כ הקושיא הנ"ל היא שקרקע שעשאו גוף אחד יתחייב משום מעמר ואף משום בונה, ל"ק, דהא מבואר באחרונים דאין לחייב בב' מלאכות כשבמעשה אחד פעל רק פעולה אחת ובזה אין לחייב משום ב' מלאכות, וכ"ה בקהלות יעקב (שם) סימן ה' ד"ה ולענ"ד חלוק וכו'.

וא"כ כאן אין לחייבו אף משום בונה, דבאותה מעשה של קיבוץ אין לחייב משום ב' מלאכות, וא"כ אין לחייב רק משום מלאכה אחת ומסתברא דיתחייב משום מעמר דהא זה היה כוונתו לעמר ולחבר יחד דברים הנפרדים, ואתי שפיר.

המתאבק תחת עפר רגליו

משה אלכסנדר זושא קינסטליכער

דרוש ואגדה

דברי אגדה

אלה תולדות נח וכו' (בראשית ו, ט) ועיי' ברש"י שהוקשה לו אמאי הביא הקרא כאן שנח היה איש צדיק, ויובן היטב עפ"י מה שכתב ק"ז בעל הבאר צבי זי"ע, שלולי נח לא היה יכול לבוא מבול לעולם, דהא העולם נברא בשביל התורה שנקראת ראשית ובשביל ישראל שנקראו ראשית ועדיין לא נשלם מטרה זו, אלא מכיון שנח היה צדיק ע"כ הי' יכול להביא המבול, עיין מה שביאר בזה בטו"ד מה שמביא רש"י שאף נח מקטני אמנה היה, וכן מה שהנביא קורא למבול מי נח עיי"ש, ולפי"ז מובן שהתורה השמיענו שהיה צדיק ולכן הי' יכול להביא המבול ודו"ק.

אחרי בלותי וכו' (בראשית יח, יב) עיין בגמרא בבא מציעא פ"ג ע"א מובא בתורה תמימה, ועיי"ש בפירושו בתו"ת דמשמע מהגמ' דדורש בלשון ניהותא ולא בתמימה אמרה שרה עיי"ש, ובאמת אם נפרש הלשון בתמימה ולפי פירוש א' ברש"י "עדנה" היינו זמן וסת נדות, וא"כ צ"ל דתממה איך יכולה לקבל שוב וסתה, והא בריש הפרשה בפסוק ח' מביא רש"י גמ' ולחם לא הביאה לפי שפירסה נדה, וא"כ מה תממה שרה, אולם אם נפרש ששרה אמרה זאת בלשון ניהותא יתיישב היטב.

ולא תתורו אחרי לבבכם (במדבר טו, לט), להבין מה הכוונה אחר לבבכם וכי תמיד הלב חושב רע, ונ"ל לומר בפשיטות עפ"י רש"י בפרשת וירא על הכתוב וסעדו לבבכם, מביא רש"י המדרש לבבכם אין כתוב כאן אלא לבכם, מגיד שאין יצה"ר שולט במלאכים, ומסביר ב'מתנות כהונה' דלבבכם משמע שני לבבות יצר טוב ויצר הרע, לבכם משמע לב אחד, ואפשר לומר דזה הכוונה ולא תתורו אחרי לבבכם, דהיינו לבבכם שני לבבות גם היצה"ר, וע"כ לא תתורו אחרי וזהבן.

והיית אך שמח (דברים טז, טו), אך לשון מיעוט, וצ"ב מה ממעט, ועוד דמדוע בחג הסוכות כתב כך, ונראה לי ע"פ מה שכתב היעב"ץ בסידורו (בדיני ליל א' דסוכות אות ט"ז) וצ"ל ג"כ גילה ברעדה, לפי שבו נידונין על המים שחיי האדם תלויין בהם, עכ"ל. ולפי"ז זה כוונת הכתוב דבא למעט השמחה במקצת מכיון שהוא גם יום דין. (ועיין בדרשות חת"ס דף מב טור ד' ודף מח טור ג').

ועוד יש לפרש דגם כששמחים צריך להיות גבול, ולא להגיע ולהמשיך השמחה לכל גבול כי אז כמובן נשכח מלבנו חובותיו לפני מ"ה, שוב מצאתי זאת בשם הרה"ק ר"א מקרלין זי"ע.

תן חלק לשבעה וגם לשמונה (קהלת יא ב'), ובמדרש רבה שם, תן חלק לשבעה אלו שבעת ימי הסוכה וגם לשמונה ביום שמיני עצרת, ויש לפרש דהנה מטרת הישיבה בסוכה שהיא דירת עראי לעורר אותנו שכל חיותינו בהאי עלמא הוא ארעי, וכל מטרתנו הוא להתקין עצמינו להטרקלין בעוה"ב, וראשית עבודתנו הוא לימוד וקיום תורה"ק שבה נזכה להיכנס לטרקלין, וזה"כ תן חלק לשבעה, דהיינו ימי הסוכה, אם נעמיק במטרת הסוכה אז נזכה וגם לשמונה דהיינו שמחת תורה שהוא ביום שמיני עצרת, נעמיק ונשמח בגופה של תורה כי זה תפקידנו ומטרתנו. [ואולי זה הטעם שקורין קהלת בסוכות מכיון שמוזכר בו ימי החג וכהנ"ל].

תן חלק לשבעה וגם לשמונה כי לה תדע מה יהיה רעה על הארץ (קהלת יא ב') ובילקוט שמעוני (רמז תקפ"ט) תן חלק לשבעה אלו שבעת ימי החג וגם שלמונה הזהר אף בקדושת השמיני.

ונראה לפרש בס"ד, דק"ז המרא"י בשארית ציון לסוכות מסביר, דמדוע דוקא במצוות סוכה אמרינן דמצטער פטור מה שלא נמצא באף מצווה אחרת, והענין דסוכה מורה על קבלת עול מלכות שמים שמרחיקין נדוד לאוהל עראי ומצטערין בישיבה ושינה כדי לקיים מצוות השי"ת, ועתה כשעברו ימים הנוראים וקבלנו עלינו עומ"ש אזי מנסים אותנו במצוות סוכה ואם עושים אותו באהבה ותשוקה רבה אין מרגישין צער, אבל אם מצטער במצוות סוכה זה מורה שאינו מקבל המצוות בלב שלם, אין הקב"ה רוצה בעבודתו כלל וע"כ מצטער פטור מן הסוכה.

ולפי"ז כל מטרת חג הסוכות בכדי שנעבוד אותו בשמחה ובטוב לב, - והנה ק"ז הנ"ל זי"ע בשערי צדק בחידושי אגדה כתב להסביר הכתוב, משתה גדול ביום הגמל, דעיקר קיבול שכר על המצווה היינו כשעושין בשמחה, ובברית מילה שאעפ"י שיש להאב הוצאה בממון וגם מצערין התינוק אעפ"כ עושה הכל בשמחה, וז"ש, ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל, להורות שעשה מצוות השי"ת בשמחה רבה, ואז הוי עיקר קיבול השכר כהנ"ל.

ואפשר דכוונת המדרש בקדושת השמיני הוא ברית מילה שביום השמיני, וכמו שמובא במ"ר שם, וזה כוונת המדרש, כשנעיין ונדע מה עיקר כוונת ישיבה בסוכה ובפרט מה ההלכה דהמצטער פטור שאינו בשאר מצוות, ונגיע למסקנא דהעיקר לעשות

בשמחה ובתשובה, אז נדע להבין ול'היזהר אף בקדושת השמיני', שאעפ"י שיש הוצאה וצער לתינוק כהנ"ל מ"מ יעשנה בשמחה וזה עיקר קיבול השכר וכהנ"ל.

והנה בכתבי ק"ז הבאר צבי זי"ע ראיתי לפרש, כך היא דרכה של תורה וכו' ואם אתה עושה כן אשריך בעוה"ז וכו', ופלא, ופי' ע"ד משל הידוע לאחד שנוסע ליריד אינו חש על שום טרחא כיון דהעיקר אצלו להרויח כן יהי' אצל האדם שנוסע כמו על היריד לקנות מצוות ומע"ט לא יחוש על כל הסיבות בעוה"ז, רק שירויח הרבה תורה ומצוות, ואז אשריך בעוה"ז וטוב לך בעוה"ב עכת"ד, דהיינו כיון שיודע כי עוה"ז אך מעבר הוא יקבל הכל בשמחה כי העיקר העוה"ב וקבלת השכר שם, והנה כמו שהבאנו למעלה שסוכה מורה באמת על העראי שבעוה"ז, וא"כ זה מזכיר לנו שצריך להיות בשמחה אעפ"י שישנם טירחות ותלאות וכן גם בבירי"מ כהנ"ל.

וע"ז מסיק הכתוב 'כי לא תדע מה יהיה רעה על הארץ', ואם נזכור תמיד שאך פרוזדור הוא יקבל באהבה גם הרעה שיבא ח"ו על הארץ והבן.

ר' זירא אמר עד חצות לילה היה מתנמנם כסוס וכו' (ברכות ג ע"ב), ופירש"י עוסק בתורה כשהוא מתנמנם, וקצת יש לדקדק דהא כתיב 'קדמתי בנשף ואשועה' ומשמע שאמר תפילות ולא למד תורה, וכן יש לדקדק על רב אשי דאמר עד חצות לילה היה עוסק בתורה וכו', וכן הא דאמר ר' אחא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא כנור היה תלוי וכו' וכיון שהגיע חצות לילה וכו' מיד היה עומד ועוסק בתורה עד שעולה עמוד השחר, והא כתיב 'חצות לילה אקום להודות לך' משמע שלא למד תורה אלא הודה להקב"ה בשירות ותשבחות, וקשה לומר שתחילה התפלל ואח"כ למד תורה דקרא 'אשועה' ו'להודות' משמע שכל הזמן התפלל ולא רק שבתחילה התפלל וצ"ע, אח"כ מצאתי שעמד ע"ז כבר בספר חדשים גם ישנים.

אמר ר' אחא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא כנור הי' תלוי למעלה ממטתו של דוד וכו' (ברכות ג ע"ב), משמע שמספר מעשה שהיה דבר יום יום,

וא"כ איך מסיים, כיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמים אצלו אמרו לו אדונינו המלך עמך ישראל צריכים פרנסה וכו' אמר להם לכו ופשטו ידיכם בגדוד, וכי בכל יום ויום נכנסו החכמים בשביל פרנסה ובכל יום פשטו ידיהם בגדוד וצ"ע.

שוב מצאתי זאת בענף יוסף בשם סמיכת חכמים, ומתרץ שהם נכנסו גם לעניינים אחרים אלא שפעם נכנסו גם לזה, ונ"מ למסבר קראי.

בגמ' מפני מה לא נאמר נו"ן באשרי מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל וכו' (ברכות ד ע"ב), וכתב הצ"ח וז"ל, ויש לדקדק ואטו כל האלפא ביתא

מי לא אית בהו פרעניות גדולות וכל מגילות קינות מיוסדים כלם בא"ב, ומה גריעותא מכל שאר האותיות, וגם עלינו ליתן טעם וכי מזמור א' יש בתהילים המסודרים עפ"י א"ב ולא דילג מהן אות נו"ן אף שיש בה מפלתן של שונאי ישראל ומדוע דוקא בתהילה זו חשש דוד לזה ודילג הנו"ן עכ"ל.

ולפענ"ד אפשר ליישב כי הכוונה שבאמת דוד הכניס אות הנו"ן הפסוק נפלה וכו', אלא שאח"כ הוציאוהו מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל [ובעין זה מרומז בס' חדשים גם ישנים ובבית ישראל], ולפי"ז מיושב שני דקדוקי הצל"ח הנ"ל האחד שבכל האלפא ביתא אית בי' פורענות, אולם דוד לא כתב פורעניות, משא"כ באות הנו"ן שדוד כ' מפלתן וע"כ מחקוהו, וכמו"כ הדקדוק השני שבכל המזמורים דוד לא דילג הנו"ן מפני ששם הוא לא כתב ממפלתן וכהנ"ל והבן.

הספד להקמת מצבה - לאמו מרת אלישבע דבורה ע"ה

שנלב"ע ביום כ' שבט תשל"ו

בבואנו היום במלאת השלושים להקים מצבה על קברה של אמנו היקרה, עדיין קשה להעריך את אבדתנו הגדולה.

'למה אירע בימי רע עון יעקב יסבוגי', מדוע אני מפחד בימי רע דהיינו בבא הפטירה, 'עון יעקב יסבוגי', כי מתיירא מפני דין וחשבון והעונש בעולם הבא, דידוע שבשעת פטירת האדם נופל פחד גדול עליו, גם אם כל ימיו היו קשים מאד, אפילו איהו לא חזי מזליה חזי.

אבל אמנו, ראינו באיזה שלוה קבלה עליה את הדין בידעה ללא ספק כי ימייה קרבים, וכל זאת ראינו מוכחת על הרגשתה כי היא מחזירה נשמה זכה וטהורה.

ועל מה דאגה כן, כפי שמוכח בתוה"ק 'ויבוא אברהם לספד לשרה ולבכותה' (בראשית כג, ב), לכאורה היה צריך לומר 'על שרה', והכוונה שמעתי עפ"י הפרקי דרבי אליעזר, שרה כששמעה שלקח אברהם את יצחק לעקידה היתה בוכה ומייללת עד שתצא נפשה, ולכאורה מה בכתה כל כך אם זה היה ציווי הקב"ה.

אלא הכוונה, הנשים במאי קא זכיין שמנהיגים בניהם לבני כנישתא, וזה היה בכיית שרה אמנו על שלא תזכה לגדל את בנה, והיינו שאולה ממנה מצוה רבתי זה, וזה הפירוש לספור 'לשרה' ולא 'על שרה' דאין אומרים בפני המת אלא דברים של מת, ולכך ספדה בהא גופה שלא תוכל לקים מצוות ומעשים טובים.

וזתן כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו, מה הכוונה שדווקא באדם כשר, ואולי דהרי אדם כשר מה הבכיה, והרי זוכה לעלות לשכון תחת גנזי מרומים, אלא דהבכיה הוא שאותנו עזב לאנחות ותורה ומצוות שפעל בעוה"ז חסרים, ושמה נהנים כולם, ובכיה כזו הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו.

וכוונה אחרת ביאר זקני בעל ה'באר צבי' זי"ע, דהבכיה על אדם כשר הוא לעורר לתשובה בזה שמעוררים מעשיו הטובים, ובכיה כזו הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו.

ובזה אפשר לבאר הכתוב 'ויצב יעקב מצבה היא מצבת קבורת רחל עד היום הזה' (בראשית לה, כ), ומה ההרגשה 'עד היום הזה', אלא דהרבה מעמים להקמת מצבה ובפרט למנות שבחיו, דמה הנאה לנפטר אחרי שהוא כבר בעלמא דקשוט ורחוק מכל עניני הכבוד,

אלא דהכוונה שבזה שהקימו המצבה וכן השבחים ומזכירים מעלותיו של הנפטר מעורר אותנו להמשיך בדרכיו, וזה עילוי נשמת הנפטר.

ואולי זה הכוונה על המובא דההספד מציל הנספד מנהיגם, דהמת הוא כבר במדרגת עומד, אלא דע"י ההספד וההתעוררות בתשובה יש זכות לנפטר וזה מציל.

וזה הכוונה עד היום הזה, דאין הכוונה דווקא על המצבה גופא, אלא על התוצאות דהיינו שיזכרו מי היתה רחל אמנו, כוונה זו שהייתה ליעקב אבינו היא קיימת עד היום הזה.

היום בעמדנו לפני מצבתה של אמנו הבלתי נשכחת, נשים ללבנו הצניעות והפשטות ומסירות נפשה לתורה ולחסד, ישרות וענווה שאיפיונה בכל דרכיה, וכל זה יהא לעילוי נשמתה, כי זה כל מה שאנו יכולים לעשות לה ברגע זה, וכדכתיב 'ובגדי הקודש אשר לאהרן יהיו לבניו' ר"ל שהמדות טובות ומעשים טובים שמתלבש ומתנהג האדם יהיו לבניו, ובוודאי גם היא תגמול לנו על כל זה ותהיה מליצת יושר עבור כולנו כפי שראגה לכולנו בחיי חיותה, ובלע המוות לנצח ומחה דמעה מעל כל פנים אמן ואמן.

הספד להקמת מצבה - לזקנתו מרת פעסיל רוזנפלד ע"ה אשת זקנו הרה"ח רבי מנחם מענדל זצ"ל נלב"ע ד' דחומה"ס תשל"ז

ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה ותמת שרה בקרית ארבע
היא חברון בארץ כנען ויבא אברהם לספד לשרה ולבכתה (בראשית כג, א-ב).

הדקדוק מה שמדגיש מקום פטירתה, ויש לתרץ, דמי שנמצא כל ימי חייו במקום אחד
ועוסק שם במעשים טובים, וזוכה לנהל בית נאמן בישראל, כשבא יום פטירתו
הכלסופדין ובוכין לו, לא כן מי שמיטב שנות צעירותו חי במקום אחד ונפטר במקום אחר,
הרי יש משנה חיוב להספידו כי אין הכלמכירין אותו, וזה הכוונה, דשרה אמנו רוב שנותיה
היתה בחרן ובארץ פלשתים, וע"כ מדגישה התורה מכיון שנפטרה בקרית ארבע היא חברון,
בארץ ובעיר שלא הכירה, דווקא לכן היה צריך אברהם לספד לשרה ולבכתה, וגם מיושב
הדקדוק אמאי לספד ואח"כ לבכתה.

זה הענין אפשר לומר גם על זקנתי, רוב שנותיה היתה בחו"ל, ובארצות מי לא ידע את
שמעה, מי לא ידע את הבית הגדול בשם רבי מענדל רוזנפלד, בית של תורה בית של
חסד בית של מעשים טובים, בית אשר היה למופת בחינוך הילדים בעוד שאראד עוד היתה
עיר חלשה מבחינת היהדות, וניהלו בית של מופת בהשראת זקניו הגדולים וזקנתי מהבית
הגדול של רבי משה מושקוביץ מסטרימבה, אשר מי יודע היום כבר להעריך או שיהיה
מושג מבית זה, שהיה בו תורה וגדולה כאחד, לנו עוד היה הזכיה לשמוע מפעם לפעם
איזה פירור ידיעה מבית גדול זה, מה שסיפרה לנו זקנתי הנפטרת, במצב כזה בוודאי ישנו
חיוב מכופל, ויבא אברהם לספד את שרה ולבכתה.

אבל זה היה אברהם שהכיר אותה ברוב שנותיה, אולם מה נאמר אנן שלא זכינו להכירה
אלא בשנותיה האחרונות עלי אדמות.

ויש להקשות מה שאמר הפסוק 'חיי' לשון רבים, וכן מה שחזר פעמיים 'ויהי חיי שרה'
- 'שני חיי שרה'.

אלא מי שנמצא במקום אחד ובמצב אחד ועומד בתומתו, אין החידוש גדול כל כך כמו
מי שמשתנה עתותיו ומשנה מקומותיו ונודד ממקום למקום ועומד בתומתו
ובצדקותו זה החידוש והחשיבות, וזה מרמז תורתנו 'חיי' לשון רבים, וכן שחזר פעמיים
על 'חיי', דהיינו שהיו שתי פרקים וחיים שונים זה מזה במשך ימי חיותה ואעפ"כ הכל
שווין לטובה כמו שפירש רש"י.

כן בזקנתי, איזה הבדלים בימי חייה, בעשירותה בבית אביה ואח"כ נדרה בימי מלחמת העולם הראשונה ואח"כ שוב בעשירותה ושוב נדודיה בעלייתה לארה"ק, ובכל הזמנים ובכל התקופות עמדה על משמרתה ללא זיו וניהלה את ביתה בכשרון ובצדקות, הכל שווין לטובה, לא העניות העבירותה על דעתה ולא בעשירותה היה ו'ישמן ישורון ויבעט', אלא אדרבה ידעה תמיד לנצל את עשירותה לטובת אחינו בני ישראל די בכל אתר ואתר.

ויצב יעקב מצבה על קברתה הוא מצבת קברת רחל עד היום (בראשית לה, כ), אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הטובים הן הן זכרונם, נפש היא מצבה, אלא דהסיבה להקמת מצבה ולחרות שבחיה עליו, אשר למעשה היא כבר בעלמא דקשומ, ונפסק עוד בשו"ע שמותר בהספד להפריז קצת על המדה ואמאי, אלא דהענין שילמדו מדרכיה וילכו בעקבותיה, וזה מטרת ההספד יקרא דחיי, וזה גם מטרת המצבה להזכיר לכל מי שיבוא להשתטח על קברה את דרכה ודמותה של אם בישראל, היא מצבת קבורת רחל, המצבה היא התזכורת לעם ישראל עד היום הזה לדעת ללכת בדרכיה של רחל אמנו.

כשעומדים אנו ליד מצבתה של זקנתנו היקרה ניזכר ונשנן לעצמנו, מה היה דרכה ומה רצתה מאתנו, 'זרע קודש מצבתה' אמר הנביא ישעי', שהמצבה גירום כי יהיה זרע קודש, שנדע להמשיך את דרכיה וזוה נעשה טובה לעצמינו וטובה לנפטרת אשר בזה תעלה מעלה מעלה בעולם העליון.

'עון' והדר לבושה' המצוות ומעשים טובים היא לבושה הרוחני שבו התלבשה לאחר שנפטרה מבגדיה הגשמיים ולכן 'ותשחק ליום אחרון' בשקט ובשלווה הלכה למנוחות עולמים, ומה בקשה בימיה האחרונים, רק שלא תהיה למעמסה על בני משפחתה וזה היה כל דאגתה.

ומדוע, כי 'פיה פתחה בחכמה' פיה שימשה לדברי קדושה, ניזכר רק באיזה חמימות אמרה ושיננה את הפרקי תהילים, 'ותורת חסד על לשונה' כי כל חייה הקדישה לצדקה וחסד.

'צופיה' הליכות ביתה' כמו שביאר זקני בעל ה'באר צבי' זי"ע כי בית הקברות נקרא בית מועד לכל חי, היא תמיד זכרה את סוף האדם, ולכן 'ולחם עצלות לא תאכל' לא תאכל בעולם העליון נהמא דכיסופא כשעלתה לגנוי מרומים, ופגשה שם בוודאי בגדולים וצדיקים שהחזיקה בהם כל ימי חייה.

ולכן בקשתנו שתעוררי רחמי שמים ותמליצי טוב בעד כולנו ובלע המוות לנצח ומחה דמעה מעל כל פנים אמן ואמן לצרותינו די.

הספד בלווית אביו מוהר"ר דוב זצ"ל

יו"ר כולל "אהבת ציון" זיבנברגן

ביום ערש"ק ה' אב תשס"ז

ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך - היה לנו וקיבלנו כזה מתנה אבא, והרבה שנים שימש גם כאמא וגם כסבא ומורה דרך - היום איבדנו את כל זה - יהי שם ה' מבורך.

אצלו ראינו את הדוגמה של הצדקת הדין כשעמד ליד מיטת בן זקוניו - אחי ר' יצחק אהרן זכרוננו לברכה, הוא לא אמר מילה, הצדיק עליו את דין שמים, הסתכל רק על העתיד - לדאוג הלאה לבית ולנכדים, אף פעם לא בכה על השברון ועל האבידה אלא רק עשה והתבונן לראות איך אפשר להמשיך הלאה, להיות לא רק סבא אלא גם אבא לנכדים.

אני יודע שאף פעם לא רצית שידברו בשבחך, אבל צדק לפניו יהלך - זה נאמר לבר, כל אחד יודע, איך שהוא דאג כשכבר כמעט לא יכול היה לדבר, שאל אם כספי החלוקה של הכולל מסודרים, כי החשבוניות לא היו אז כל כך מסודרים והוא דאג שהחלוקה תתקיים בזמנה וחוז' מזה לא התעניין בשום דבר אחר.

טאטע, אתה מגיע לעולם העליון במח תיפגש עם אביך זצ"ל הרי אתה דאגת לו בכזה מסירות נפש, כיבדת אותו, ונשאת הלאה את המורשת שלו. האחרון מאותו דור נאבד מאיתנו - יתומים היינו ואין אב - עכשיו איבדנו גם את אבי וגם את זקני זצ"ל, תפגוש למעלה גם את אמך האשה הצדקנית, ותפגוש גם את רבותיך הגדולים שזכית ללמוד אצלם, גאב"ד מארש-וואשארהעלי, גאב"ד סעקעלהיד, גאב"ד פרעשוב, ה' יקום דמם, גאב"ד פרשבורג, רבך הגדול מהרי"ץ דושינסקי שלמדת אצלו עוד בחוסט, וכן את כל המשפחה שכבר בעולם האמת, האחים שנהרגו עקדה"ש והאחיות שאיבדת פה, ותפגוש את בן הזקונים שלך, תקרעו עולמות ותהיו מליצי יושר בראש ובראשונה על אלמנה השבורה שלך שבמסירות נפש שימשה אותך יותר מחצי יובל שנים, עליה ועל ילדיה ונכדיה, עלינו ועל הכלות שהיו כמו בנות, ועל הנכדים והנינים, ובפרט תהיה מליץ יושר לנכדים שהיו אצלך כמו ילדים בדאגתך להם, שהם איבדו עוד פעם אבא.

ברצוני לבקש מחילה, כי ודאי לא יצאנו ידי חובה, בפרט כשאנחנו נזכרים מה שאתה עשית לכולנו, היה לך תמיד לב רחום וחנן ודאי תמחל לנו, תהיה מליץ יושר על כולנו ועל הידידים והקרובים והמשפחה והשכנים, שכל כך הרבה עזרו ודאגו לך, וכן לבני הכולל וליוצאי הכולל, שעשרות שנים מחייך הקדשת לרווחתם. ובלע המוות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים ונאמר אמן.

הספד להקמת מצבה - לאביו מוהר"ר דוב זצ"ל

תמוז תשס"ח

לא איש דברים אנכי. עד עכשיו היה זמן שע"פ הלכה לא יכולתי להגיע לכאן, ולבטאות את הצער.

כמו שהזכירו מקודם, "עדה המצבה הזאת" - מיותר לומר שעצם שהמצבה עומדת במקום הזה, ולא במקום אחר*, מבטא את כל המהות של אבי, שתמיד חשב רק על האחרים.

אני נזכר כשנפטר אחיו ר' אהרן ז"ל, ונשארו יתומים בבני ברק, כמה לילות לא ראינו אותו בכלל בבית, הוא נסע לב"ב בשביל לסדר את העניינים. מי מדבר על המסירות לאביו ולאמו - ימים שלמים שלא ראינו אותו בבית, אחרי יום שלם של עבודה, ככה חשב תמיד רק על האחרים, רק לעצמו לא היה צריך כלום.

הייתי איתו ברגעים הקשים של יציאת נשמה כשאיבד את זוגתו ע"ה, הוא רק אמר מה יהיה איתכם עם הילדים, בכלל לא חשב על שהוא נשאר לבד בבית, רק על זה הייתה דאגתו, זה היה המילים הראשונות שאמר, מה יהיה איתך, מה יהיה עם יצחק אהר'לה ז"ל, אף פעם לא היה צריך לעצמו כלום, תמיד רק לאחרים, הן בעת שמחה, והן בעת צער, למשל כשהיה ברית לנין של אחותו בבני ברק הוא הגיע מירושלים, והוא היה הראשון במקום, תמיד היה רק לשני.

שתהיה שליח, ותהיה מליץ יושר לאלמנה - הדודה שעשרות שנים שימשה אותך בנאמנות, וילדים שלך ולכלות, ולנכדים ולנינים ולכל המשפחה המורחבת, שאצלך הם היו כמו ילדים, אף פעם לא ראו אצלך בזה שום נפק"מ, בכל שמחה השתתפת מתחילה ועד סוף, במסירות, בכל מקום ובכל שמחה. וכן תהיה מליץ יושר לידידים ולכולל ולאברכים, איך שהקפיד תמיד בכל ראש חודש, גם ברגעים הכי קשים, שבראש חודש יהיה כסף לאברכים, ואסור לעכב להם אפי' לרגע, וכן את המסירות לחלוקה של הכולל, גם שהיה כמעט בכלות הכוחות, דאג שהחלוקה ליו"ט שבועות תתקיים ושיהיה מדויק, והוא עוד הספיק לחתום על חמש מאות צ"קים, שקשה להאמין שהוא הצליח לעשות את זה, וזה רק ע"י כוח הרצון שלו לעזור לשני.

תזכור אותנו ותהיה מליץ יושר לכולם, ובלע המוות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים, אמן ואמן.

* אביו ז"ל נתן את חלקת הקבר שהיה מיועד עבורו ע"י זוגתו ע"ה, עבור קבורת בנו הרה"ג רבי יצחק אהרן זצ"ל שנלב"ע כ' אלול תשס"ב.

דברי מספד

שנאמרו על פטירת אבינו זצ"ל
שנלב"ע ביום י"ג שבט תשפ"א

הספדים בלוויה בבני ברק

הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א

רב מערב בני ברק

הנביא ירמיהו אומר "מדוע הכיתנו ואין לנו מרפא קוה לשלום ואין טוב ולעת מרפא והנה בעתה", קיוו והתפללו וביקשו שיגיע העת מרפא, והנה בעתה – בעוונותינו הרבים גם כי נזעק ונשווע שתם תפילתינו, מי פילל ומי מילל שהאי גברא רבא ויקרא הרב הגאון ר' זושא יסיים כל כך מהר את תפקידו בעולם הזה, ממש נקרע מאיתנו, אין מילים לבטא את הכאב הנורא והצער של המשפחה המרוממת ושל הידידים הקרובים אשר נקשרה נפשם בנפשו, אוי לנו שכך עלתה בימינו.

דוד המלך כשנפרד מיהונתן אומר צר לי עליך אחי נעמת לי מאד, בזה הוא ביטא את הקשר המיוחד, את הכאב הגדול, נעמת לי מאד, מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד, את אותם מילים אנחנו גם אומרים – צר לנו עליך אחינו ר' זושא, נעמת לנו מאד, כמה נעים היה להיות במחיצתך, הכאב הוא שצריך להפריד, קשה למצוא את המילים לתאר את הדברים הגדולים שהרב ר' זושא פעל בימי חייו, הוא היה רב פעלים וכביר מעש, במעלליו יתנכר נער – בתור בחור בשיבה כבר התחיל את עבודת הקודש שלו, הן כשטיפל בכתבים של זקנו הגדול הגאב"ד

סעבען והן כשהכנים כוחות עצומים כבר בבחרותו לערוך ולסדר ולהוציא לאור את היצירה הכבירה "מנהגי חתם סופר השלם", להשלים ולהוסיף את החסר, בשבתו עם זקני ארץ – ישב עם הג"ר ישראל וועלץ זצ"ל, עם הג"ר דוד יונגרייז זצ"ל, עם הג"ר יששכר דוב גולדשטיין זצ"ל, עם הג"ר יוסף נפתלי שטרן זצ"ל, כל הענקים שהיו דבוקים בתורת החתם סופר, דלה מהם אוצרות וגנוזים שהיה צריך להשלים למנהגים, בפרט אח"כ שהקב"ה עזר לו ומצא כת"י של תלמיד שממנו הרחיב את האוצר והוסיף הרבה מנהגים של מרן החתם סופר, הכנים ראשו ורובו בתורת מרן החת"ס וזה היה כמעט עיקר מפעל חייו של ר' זושא, כל מנהג חקר עד השיתין ניפוי אחר ניפוי, היה לו חוש מיוחד להגיע לכל המקומות הנידחים ומה הרחיב עוד ועוד את מורשתו של החת"ס ותלמידיו, חלק מעמלו כבר יצא לאור אבל עדיין ההעלם גדול בהרבה מהגילוי, השקיע כוחות עצומים כדי להביא טל של תחיה על כל הגדולים מארץ הגר שהיו שקועים בתהום הנשיה וכבר לא ידעו מהם והוא שמע את הבת קול ששואלת התחינה העצמות האלה והוא ענה כן, אני

יראג שתחיינה העצמות האלה, הוא הכנים טל של תחיה בהרבה מהגדולים של ארץ הגר, הדפים את הכתבים שלהם וכתב מאמרים עליהם, זה היה כל המהות שלו, הוא היה חד בדרא בנושא הזה.

הוא עוד ניסה עד התקופה האחרונה להוסיף עוד ועוד אבל בעוונותינו הרבים נקרע מאיתנו באמצע העבודה שנשארה בעיצומה, בלי ספק שהגדולים האלה שעדיין נשכחו מלב מתאבלים עליו, על זה שאיבדו את מי שהיה יכול להחיות אותם ולהכנים בהם רוח חיים במסגרת מכון זיכרון שהקים ופעל גדולות ונצורות, בכל העולם ידעו שיש יהודי שנושא על לוח ליבו את כל הגדולים החשובים כאשר ישא האומן את היונק, נושא אותם על לוח ליבו ומנסה כמה שאפשר להעביר אותם לדור הבא, תכתב זאת לדור אחרון – שלא ישכחו, שזכרו את כל הדמויות הוד שבתקופה הקשה שעברה על כלל ישראל כמעט נשתכח שמם והוא החיה אותם מחדש, כל הגדולים שהעלה אותם מתהום הנשיה בוודאי מתאבלים על האבירה הגדולה ומורידים דמעות כמים – מי יזכור אותנו ומי יחיה שוב את הזכרון שלנו – דער הייליגער חתם סופר וצאצאיו ותלמידיו וכל גדולי ארץ הגר שזכו שהוא יעסוק בתורתם כולם מתאבלים על האי גברא רבא ויקרא, על האי שופרא דבלי בארעא קא בכינא.

על זה היה דוה ליבנו על אלה חשכה עינינו, על אלה אני בוכיה עיני עיני

יורדה מים כי רחק ממני מנחם משיב נפשי, היה לי את הזכיה אבדל לחיים להיות יחד עמו כמעט ששים שנה, התלויתי אליו בכל התקופות של חייו ראיתי את גדלו ואת רוחו הגדולה, את הכשרונות העצומים, את הדביקות העצומה שלו במטרה, את הקשר העצום שלו לעולם שלכאורה נמחק, והיה זה בנפשו להחיות מחדש את המסורה ואת המורשת אבות למען תשאר לדור אחרון, שאף פעם זה לא יעלם חלילה, כל הגדולים האלו בודאי מקבלים פניו כשהוא מגיע למעלה ואומרים לו יישר כח ר' זושא על כל מה שהשקעת למענינו.

רבותי, בין המקבלי פנים יהיה עוד אחד, מי שזוכר את השם ר' מוטי גרבר ז"ל, הוא היה יתום מאב ומאם בקטנותו בלי מגן ומחסה, ר' זושא פרס את כנפיו על אותו אפרוח רך בשנים כאשר ישא האומן את היונק, חנן אותו כל שבת, הגהיג אותו, ניסה למלאות את החלל בחייו, זה רק חלק קטן ממפעלותיו של האי גברא רבא ויקרא, עדיין הזמן כאוב מכדי להתבונן ולהבין קצת את החלל הגדול שהשאיר.

בין המקבלי פנים בודאי יהיה זקנו הגדול גאב"ד סעבען זצ"ל שהוא כל כך השקיע ללבן את התורה שלו, את הסוגיות, את הכתבים – אני לא יכול לשכוח איך שעוד בישיבה הוא היה מביא את הפנקסים הגדולים של זקנו והיה עובר על זה לפענה מה הוא מתכוון ולהעתיק, בודאי הוא יקבל

אותו גם כן בברכה וישאל אותו מדוע מיהרת לבוא בני.

זכה יחד עם זוגתו החשובה תבדל"ח להקים מחנה אלוקים בנין וחתנין רבנן, כולם אהובים כולם ברורים כולם עושים באימה וביראה רצון קונם, זרע ברך ה'.

אני רוצה ר' זושא בהזדמנות הזאת לבקש ממך מחילה, בשמי, בשם כל המשפחה, בשם כל הידידים הקרובים שלך, בשם כל מתפללי הבתי מדרשים – אם לא התנהגו בכבוד אליך כמו שצריך, אם אולי חלילה פגעו בך, תמחול ותענה ותאמר סלחתי, אתה הולך למעלה למתיבתא דרקיעא בודאי תהיה במחיצתם ובקירבה לכל בני ענק שהשתעשעת בתורתם ועשית הכל למען מורשתם, תתפלל בראש ובראשונה על זוגתך החשובה אשת חיל יראת ה' אשר מפרי

כפיכם נמעתם כרם מפואר בבית ה', זכיתם להקים כזה געוואלדיגע בית גדול בישראל שמגדלין בו תורה ויראה, שתהיה בריאה וחזקה שתוכל להמשיך להנהיג את האניה שנשארה בלי רב החובל, תהיה מליץ יושר לילדים החשובים, לחתנים, על שלישים ועל רבעים, שכולם יזכו להמשיך בדרכך להרבות יידישקייט למען כבוד שמו יתברך, תהיה מליץ יושר על כלל ישראל הנתונים בצרה ובשביה, כזו תקופה קשה שעוברת עלינו – ובעד עמך רחמים שאל, כל לבב דוי וכל ראש לחלי, השי"ת כבר ירחם עלינו, יהמו נא רחמיך ה' אלוקינו ראה נא בענינו וריבה ריבנו, שכבר נזכה שיתקיים מי שאמר לעולמו די יאמר לצרותינו די ויהי החודש הזה סוף וקץ לכל צרותינו תחילה וראש לפדיון נפשינו ונזכה לראותך בקרוב ממש בתחיית מתי עמו ישראל ברחמים רבים אמן.

הגאון רבי יוסף מאיר אלטמן שליט"א

גאב"ד חוג חתם סופר בני ברק

רבי זושא שמע את הבת קול, כמו ששמענו קודם, הוא התחיל לחקור ולדרוש מפי זקני הדור, ויהי בפיו כדבש למתוק, הוא הרגיש בזה א געוואלדיגע טעם, וכך הוא חי עם החתם סופר ובית מדרשו, תלמידיו ותלמידי תלמידיו, וכל גדולי אונגריה, הוא היה בבחינה של תלמיד החתם סופר בזמנינו.

בכל מקום בארץ הקודש ובחו"ל אם היה יהודי שהיה לו ריח תורה, ונודע לו שהיה לו סבא גדול לפני שלושה דורות ארבע דורות חמש דורות שבע דורות, והתחיל לטפח אצלו איזה קשר לבית אבות, אבל 'ער האט געמאפט א וואנט', מתי זה היה ומי היה, ורצה לדעת משהו. אז כשהתחיל לברר, אמרו לו בכל מקום, יש בבני ברק יהודי, שקוראים לו רבי זושא קינסטליכער, תברר את הכתובת שלו. וכל אחד מהשואלים שהגיע לכתובת של רבי זושא קינסטליכער, לא זו ביאה לא זו שיבה, הוא יצא ממנו ברוח אחרת, הוא ידע בדיוק מי היה זקינו, של מי היה תלמיד, ומי היו התלמידים שלו, זה היה כוחו וגבורתו, והיה מוסיף לכל אחד מהשואלים געוואלדיגע פנינים על אותו בית אבות שהוא ידע.

אנו נפרדים כעת מגברא רבא, יהודי שכל מהותו חי א תורה'דיגע לעבן, א העכערע לעבן, היה דבוק כסדר בתורה ויראת שמים, כל הליכה, כל מעשה, אם גדול אם קטן, הכל שקול ומדוד בפלס מיוחד, בפלס של תורה ויראה, גברא רבא שמכיל כ"כ הרבה געוואלדיגע ידיעות בתורה והלכה, והוא צנוע, הולך בצניעות הצנע לכת.

נפלה עטרת ראשינו, בוודאי בראש ובראשונה זה קרבן של המשפחה החשובה, המשפחה הרוממה, הרכנית החשובה, שזכו לנטוע כרם מפואר בבית ישראל, וכיוון שנסתלק, פנה זיוה פנה הודה פנה הדרה, אבל האבירה היא גדולה לא רק למשפחה החשובה, זה אבירה של כלל ישראל.

קודם שמענו מהגאון הגדול שהיה ידיו נפשו יבלחט"א הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א מקצת שבחו בענינים שהיה חד בררא, שהיה מעתיק השמועה, אחרי החורבן שעבר על כנסת ישראל את מעבר יבוק, ושתלו את כרם ד' צבקות, מענפים של יתומים ויתומות, ומוזה נתחדש כרם בית ישראל, והנפטר הגדול

כיוצא בזה על מנהגי ישראל, בפרט המנהגים של החתם סופר ותלמידיו ותלמידיו ותלמידיו, כמו ששמענו קודם מהגאון הגדול שהיה חוקר עד השיטין, היה לוקח מנהג, לא לקח את זה מקופיא, היה חוקר ודורש עד השיטין בכל מנהג, וכל דורשי ד' שרצו להתחבר עם מנהגי ישראל, שכידוע יש התעוררות אצל אלפים ויותר יהודים, שדורשים וחוקרים לדעת ענינים מסוימים, איך היה ההנהגה של זקניהם, איך היה ההנהגה של החתם סופר ותלמידיו, איך היה ההנהגה באונגריין, וכידוע, צדיקי בעלזא אמרו שהמנהגים נשאר בביחית תורה שבעל פה. ומי היה התל תלפיות שהכל פונים אליו, זה היה רבי זושא.

הוא סיפר לי, שהוא כתב בספרו על השואלים של החתם סופר, וכתב שם מי הם היו השואלים ומה מהותם, והוא קיבל ע"ז הסכמה יפה מאחד מגדולי הדור, שהיה דבוק בחתם סופר ותלמידיו, ואח"כ כשפגש את הגדול ההוא, הוא ביקש ממנו מחילה, הוא לא ידע מה המחילה, אז הוא אמר לו, כשנתתי את ההסכמה לא ידעתי עד היכן הדברים מגיעים, כמה חשוב עבודתך, עכשיו, כשאני פותח בתשובות חתם סופר, ואני יודע מי השואל 'איז גאר אנדערש די קוק' על התשובה, וממילא רק אח"כ התברר לו

עד היכן הדברים מגיעים, וכך אמר רבא, כי שכיבנא, רבי אושעיא נפק לוותי, דמתרצנא מתניתין כוותיה.

רבי זושא הולך מזוכך, אחר שהזוכך בזיכוכים וזיכוכים, הוא הולך עכשיו לעולם זוכך, לעולם שכולו טוב, אז באים לקבל פניו, גדולי עולם, קדושי ארץ וחסידי עליון, ביניהם הרבה גדולי עולם שיכלו להשתכח לגמרי, אם לא רבי זושא, כמו ששמענו קודם, שממש הציל אותם מתהום הנשיה - בוודאי הם נפיק לקראתך, כשהולך לעולם שכולו טוב, שיהיה מליץ יושר, ושיעורר את הגדולי עולם שיהיו מליצי יושר, בראש ובראשונה, לרבנית החשובה, אשר חלק כחלק יאכלו, ולכל המשפחה המפוארה, ועל עם ד' אשר בחשיכה שריגן, שנצא מאפילה לאורה, מיגון ואנחה לשמחה ויום טוב.

ואני מבקש כעת מחילה ממני, היה תקופה מסוימת שהיה לנו הזכיה שהתפלל בבית מדרשינו בלילי שבתות, כל אחד הרגיש כמה דברים אמורים, שיש פה ת"ח גדול וירא שמים ממעתיקי השמועה, ואעפ"כ אולי לא נהגנו בו בכבוד כראוי, וע"כ נבקש מחילה שימחול לנו, ויעורר את הגדולי עולם שיהיו מליצי יושר, שנזכה כבר לקץ הימים, ובלע המוות לנצח, ומחה ד' דמעה מעל כל פנים, וחרפת עמו יסיר, בב"א.

הגאון רבי יצחק ישעי' ווייס שליט"א

גאב"ד נוה אחיעזר

שנתגלו אז אחר מאות שנים, ור' זישא היה הרוח החיה באופנים כיצד יש לערוך את הספר בצורה הטובה ביותר. זכורני שכשיצא הספר לאור, נערכה בתל אביב מסיבה לרגל ההוצאה, ונואם הכבוד היה הגאון הגדול רבי חיים קרייזווייט זצ"ל רבה של אנטוורפן, וכמדומני שהדברים שאמר אז ראויים וחשובים שיוזכרו כאן לעת הזאת.

פתח ואמר, איתא ביבמות (צז, א) "כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה, שפתותיו דובכות בקבר", ובכן נתאר לעצמנו מה מתרחש בקבר של ר' יצחק מפוזנא, שהניח אחריו מאות תלמידים - רבנים וראשי ישיבות, מיד אחר פטירתו נאמרו מאות שיעורי תורה שהוזכרו בהם דברי שמועה משמו, והיו התלמידים אומרים רבינו ר' יצחק אמר כך וכך, ומיד היה מגיע מלאך להיכלו של רבי יצחק, כי כתוב שלכל צדיק ישנו בגן עדן היכל ובו עוסק בתורה, ומאות פעמים ביום מגיע מלאך להיכלו ומכריז 'רבי יצחק, פתח פיך וידובבו שפתותיך באמירת השיעור שנאמר כעת בשמך על ידי פלוני' והיו שפתותיו דובכות את השמועה. עברו שנים, ותלמידיו גם הם נתבקשו לבית

בפרשת השבוע ויקח משה את עצמות יוסף עמו, כששילח פרעה את ישראל, ויצאו ישראל ממצרים בהנהגתו של משה רבנו, לאחר כל האותות ומופתים שעשה משה לבני ישראל במצרים, לא מספרת התורה שמשה במופתיו ומעשיו הביאו לשילוח זה, אלא מציינת רק שמשה לקח עמו את עצמות יוסף.

מלויים אנו כעת את ידיד נפשי וידיד נעורי הגאון ר' זישא זצ"ל, שהיה מופלג ומופלא בהמון מעלות טובות ובכל התחומים, כפי שהזכירו כבר המספידים הקודמים, אבל חשוב להזכיר כעת 'ויקח משה' הנפטר הגדול ר' משה זישא זצ"ל, את עצמות יוסף עמו, כל ימיו היה עוסק בלקיחת עצמות יוסף, שלא היה יכול לשאת שתורתם ועבודתם של גדולי שוכני ארץ מונחת בקרן זוית, ושמים זכרם ופעלם נשכחים.

זכורני, לפני שנים רבות עבדנו יחד ב'מכון ירושלים' על כתביו של הגאון הקדוש רבי יצחק מפוזנא זצ"ל רבו של המגן אברהם, שעד אז הי' ידוע רק מהפעמים הספורות שמוזכר המגן אברהם את פסקיו, וידעו שהיה מכונה בדורו 'רבי יצחק הגדול', וזכינו אז לערוך את הכתבים

עולמם, ובישיבות נשמעו מפי תלמידי תלמידיו מעט שמועות, ושקט שורר בהיכלו, והיו המלאכים מגיעים רק פעמים בודדות בשבוע לדובב את שפתיו. חלפו מאות שנים ורק מידי זמן היה איזה תלמיד חכם מזכיר את המובא בשמו במגן אברהם, ולכן רק מידי תקופה היו מלאכים מודיעים לר' יצחק, שכעת נאמרת שמועה מפיו בבית מדרש פלוני, ועליו לדובב את שפתיו, והיו מעלים אור בהיכלו, והיה אומר בשיעור את מה שאמרו בשמו בעולם הזה, כך עברו עליו מאות שנים של מנוחה רבה בקבר, והיה רבי יצחק עומד בחלון היכלו – אני לא הייתי מעיז לומר כך, אבל כך אמר רבי חיים קרייזוירט זצ"ל – ומתבונן בקנאה בהיכלות סביבו המוארים ונשמע בהם קול תורה, והוא יושב בהיכלו בחשכה ושקט, ולפתע אחרי מאות שנים מגיע מלאך אחרי מלאך לדובב את שפתיו, והאור בהיכלו שוב מבחיק למרחוק, תמה רבי יצחק 'מה יום מיומיים', הכיצד אחרי מאות שנים של מנוחה, החלו לומר בשמי כל כך הרבה שמועות, משיבים לו המלאכים, בעולם הזה ישנו יהודי שהקים 'מכון ירושלים' להוצאת כתבי יד, ויהודי שני תרם את הממון לעריכת והוצאת ספרך שהיה מונח בכתב יד, ואברכים חשובים יגעו וערכו את הספר, וכעת יצא ספרך לאור ולומדי תורה החלו לומר שמועה מפך יום יום, מה שמדובב שוב את שפתו כבימי קדם. שוו לעצמכם איזה קבלת פנים נלהבת יערוך בשמים רבי

יצחק מפוזנא, לכל אלו שטיפלו בהדפסת והפצת דברי תורתו, וגרמו ששפתותיו שוב ידובבו בקבר.

והנפטר רבי זישא ז"ל היה עמוד התווך בעריכת ספר תשובותיו של רבי יצחק מפוזנא, שקיבלנו כתב יד העתק שנפלו בו כמה שיבושים, והוא התווה את צורת העריכה איך להתגבר על קשיי העריכה, ומצא פתרונות לעריכתו המושלמת. אם כן כעת בין יתר הצדיקים מקדם את פניו רבי יצחק הגדול מפוזנא.

ולא רק הוא, כי הרי ר' זישא היה הרוח החיה בהוצאת מאות כתבי חידושי תורה של הקדמונים, אם בקביעת צורת העריכה של חידושי המהר"ם שיק על מהדורותיהם השונות בכתב יד, כשערך עמי את חידושיו למסכת פסחים, שהיה הכרך הראשון של חידושיו שיצאו במסגרת מכון ירושלים, אם בקובץ המפורסם 'צפונות' ולפני כן בקבצי 'מעייני התורה' ולאחרונה בקבצי 'עלי זכרון', מלבד מה שפירסם בקבצי 'מוריה' של מכון ירושלים.

בנוסף לזה פנו אליו עשרות רבות של יהודים שהיו ברשותם כתבי יד, וכמה מהם קרועים וחסרים, ולפעמים אף לא ידעו מי הכותב, והביאום אליו, והוא ברוב ידיעותיו היה מגלה צפונות מי המחבר, והפליא עצה וייעץ מה דרך העריכה המתאימה, ובעצתו ראו הדברים אור עולם, וכן עמל ויגע להחיות זכרם של כל גדולי וחכמי אוגורן במסגרת מכון

'זכרון' שהקים, אסף כל פיסת ידיעה על כל חכם ועל כל מקום ישוב שם, והדפיס את הספרים הנפלאים על תלמידי החתם סופר, ופנקס המוהל של החת"ס, שבהם החיה והעלה מתחום הנשיה מאות ואלפים מחכמי הונגריה, וגילה צפונות מתולדות חייהם ופעלם.

מאות רבות של צדיקי עליונים מקבלים כעת את פניו במתיבתא של מעלה, כל הצדיקים שבזכותו נתפרסמו דברי תורתם, ונוסף להם מאות צדיקים ששמם נשתקע במרוצת השנים, ור' זישא העלה זכרונם, וכידוע יש נחת לצדיקי עליון, כשאפילו שמם מוזכר בארץ, ובוודאי כאשר מזכירים פעולותיהם בהרכצת תורה ויראה, ור' זישא אצר במוחו אלפי אלפי שמות וידיעות על תלמידי חכמים בדורות הקודמים בכלל, ובפרט של כל הצדיקים שפעלו במדינת אונגן, היכן מונחים שרידי כתבי תורתם ופירסם את הנשכחות האלו בספריו ובמאמריו המרובים, מלבד עשרות הספרים שזכה להוציא לאור במסגרת מכון 'זכרון' ובאכסניות אחרות. בטוח אני שרוכב בערבות שש ושמח על נפש נקי וצדיק הבאה אליו כעת, ויחד עמו שמחים

וששים לקראתו אלפי גדולי ישראל שוכני מעלה ששמם ותולדותיהם ואור תורתם זרח בזכותו - רבה השמחה כעת בפמליה של מעלה.

אבל כאן בעולם הזה אנו שבורים ורצוצים, מי יתן לנו תמורתו, הרי זו אבידה שאין לה תמורה, ר' זישא נלקח וחכמתו וידיעותיו עמו, רב הכאב וגדול מאוד החסרון שאין מי שימלאנו.

נחמתינו היחידה הוא כמה שהניח אחריו בית מלא, זרע ברך ה' ההולכים בתורת ה', שזכה לזה כשאלמנתו החשובה עוזרת ועומדת לימינו להקמת בית נפלא זה, והרבה עבר עד שזכה לזה, כידוע שעבר תקופות קשות מאוד, והוא והרבנית עמדו בגבורה ובאמונה שלימה בנסיונות בתקופה קשה זו, עד שזכו לראות פרי בעמלם, והקימו יחד את הבית הגדול לתפארת עם ישראל.

יעזר השי"ת שיתן כח לאלמנה החשובה ולבניו היקרים, להתחזק ולהתגבר על האבידה הקשה, ובהמשכת דרכו - דרך התורה, ינוחמו, עד שבמהרה בימינו נזכה לתחיית מתי עמו ישראל אמן.

הגאון רבי משה בנדיקט שליט"א

גאב"ד חוג חתם סופר – זכרון מאיר

כבר שמענו דברים והזמן נהיה מאוחר, אני יוסיף ביהודה ועוד לקרא, חשבתי כשאני עומד פה שהתואר המתאים להנפטר החשוב, המחונן שלנו הרב הגאון ר' זושא הוא 'איש חמדות', כמו שהזכירו מקודם, אני רוצה להזכיר את הפסוק 'נעמת לי מאד', היה נעימות לעמוד בתוך הד' אמות שלו.

כתוב מהגר"א שהעבודה הכי גדולה בעולם הזה היא תיקון המידות, אדם שנעים לעמוד בתוך הד' אמות שלו זה העבודה הכי גדולה.

על כל מה ששמענו כאן על העבודת הקודש, אני חושב בקצרה אפשר לומר בפה מלא, ישר כחך ר' זושא, הרמת את הדור, קשרת אותנו לדורות הקודמים, כמו שידוע שהחתם סופר החשיב את הענין של להעביר ולדבר על הדורות הקודמים, ולכן מזכיר כל אחרון, ידוע ממרן החתם סופר שכל רב חוץ ממה שיש לו שולחן ערוך צריך שיהיה אצלו לוח מנהגים, ר' זושא זיכת אותנו שאנו יתמי דיתמי שלא היה לנו קשר לדורות הקודמים, אחרי שהוקמו קהילות של אברכים שנשארו לאחר החורבן היה חסרון

גדול בידעת איך המנהגים, איך התנהגו אבותינו בקהלות שלנו יוצאי הונגריה, ואתה ר' זושא זיכת אותנו, כשהגיע ראש השנה קיבלנו לוח וידענו איך להתנהג, זה היסוד של בית ישראל לילך בדרכי אבותינו, הקב"ה יחזק אותנו שנצליח ללכת בדרכי אבותינו ובדרכי אמותינו שר' זושא יש לו זכות גדולה בזה ולא ישמע שוד ושבר בגבולנו.

כתוב בפסוק בפרשת וזאת הברכה (דברים לג, כה) 'וכימך דבאך' ומפרש רש"י 'וכימך' שהם טובים לך שהם תחילת ימי נעורייך, 'דבאך' כך יהיו ימי זקנתך שהם דואבים זוכים ומתמוטטים, וזה ראינו בתפילותיו, היה לנו את הזכות שבתקופה האחרונה ר' זושא נהיה שכן שלנו, ראינו את עבודת הקודש שלו בתוך בית המדרש, ממש כימך דבאך, אפילו שכבר היה ימים דואבים, אבל זה היה כמו בתחילתו, מיט א פרישקייט, זה היה ספר מוסר לראות איך הוא לא מוותר על תפילה בציבור, למרות כל הקשיים שהיו לו לבא.

גם ראינו את החינוך המופלא שהנפטר החשוב ותבדל לחיים הרבנית חניכו כזה דור בכזו מסירות נפש, כזה כיבוד אב

קיד

מאז

דברי מספד

ומקדם

שראינו זה שלא בנמצא, ודאי שזה
מההשקעה הגדולה שהאבא השקיע
בילדים שלו, זה היה לימוד של שיעור
בהלכות כיבוד אב, איך הבנים והחתנים
והנכדים כל כך כיבדו אותו שלא יחסר לו

כלום, בוודאי הזכות של האבא ילווה
אתכם שיהיה רק שמחות בבית זה ושלא
ישמע עוד שוד ושבר בגבולנו, ובלע המוות
לנצח ומחה ה' כל דמעה מעל כל פנים,
חרפת עמו יסיר מעמו, אמן ואמן.

ש"ב הגאון רבי יוסף בנימין וואזנר שליט"א

גאב"ד זכרון מאיר

של כל הספרים שכתבת, היית מעתיק השמועה והעברת הדורות של כל הגדולים מהדורות הקודמים, הרי הארונות יהיו מלאים ממש, בפעם האחרונה שהייתי אצלך אמרת לי שהרבה דברים מונחים אצלך שעדיין לא נדפסו, ועל הארונות האלו אפשר לומר קיים זה מה שכתוב בזה, הרי אתה נתת תקומה לכל הדברים לבל ישתכחו ח"ו.

ומקובל בידינו מבעל הכתב סופר זי"ע על הפסוק "חושך שבטו שונא בנו", שהכוונה כי מי שאינו אומר לבניו מאיזה גזע צדיקים הם ומאיזה שבט הם מגיעים, הוא שונא בנו, שהרי הבנים צריכים לדעת גזע מחצבתם מהיכן באו, מי היו רבותינו ואבותינו ועל מה מסרו נפשם, אתה ר' משה אלכסנדר זושא היית מעתיק השמועה לדעת מאיזה דורות אנו באים, והדבר כואב עד למאד שעכשיו אנו צריכים להיפרד ממך, ובפרט שהרבה דברים אפי' לא כתבת, ומי יודע אם יש עוד א' שיודע את הדברים, כל זה אתה לוקח עימך.

מזקנים אתבונן, היינו שמזקן תמיד יש מה ללמוד, אולם לא זכינו

איתא בתורה הק' בפרשתנו "ויקח משה את עצמות יוסף עימו" ואיתא בגמ' סוף פ"ק דסוטה שבשנים שהיו בני ישראל במדבר הלכו עמם ב' ארונות זה לצד זה, וכששאלו מה טיבם של ב' ארונות אלו אמרו זה ארונו של מת וזה ארונו של שכינה, הארון של יוסף הצדיק היה ליד ארון הקודש של הלוחות הקדושים, והק' בגמ' מה טיבעו של ארונו של מת לצד ארון השכינה, מה השייכות ביניהם שיעמדו זה לצד זה, ותי' בגמ' - קיים זה מה שכתוב בזה, ופירש רש"י שם בשם המכילתא דהביאור הוא כפשוטו דמצינו הרבה דברים שקיים יוסף הצדיק שהם דברים הכתובים בעשרת הדברות, וזקני בעל שבט הלוי זצ"ל אמר לפרש שקיים זה מה שכתוב בזה, הכוונה מלשון תקומה, והיינו שכוחו של יוסף הצדיק ע"י שעבר נסיונות רבים נתן תקומה לבני ישראל שיוכלו לקיים את התורה הק'.

אנו עומדים עתה לפני מיטתו הטהורה של גוף שהיה מזוכך ביסורים וקיבלם באהבה, ש"ב הגאון רבי משה אלכסנדר זושא זצ"ל, אפשר לומר עליך קיים זה מה שכתוב בזה, הלא אם היו מביאים ארונות

להסתתר כאילו שאתה רק יודע הקורות,
בטובך ודאי תמחול לכולנו.

אבקש ממך ר' זושא, מקובל מצדיקים
שכשהנשמה עולה למעלה
יוצאים לקראתו כל רבותיו, והרי אתה
היית מברר מקחן של צדיקים, ובודאי שהם
יוצאים לקראתך, איתא בספה"ק שפעמים
יש נשמות אשר נמצאים בעולם האמת
גבוה גבוה למעלה, ואין הם יודעים
מהנעשה בעוה"ז, ר' זושא, תעלה למעלה
ותספר לרבותיך מהנעשה כאן בעולם, הן
המצב הרוחני והן המצב הגשמי, הן חולי
הגוף והן חולי הנפש, תבקש מאיתם שיעלו
לפני כסא הכבוד ויעתירו בתפילה ובקשה
שירחם ד' עלינו וננצל מכל צער ונזק ברוח
ובגשם, בגוף ובנפש, ברוחניות ובגשמיות,
שירחם ד' על כל הלבבות הנשברות, בפרט
על הרבנית החשובה שהיתה מסורה אליך
באופן יוצא מהכלל, על בניך וחתניך ועל
הנכדים לשם ולתפארת בכרם בית ישראל,
ונוכח שלא ישמע עוד שוד ושבר בגבולנו,
ובקרוב ממש נזכה לראותך בתחיית עמך
בית ישראל מתוך רחמים וחסדים גדולים,
אמן.

לראותך בימי הזקנה, אך אין זקן אלא מי
שקנה חכמה, איזה חשיבות היה אצל מו"ז
זללה"ה שקבעת מקום תפילתך בבית
מדרשו, כמה פעמים ראינו שכשעבר ליד
הדלת, ראה אותך והיה לו קורת רוח
גדולה, אתה היית ענק רוח שהיה כך כל
כך הרבה דברים מהעבר, וזה היה אצל
מו"ז זללה"ה לחשיבות יתירה.

מזקנים אתבונן, היה כל כך הרבה דברים
להתבונן וללמוד ממך, מכל
הליכות החיים שלך ומהתפילה, בפרט
בתקופה שהיית בעל יסורים ומ"מ באת
לביהמ"ד עם כל היסורים והקשיים שהיו
לך, ושכר ההליכה שלך גדול מאד.

צך לנו ר' משה אלכסנדר זושא שצריכים
להיפרד, בפרט שכלל ישראל נמצא
בעת צרה, יש בלבול המוחות ומשטוש
הדעת, ווראי שעוד יהודי עם כזה
קלארקייט במהלך החיים היה מיטיב לנו
לדור.

אני מבקש מחילה בשמי, בשם כל
המשפחה ובשם מתפללי ביהמ"ד,
בודאי שלא יצאנו ידי חובתינו, שהצלחת

בנו הרב שמואל זלמן שליט"א

בפרשת השבוע פרשת בשלח כתוב ברש"י על פסוק (י"ב, י') ויצעקו תפסו אומנות אבותם. כתוב בגור אריה "דאין לומר שהיו צועקים כדרך הצדיקים שהם צועקים בעת צרה, דהא היו מתלוננים עכשיו לומר הלא טוב לנו עבוד את מצרים, אלא שהיא אומנות אבותם שכך היה מנהג אבותם, ודבר שהוא מנהג אבותיו נמשך האדם תמיד אחריו, אף על גם שאינו עושה בכוונת לבו ודעתו" עכ"ל, הרי רואים מעלת אבות שאפילו שהאדם אינו חושב לעשות כאומנות אבותיו ההרגל שקבל בטבע מאבותיו, הוא נמשך אחריו ועושה כמוהו.

אצל אבי הכ"מ היו תמיד בחינת תופסים אומנות אבותם, שתמיד חי עם הדורות הקדומים והיה רגיל להזכיר לנו שיש דורות קודמים, ולא רק לעצמו ומשפחתו אלא ליהודים בכל קצוות תבל ששלחו שאלות ורצו לדעת על הדורות הקדומים ולהתחבר אליהם. עוד לפני ארבעים וחמישים שנה שזה לא היה כ"כ רגיל אצל אנשים לחקור על הדורות הקדומים, ואנשים עוד לא הרגישו שהם צריכים את החיבור לדורות הקודמים, אבי מורי הכ"מ כבר התעסק בזה, (כמה פעמים אמר שמגיעים אליו אנשים אחרי שההורים

נפטרו, לברר על זקניהם, כי כשיושבים שבעה מתחילים לשחזר שפעם שמעו מהאבא כך ופעם שמעו כך ולא יודעים את הקשר, ואח"כ מנסים לברר ולפעמים נזכרים מאוחר מידי בו בשעה שיכלו לפני כמה שבועות עוד לברר הדבר, כשנזכרים כבר אין את מי לשאול).

בפרשת השבוע זה אלי ואנוהו אלוקי אבי וארוממנהו רש"י אומר לא אני תחילת הקדושה אלא מחזקת ועומדת לי הקדושה ואלקותו עלי מימי אבותי. אבי מורי הכ"מ תמיד התהלך בהרגשה שלא ממני תחילת הקדושה, יש אנשים שמרגישים שמבינים הכל ויודעים הכל, מסתדרים בעצמם, אבל אצל אבי מורי הכ"מ היה תמיד ההרגשה שלא ממני תחילת הקדושה, לא ממני מתחילת הקדושה, יש דורות קודמים, צריך לחשוב איך הם היו מתנהגים, וצריך להשתדל להתנהג לפי הנהגתם.

כידוע יש עניין לחבר תורה סופה לתחילתה, וכידוע מסופרי דרוש שחיברו סוף התורה לתחילת התורה. אצל אבי הכ"מ היה בחינת חיבור סופו לתחילתו, הספר הראשון שהוציא במסגרת התחזקותו במלאכת הקודש (כמו ששמעתי מבעל שבט הלוי זי"ע בשעה שנכנסתי אליו לפני

הבר מצווה שלי) היה "מנהגי החתם סופר" שהוציא בימי בחרותו, והדבר האחרון שהתעסק בו אחרי שחזר מבית החולים אחרי שלושה ניתוחים שעבר, היה לערוך את מנהגי החת"ס מחדש.

הייתי אצלו בחודש ניסן בשנה שעברה, היינו סגורים בבית עקב הסגר, ישב ובירר מנהג אחר מנהג מהמקורות מהראשונים ומהאחרונים - מנהגי הקהילות וכן סידורים ישנים, כהיום יש תוכנה של אוצר החכמה ואפשר להגיע להרבה דברים שלא יכלו להגיע בעבר, כשהוציא את מנהגי חתם סופר בב' מהדורות הקודמות, כל דבר ישב ובירר ביסודיות עד הסוף בלי שום פשרות. יש הרבה מחברים שמוציאים ספרים פחות או יותר, אצל אבי מורי הכ"מ לא היה דבר פחות או יותר כל דבר ניסה להגיה כמה שיותר שיהיה מדויק ואמתי.

כתוב בתהילים (ל"ב, ו) "על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו", שמעתי פעם מהרב הגאון ר' שלמה פולק שליט"א אב"ד בית חלקיה ששמע בשמחת תנאים מזקני הגאון הקדוש הבאר צבי זי"ע שאמר שבקריעת ים סוף עברו בני ישראל בחצי עיגול שנכנסו בצד זה ויצאו באותו צד, והרי כתוב שהיה מתחלק ל"ב חלקים, ואם כן בחצי עיגול כשמתחלק יש חצי עיגול יותר ארוך ויש חצי עיגול יותר קצר, וכתוב בגמרא בברכות ח' ע"א "לעת מצוא" זאת אישה - אנו מבקשים שבדרך לשידוך

נעבור בדרך הקלה בחצי עיגול הקטן ולא בחצי העיגול הארוך עכ"ד. וכתוב שם בגמרא רב נחמן בר יצחק אמר "לעת מצוא" זו מיתה, אצל אבי מורי הכ"מ אפשר להגיד שלא עבר בדרך הקלה, שהיו שנתיים קשות של ייסורים במיוחד בתשע עשרה חודשים האחרונים שעבר ארבעה ניתוחים, עשיתי חשבון שעברנו בבית חולים תל השומר - שמונה מחלקות!

אני רוצה להודות בזה לכל האחים והגיסים שבכל התקופה התמסרו והשתדלו כל אחד לעמוד לעזר, במיוחד בתקופות הקשות שהיו צריכים משמרות של עשרים וארבע שעות, וגם לכל החברים והידידים שעמדו לעזר שאי אפשר לפרט כולם כל אחד בשמו הטוב יבורך.

וגם צריך להודות לר' ישעיה רומנברג הי"ו שארגן מניין ברחוב אבני נזר 4 בחודשים שפחדו להיכנס לבית המדרש, במיוחד במצבו של אבי מורי הכ"מ, ובזכותו זכה אבי מורי הכ"מ להתפלל מנחה ומעריב כל יום במניין, וכן בימי הסליחות ובראש השנה, וזכה לגמור את הסליחות בליל י"ג מידות (כידוע מנהג פולין שבזה גומרים את הסליחות) שמאז לא יצא מהבית.

ה' יתברך יעזור לנוכל להמשיך הלאה בדרכו וימליץ טוב על אימי מורתי שתחי' שהתמסרה אליו עשרים וארבע שעות ביממה, וכן על הבנים והנכדים שנוכל להמשיך בדרכו, ששאף שישבו

מאז

דברי מספד

ומקדם

ק"ט

וילמדו, וכן שימליץ טוב על משפחת אחיו
ר' יצחק אהרן זצ"ל שנשא אותם בלבבו,
וזכה ב"ה לראות את הבן האחרון של אחיו

זצ"ל נכנס לחופה, ולהשתתף בשנה
שעברה בחורף בשמחת החתונה, ובלע
המוות לנצח אמן כן יהיה רצון.

בנו הרב מנחם מענדל שליט"א

בפרשה שקראנו שבוע שעבר כתוב שפרעה אומר למשה "מי ומי ההולכים", משה רבינו עונה לו "בנערינו ובזקנינו נלך", פרעה אומר לו "לא כן לכו נא הגברים", אומר רש"י "וכי דרך הטף לזכות", בהשקפה ראשונה נראה שפרעה לכאורה צודק – למה באמת הילדים צריכים ללכת – וכי דרך הטף לזכות, אבל בודאי שזה לא נכון ואדרבה כשהולכים לעבודת השם חלק מהעבודה זה ללכת עם בנערינו ובזקנינו, להעביר את זה הלאה לילדים, לחנך בדרך של זקנינו.

כשמדברים על טאמי אפשר להאריך ולהאריך, בכל רגע אני נזכר בעוד ועוד דברים וכמו שכבר האריכו פה הרבה, אבל עומד לנגד עיני שפעם אחת הוא התבטא כשיביחו אחד שהוא משפיע חשוב ומשנית גדול וכדומה, הוא אמר – אני לא מבין מה כל הדיבורים האלו, למה לא מדברים על הבית היפה שהוא בנה – זה העיקר, כל הדברים האחרים זה דברים יפים אבל זה לא העיקר, אנחנו בתור ילדים בבית יודעים להגיד שגם אצל טאמי עם כל העיסוקים וכל הדברים הדבר העיקרי היה לחנך ולהמשיך את הדורות הלאה, אפשר להאריך בלי גבול הרבה נקודות, דבר

ראשון בתורה, כולנו ידענו שזה העיקר אצלו ולא עניין אותו שום דבר אחר, השמחה הגדולה שלו תמיד היתה רק שלומדים טוב ושלומדים רציני, המוסדות שהוא שלח – גם אם לפעמים היו כאלו שהתפלאו שאולי זה לא בדיוק הסגנון, לא עניין אותו כלום, השיקול היחיד היה היכן ילמדו הכי טוב, היכן ילמדו בעיון הכי טוב, כל החיים הוא לחם נגד השטחיות, לא יכל לסבול את השטחיות והוא החדיר את זה לכל הילדים, אוי מי יורה דרך ומי יבין שמועה, זה ממש מצב כזה שכל רגע ורגע חושבים מה לעשות ואומרים נשאל את טאמי ואז נזכרים שכבר אין את מי לשאול, שמתי לב שכשאני מדבר עם חברים על כל מיני נושאים, בלי שאשים לב, לא עובר משפט שני שאני לא יגיד - אבא שלי תמיד אומר כך וכך, טאמי הכניס לנו את ההשקפה האמיתית על כל נושא, את הדעה האמיתית על כל ענין, הוא לא יכל לסבול את כל ההבלי עוה"ז, הוא תמיד זילזל בכל ההבלי עולם הזה, הדבר הכי חשוב אצלו היה התורה של הילדים והנכדים, זה היה אצלו השמחה הגדולה.

אם זה בתפילה, הוא תמיד אמר – כשאבא שלי היה הולך לביהמ"ד להתפלל הוא היה הולך איתנו ביחד, לא

יכל לסבול שהאבא הולך והילדים באים אח"כ או שבכלל הם הולכים להתפלל במקום אחר, זה לא צורה רצינית של ללכת לתפילה, וכמו שהזכירו כאן את המסירות לתפילה בציבור וקביעות מקום לתפילה בלי לזוז מזה, ברגע שהוא קבע שכאן זה המקום אז שם היה המקום בלי שום פשרות, הוא החדיר את זה לכל הילדים, זה תמיד היה הנושא – אפוא התפללת, אפוא היית.

בנושא של הכשרים, כמה שהקפיד, ידענו תמיד שאצלו זה ממש בדם, אני חושב שאפשר להגיד שזה חדר לכולם בעצמות שלא אוכלים בכל מקום.

הנושא של המנהגים, כמו שכבר הזכירו שהוא השקיע כל כך לכתוב את המנהגים, אבל זה לא היה רק לכתוב אלא הוא רצה שנמשיך הלאה את הדרך המסורה, ואספר דוגמא אחת, בקיץ האחרון נקדעו לו הרצועות של התפילין והוא ביקש שיעשו לו רצועות חדשות, כמו שהזכירו - בזמן האחרון הוא מאד השקיע על המנהגי חתם סופר שזה תורה שלימה לעצמה איך שהוא ישב ויגע על כל תג ותג ובכל דבר היה לו את האור המיוחד ואת ההבנה העמוקה גם בדברים שלא כולם הצליחו לעמוד עליהם, תמיד ידע להגדיר כל דבר, לחקור כל דבר עד הסוף, עכ"פ אחד הדברים שהוא בירר היה על הקשר של תפילין של החתם סופר שיצא לו שם חידושים גדולים, ובין השאר התברר לו

שבהונגריה נהגו בקשר של הארבע שנקרא קשר הפשוט, אבל אצלינו במשפחה היה נהוג הקשר של השלש שנקרא קשר דל"ת, כשהביאו את התפילין עם הרצועות החדשות זה היה עם קשר של שלש והוא אמר זה קצת מפריע לי שזה שלש כי יצא לי שצריך לעשות של ארבע, אמרתי לו שאפשר לחזור לחנות ושיחליפו לקשר של ארבע, אמר לי – לאבא שלי היה של שלש וגם לסבא שלי, אני לא יכול לעשות אחרת, גם אחרי כל החקירות אבל היה ברור שממשיכים הלאה את הדרך ולא משנים, ואת זה הוא החדיר לכולנו, אני חושב שזה העיקר – שאנחנו נמשיך כולם עם הדרך שלו ועם העמקות שהוא הכניס לנו והכי חשוב שנבין שהעיקר זה תורה וכל הדברים האחרים הם טפל שבטפלים.

בעניין של חסד שהוא החדיר לנו, איך צריך לעשות חסד, כמו שכבר הזכירו עם יתומים ואלמנות ועוד ועוד והכל היה עם גאונות בחסד, הכל היה עם חשבונות, לא סתם לעזור רק איך לעזור שזה יהיה הכי טוב בלי שההוא ישים לב ובלי שההוא יפגע, הבית הפתוח שהוא ומאמי ניהלו פה, כמובן שהכל רק עם מאמי ביחד, כל אחד מהמשפחה וכל אחד אחר ידע שכאן תמיד אפשר להגיע אם זה שבתות אם זה לישון עד כדי כך שזה היה פגיעה אם אמרו – לא באתי כי לא הזמינו אותי, וכי אצלינו צריך להזמין, אצלינו תמיד פתוח, כשנכנסתי ללמוד בשיבה בעיר אחרת לקח לי כמה חדשים להבין

שאי אפשר להכנס לבית פתאום, אי אפשר לבוא לאכול סעודת שבת בלי להודיע קודם, אצלינו בבית זה היה ברור ומובן מאליו - מתי שבאים תמיד יש מקום ותמיד אפשר להגיע, מאמי תמיד הכנים לנו שככה צריך להיות, וכמו שכבר הזכירו את ההארת פנים שהיה לו לכל אחד, בכל שמחה שהוא היה מגיע, בכל מקום, תמיד נהיה ממילא ראש המדברים - היה יושב וכולם מסביבו, תמיד רצו לשמוע את הדעה שלו על כל נושא, עם הפיקחות ועם ההבנה העמוקה שלו בכל ענין, את זה אנחנו צריכים להמשיך הלאה, להבין באמת מה זה החיים האמיתיים.

אני רוצה בהודמנות הזאת כמו שכבר הזכירו להודות לכל אלו שעזרו וסייעו בזמן האחרון, אינני רוצה להזכיר שמות כי אולי אשכח מישהו, אם זה אלו שעזרו עם ההסעות, אלו שהגיעו לבקר ולסייע, שעשו תורנויות, רופאים ואחיות, מאמי היה תמיד מכיר טובה מאד גדול אף פעם לא שכח להודות וגם בתקופות הכי קשות וכך הוא גם לימד אותנו.

מאמי הולך למעלה אחרי כל היסורים שהוא עבר, אנחנו לא יודעים חשבונות שמים, שיהיה מליץ יושר בראש ובראשונה על מאמי שכל כך התמסרה אליו כל השנים ובפרט בתקופה האחרונה יומם ולילה לא ישבותו, על כל הילדים והנכדים - שכולם ימשיכו את הדרך כמו שהוא תמיד רצה, על כל הידידים, על כל השכנים, שיהיה מליץ יושר על כולם, אני רוצה בהודמנות הזאת לבקש מחילה אם לא התנהגנו כראוי, אם לא עשינו מספיק, מאמי אף פעם לא הקפיד ובכלל כל הכבוד זאכן היה אצלו מאוס לגמרי, כל הכיבודים, הוא היה הכי גדול מכולם כשהיה צריך לכבד אחרים, הכי מומחה מכולם, זה לא שהוא לא הבין בעניני כבוד, אבל כשזה הגיע אליו הוא ממש זילזל, לא יכל לסבול שנותנים לו כיבודים - תמיד אמר, אתה יודע שאני לא צריך כלום, וככה זה היה באמת כי הוא הבין מה הדברים האמיתיים, אני מבקש בשמי ובשם כל משפחתי ובשם כולם, ויה"ר שיבלע המוות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים ונאמר אמן.

הספדים בלוויה בעיה"ק ירושלים ת"ו

כ"ק אדמו"ר הגרי"צ דושינסקיא שליט"א

אנו עומדים כאן לפני מיטתו של רבי משה אלכסנדר זושא בן רבי דוב, כתיב "ויקח משה את עצמות יוסף", ובמדרש שם "חכם לב יקח מצוות".

ראיתי מקשים, אמאי נאמר על משה רבינו דווקא התואר "חכם לב יקח מצוות", ואמאי לא "צדיק", "חסיד" וכדו'. וידוע מה דאיתא בגמ' 'דבר נא באוני העם', נא, אינו אלא לשון בקשה, דהרבש"ע אמר למשה רבינו בבקשה ממך שכלל ישראל ישאלו ממצרים דברי כסף וזהב, כדי שלא יאמר אותו זקן "ועבדום ועינו אותם" קיים בהם "ואחר כן יצאו ברכוש גדול" לא קיים בהם, ויש לבאר, אמאי הוצרך לזה, הא הרבש"ע בוודאי היה מקיים הבטחתו.

והתירוץ ע"פ הידוע מהשל"ה הקדוש, ד"אחר כן יצאו ברכוש גדול", קאי על קבלת התורה, אך היות שבמצבם עדיין לא השיגו השגת התורה, שהתורה היא הרכוש הגדול, ולא היה לזה עוד חשיבות אצלם, וזה הכוונה ש"ועבדום ועינו אותם" – הבינו גם לפי ההשגות של עכשיו, אבל "ואחר כן יצאו ברכוש גדול" שזה התורה, בהשגות של עכשיו לא יבינו, ולכן היה צריך לקיים את ההבטחה לפי ההשגות שהיה להם אז – לשאול ממצרים

דברי כסף ודברי זהב, אבל משה רבינו השיג כבר אז השגות התורה, לזה מובן למה נקרא חכם לב יקח מצוות, כדאיתא ויקח משה את עצמות יוסף, שמשה רבינו התעסק עם עצמות יוסף ולא עם ביות הים. **על** רבי משה זושא ניתן ג"כ לומר, חכם לב יקח מצוות, שהתעסק והשאיר שם ושארית, דאם איז געוואלדיג געוואלדיג, שאלמלא הוא, היה נשכח ונאכזר בתהום הנשיה, והיה נשכח שמם של הגדולים של הדורות הקודמים, ובוזה התעסק והפקיר עצמו והתמסר עם כל כשרונותיו, כדי שישאר שם ושארית.

הנך מגיע שם למעלה, בודאי אלו שעשית למענם יבואו לקראתך, אנו ממנים אותך לשליח, יהודים הרי זקוקים לישועות גדולות, בכל קצוות תבל צריכים לישועה, צריכים לרפואה, שתהא שליח צבור לגדולים אלו אשר בארץ המה, שימליצו ישרים לפני כסא הכבוד, שכבר נזכה לראות בישועתן של ישראל.

בראשונה, שתהיה למליץ יושר להאלמנה החשובה שהיתה כ"כ מסורה, ולכל הילדים, ושהשי"ת יעזור שאנו כולנו נזכה לבלע המוות לנצח ומחה ד' דמעה מעל כל פנים, ונאמר אמן.

קבד

מאז

דברי מספד

ומקדם

ובנפרד אני רוצה גם לבקש מחילה, היה תקופה שלמד בשיבתנו, אם פגענו בך, וכמו שאמרנו שהיה חכם לב

יקח מצוות, וודאי ימחול לנו, ושנשמע רק בשורות טובות.

ש"ב כ"ק אדמו"ר מערלוי שליט"א

לא לדרשה קאתינא, איתא במס' שמחות שמואל הקטן לקח כל חמורות שבעולם והלך לו, בחינה זו אפשר לומר כאן על קרוב יקר שלנו וידיד, איש חמורות, איש חמורות היית, כבר אמרו כאן המעלות הרבות, חבל על דאברין ולא משתכחין, השאיר כזה דור יפה, איזה הספד עוד צריך לומר, השארת כזה דור

יפה וחשוב, ילדים ונכדים בני תורה, אתה היית בבחינת נוי סוכה, זכות זה ילווה אותך, הקב"ה יעזור שהלך לפניך צדקך, המידות טובות שהשרשת בלדיך, את האיידלקייט והפיינקייט, זהו שילווה אותך, ובלע המוות לנצח ומחה ה' אלוקים דמעה מעל כל פנים ונזכה לתחיית המתים ולגאולה השלימה בב"א.

הגאון רבי שמעון יצחק שלזינגר שליט"א

מו"ץ העדה החרדית

ומרבני כולל אהבת ציון – זיבנברגן

שמענו כבר כאן דברי הספד והתעוררות, כולם הכירו את ר' זושא כיהודי שהוציא הרבה חיבורים, ובירר הרבה גזע מרן החת"ס וכו', וחשוב לציין, שהיה לו עוד מעלה גדולה, שישב ולמד באהלה של תורה, והמית עצמו באהלה של תורה, ומסר נפשו לתורה, לפני שנים למד בישיבת פרשבורג, ושמעתי מכמה אנשים שלמדו אז עמו וגם שמעתי מכמה יהודים מבני ברק, שהיה נושא ונותן בלימוד התורה.

היה גדול בג' עמודי עולם, היה גדול בלימוד התורה, ובעבודה, שהיה מתפלל כמונה מעות, ומעל כולם, היה גדול בגמילות חסדים, שמרר בגופו בנפשו ובממונו למען הכולל ליוצאי זיבנברגן, כמה פעמים יצא לגולה לקבץ מעות למען הכולל, ותמיד היה באופן שקט, שאף אחד לא שמע וידע, בלי טקסים ודברים גדולים, ובמסירות נפש מופלאה, ואפי' בזמנים הקשים שהיה חולה, דיברתי עימו כמה פעמים בטלפון, שעות ע"ג שעות, והיה עונה על כל דבר ודבר.

היה אדם שאפשר להעיד עליו, שלא פגע בזכוב, ואף פעם לא החזיר לשום

אדם, כולם ידעו שנים לעמוד ליד אדם כזה, וזהו חבל על דאבדין, והיה לי מכה גדולה מזה, כרעם ביום בהיר, ואיתא בגמ', למה נבראו רעמים, כדי לשבר עקמימיות שבלב, מיתת צדיקים מכפרת, כלל ישראל נמצאים בספינה המטרפת בים, כל כלל ישראל בכל מקומות מושבותיהם, 'כי כל לבב דווי', וכמו ששמענו כאן לפני זה.

איני רוצה להאריך, אבל הבאר הגולה האחרון ביו"ד סוף הלכות אבילות, מביא את דברי חז"ל, שכשצדיק נפטר מן העולם, ג' כיתות מלאכי השרת מלווין אותו, ומה העניין בג' דייקא, אומר הבאר הגולה, שכשאדם עושה מעש"ט ולומד ומתפלל, איכא ג' פעולות, בתחילה יש את המחשבה שחושב לעשות מצווה ולהתפלל ולעשות חסד, יש את הדיבור וכמו אשכים ואשנה פרק זה, ויש גם את המעשה עצמו, וכנגד ג' פעולות אלו איכא ג' כיתות מלאכי השרת.

ר' זושא, אותך ילוו ג' כיתות מלאכי השרת אלו, היית גדול בתורה, כמו שדיברנו בקצרה, ואפשר בזה להאריך ולהאריך, היית גדול בעבודה ובתפילה,

והיית גדול בגמילות חסדים ובבן אדם לחבירו, גמילות חסדים בגופו וממונו, לדבר עם כל אחד בהארת פנים, בשלוות נפש וצלילות הדעת נפלאה, והכל היה שלא ע"מ לקבל פרס, לנסוע בגולה, להגיע ממקום למקום, הכל הכל מה שצריך, ואפי' בזמן האחרון רצינו לבוא אליך, ואמרה לנו הרבנית הצדקנית שתחי', שאתה במצב קשה ויש להתפלל עליך.

איני יכול לומר נקיתי ליבי, ר' זושא, אני מבקש מחילה בשם כל הנהלת הכולל, א"א לדעת, ואפי' אדם כזה גדול, שלא פגע באף אחד, כפי שכל אחד יכול להעיד, אך אדם לא יכול לומר נקיתי ליבי, ואולי לא כיבדנו אותו כראוי כ"כ, לא הכרנו כ"כ את ערכו, חשבנו שר' זושא יהודי חשוב, אך לא הכרנו כ"כ בעמילות התורה, בעבודה ובצדקה וחסד, ושם טוב עולה על כולנה.

הכאב גדול מאד, וידוע שאיתא בגמ', שכל מוצאי שבת, כדי לבטא את הצער, אומרים וויי אבדה נפש, מפני שיוצא מקצת נשמה יתירה מהאדם, ואם לוקחים את כל הנפש, בוודאי ובוודאי אומרים וויי אבדה נפש, וויי אבדה נפש, ואמרו חז"ל "כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו" ומבאר מרן החת"ס בתורת משה, מהו סופרן, דהרי מובא בחז"ל, דרק בדבר

הסמיו מן העין שורה בו ברכה, ולכן אם מונים מעות או גורן, אין בו ברכה, וכשנפטר אדם כשר, הקב"ה סופרן, כדי שלא יהא בזה ברכה, ולא ימותו עוד אנשים כשרים, ולא יהיו כאלו מכות.

כלל ישראל, הרי 'כל לבב דווי', ושילמנו כל כך הרבה קרבנות, ר' זושא, לך לפני כיסא הכבוד, יש לך הרי כ"כ הרבה מצוות ומעש"מ, כ"כ הרבה לימוד התורה ומסירות נפש לחסד, לך לפני כיסא הכבוד, עם זקיןך הגדול, והזכות אבות שיש לך, ותאמר שם, שכלל ישראל כבר לא יכולים להמשיך כך, ותבקש מהרבש"ע, על הרבנית החשובה שתחי', שהתמסרה תמיד אליך כל השנים, ובפרט בתקופה האחרונה, במסירות נפש ממש, ותהיה לה מליץ יושר, שתוכל להמשיך להתחזק, ולבנים החשובים, ולנכדים וכל הדורות, וגם מליץ יושר להנהלת הכולל, ולחברי ולומדי הכולל, ויוצאי הכולל, ומליץ יושר לכל כלל ישראל, ותבקש מהקב"ה, בכח ג' כיתות מלאכי השרת, שיתבטלו כל הגזירות הנוראות, שכל העולם מזדעזע כבר שנה באופן נורא, וכל יום יש לאחרים צער ועגמת נפש, ויקויים "ובילע המוות לנצח", ושוב פעם אני רוצה לבקש מחילה, ושתהיה מליץ יושר, לנו ולכל כלל ישראל, "ובלע המוות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים", ונאמר אמן.

גיסו הגאון רבי יעקב גרשון בנדיקט שליט"א

צר לי עליך טייערע שוואגער, כשמש בצהריים, כשמש בצהריים הארת את המשפחה, הארת את העולם בחכמה ופייקייט, כל העולם נהנה ממך, מוגיעתך בדברים עמוקים שאף אחד לא יכל להכנס בהם, החיית את העולם, לא רק חתם סופר, רק תלמידיו ותלמידי תלמידיו, תלמידי השבט סופר, תלמידי הכתב סופר, בעלי בתים יראים ושלמים, שהכתב סופר התפאר בהם, אלו הדורות הכשרים שכמעט נשכחו, הרמת והארת אותם, כמעט שאין משפחה בעולם, בפרט מיוצאי אונגריין ותלמידי החתם סופר, שלא היה להם טובת הנאה ממך.

דוד המלך נפרד מאבנר, אחרי ההספד הגדול אמר, "ויאמר דוד אל עבדיו, דעו כי שר וגדול נפל היום בישראל", מה זה דעו, מה צריך פה לדעת. יש פעם איש מפורסם, יש לו אנשים מסביבו, הם יודעים שאיננו, נאבד, נפל, רואים אותם, יודעים ממנו. אבל אדם שהוא צנוע, אינו מתראה אף פעם, הוא מתחבא בפינות, אף פעם לא ב'אויבן אן', אף פעם לא במזרח אף פעם לא בכבוד. זה צריך להבין, אומר דוד המלך, דעו, אמנם הוא לא מבית המלוכה, אבנר, אבל תדעו, שר וגדול בישראל, נפל היום בישראל.

מורי ורבותי, זה אפשר לומר בקול רם, צר לנו מאוד, כי שר גדול נפל היום בישראל. אפשר לומר השם "אבנר", אב נר. היית לנו לאב, לא רק לבניך ונכדיך, רק לכל המשפחה, כל בן היה לו כ"כ שייכות עמך, שיהיה מי יהיה, אחיין או נכד של כאו"א, הרגיש אצלך כמו אב, דאגת לכל אחד, לא היה שמחה במשפחה שלא היית הראשון לבוא לומר מה אני יכול לעזור, האדם היה אבוד, ואתה באת הראשון, הראת דרך, אני פה, ובחכמתך הגדולה נתת עצות טובות והדרכות טובות. זה "אב", לבנים יש תמיד מקום אצל האבא, אצלך היה לכולם מקום, הענינים הפרטיים שלך הזוה, אבל בשביל משהו אחר היה לך מקום, כמו אבא שנותן עצות וחושב על הילדים, כך חשבת על כאו"א, ובפרט על המשפחה. לא נשכח, אף פעם לא נשכח, את ה"נר", האור, לתת עצות טובות, כל בעיה יכולת להבין, להתבונן, ולתת עצה טובה, להיות נר מאיר.

כתוב במשלי, "נר ד' חופש כל חדרי בטן", נר זה לא רק להאיר, נר זה גם לחפש, חיפשת עצות לכל אחד. בזמנים הכי קשים, היו באים אליך, והיית מוצא עצה, מה לעזור לזה ומה לעזור להוא, מה אפשר לעשות ואיך אפשר ללכת, בארץ

ישראל ובגולה, יכלה הזמן והם לא יכלו, אפשר לספר ולספר ולספר בלי גבול, כמו אבא, בלי גבול בלי גבול, מיט א געפיל.

בוודאי ובוודאי, צריך מאוד מאוד לבקש מחילה, רבי זושא טייערער, איך אפשר לשלם על כזו מסירות, מי יכול לומר שלום עלי נפשי, שחלקו לך מספיק כבוד, מי יכול לומר את זה, אחרי כזו מסירות.

כל העולם, כמו שהזכרנו, ובפרט די היימישע וועלט, מכירים טובה. כמה אנשים שהיו נשכחים מזמן, בפרט אחרי כזה מלחמה, מצאת כמו נר, מחפש כל פנה, אולי תמצא איזה זכר, ולפעמים, כמו שכבר אמרו, גם במקומות שלא עלה על לב אף אחד, שאפשר למצוא שם איזה נשמה יהודית, או קבר יהודי, או איזה זכר, מצאת וחיפשת וחיפשת ולא התעייפת, כל אלו הנשמות באים בוודאי לקראתך.

זכורני כשהשווער ע"ה ראה אותך בפעם הראשונה, אמר "פאר אזא בחור, געב איך אלעס אוועק, צו זוכה זיין אין אזא בחור", זה הרגשנו כל ימי חיך.

בוודאי ובוודאי, כל הצדיקים וכל הנשמות שעשית להם טובה, החסד עם החיים, ולהבדיל עם המתים. החיים, בוודאי יתפללו עליך ויכירו לך טובה, ואלו שכבר לא כאן בזה העולם,

יבואו לקראתך, על הטובות אשר עשית עמם, וכמו שכבר הזכירו את הצדיקים שכ"כ קירבו אותך, ובפרט בשנים האחרונות שהסתופפת בצלו של פוסק הדור הרב וואזנער זצוק"ל, היה תענוג לראות אותך, בכל הזדמנות היה מזכיר אותך. זכורני, שפעם ישבתי אצלו ב'שלוש סעודות תורה', היה לו איזה חתם סופר שהוא רצה לדעת, הוא הביט עליך, נו נו, שאתה תאשר, שיש כזה חתם סופר, כלי מפואר, אז כל הצדיקים שהיה לך קשר עמם, אנו מבקשים ממך שוואגער טייערער, כמו שהיית טוב לכל אחד, רצת לעשות חסד בלי שיבקשו, והיית הראשון שעשה, כך גם עכשיו הלאה תהיה שליה צבור, למשפחה, והדבר הראשון לרבנית החשובה שלך שכ"כ מסרה נפש בשבילך, לבניך ולנכריך, לחתניך ולכלותיך, כזה מסירות נפש שאין כדוגמתו, שתהיה לכולם יחד מליץ יושר, וגם לכל המשפחה. ועוד הפעם אבקש מחילה בשמי וכל המשפחה, לא יכולנו להעריך ולהבין את הגדלות שלך, וכמה אנו צריכים להכיר טובה. וכל הצדיקים שעשית למענם, ילוו אותך ויקבלו פניך, ועם כולם יחד, תעלה לפני כסא הכבוד, ותזעק, געוואלד געוואלד, רבש"ע, עד מתי, עד מתי, עד מתי, שכבר יגמר חבלי משיח, ונוכה בקרוב ובלע המות לנצח, ולגאולה שלימה, בב"א.

בנו הרב יהושע אהרן שליט"א

ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך - פרח לו איש האמת.

טאטי, קוינו שתהיה איתנו עוד שנים ארוכות, קוינו שהילדים שלנו יוכלו להכיר אותך, חלקם עדיין צעירים ולא זכו להנות ממך, הם כבר לא יוכלו לשמוע ממך דברי חכמה והדרכות ישרות. **מי** ידריך אותנו עכשיו - תמיד ידעת מה לומר - תמיד חונכת אותנו מה העיקר ומה הטפל, לבחון רק את נקודת האמת שבכל דבר, לסלק ולהחביל את כל הדברים הצדדיים. עיקר הנקודה שהחדרת בנו שאהבת התורה ועבודת השי"ת זה העיקר וכל הדברים האחרים אינם כלום, לא היה חשבון מה יאמרו הבריות, או מה כולם עושים, אלא להתבונן לגופו של כל דבר ולחשוב בישרות ובתמימות איך צריך להתנהג.

חינכת אותנו איך לא להחשיב כבוד, וחץ ממה שזה נבע ממידת הענווה, זה נבע בעיקר ממידת האמת ומחישות להבין מהו הכבוד האמיתי, ושרוב הדברים אינם כבוד אלא ההיפך, ולכן מעולם לא חיפש כבוד ופרסום ותמיד ברח מהם.

קוינו שנקבל ממך הדרכה עוד שנים ארוכות, וגם הנכדים יזכו להיות בקשר איתך ולשמוע ממך דברי אמת

וטעם. כמו שראיתי לפני יותר משנה שכבר היית חולה, הנכדים הבחורים שהתאכסנו אצלכם, חזרו בערב מהשיבה, התעניינת אצלם בכל פרט ופרט - מה היה באותו יום בשיבה, מה מגיד שיעור פלוני אמר ומה אמר המשגיח בשיבה וכדו', כמו שתמיד היית מתעניין אצל כל אחד כל פרט ופרט.

קוינו מאד שזה ימשיך הלאה אבל נסתרים דרכי ה', והשי"ת יעזור שנוכה ללכת הלאה בדרכים שלו. ברצוני להזכיר כמשל נקודה אחת מהנהגותיו, בענין אחד מהנסיונות הגדולים שבדורינו נסיון הטכנולוגיה, שאע"פ שעיקר עבודתו היה על המחשב, בשנים שהיו ילדים בבית לא רצה להכניס מחשב הביתה, והיה לו מחשב רק במכון, אפי' שזה היה לו קשה שלא יכל לעבוד בבית, ורק אחרי שהילדים נישאו ויצאו מהבית אז מיד קנה מחשב לבית. וכן לא היה לו אינטרנט רק היה לו אימייל פשוט, ואפילו שמדי פעם זה היה נצרך לצורך עבודתו, וכמה פעמים היו שהתלוננו לפניו שרוצים לשלוח אליו חומר ואינם יכולים, כיון שהיה לו רק אימייל פשוט, אעפ"כ לא רצה בשום פנים ואופן שיחיה לו אינטרנט.

ברצוני לבקש מחילה בשמי ובשם ב"ב שעל אף רצונה הגדול לא יכלה

להגיע לכאן בגלל המגיפה העולמית. ואני מבקש מחילה מיוחדת, אולי הייתי צריך להגיע לבקר ולעזור יותר, אמנם בשנה האחרונה בגלל המגיפה העולמית היה קשה לנסוע ולבוא. וברצוני להודות לאחיי וגיסיי היקרים ששמשו ועזרו לאבינו יום יום בשנה וחצי האחרונות, יומם ולילה במסירות נפלאה.

אתה עולה עכשיו למעלה, תהיה מליץ יושר בעבורי ובעבור משפחתי ובעבור כל בני המשפחה, בפרט בעבור

אימנו החשובה שכל השנים שמשו אותך בנאמנות ובמסירות אין קץ, כל השנים היית כמו מלך בבית, תמיד אימנו עשתה הכל בבית, לא היית צריך לעשות כמעט כלום בבית, בפרט בתקופה האחרונה שהתמסרה אליך יומם ולילה, כמו שאמרת בחודש האחרון שאתה לא יכול להסתדר בלעדיה יותר מחמש דקות, תהיה מליץ יושר בשבילה שתמשיך להיות חזקה ובריאה, ובלע המוות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים ונאמר אמן.

דברים שנאמרו בתוך השבעה

חתנו הרב שרגא גומבו שליט"א

ולכן גם אנחנו שנמצאים מצד אחד בשבעה לבכי, במוחים ומחכים שבקרוב ממש נזכה להסב יחד עם טאטי בתחיית המתים, ונזכה לשיר ביחד לה' על הניסים שנראה בקרוב ממש.

"אז ישיר" כתב רש"י עלה בליבו לשיר שירה. ומבואר שהמילים אז ישיר הם חלק מהשירה, דהיינו שהרצון והמחשבה והשאיפה וכוונת הלב לשיר זה עצמו חלק מהשירה, עוד קודם שנאמרו המילים בעצמם, ולכן הדין בשירה שנכתבת באריח על גבי לבינה באופן שהנייר החלק בין המילים הוא חלק בלתי נפרד מהתיבות בעצמם, זה החלק של כוונת הלב שעוד קודם למילים.

שירת החיים של טאטי היה רובו ככולו ב"עלה בליבו" - בלי מילים, בלי דיבורים ובלי הסברים, אלא בכוונת הלב אמיתית, דברים שעוברים מלב אל לב, בשאיפה חזקה ורצון אמיתי שחדרו וחלחלו עמוק עמוק בילדים, בנכדים, בכל המשפחה הקרובה והרחוקה ובכל הסובבים. החינוך היה באריח ע"ג לבינה מדבר מילה ושותק בשתיים, משום שלא היה צריך לדבר הרבה, החינוך חדר לכולם בעצמות, וברגשות שכל אחד הרגיש וחש, מה שחשוב אצלו ועד כמה חשוב לו כל

אנו בתוך שבעה לבכי, ומצד שני שבת שירה. איך אפשר לשיר, אז ישיר. הבעלזער רב הגיע לא"י אוד מוצל מאש לאחר ששתה את כוס התרעלה במלחמה האיומה, לאחר שאיבד את כל משפחתו ואלפי חסידיו, השבת הראשונה ששבת בארץ ישראל היתה שבת פ' בשלח - שירה, התאספו לשולחנו הטהור יהודים שבורים ורצוצים, פתח פיו ואמר.

בפרשה כתוב "אז ישיר" אומר רש"י מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה. והיינו דלשון עתיד "אז" מרמז לתחיית המתים לעתיד לבוא, והקשה מגלן דקאי על תחיית המתים אולי הולך על ניסים שעתידיים לבוא, ותירץ שהרי בני ישראל עלו ממצרים שבעה ימים קודם לכן "וחמושים עלו בני ישראל ממצרים", אחד מחמישים או אחד מחמש מאות, רובם הגדול של בני ישראל שלא היו ראויים לא זכו לצאת, והם היו אבלים עליהם, וא"כ איך יכלו לשיר שירה לה' במצב כזה, אלא מכאן רמז לתחיית המתים שבודאי גם אלו שלא זכו לצאת ומתו במצרים עתידיים לקום לתחיית המתים בקרוב, ואמונה גדולה וחזקה זו היא שנתנה להם את הכוח לשמוח ולשיר לה' על הנס שנעשה להם, ושיעשו להם בעתיד.

עליה רוחנית של כל אחד מהילדים והנכדים שיתעלו בתורה וביר"ש, וכמה כל כך לא החשיב דברים אחרים של חיצוניות ושטחיות. הדוגמא הזו היתה דוגמא לכולם מגיל קטנות עד שיבה, תמיד התעניין יותר ויותר בעלייה הרוחנית וברמה הרוחנית של כולנו וזה השירה שעוברת מדור לדור באריח ע"ג לבינה, שנזכה להמשיך הלאה בשאיפת חייו.

אחד מהדברים שמאד החשיב ושאף - מאד שימח אותו כשראה את הקשר החזק והמיוחד בין בני המשפחה כולנו כאחד, איך שימח אותו כשראה או שמע שעוזרים אחד לשני גם בעת שמחה וגם בעת קושי, שנושאים בעול זה עם זה.

הנה בקבלת התורה כתוב "ויחן שם ישראל" ופרש"י "כאיש אחד בלב אחד". וכאן בפרשה כתוב "והנה מצרים נוסע" ופרש"י "לשון יחיד בלב אחד כאיש

אחד". ואפשר לבאר חילוק הלשוניות, שלגבי בני ישראל הרי הם איש אחד בעצמותם, כולם בני אברהם יצחק ויעקב, ולכן יש להם לב אחד ורצון אחד, אך אצל הגוים כל אחד הוא יחיד לעצמו חושב רק על עצמו, רק כאן היה להם רצון אחד בלב אחד שכולם רצו לרדוף אחרי בני ישראל כמו איש אחד, אבל אינם איש אחד.

זה אחד הנקודות - אצלינו גם בתקופה זו, כמה שכל אחד אחד עזר לשני, חושב על השני, נושאים בעול זה עם זה. נתחזק במיוחד בזה שהרי "רצונו של אדם זהו כבודו", ובוז אנחנו יכולים לכבדו שנמשיך כולנו כאיש אחד בלב אחד, לעזור ולתמוך ולשמוח אחד עם השני, לחשוב על השני, וזה בודאי ישמח את טאטי ויחזק את כולנו כאחד, ביחד עם מאמי בראש משפחתנו, עד שנזכה במהרה בתחיית המתים לאז ישיר, לשיר לה' ביחד עם טאטי על הניסים שנראה בגאולה השלימה בב"א.

חתנו הרב יעקב יודא לעווין שליט"א

הנה מה טוב ומה נעים

יושבים ביחד כל המשפחה במשך כל סעודות השבת באמצע השבעה ומדברים על המעלות הטובות ושבחיו הגדולים של אבינו רועינו ז"ל שהלך למנוחות ואותנו עזב לאנחות ומנסים להתחזק בדרכיו הנפלאים, כבר הזכיר גיסינו החשוב הרב שרגא גומבו שליט"א בגדול ענין האחדות כמה שאבינו היה שמח ונהנה מאחדות המשפחה, ובאמת יש לשאול למה עכשיו מיד אחרי שנפטר יש חשיבות מיוחדת שנתאחד כולם יחד.

והשבת לפי מה שכתב החתם סופר על הפסוק "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה", שכל זמן שיעקב אבינו היה חי, היו כולם יונקים ממנו וכולם נקראים בני "ישראל", אבל אחר שיעקב אבינו נסתלק מהעולם, כל שבט ושבט נפרד לעצמו, "את יעקב איש וביתו באו", ונחשבים למשפחות משפחות, שבט ראובן לבד ושבט שמעון לבד וכן הלאה.

וכן אצלינו כל זמן שאבינו ז"ל היה חי היינו כולם מתחתיו ויונקים ממנו ומדרכיו הגדולים וזה עצמו היה כח המאחד לכל המשפחה, ואחרי שנפטר ואין לנו את ראש המשפחה שמאחד את כולנו

יחדיו מוטל עלינו ביתר שאת להתחזק ולהתאחד ולחזק הקשר הטוב בתוך המשפחה.

נמצאים אנחנו בשבת שירה, זמן של שירה ושמחה - מזמור שיר ליום השבת, ולכאורה קשה לשיר ולשמוח יחד עם ימי האבל ובכי, אבל ידוע שכל מקום שיש אבירה והעדר, חוץ ממה שמתאבלים על האבירה הגדולה שנחסר, מאידך גיסא מתחילים להרגיש יותר את מה שהיה לנו עד עכשיו, ואת המתנה הגדולה שהיה לנו כל השנים, כי לפעמים כשנמצא אתנו לא מרגישים ולא מבינים עד כמה גודל האושר שיש לנו, רק כעת מבינים כמה צריך להודות לד' על המתנה הגדולה שהיה לנו הרבה שנים וזכינו ללמוד ממנו בכל כך הרבה תחומים, כל ילד וכל נכד קיבל וינק ממנו בלי סוף קנייני נצח, הדרכה והשקפה ברורה בכל התנהגות החיים, בגודל מעלותיו ותפארתו הוריש לכל אחד ואחד לא רק שני חיסונים אלא מאות חיסונים נגד כל המוטציות החדשות המתרגשות ובאות לעולם, וכמו שאחד מילדיו אמר לו באמצע חתונתו, שבחינוכו הטהור החדיר לנו שאפי" אם נהיה לבד במדבר נדע איך להתנהג בכל מצב, וזה הזמן של שבת קודש - זמן של

שירה והוריה, שמודים על החצי הכוס המלאה, על המתנה העצומה שהיה לנו כל השנים, ומעכשיו והלאה בכל התקופות ניוזר כל אחד ואחד מעור מעלות ועוד קניינים טובים בלי סוף שהוריש לנו, שלא נשכחם לאורך ימים ושנים.

אם יתן איש את ביתו באהבה

אי אפשר לתאר את האהבה שאהב את הילדים כל אחד ואחד כמו בן יחיד ממש, וגם הנשואים "די צוגעקומענע", לא היה אצלו שום נפק"מ כלל והרגישו ממש כמו א אייגענע קינד שזה לא דבר שמובן מאליו בכל מקום.

זכורני בשנים הראשונות אחרי נישואי - דפקתי אצלו בבית, והוא התפלל מאוד, למה אין לך מפתח משלך שתוכל להכנס, לא צריכים לדפוק, היה לו פשוט שגם הנשואים אחרי שכבר עזבו את הבית שנים רבות, נכנסים לבית עם מפתח מתי שרוצים בכל שעות היום, לא היה צריך לעצמו שום פרטיות, ותמיד הבית היה פתוח לכולם.

וירד משה מן ההר אל העם

אפשר להמליץ ע"פ מה דאיתא "אשא עיני אל ההרים" אל תיקרי הרים אלא הורים, גם באמצע עבודתו בקודש שהתעסק להנציח דורות של ההורים, דורות הקודמים, אם הגיע אליו הביתה א'

מילדיו או מנכדיו, מיד הפסיק מעבודתו, וירד משה מן ההר אל העם, להוריד את עצמו ולדבר עמו בכל הכבוד ראש אפי' לכמה שעות ולא השגיח כלל על עומם עבודתו שמחכה לו, ומתעניין על כל פרטי פרטים ויודע מה מתחולל אצל כל אחד ואחד.

סח לי אחד מידידיו שליט"א בעת השבעה שתמיד התפלל מאד שאבינו ז"ל ידע לספר לו על כל נכד כל פרט ופרט בישיבה - מי המגיד שיעור ומה קורה אצלו, הרבה יותר ממה שהוא (ידידו) יודע מה שקורה אצל ילדיו.

כשהוא דיבר עם מישהו או א' ממשפחתו, תמיד היה עמו בכל הלב והמחשבה, לא היה יכול לסבול את הנושא של הפלאפונים שכמעט לכל אחד יש פלאפון ועסקים בזה כל הזמן, ועד יום פטירתו לא היה לו בכלל פלאפון, פעם התבטא, "בשביל פעמיים בשבוע שאולי אני צריך את הפלאפון אני לא אהרום לעצמי את כל השבוע".

וכן כשהשתתף בשמחה של ידידיו או קרוביו, השתתף בכל הלב, וגם בשמחות שהיו חוץ לעיר או של מחותנים תמיד השתתף מלפני החופה עד הסוף, לא אהב את אלו שמתחתים "יוצא זיין", תמיד אמר על אלו שנוסעים כל הזמן לחו"ל לשמחות, שלפעמים הם נוסעים כי נהנים לטייל בחו"ל, צריכים לראות איך

הוא משתתף פה בארץ ישראל האם גם משתתף כך או מגיע לכמה דקות והולך. **וכן** בשעת צער ל"ע השתתף ועזר בכל כוחו ולפעמים היה לוויה משפחתית בערב פסח או ערב ר"ה והתעסק בזה כמעט עד החג, כמה שהיה אפשר לעזור ולחקל ולהשתתף עד הסוף, והגיע הביתה ממש לפני החג,

בעידן הדוותא

בעת השמחות של כל יו"ח היה עסוק כל הזמן לכבד את כולם - אף שבכל זמן השמחה היה שרוי בהתרגשות גדולה ובשמחה עצומה והתרוממות רוח, מההתחלה עד הסוף, ואפי' באויפרוף של חתניו לא הסתפק בבאגלייטן בבוקר אלא הלך לקבל את פני החתן בביתו בליל שבת לפני התפילה ואחרי הסעודה - עם כל זה, כל זמן השמחה דאג רק לאחרים ולקבל כל אחד בסבר פנים יפות, ושיהיה לכל אחד מקום לשבת וכו', לא זכור לי באף חתונה של א' מצאצאיו שהתיישב לאכול באמצע הסעודה, היה עסוק כל הזמן לכבד את כולם.

בכלל, לא היה אצלו מושג לקחת איזה כיבוד לעצמו, ועד לפני שנתיים לא הסכים אף פעם לקבל סנדקאות אצל הנכדים, ותמיד אמר לכבד אחרים, ואפי' כיבוד קטן בשם אופן לא הסכים לקבל, ותמיד אמר לפני השמחה "פאר מיר געב נישט גארנישט", וכן באויפרוף של בניו לא

הסכים לקבל עלייה בתור אבי החתן, והיה אומר "איך בין נישט קיין חיוב", ורק דאג לכבד לאחרים, והפשטות הזאת ירש מאביו - זידי ז"ל שגם לא רצה שום דבר לעצמו.

ותען להם מרים

צריכים להזכיר את נו"ב חמותי החשובה שתחי', עד כמה שעמדה לצדו כל הימים עזר כנגדו, ורק בזכותה היה לו את הישוב הרעת ומנוחת הנפש להגיע לכל מה שרצה להגיע.

ושמעתי פעם מבעל שבט הלוי זצ"ל שהק' על הפסוק "ותען להם מרים" שלכאן "ותען" מלשון תשובה, ועל מה היתה התשובה של מרים, ותירץ שכל התקופה במצרים שכלל ישראל סבלו הרבה והגיעו הנשים להתלונן למרים מה יהיה אתנו ואין לנו כוחות - מרים הרגיעה אותן כל הזמן שהם יראו שבסוף יהיה בסדר ויהיה ישועה גדולה וינצלו וייצאו ממצרים [וכמו שכתב רש"י "שפרה ופועה" שהם מרגיעות את הולד - שהם הרגיעו כל הזמן שיהיה טוב], וכאן בשירת הים שהיה כאלו נסים ומופתים, עכשיו היתה התשובה שמרים ענתה לכולם, ותען להם מרים - שהיה ישועה גדולה.

וכן אפשר לומר על חמותי תחי' שכל החיים ממש כיבדה אותו כמו מלך, ובמיוחד בתקופה האחרונה שסבל כ"כ הרבה יסורים עמדה לצדו כל הזמן

והרגיעה שיהיה טוב ובסוף הכל יסתדר על צד היותר טוב, והיא נתנה לו את הכוחות להחזיק מעמד, יה"ר שהשי"ת יתן לה כוחות להמשיך הלאה ושתראה רק נחת ושמחות אצל כולם.

זכות גדולה היא להו"ל מתורותיו וחידושיו הנפלאים שבעצם תמיד הסתיר את גאונותו ובקיאותו הגדולה אפי' שהיה ממש מלא וגדוש – זכורני בעת שנפגשתי אתו לפני שהתארסתי, דיברנו על דורות הקודמים, וכמובן אז גילה לי את כל הייחוס ומי היו כל הסבים שלי, ואמרתי לו איזה דברי תורה [וגם את זה לא רצה לחייב להגיד, רק כששאלתי אם אוכל לומר ד"ת - אמר לי, נו נו "סאיז דאך א מנהג"] ודברנו מסוגיא לא ידועה במס' ב"ק, ואמר

לי שבספר דברות משה על הש"ס מהגר"מ פיינשטיין זצ"ל מדבר ע"ז, והתפלאתי על בקיאותו העצומה.

השי"ת יעזור שיהיה למליץ יושר במרומים, וכמו שאמר לי בשבת האחרונה - כמה שעות לפני שהרדימו אותו - שלח ברכות לכל הילדים ופירט כל אחד בשמו הטוב, ובירך שיהיה לכולם אריכות ימים ושנים ובשורות טובות וישועות, ואז אמר "הרי אתם יודעים שכל החיים התפללתי עליכם - על הילדים" - שנזכה שימשיך להתפלל עלינו בשמים ולהשפיע עלינו שפע רב ברוחניות ובגשמיות, ושהיה לכולנו רק טוב וחסד ושמחות אצל כולם, ונזכה לישועת ד' בקרוב בב"א.

הספדים ככלות השבעה

חתנו הרב אליהו הלוי וינברגר שליט"א

עומדים אנו בסוף ימי השבעה ומתקשים להאמין, איך יתומים היינו ואין אב, איך נלקח מאיתנו קודם הגיעו לגיל גבורות, כשהיו בו כ"ב הרבה רצונות ושאיפות שלא הספיק להוציאם לפועל.

באחד הפעמים ששהיתי לצידו בבית"ה אמר לי באנחה, אתם הצעירים צריכים לתמוך בי כשאני עדיין לא מספיק עזרתי ותמכתי בכם, זו הייתה הרגשתו כל הזמן שעדיין לא מספיק עזר ותמך, כמה שהתאמץ עבורנו בכל צעד ושעל, בין בגופו בין בנפשו, בין בעצה טובה ובין במחשבה, ולאחר כל זה עדיין הרגיש שלא מספיק עשה עבורנו.

כל כך הרבה קיוונו, כל כך הרבה התפללנו וקיבלנו קבלות טובות וחיוזקים רבים, ולא זכינו שישאר איתנו, וכמש"כ בתורת משה לחת"ם על הפסוק "והותירך ה' לטובה בפרי בטןך" די"ל עפ"י דברי הרמב"ם (באגרות הרמב"ם אגרת לבנו רבי אברהם) שכתב לבנו אשרי אדם שחתם ימיו במהרה, שלכל אדם יש קצבה מה הוא צריך לתקן בתורה ובמצוות, ומי שגמר הקצבה ההיא השלים ימיו, אמנם היינו אם הוא לעצמו, אבל אם יש לו בנים או אחרים הפועל עליהם להטיבם או אין

קצבה לזה. וע"ז אמר והותירך ה' שיתן לך מותרות חיים לטובה בפרי בטןך כדי שתוכל לפעול עליהם, עכ"ל.

ולכך אף שגנורה הגזירה עדיין קיוונו שישאר איתנו שהרי כ"ב הרבה היה לנו ללמוד ממנו בחייו, בין בדרכי החינוך ובין בהתבוננות העמוקה בכל דבר וההשקפה הנכונה ע"פ התורה והמסורה, בין בזלזול והמאוסות בהבלי העוה"ז ובין בשנאת השקר והצביעות ואהבת האמת והשלום.

באחד מימי השבעה בדרכי לתפילת מעריב מיהרתי בהליכתי כדי להגיע בזמן לביהכנ"ס, ושאל אותי בני נ"ו מדוע הנני ממהר כ"כ הרי יש כאלו המאחרים קצת לתפילה, והשבתי לו וכי לא למדת מזידי שמגיעים בזמן לתפילה, הרי כ"כ הקפיד על כך, והשיב לי - זידי היה מגיע לפני התפילה, והיינו שלמדנו ממנו שלא רק מגיעים בזמן לתפילה אלא יש לבא קצת לפני התפילה וכדאי בשו"ע או"ח סי' צ' סעיף כ'.

ועכשיו שלא זכינו להמשיך ללמוד ממנו בחייו, יש לנו ללמוד ממנו לאחר מותו ולהמשיך בדרכיו, ובפרט שזה מה שחינך אותנו בכל השנים להמשיך הלאה

את הדורות הקודמים שרק מכח זה יש קיום לכלל ישראל.

וכן מצאנו שכשכלל ישראל יצאו ממצרים העלו עמם את עצמות כל השבטים, כדאיתא ברש"י ריש פ' בשלח, והיינו שרק מכח כל השבטים שהם האבות והדורות הקודמים אפשר לצאת מטומאת מצרים ולקבל התורה, וכן אמרו ישראל על הים "אלוקי אבי וארוממנהו", ופרש"י - לא אני תחלת הקדושה, אלא מוחזקת ועומדת לי הקדושה ואלוקותו עלי מימי אבותי, והיינו שרק ע"י שהקדושה מוחזקת לי מאבותי אפשר להגיע לוֹאֲרֹמֶמְנָהּ, הן מצד שרק מכחם יש בנו כח לרוממו, והן מצד שרק באופן שהקדושה מוחזקת מאבותי אנו יודעים שבאמת אנו זוכים לרוממו, דרך באופן שממשיכים והולכים בדרכי אבות ויכולים לומר דרך זו מוחזקת לנו מאבותינו, אז אנו יכולים להיות בטוחים שאנו אכן צועדים בדרך האמת ועובדים אותו ית' כרצונו.

ובאמת זכה כל ימיו לעסוק בזה להעמיד לנו את צורת ודמות הדורות הקודמים, וזכה לברר מקחם של צדיקים, ואיתא במדרש דהמברר מקחו של צדיק כאילו מקיים עשרת הדברות, ולמדו זה מפרשת קניית אברהם אבינו את מערת המכפלה מאת בני חת, שזכו בני חת לברר מקחו של צדיק ולכך כתיב שם בפרשה "פעמים בני חת ללמד שכאילו קיימו" הדברות, וביאר במלבי"ם דע"י מה שעשה

אברהם אבינו ע"ה עסק גדול ממעשה הקבורה בזה לימדם והשריש להם האמונה דהשארות הנפש ושכר ועונש, וזכו לקנות האמונה שהוא שורש כל עשרת הדברות, ולכך נקרא שכאילו קיימו כל עשרת הדברות.

וכמו"כ מו"ח זצ"ל ע"י עסקו בבירור מקחם של צדיקים, זכה להרבות בישראל הרבה אמונה והרבה כבוד שמים נתגלה על ידו, והחיה לנו את הצדיקים מהדורות הקודמים, שרק גופם איננו איתנו אבל תורתם ומורשתם חיים איתנו ממש בזכותו, וכל זה נעשה בטעם זקנים כמו שהעיד עליו פוה"ד הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל בהסכמתו לספרו תענית בכורים.

וזכה לחבר חיבורים רבים, ובצעירותו הוציא לאור את ספרו תענית בכורים, והגרש"ז אויערבאך זצ"ל תמה שם בהסכמה וכתב שלפלא הוא בעיני שמוציא חיבור גדול כזה על נושא כזה, אבל באמת מי שהכירו ידע שאין זה פלא כ"כ דכשמבררים כל דבר משורשו ובודקים כל דבר לעומק ומחבבים כל נקודה של אמת, אין זה פלא שאפשר לחבר חיבור גדול כזה על נושא שנראה על פניו שאין מה להאריך בו כ"כ.

והנה לצערינו נלקח מאיתנו קודם הגיעו לגיל גבורות, ואיתא בגמ' כל המוריד דמעות על אדם כשר הקדוש ברוך הוא סופרן ומניחן בבית גזיו, וביאר בבאר צבי דהיינו שזכות מה שמתעוררים

מפמירתו, הקב"ה מניחו בבית גנזיו של האדם הכשר לזכותו.

ואפשר עוד לבאר דהנה לכא' מה יש להוריד דמעות על אדם כשר הא כיון שהוא אדם כשר ובפרט מו"ח זצ"ל שאף זכה להודרך ביסורים נוראים, א"כ ודאי שנסע למנוחות, ומה שאנו מורידים דמעות הוא על שאותנו עזב לאנחות¹, על אשר אמרנו בצילו נחיה, כמה רצינו שילדינו יתגדלו על ברכיו וילמדו ממנו דעת וחכמה, כמה חידו"ת של רבני ארץ הגר מחכים לעלות על שלחן מלכים ואין מי שיפענח את כתב ידם ויערוך אותם לדפוס כמו שעשה הוא בחייו, ועל כל זה אנו מורידים דמעות על מה עשה ה' לנו ככה.

וע"ז באה התשובה שהקב"ה מניח לדמעות בבית גנזיו, והיינו שהתשובה לכל זה נמצא עמוק עמוק בבית גנזיו, מאוד עמוק מחשבותיך, ורק שם נמצא הטעם לזה ואין אנו מהרהרים אחר מדותיו ית', וכמו שכתב האבן עזרא עה"פ "בנים אתם לה' אלוקים לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת", וז"ל: ומעם בנים - אחר שתדעו שאתם בנים לשם והוא אוהב אתכם יותר מהאב לבן, אל

תתגודדו על כל מה שיעשה, כי כל אשר יעשה לטוב הוא. ואם לא תבינוהו כאשר לא יבינו הבנים הקטנים מעשה אביהם רק יסמכו עליו, כן תעשו גם אתם, עכ"ל.

ורש"י פי' על המשך הפסוק שם "כי עם קדוש אתה לה' אלוךך", דקדושת עצמך מאבותיך, וי"ל דהיינו כיון דיש בך מקדושת אבותיך נמצא שאתה ממשיך את דרכם, וא"כ אין לך להתגודד על המת שכן מה זרעם בחיים אף הם בחיים.

והציווי לא תתגודדו שדרשינו לא תעשו אגודות אגודות, והיינו שיהיו תמיד באחדות, וזה הוא בגדר צוואה של מו"ח זצ"ל, שכל ימיו לימדנו מהו לשמוח בשמחת השני וכן להשתתף בצער של השני, ותמיד שמח לראות אותנו באחדות, וכך אנו צריכים להמשיך.

ונסיים בבקשה שיהיה מליץ יושר על כל המשפחה ועל כל צאצאיו, שיזכו להמשיך בדרכיו, וימשיכו ללכת בדרך הישר בלי שום סטיה, ובפרט שימליץ יושר על חמותי תחי', אשר עמדה לצידו כל ימיו, ובפרט בזמן חליו התמסרה אליו במסי"ג ממש, שתזכה מעתה לראות רק רוב תענוג ונחת ולא תדע משום צער עוד לעולם.

במשך ימי השבעה בירכו המנחמים
המקום ינחם אתכם בתוך שאר
אבלי ציון וירושלים, ובנחמת ציון כתוב
"בשוב ה' את שיבת ציון חיינו כחולמים",
והיינו שאז נראה את הטוב שבגלות וכל

הגלות המר הזה יהיה כחלום, וכמו"כ
הקב"ה ינחמינו ונוכה שיקיצו וירננו שוכני
עפר, וכל הצער הגדול הזה יהיה כחלום
יעוף, ונוכה לראות במהרה בנחמת ציון
וירושלים.

א. וכמו שביאר בבאר צבי על הפסוק "על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא רק לשטף מים
רבים אליו לא יגיעו", ודרשו חז"ל לעת מצוא זו מיתה, והיינו שכשימות החסיד אז שטף מים
רבים של הדמעות לא יגיעו "אליו", והיינו שלא יבכו מחמת רחמנות על הנפטר, רק יבכו על
שאבדנו מרגלית יקרה כזאת.

חתנו הרב דוד אללעך שליט"א

תמיד לחשוב מה הוא היה עושה ומה היה רצונו, ובזה להמשיך רצונו ובזה נזכה שיהיה לו עילוי נשמה.

קשה מאוד לנקוט בדוגמאות, שמעתי פעם משל, על מלך גדול שאמר כי מי שיבנה לו ארמון מפואר יתן לו תמורתו הון רב, והגיעו הרבה אנשים בעלי מלאכה ובנו ארמונות, אולם המלך לא היה מרוצה מזה, עד שהגיע אדם צעיר בשנים והוא בנה ארמון, וארמון זה מצא חן בעיני המלך, וכששאלו אותו כל בעלי המלאכה היאך הצליח מה שהרבה עשו ולא עלתה בידם, אמר להם כי הוא בן של מלך ולכן יודע הוא מה מהלך המחשבה של מלך, ויודע בדיוק לרצות רצונו כאוות נפשו, ולכך הוא הצליח.

מורי ורבותי, בני אב אחד אנחנו, ויודעים אנו מה היה רצונו כל ימי חייו ועלינו מוטל להמשיך זאת, וידוע לנו שאפי' שכל ימיו הוא עסק בחקרי משפחות ורבנים וכו' מ"מ שמחה אמיתית היה לו תמיד כששמע שמרוצים בכולל עם החברותא ועושים שטייגען, וזכרני שפעם רציתי לעבור כולל, אז הוא בירר וחקר אם כבר התקבלתי לשם ועם מי אפשר לדבר אודות זה, כי זה היה עיקר חיותו, וכמו"כ

אינני יכול להספיד ואף אינני ראוי להספיד, מ"מ פטור בלא כלום ג"כ אי אפשר, ובפרט שהרי איתא שהנפרד מחבירו אל יפטר אלא מתוך דבר הלכה, ובדרך רמז אפשר לומר, שהנפטר מחבירו היינו שאם ח"ו נפטרים והולכים מן העולם ונפטרים מהחברים והמשפחה - אל יפטר אלא מתוך דבר הלכה, היינו שצריך לילך בדרך הילוכו ובדרך שלו.

והנה מסופר בפי העולם ע"ד הלצה שהיה פעם גנב שנכנס באמצע הלילה בביתו של הרב דמתא בחשכו שבוודאי הוא כבר ישן, אולם להפתעתו ראה שהוא באמצע לימודו אף באמצע הלילה, אמר הגנב לרב שהגיע לשאול שאלה: "איך יוצאים מכאן...", ולענייני יאמר כאן שכל אחד ואחד שואל לעצמו איך יוצאים מכאן ואיך ממשיכים מכאן, הרי עד עכשיו היה לנו את תור המשפחה שיכלנו לשאול ולהתייעץ והיה מה לשמוע וכו' וכו' וכל זה נסתלק מאתנו ברגע אחד, ואנה אנחנו באים וממשיכים מכאן ואילך, אולם באמת הרי גיסי ר' מנחם מנדל הזכיר בהספידו שתמיד רגיל על לשונו "שאבי אומר כך ואבי תמיד אומר כך", ולדבריו יאמר שמכאן ואילך בכל מהלך דרכינו נצטרך

תמיד בירר אצל נכדיו הבחורים אודות המגידי שיעורים והשיעורים וכדו'.

וזכורני שלפני שבע שנים בני נ"י נפל בבית בשעות הבוקר והרופא המליץ לנסוע לבית החולים ואשתי התקשרה לאמה לספר ולהתייעץ, ומיד כשמו"ח שמע זאת, אמר שלא להתקשר אלי באמצע הכולל להודיע לי על כך, אלא הוא יבוא עמה לביה"ח ולקח עמו דפים להגיה שם, והכל כדי לא להפריע ללמוד...

וכן בעניין התפילה - תמיד תמיד ממש היה נמצא בתחילת התפילה ולא היה אצלו מושג לאחר קצת לבית הכנסת, והיה מתפלל לעצמו מילה במילה, ואם היה לו זמן עד שיגיע החזן לברוך שאמר היה מביא איזה ספר (בדרך כלל שו"ת חת"ס) ועיין בו עד שהגיע החזן לברוך שאמר, וכן בענייני חסד - כבר האריכו בזה הרבה שהיה א שטיק חסד ובכל מקום היה הראשון להציע עזרה.

ועוד נקודה בעניין הישרות שלו בכל דבר, הן בענייני ממונות והן בשאר דברים, שהרי ידוע שעברו אצלו דברים ששוים הרבה כסף, כתבי ידות וכדו' ותמיד היה אומר שלפרסם הוא לא קיבל רשות וזה יוריד את הערך של הדבר וכדו', ופעם אמר לי על אנשים שלא היו מקפידים כל כך על זה והיו מנצלים דבר זה לצרכם, שהוא לא מבין איך הם עושים זאת, וכי

הם לא יודעים שלעתיד יצטרכו ליתן ע"ז דין וחשבון.

וכן בענייני חינוך הילדים היה מופלא מאוד, וכבר דיברו מזה שלא רצה בשום אופן להתחבר לענייני הטכנולוגיה למיניהם, וכמו"כ הקפיד שבנותיו ילמדו רק מענייני חינוך ושלא לימודים אחרים המצריכים מחשב, וכן לגבי בניו קיים מה שנאמר בפסוק "חנוך לנער ע"פ דרכו", אצל כל ילד בנפרד דאג באופן אישי באיזה מקום תורה יוכל להתעלות, לא היה מושג לשלוח את כולם לאותם ישיבות אלא כל אחד ואחד לפי תכונותיו איזה ישיבה שמתאימה לו - ובדרך הלצה שמעתי על הפסוק בפרשתן "אשר שם האחד גרשום ושם האחד אליעזר" וקשה דלכאורה היה צריך לומר ושם "השני" אליעזר ולמה נקט ושם "האחד", אלא התירוץ דבענייני ילדים אין ראשון שני ושלישי וכו', ודווקא לגבי הבהמות נאמר את הכבש האחד ואת הכבש השני וכו', אבל אצל ילדים כל אחד ואחד הוא כמו בן יחיד, ולכן נאמר אצל כל אחד הלשון אחד, ודבר זה ראו במו"ח זצ"ל.

וקרי אי' מהרמב"ן "אם תעירו וגו' עד שתחפץ" שצריך לעשות כלי קיבול, ועכשיו שנשארנו יתומים כלי אב ומורה דרך, תפקידנו הוא לעשות כלי קיבול להמשיך את האמור לעיל, וזכות זה יהיה לעילוי נשמתו, ומה זרעו בחיים אף הוא

יהיה בחיים, ובוודאי שימליץ טוב עבור כל המשפחה, וממקומו הוא יפן ברחמיו ויושפע לנו כל ההשפעות בכללות ובפרטות, ויעזור השי"ת שכבר יהיה סוף וקץ לכל צרותינו ושיהיה ראש לפדיון

נפשינו, וכמו שאנו מדליקים נר כל השנה אנו מבקשים שגם השי"ת יקיים "ערכתי נר למשיחי" ונוכה לתחיית המתים בקרוב ממש, ויקויים "ובלע המוות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים" במהרה בימינו אמן.

ככלות השלושים

חתנו הרב ברוך ראובן פרקש שליט"א

הנפטר זה גורם שאנשים בין החיים ילמדו מזה וירשו לעצמם את הדברים הטובים.

ב' תכלית בריאת העולם היא לעשות לו דירה בתחתונים, וכשנשמה נפטר מהעולם הזה לעולם שכולו טוב, ברגע אחד קולט שאין כלום חוץ מהרבש"ע, אין עוד מלבדו, ופתאום קולט איזה חשיבות היה לכל שטיקל תורה או מצווה שזכה לגדל שמו בעולם, וההשתוקקות של הנשמה עוד פעם לזכות לזה היא אין לשער, אבל אם אחר הפטירה מתעוררים מקניינו הרוחניים של הנפטר נמצא ע"י זה עוד פעם נתקדש שמו בעולם וזה גורם עילוי נשמה מאוד גדול להנשמה.

כתוב בספרים, שמה שהיה משה רבינו עניו מכל אדם, אין הכוונה שלא ידע דרגתו שהוא המנהיג של כלל ישראל, וכל המדריגות הנעלות שזכה רק הוא שעלה ארבעים יום בהר וכו', אלא עם כל המעלות שלו היה בטל ומבוטל לרבש"ע, והיה חי עם שני ההפכיים מצד אחד היה האדם הכי גדול שיש, ומצד שני עניו מאוד מכל אדם.

אין בכלל השגה במשה רבינו, אבל כעין בחינה זו ראינו אצל ראש משפחתינו, כשמתבוננים ומתעמקים בחייו של חמי

עדיין המכה טרייה והפצע פתוח, לא ניתן להאמין שכבר צריכים להתחזק עם זכרונות מחמי הגדול ז"ל, בקושי זכיתי שמונה שנים ליהנות מאורו הגדול, ולאט לאט נקלט ההבנה שמה שזכיתי עדיין הוא כטיפה מן הים. בשבעה חשבתי שאני לא ידבר כי מאוד קשה, אבל כל שהזמן עובר נהייה עוד יותר קשה, ווראי שהכל נהיה בדברו, וברגע המיועד והמוכן כפי שגזרה חכמתו יתברך נלקח מאתנו נשמתו הטהורה, מוזכך ביסורים, אבל לאטה מחלחלת ההבנה על גודל האבדה.

אקדים לפני דברי, שבעצם כבר שמעו הרבה מכל הנושאים, ולא נשאר הרבה לחדש ובפרט שמסתמא מכל היושבים כאן הכרתי אותו הכי פחות מכולם, אבל יש שני עניינים למה אעפ"כ כן לדבר, ובפרט כל שהזמן עובר יותר, א' שמעתי שכתוב ביערת דבש ומעוד צדיקים כשאדם נפטר מהעולם בניו יורשים הקניינים שלו, אבל קניינו הרוחניים של הנפטר שקנה לעצמו בתורה ומצוות ומע"ט ומידות טובות, כבר אין לו מה לעשות עם זה, כיוון שהוא כבר נמצא בעולם שמקבלים שכר על זה, וזה נשאר הפקר וכל הרוצה ליטול יבוא ויטול, וממילא כשמעלים ומוזכרים דברים הרוחניים של

הגדול, כל הדרך היה אדם שחי עם שני הפכיים. ואתן לזה שלש דוגמאות א' בינו למשפחתו, ב' בינו לסביבתו, ג' בינו לקונו.

הראשון - מצד אחד היה אבא לילדיו תקיף מאוד בענייני חינוך - החינוך של הזידעם, ובכללות לא היה 'חבר' של הילדים שלו, וחינך מאוד למצב של איש אמו ואביו תיראו, כפשוטו, בהבינו שבאופן זה יש לחנך וב"ה זכה לדור ישרים ומבורך, ומצד שני כל זה לא היה סתירה לנעים הליכות והמידות איזה הרגשה הוא נתן כשאחד עשה שמחה, רץ מיד אחרי כל לידה לבית חולים להביא דברי מטעמים, איזה אהבה הוא הראה לכל נכד, היכן עוד רואים כזה דבר שכל חתניו מרגישים שאבדו אבא !! כמה פעמים הטריח את עצמו ונסע אתי לקריות בשני רכבות, ומהלך כל הנסיעה ישב אתי ונתן הרגשה כמו חבר הכי קרוב..

משך כל התקופה האחרונה התבטא כמה פעמים כי אחד הדברים הקשים עליו ביותר במצבו שהוא הצורך להטריח כל כך הרבה משפחות, "איך צישטער די סדר היום פון 10 משפחות", !!! ומדובר במישהו שהפריע את עצמו עבור כל ילד בכל מה שהיה צריך, הקדיש רבות מזמנו היקר לכל אחד בכל דבר שהיה צריך, וזה מה שמפריע לו.

מאמי סיפרה בשבת סיפור על הדירה ברח' לנדאו, ומה הסוף של

הסיפור, איך מאמי הרגיע עצמו וראה שבאמת מה שקנה זה יותר טוב, לא בגלל האזור ולא בגלל משהו אחר, אלא אמר לי המרפסת והשטח שיש כאן יותר מתאים לארח בקלות הילדים, איה"נ שאין כאן מטבח פסח, אבל זה עניין של לעבוד יותר קל, אבל לארח, פה יותר טוב !!!

האבדה הגדולה שלא נזכה יותר לראות אותו בשמחות משפחתיות יושב בראש השולחן ומפאר את השמחה, ובפרט לאלה שהצד השני לא גר קרוב, אבל עד עכשיו כמעט לא הרגשנו חסר כי הוא מילא את החסר ההשתתפות שלו בשמחה היה עם כל הלב מהתחלה עד הסוף, אבל עכשיו החסר יהיה מאוד גדול.

וכל זה הוא האיש התקיף שחינך בעוז ותעצומות.

השני - היה אדם מרומם עמקן ובעל סברא ישרה, ת"ח גדול כבוד סיד שאינו מאבד טיפה, ובעל עולם פנימי עשיר במיוחד באופן נדיר, כשהדברים שעניינו אותו באמת היו ברמה מאוד מאוד גבוהה, שבדרך כלל אנשים כאלה אין להם שפה משותפת עם כל אחד, וחיים בעולם שלהם, וכאן מתוך גדלותו וידיעותיו בדיוק משם מצא שפה משותפת עם כל בחור צעיר יכל לדרת לדרגה של כל בחור צעיר שמצאו היה להם שפה משותפת, ונחמד להם לדבר איתו כחבר מן השורה, עד שכל בחור ובחור הרגיש שהיה עבורו ידיד אישי

צורך אף פעם לפרסם את עצמו או לקחת כסף על עבודתו, או לדבר ברבים, כי זה מבטא באיזה שהוא דרגה של פרסום, דרגה של שמחיות אלא תמיד השקיע במטרה, להנציח את החשיבות של ללמוד בעיון, ולהנציח את ההנהגות של רבותינו, והנחיל את ההרגשה שחוץ מלהתעמק בתורה אין שום תחליף בעולם הזה ורק זה מה שחשוב, היה יכול להיות רב של דרום וצפון בני ברק ביחד, אבל זה לא דיבר אליו במקום זה השקיע בפנימיות בעסק ועמקות התורה.

כך היה כל ההתנהגות שלו השקיע במטרה, וכל דבר צדדי לא היה אצלו שיקול, שאלתי אותו פעם למה הוא לא לוקח כסף על פגישות עם אנשים, או מכל מיני דברים שהוא מפרסם, והתשובה היה שהוא לא מבין מה אני שואל !! ולמה - כי עמד לנגד עיניו מטרה אחת זה להנחיל את המורשת, ושום שיקול צדדי לא כבוד ולא כסף עמד לנגד עיניו, ולכן לא חיפש שום דרך לעשות מזה כסף.

הגדיר אותו הגר"מ לוריא שליט"א רוח ה' מפעם בקרבנו, לא היה צריך לא כסף ולא כבוד, היה לו דרך עצמאית און ער איז נישט געווען שילדיג פאר קיינעם, (ולא היה חייב לאף אחד כלום) ער איז געגאנגען מיט זיין וועג.

הוא היה חי מצד אחד כלפי חוץ שהוא לא יכול לדבר ברבים, אף פעם לא

וכפי שהגדיר זאת בחור צעיר משכניו, וכן אחד מבני הדודים אמר לי 'מכל הדודים של אבא שלי היה לי קשר הכי חזק עם חמיו', האיר פנים לכל אחד עם שמייכל ודיבר שעות ארוכות עם כל בחור בנושאים שמעניין אותם כשהוא יורד לרמת עולמם. אחיון שלי - לא נכד שלו - אכל אצלו סעודות שבת והיה מביא אתו בחורים מחבריו שלא הגיעו כדי לשיר או לאכול אוכל משובח, שג"כ הרוויחו על הדרך, אלא פשוט כי רצו לשוחח עם ר' זושא (ושוב, מדובר בחמיו של דודו !). הפגין קרבה עצומה לכל אחד ואחד. אחיוני הנ"ל אמר לי שכשהוא שמע את הבשורה הקשה הוא פשוט התחיל לבכות, היכן נשמע כזאת שבחור צעיר שבס"ה אכל אצל חמיו של דוד שלו כמה פעמים וכבר מרגיש קשר כה חזק עד שהוריד עליו דמעות, כך דיבר עם כל אחד בכל נושא שהרגיש שהשני טוב לו בזה.

והשלישי, שראינו את ההפכי, הוא היה ת"ח גדול הבין סברות לעומקן, מלא בתורה ובחכמה ובהיסטוריה, עם ידיעות עמוקות רחבה מיני ים בסיפורי והנהגות רבותינו מדורות הקודמים, היה בכל מקום ראש המדברים כולם סביבו שומעים את לקחו, ואנשים גדולים הגיעו להתיעץ אתו, פעל להפיץ ולהוציא לאור עולם מקחם של צדיקים להגדיל תורה וידעתה, כמו גם מסירת חומר למכוננים וחוקרים שונים, ואם כל זה לא הרגיש

התלבט עם הכח העמקות שלו בתורה, ומצד שני בשקט בשקט הוציא כאלה חיבורים עמוקים, והנחיל את ההרגשה בכל הילדים החשיבות של לימוד התורה בעיון.

ומה מתאים להזכיר כאן סיפור שראיתי השבוע על הפסוק בפרשתינו ואתה תצוה את בני ישראל, שסיפר הרה"ח ר' יאשע ליפשיץ, ששמע מהרה"ק מסטישין שפעם אחת אמר הרה"ק ר' אליעזר מזשיקובער תורה על פסוק ואתה תצוה, ואמר אם אתה בבחינת ואתה, און די, פי' טפל, אז יכול אתה לצוות את בני ישראל, ובלילה חלם שהרה"ק מראפשיץ אמר לו אליעזר האסט מכון געווען צו די אמת'דיגע פשט, אין פסוק, אזוי האט משה רבינו געמיינט ווען ער האט געשריבן די תורה.

ולא לשם השוואה אלא לסבר האוזן, זה בדיוק מאפיין אותו, שמצד אחד ידע את מעלתו ואת המעמד שלו, את המשפחה החשובה שהוא ממשיך, ומצד שני היה ואתה עשה את עצמו כטפל, וכפי שהעיד אחד הכותבים במכתבי התנחומים

ששלחו: זיין צוגעלאזנקייט, זיין איידלקייט, די הערכה און רעספעקט וואס ער האט געגעבן ווען מ'האט זיך געשריבן מיט אים. האסט געקענט מיינען אז דו טוסט אים דא א ריזיגע טובה, בשעת ווען ער האט דיר געגעבן בלב שלם אלע ידיעות וואס ער האט געהאט

וכן עוד משהו מגיב:

אני הקטן האב זיך כמה פעמים פארבונדען מיט איהם, און געשפירט כאילו ס'איז איהם נוגע ווען ער האט מיר צוגעשטעלט די חומר וואס איך האב געדארפט, בחפץ לב.

ולכן זכה באמת ל'תצוה את בני ישראל, שהחיבורים שלו קנה להם שם בכל העולם.

וכן אנו הילדים והנכדים בעו"ה לא נשכח ונחזור על כל זה להשרישו הלאה להדורות הבאים ללמוד ממעשיו, ולנסות לקנות ולרשת מקניינו ומידותיו הרוחניים.

קוים לדמותו

כפי שנתפרסם בכתבי העת

קהל רב מתושבי בני ברק ובראשם אדמו"רים ורבנים ליוו בכאב רב את מיטתו של הרה"ג רבי משה אלכסנדר זושא קינסטליכער זצ"ל ראש ומייסד מכון "זכרון" להנצחת יהדות הונגריה, בשנת הע"ב לחייו לאחר שהתייסר בייסורים קשים.

בפטירתו נעקרה מעיר התורה והחסידות דמות איש אשכולות ורב תבונות, ספרא רבה, שעשה אוזניים לתורת מרנא החתם סופר זי"ע צאצאיו ותלמידיו הקדושים ובקי נפלא בתורתם, ידען עצום בדברי הימים וסדר הדורות של גדולי הונגריה. איש חי רב הפעלים לתורה ותעודה לצדקה ולחסד, שנפטר למגינת לב במיטב שנותיו.

נולד בחג השבועות תש"ט לאביו מוה"ר דוב זצ"ל, בנו הצעיר של הגה"ק רבי צבי קינסטליכער זצוק"ל גאב"ד סעבען ובעל ה"באר צבי", ולאמו מרת דבורה ע"ה מצאצאי ה"מראה יחזקאל", והתוס' יו"ט.

בשנות ילדותו נתחנך במוסדות "בית יוסף צבי - דושינסקיא" וכבר בגיל צעיר נודעו כשרונותיו והתמדתו המיוחדת, בתקופה זו גדל על ברכי סבו הגדול גאב"ד סעבען זצוק"ל, ממנו שאב מלוא חופניים של תורה ויראת שמים, אף הראה לו חיבה יתירה ומסר בידיו את כתבי ידו וליבן יחד עמו את חדושיהם להכניס לדפוס, תקופה זו נחרטה על לוח ליבו וכל חייו הזכיר את המורשת הגדולה שקיבל מסבו, ובמשך השנים זכה להוציא לאור עולם את כתבי זקנו שו"ת וספר 'באר צבי' על התורה שבהקדמתו האריך בתולדותיו.

לאחמ"כ עלה לישיבת "פרשבורג" בירושלים שם שקד על תלמודו ביגיעה והתמדה גדולה, ונחשב לאחד מבחירי הישיבה, כן נתחבב על ראשי ורבני הישיבה שהכירו בערכו הרם, בתקופה זו התחיל להתעסק במורשתו הגדולה של מרן החתם סופר והתקרב ע"י כך להג"ר יששכר דוב גולדשטיין זצ"ל, הג"ר יוסף נפתלי שטרן זצ"ל והג"ר ישראל וועלץ זצ"ל שיחד עמם ליבן את מנהגי החת"ס אותם הוציא לאור מאוחר יותר בספר "מנהגי החתם סופר השלם".

זכה להסתופף בצל דודו הגדול הגאון רבי בצלאל שטרן זצ"ל בעל ה'בצל החכמה' שהראה לו חביבות מיוחדת, ולאחר פטירת דודו ערך את ספרו 'אהלך באמיתך' על עניני יוצא לדרך וחז"ל, ספר יסוד בענינים אלו.

בשנת תשל"א הקים את ביתו עם זוגתו החשובה תחי' בתו של מוה"ר משה יוחנן וויינברגר ז"ל מצאצאי המהריא"ץ ומהרש"ז ממארגערעטין זצ"ל ומחשובי חסידי סאטמאר בב"ב, כאן שקד על תלמודו בכולל "חלקת יעקב" (ברייש) בו למדו בתקופה זו ת"ח וגדולי תורה ויחד עמם שקד על תלמודו בדבוק חברים ומלחמתה של תורה, מתקופה זו נשתיירו חידושי תורה הבנויים על אדני ההגיון והסברא הישרה שבהם היה מפורסם, כן חיבר בתקופה זו את ספרו המקיף 'תענית בכורים בערב פסח' שזכה להסכמתם של גדולי הדור.

במשך כמה שנים למד בכולל שע"י מכון ירושלים בנתניה שם ערך את המנחת חינוך המפואר של המכון, את ספרי המהר"ם שיק וספרים נוספים.

במשך השנים ערך את קובצי 'מעייני התורה' לתלמידי ישיבת 'פרשבורג', רבעון 'צפונות' לפענח ולהוציא לאור כת"י וגנזי גדולי עולם. גליון "עלי זכרון" העוסק בחקר תולדות ומשפחות ישראל ונתפרסם כמומחה עצום בכת"י ותולדות גדולי ישראל.

בשנת תשנ"ה הקים את מכון 'זכרון' להנצחת יהדות הונגריה, במטרה להוציא לאור את תורתם ותולדותיהם של גאוני הונגריה, בעידודו של מרן בעל 'שבט הלוי' זצוק"ל, במסגרת זו ערך והוציא עשרות ספרים בהלכה ואגדה ותולדות שנתפרסמו בכל רחבי תבל, ביניהם הספרים "אישים בתשובות חתם סופר", "החתם סופר ותלמידיו", "פנקס המוהל חתם סופר" ועוד.

לצד זאת חיבר והו"ל ספרים תורניים שזכו לעלות על שולחן מלכים, על ספרו בעניין תענית בכורים אף קיבל את הסכמת מרן פוסק הדור בעל 'שבט הלוי' זי"ע, וזל"ק: "הנה כבוד הרב הגדול האברך השלם מאד בתורה וחכמה בנש"ק הרב ר' משה אלכסנדר זושא קינסטליכר שליט"א מפה קהילתנו הק' הראה לפני חיבורו בענין תענית בכורים בערב פסח - ובתחלה חשבתי שהיא מעשה ליקוט בעלמא בדרך שאנחנו עדים היום על קלקול השורה בענין זה - אבל הצצתי קצת בדבריו היקרים וראיתי שהוא מעשה ידי אומן מופלא רב הכשרון - ונוגע עי"ז בדיני מנהגים בכלל - ובכל

דבר ממקורו ושרשו בפרט והכל בהשכל ודעת וטוב טעם - טעם זקנים - .
והנה זכות זקניו אבותיו הגאונים הצדיקים עמדו לו שיזכה לברך על
המוגמר ולהפיץ מעיינותיו חוצה לכבוד ה' ותורתו".

במסגרת המכון הו"ל מידי שנה לוח 'חודש בחדשו' מנהגי בית הכנסת
לפי מנהגי הונגריה, וזכה על ידי כך להחדיר כמה וכמה מנהגים שנשתכחו
במרוצת השנים.

בטוב לבו היה לעזר ואחיסמך למאות מחברי ספרים שפנו אליו, במשך
שעות היה יושב ומייעץ ופותח לפניהם את אוצרות המכון כשברוב
הפעמים לא קיבל על כך תמורה, והיה לתל תלפיות לכל העוסקים
בתורתם ומורשתם של חכמי הונגריה, בכל פעם שהיה נכנס למרן בעל
'שבט הלוי' זצ"ל היה מקרבו ומחבבו ומברר על חכמי ומנהגי הונגריה.

מיום שהקים את ביתו עם זוגתו שתחי' היה ביתו פתוח לכל דורש,
שבורי לב אלמנות ויתומים מצאו מרגוע לנפשם בביתו, כשהוא נותן להם
הרגשה כאילו זה ביתם, יחד עם זוגתו שתחי' הכניסו לחופה כמה נזקקים.

כן שימש כחבר הנהלת קופת רבי מאיר בעל הנס כולל 'אהבת ציון'
זיבנברגן במשך עשרות שנים, במשך כמה שנים עזב את עיסוקיו הרבים
והיה נוסע באופן קבוע לירושלים לנהל את עניני הכולל, ובשנים
האחרונות נתמנה ליו"ר הכולל, והיה לרוח החיה בכל עניני הצדקה והחסד,
כן שימש בהנהלת ישיבת 'פרשבורג' בירושלים, והיה ראש וראשון להקמת
בית המדרש "פרשבורג" לתלמידי הישיבה בבני ברק בו קבע את מקום
תפילתו שנים רבות.

מסר נפשו לחינוך הילדים והחדיר בהם את שאיפתו שיגדלו לתלמידי
חכמים ויראי שמים שתורתם אומנתם, כן טרח ויגע להשיא את בנותיו
לת"ח ואכן זכה לבנין וחתנין רבנן העוסקים בתורה, גם לנכדיו החדיר תמיד
את שאיפתו לראות את צאצאיו עמלים בתורה ועודדם וחזיקם לכך.

בשנתיים האחרונות חלה במחלה הקשה ונתייסר ביסורים קשים אותם
קיבל בישוב הדעת ובגבורה שהפליאה את כל סובביו, השתדל בכל כוחו
להמשיך את סדר יומו ועיסוקיו החשובים, בשהותו בבית החולים קידש
ש"ש בהליכותיו ואצילותו.

בתקופה האחרונה התגברה מחלתו ובליל שב"ק וארא התאשפז בבית החולים במצב קשה ובמוצאי שב"ק התדרדר מצבו והונשם והורדם, במשך שבוע זה העתירו עליו ידידיו ובני משפחתו אך למגינת לב ביום שני השיב את נשמתו המזוככת לבוראו.

בלויה שיצאה מביתו בב"ב הספידוהו תמרורים הג"ר שמואל אליעזר שטרן שליט"א גאב"ד מערב בני ברק ידידו הקרוב במשך כמעט שישים שנה, כן הספידו הג"ר יוסף מאיר אלטמן שליט"א גאב"ד חוג חת"ס, הג"ר יצחק ישעי' ווייס שליט"א גאב"ד נזה אחיעזר, הג"ר משה בנדיקט שליט"א גאב"ד חוג חת"ס זכרון מאיר, בנו בכורו הרה"ג רבי שמואל זלמן שליט"א ובנו הרה"ג רבי מנחם מנדל שליט"א.

ע"י ישיבת "חכמי לובלין" בה קבע את מקום תפילתו בשנים האחרונות הספידו רה"י הג"ר יוסף בנימין ואזנר שליט"א שבקול בוכים נפרד ממנו בשם כל בני הקהילה והזכיר את החביבות המיוחדת שהראה לו זקנו מרן השבט הלוי זצוק"ל.

בירושלים הספידוהו כ"ק מרן האדמו"ר מדושינסקיא שליט"א, ש"ב כ"ק מרן האדמו"ר מערלוי שליט"א, הג"ר שמעון יצחק שלזינגר שליט"א מרבני כולל 'אהבת ציון' זיבינברג, גיסו הג"ר יעקב גרשון בנדיקט שליט"א ובנו הרה"ג רבי יהושע אהרן שליט"א, משם המשיכה ההלויה לחלקת הרבנים בהר המנוחות סמוך ונראה לקברי אבותיו.

השאיר אחריו דור מפואר ההולך בדרכו, בניו הרה"ג: רבי שמואל זלמן ממודיעין עילית, רבי צבי מירושלים, רבי יעקב מירושלים, רבי מנחם מנדל מבני ברק, רבי יהושע אהרן מלונדון, ורבי אריה מירושלים, חתניו הרה"ג: רבי שרגא גומבו ממודיעין עילית, רבי יעקב יודא לעווין מבני ברק, רבי אליהו הלוי וויינברגר מבית שמש, רבי דוד אללעך מבני ברק, ורבי ברוך ראובן פרקש מבני ברק, ונכדים הממשיכים בדרכו הסלולה.